

10706. d d 29.

1070b.dd

II. RÁKÓCZI FERENCZ
BUJDOSÁSA.

I.

II. RÁKÓCZI FERENCZ
BUJDOSÁSA.

k SZALAY LÁSZLÓ
ÁLTAL.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1864.
LAUFFER VILMOS KIADÁSA.

PEST, 1864.

NYOMATOTT KOZMA VAZULNAL.

ELŐSZÓ.

II-dik Rákóczi Ferencz bujdosása két időszakra oszlik. Az első 1711. februárius végén kezdődik, midőn Vereczkéről lengyel földre lépett, hogy hazáját ne lássa többé, s végződik 1717. szeptember 15-én, midőn Franciaországnak búcsút mondott. A második időszak 1717. october 10-én veszi kezdetét, az nap, melyen Gallipoliba érkezék a bujdosó, s tart 1735. aprilis 8-ig, midőn rodostói magányában elhunyt. Ezen második időszak Mikes Kelemen nagybecsü emlékirataiból jóformán ismeretes előttünk, s gondolom, még ismeretesebbé fog válni azon tanulmányok folytán, melyek a Magyar Tudományos Akademiának három tagja által a mult évben e végre a hely színén tétettek. Az első időszakról, a bujdosás első hét évéről igen keveset tudtunk eddiglen. Pedig — nem mondom, a psychologusra de a historikusra nézve ez fontosabb amannál. Rákóczi ekkor még folytonos érintkezésben állott az európai hatalmasságokkal s mindent elkövetett, hogy az utrechti és rastadti békekötések iránta és ügye iránt intézkedjenek; hogy ezt internationalis, ne házi ügynek tekintsék az európai congressusok. Rákóczi ekkor XIV. Lajos udvarának egyik habituéja volt, s a király halála után

nem lőn ugyan az Orléansi herczeg köreinek is avatottjává, de mennyire elkerülhetlen volt, mégis bennélt a Régence mozgalmaiban; egyik híve Brenner szepesi prépost nem őt, de pénzüseit még Law speculatióiba is bévonta. A véletlen, az irodalmi jó szerencse, s a hazafiak rokonszenve irodalmi működésem iránt, nagyértékű leveleket s irományokat, melyek e viszonyokra világosságot vetnek, egyebek között naplót, közvetlenül Rákóczi egyik udvari tiszte által Rákóczi házában írottat juttatván kezembe, sikerült ezen időszakot mintegy muzív formában együvéállítanom olykép, mint ezt történelmünknek egy korábbi évtizedével is megkísérlettem, — értem 'Erdély és a Porta' című munkámat. A jelen könyv is nem sivár gyűjtemény, hanem szerves egész akar lenni; nem mulattató — mert hiszen bús egy rege — de mégis magához vonzó és tanuságos könyv egyszersmind; noha csak a *dramatis personae* szólnak benne, a *chorus* folytonos figyelemmel ugyan, de hallgatagul oldalt állva, s a rendező legfelebb a világító mécset jobbról balra s balról jobbra állítva.

Még csak egy pár szót akarok előre bocsátani.

Rákóczi szerény, mondhatnám, szemérmes s épen nem *sanguinicus* egyéniség volt. Sokáig foglatoskodtam, társalkodtam vele, s legtöbbször előttem ült, a kártyákkal kezében, mondva: *c' est une partie engagée, une partie perdue, mais je la joue.* Soha, álmában sem hitte, hogy Magyarország fejdelmévé, királyává válhatnék; a mit kívánt, a mit oly-

ELŐSZÓ

kor-olykor remélt : az az erdélyi fejdelemség volt, jogot tartva hozzá, mint az erdélyi fejedelmek utóda, örököse. Franciaország és Svédország garantjai voltak szépapja, I Rákóczi György fejedelmi jogainak, ő tehát a forradalom elején reményét kivált e hatalmasságokba vetette. XIV. Lajos kezdetben csakugyan felkarolta Rákóczi indítványát, mely szerint neki az erdélyi fejdelemség, a Franciaországgal szövetkezett bajor választó fejdelemnek, Maximilián Emánuelnek pedig, ki a XVII-ik század végtizedében Magyarországon a császári hadak élén állott, Magyarország jutott volna osztályrészül. De a bajor, nem hogy Tirolisban a francziákkal, nem hogy Sziléziában az elégedetlenekkel egyesülhetett s innen Magyarországra nyomúlhatott volna, — mint a vérmes reményűek hitték, — Ausztria s a tengeri hatalmasságok által saját székhelyéből kiszorítatott; — XIV.-dik Lajos pedig, hogy ígéreteit bármikor megtagadhatta, írott szerződésre Rákóczival soha sem lépett, még arra sem akarván magát írásban kötelezni, hogy Rákóczit nem fogja kifelejtteni a békéből, melyet ő, a király hogy kössön, előbb-utóbb szükséges lesz. A másik garant, XII-dik Károly svéd király, ígéretet sem tévén, sőt mindjárt a forradalom kezdetén követe által Bécsben kinyilatkoztattván, hogy a mennyiben netalán a protestansok elnyomatása is okul szolgált volna a forradalom kitörésére, kíváncsúnak, szükségesnek véli a baj orvoslását maga a császári királyi kormány által: de rebelliseket ő nem fog pártfogolni, — XII-dik Károly,

ELŐSZÓ.

mondom, Rákóczit ugyan nem hagyta cserbe, de még csak titkos szövetségese sem volt soha, ámbár követeit, névszerint Ráday Pált, udvaránál és táborában a Balti tenger partján, Varsóban és Benderben egyiránt megkülönböztetéssel fogadta.

A dolgok ez állásában, — s különben is 1710-ben, midőn a szövetséges magyar rendek ügye napról napra inkább hanyatlott, XIV-dik Lajos és XII-dik Károly egyiránt szorultságban lévén, — Rákóczi a végcrisis alkalmával segédért nem hozzájuk fordult, hanem ahhoz, ki ekkor hovatovább hatalmasabbá lőn, s ki ekkor a szomszédban, Lengyelországban már úr volt, — Péter orosz csárhoz.

Péter czárt védenczének, Auguszt királynak a lengyel trónusról lemondása (1706, altranstadti békekötés) élesen bántotta. Új ellenkirályt keresett Leszczinszky Szaniszló megbuktatására, mind Lengyelországon belül mind Lengyelországon kívül. A diadalmas svéd király előli félelem miatt egyelőre a belföldiek közül egy sem nyújtotta ki kezét a korona után. A czár úgy vélekedett, hogy külföldről könnyebb lesz praetendenst hozni az országra.

1707. április 27-kén I. József császárhoz intézett levélben Augusztot „becsületéről megfélekezett“ fejedelemnek mondván, követe Urbich János Kristóf által kinyilatkoztattatá: hogy ő, a czár, részesévé kíván válni a nagy szövetségnek Franciaország ellen; hogy kész közbenjárni a császár s a felkelt magyar rendek között, s ha közbenjárása nem sikerülne, kész fegyveres erőt kölcsönözni a

ELŐSZÓ.

császárnak a magyar lázadás elnyomására; végre, hogy nekik kettejüknek — a császárnak s a czárnak — közösen oda kellene működniök, miszerint a lengyel országgyűlés savoyei Eugen herceget, a császár főhadvezérét válaszsza királyul

József és tanácsosai nem ok nélkül attól tartotak, hogy XII-dik Károly, ha Ausztria kezét fog Oroszországgal Leszczyńskinek, Svédország védenének megbuktatására, hadait a szomszéd szász földről Csehországra vethetné; s hogy az oroszok, — mint a velencei köztársaság bécsi követe megjegyze — csak azért akarnak a magyar ügyekbe avatkozni, miszerint Magyarországon állást foghassanak. Jónak látták tehát, félig elutasító félig elhalasztó választ adni a czárnak, ki e miatti bosszúságában május végén Rákóczit kínálta meg a lengyel koronával, kilátást nyitván egyszersmind neki, hogy ez úton a magyar ügy is a szövöttek rendek érdekében fog megfejtethetni. Így alakult meg félig Rákóczi ellenére, kinek oka volt emiatt a svédőtől tartania, s kinek ebbeli eljárását a versaillesi udvar is gyanúval kísérte; félig Rákóczi óhajtatásához képest, ki, mint nagyatyja II-dik Rákóczi György, Erdély fejedelmi székét a lengyel királyi trónussal összekapcsolhatónak vélé, — így alakultak meg, mondom, 1707. szeptember 4-kén Varsóban, egyebek között a következő szerződési pontok :

„I. Miután a Római-Szent-Birodalom és Erdély fennséges fejedelme s a szövöttek Magyarországot vezére Rákóczi Ferencz úr, a lengyel köztár-

ELŐSZÓ

saság rendjeinek kérelmére megígéri ő czári felségének, hogy Lengyelország koronáját, ha a köztársaság által szabad szavazatokkal királylyá fogna választatni, a jelen szerződés alapján elfogadja: ehhezképest viszontag ő czári felsége, azon kötelezettségnél fogva, mely reá a köztársasággal kötött szövetségből háramlik, igéri: hogy a szabad szavazatokkal történendő ama választás esetében, őt Lengyelország királyi székén s királyi méltóságában és hatalomkörében öszves tehetséggel, fegyverrel, pénzzel s egyéb hadi szükségekkel, mind sajátmaga mind a lengyelek erejéből, nemcsak a béke s a békés országlás bekövetkezéséig, hanem jövőre is (ha t. i. netalán ellenkező selekzetek keletkeznek) megtartandja.

II. Ha a svéd a jelen hadviselésközben nem tör be Lengyelországba, ez esetre nézve mindkét szerződő fél megegyezett abban, hogy a választás elhalasztassék, s e közben kísérlet tétessék, a svédet francia-bajor közbenjárás által békére bírni; ezen kísérletet mindazáltal három vagy legfeljebb négy hónapnál tovább — september 1-től (az ó nap-tár szerint) számítva — ne lehessen elhúzni. Ez idő lefolyása után, ha nem sikerült a kibékítés, a fennséges fejedelem, mint felebb meg van írva, Lengyelország koronájának minden további időhalasztás nélküli elfogadására kötelezi magát; valamint-hogy ő czári felsége is a fejedelem személye iránt nyilvánított szándéklátától vissza nem lépni s a magyar nép iránt barátságát nyilvánítani ígérkezik.

ELŐSZÓ

III. Ő czári felsége fogadja a fennséges fejdelemnek, hogy lengyel királylyá választatása után, a svéd királylyal, — úgy kívánván azt a köztársaság iránti kötelezettsége, — ő fennségének kizárásával semmiképen sem fog békét kötni; valamint hogy viszont ő fennsége is köteles, az ellenséggel semmiféle alkudozásra sem lépni a czári felség kizárásával.

IV. Ha a svéd Magyarországra törne, ez esetben nem vonakodik ő czári felsége Magyarország rendeit hadakkal és költségekkel segíteni; sőt ő czári felsége segédhadainak kötelelességökben álland ezen hazabeliktől a szabályszerű eleségnél egyebet nem követelni.

V. A czári felség, e szerződés első pontja folytán, ő fennségének, hogy magát a királyi széken fenntarthassa, pénzsegédet ígér, mely a történt választás után, ő fennségével közösen, végleg állapítatik meg.

VI. A czári felség, kegyesen igéri abbeli mindenképeni törekvését is, hogy jó szerével arra bírassa a császári felséget, miszerint Magyarországnak és Erdélynek visszaadja szabadságát.

VII. Ő czári felsége a lehetőségig arra fog működni a császári felségnél, hogy a fennséges fejdelem Erdély fejdelemségében megmaradhasson s erre nézve minden lehetséges segédet ígér ő fennségének.

VIII. Ha, mit Isten távoztasson, a fennséges fejdelemnek Lengyelországból ki kellene bujdosnia. igéri ő czári felsége, hogy eltartására neki az orosz

birodalomban valamely tartományt s barátjainak és híveinek menhelyet fog engedélyezni. —

Ezen szerződés alapján ügykezett Rákóczi magán és hívein a romhányi csata után segíteni, mely reményét, hogy fegyveres erővel, saját fegyveres erejével fog diadalmasan kibontakozhatni a tusból, végkép elmetszé vala. De ő egyszersmind folytatta viszonyát XIV-dik Lajossal, azon lévén, hogy e viszonyt kapcsolatba hozhassa a muszka szövetséggel; a tengeri hatalmasságokat sem szünt meg felhívni, hogy az 1706-ban félbeszakasztott intermediatiót közte és a bécsi udvar között elevenítsék fel ujra; s elvégre megkísérelte gróf Pálffy János által a közvetlen kiegyezkedés művét is. Ezen negotiatiók közepette találja őt az olvasó a kibujdosása előtti hónapokban, melyekből egykét pontot szükség volt magának a bujdosásnak naplói elébe iktatni.

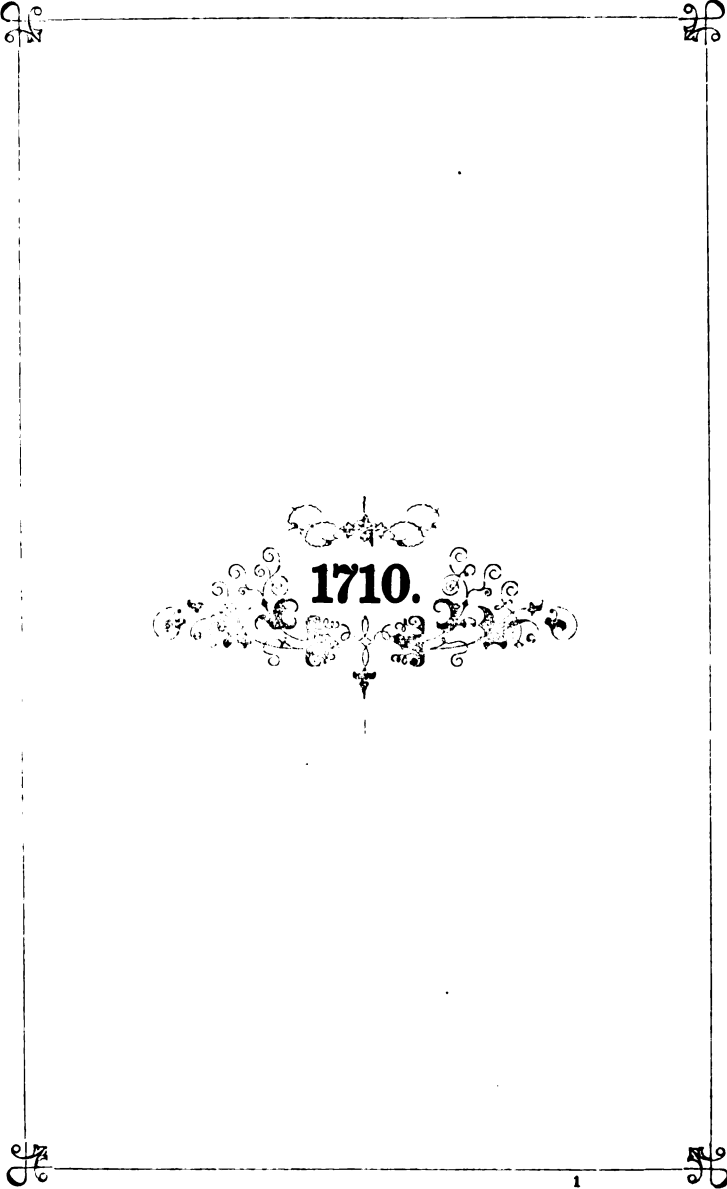
Ezen naplók, emlékiratok, levelezések sat. két kötetet képeznek, mindenik kötet három füzetből, mindenik füzet tíz ívből fog állani. Az egyes kötetek végén közelebbről megjeleltetik, külön mindenik szám honnan merítetett; itt egyelőre még csak azt jegyzem meg, hogy az eredeti magyar fogalmazatok, vagy egykorú fordítások „—“ jellel, az általam latinból, francziából, németből készített fordítások, vagy kivonatok pedig, —“ el különböztettek meg.

Pest, 1863. július 12-én.

Sz. L.

Igazítás. A 20-dik lapon az első sorban hibásan áll: Rhédey, helyett: Rétei.

15 JUL 66

1710.

Januárus 22. Szerda. Vadkert és Romhány között.

Rákóczi megütközik a császáriakkal — szerencsétlenül.

Februárus 27. Csütörtök. Jászberény.

(*Károlynak Rákóczi.*) „A német Balassa-Gyarmathoz szállott. Adná Isten, sok magyar hitetné el magával az kegyelmed opinióját; nem látnék anynyi sok lesütött fülefarku embereket suttogva sétálni, sohajtani. De noha ígérem az passust, senki sem akar kérni, s inkább hitetlenné lesz az átkozott. Kurvanyja, hadd menjen. Kevésbe lévén úgyis nagy bizodalmam: nem sokat csalattatom meg. Néme-lyeknek az szükség viszen reá hogy higgyek.“

Martius 14. Péntek. Jászberény.

(*Rákóczi emlékiratai.*) „Beresényi ajánlatára Franciaországba küldtem Lemaire mérnök-dandárnokot azon indítvánnyal, melyet a csár nekem a pultavai ütközet után tőn, t. i.: ha Franciaország királya hozzá követet küld, kész vele szö-

vetséget kötni, s engem (az 1707-diki varsói szerződés alapján) diadalmas hadseregével támogatni, hogy a császár kényszerítessék békére lépni Franciaországgal; kész erre azon feltétel alatt, hogy a legkeresztyénebb király az ő, a czár, kizárásával külön békét ne köthessen a császár szövetségeseivel.'

Május 30. Péntek. Munkács.

(*Fejedelmi utasítás Sr. de Herbaix *) és a munkácsi püspök számára, kik Péter czárhoz követekül mentek.*) ,IX. pont. Éreztessék a czárral, hogy becsületébe vágó dolog, a velünk kötött szerződést megtartania... Aztán, előbb utóbb sikerülhetne az ausztriai háznak, Konstantinápolyban már elkezdett cselszövényeit foganatosítani, s ő czári felsége és a törökök között háborút idézni elő. Gondolja meg, mily hasznát fogja vehetni ez esetben Magyarországnak és Erdélynek... Mert bár mennyire vesz is erőt a törökön: az ausztriai ház nem fogja megengedni, hogy emerre foglalásokat tegyen; holott ha Magyarország és Erdély szabadok találnak lenni, szerencséjöknek és kötelességüknek tartanak, ily viszonyok között hadaikat ő felségéihez kapcsolni, és segédére lenni a czárnak, hogy trónusát meg' helyreállíthassa Konstantinápolyban.

XII. pont. Ha ő felsége a czár nem látná

*) Herbeé-nek és Erbaix-nek is találom írva. Egyike volt azon francia hadi tisztnek, kik Rákóczi szolgálatában állottak s kiket ő diplomatáknak is használt.

helyén a császár ellen nyilatkoznia, kérjük őt alázatosan: legalább ne hagyjon el bennünket, s fentartásunkra küldjön azon ürügy alatt, hogy akadályozni kívánja a svéd királynak Magyarországon átmene-
telét, a mi munkácsi várunkba 3—4 ezer emberből álló őrséget; újítsa meg biztosítását, hogy oltalma-
mába veszi mind azokat, kik államaiba akarnak menekülni; eszközölje ki, hogy névszerint mi személyesen Lengyelországon átmehe-
ssünk biztosságban; s hatalmazzon fel bennünket, hogy híveinkkel az Ukrainába vonulhassunk, hol nekünk földeket adand gyarmat alapítására, melyet az ő souverainitása alatt én fogok kormányozni. Buzdítsa minisztereit, hogy vegyék meg azon magyarok jószágait, kik az ő oltalma alá menekülendek; herczeg Mencsikow például megvehetné az én örökös jószágaimat, melyekhez a tokaji urodalom is tartozik.

Munkács megtartása által mi csak szabad bejövételt Magyarországba akarunk magunknak jövődre biztosítani; s miután ez nemzetségemhez örök jogon tartozó herczegség: elfoglalása által ő felsége sem Magyarország ügyeibe sem a szövetséges hatalmasságokéiba *) nem fog avatkozni, valamint magát a czászárt sem támadja meg, mert mi nem kívánjuk, hogy az őrség ellenségeskedést kövessen el, ha nem támadtatik meg; és ezáltal ő felsége engem csak egyszerűen és személyemben fogad oltalma alá, noha egyszersmind képes leszen ártani az ausztriai háznak,

*) Angliát és Hollandot érti.

ha úgy fog tetszeni. Hogy Munkácscsal közlekedésben maradhasson ő felsége, hadait Marmaros vármegyébe is küldheti, mely az én erdélyi fejdelemségemhez tartozik; s az én ecsedi váramba, mely Munkácstól négy mérföldre fekszik; és a munkácsi őrségen kívül, mely nem lehet kisebb háromezer embernél, 2,000 lovas és 1,000 gyalog elégséges lesz ensem a mondott erősségek és tartozandóságaik birtokában megtartani.

XIII. pont. Ha a Svedorság elleni háború tovább foly, ő felsége biztosítva lehet, hogy a hadak, melyeket a mondott erősségekbe küld, nagyszámú magyarokkal fognak öregbűlni, kik őt velem együtt szolgálndják, s kiknek igen jó hasznát fogja vehetni; de egyszersmind szükséges, hogy hadaival késedelem nélkül foglaltassa el a mondott helyeket, s hogy követe által Bécsben nyilatkoztassa ki, ha a császár — a mi kétségtelenül megtörténik, — ő felségének a czárnak közbenjárását visszatüsitja: miszerint látván, hogy nekünk nem akarnak igazságot szolgáltatni, neki, a czárnak, tisztében, áll, az én személyemet, mint szövetségeseét biztosítani, megtartván engem ama helyek birtokában, melyeknek őrségei semmit sem fognak a császár ellen művelni, feltéve, hogy engem nem háborít azoknak és tartozandóságaiknak, azaz: Szatmár, Bereg, Ugocsa és Marmaros birtokában.

XIV. pont. Ezen négy megye elkerülhetlenül szükséges a mondott hadaknak eleséggel ellátására; de ezen négy megye nem elégséges, őket a kívántató

zsolddal ellátni; miért is alázatosan könyörgök ő felségének: méltóztassék maga gondoskodni az e czélra szükséges pénzről, és ezen hadaknak muszka tábornokot adni, ki őket alattam vezérelje, oly kikötéssel, hogy a császár ellen semmiféle ellenségeskedést se kövessen el, bár mit parancsoljak is néki, addiglan, míg ő nem támadtatik meg a császáriak által. Ahhoz is kérem ő felségének megegyezését, hogy az ő hadaival egyesíthessem a magaméit, kik a mondott tábornoknak engedelmesek lesznek; hogy ő felségének hadai csak addig maradjanak a mondott helyekben, míg az ő oltalma alatt erdélyi fejdelemségembe bé fogtam iktattatni; . . . s hogy ő felsége ezen hadakat a mondott erősségekből, mihelyest általam első ízben megkerestetik iránta, ki fogja vonni.

XV. pont. Ha ez megtörténik, ha ama hadak mondott erősségeimbe be fogtak menni: többi hadaim öszvességével nyomban egyesülök ő felségével, mint szövetségese, reménylven, hogy jó szolgálataim által éreztetni fogom vele azon valóságos buzgalmat, melylyel érdekei iránt viseltetem s eleddig is viseltettem mindig.

XVII. pont. Aziránt is keressék meg alázatosan ő felségét: méltóztatnék azokat oltalma alá venni, kik Ukrainába szándékoznak vonulni, és sziveskedjék számukra Lengyelország királyánál az átmetelhez szükséges menevédet kieszközölni.

Július 4. Péntek. Versailles.

(*XIV. Lajoshoz Vetés.**) ,Erdély fennségei fejdelmének szerencséje van felséged elébe terjeszteni, hogy mihelyest Desalleurs úr**) vele tudatta, miszerint ő sved felsége örömmel fogadja felséged közbenjárását a közte és a csár között helyreállítandó béke eszközésére : azonnal követet küldött a csárhoz, ki a sved király e nyilatkozatát vele közölve, rendeleteit vegye, hogy ezentúl mitevő legyen ő fennsége ez ügyben. . . .

A czári felség, válaszában kérte ő fennségét, ügyekeznie minél hamarabb az ő, a csár, részére megszerezni felséged nyilatkozatát, mind a közbenjárás ügyére nézve, melyet felséged eddig nem akart elvállalni, mivel a sved király azt 1707-ben visszautasította, mind azon szövetségre nézve, melyet ő czári felsége teljes szívből ohajt felségeddel megkötni ; — s biztosította egyszersmind ő fennségét, hogy azon esetre, ha ezen két czikkelyt illetőleg, vágyainak teljesítését szerzi meg néki : ő, a csár, viszont pontosan fogja a varsói szerződést teljesíteni ; s hogy a felségeddel kötendő frigyben a szövetséghez magyarokat és ő fennségét valóságos és hathatós oltalma alá veendi. Ő

*) Kőkenyesdi Vetés László, kapitány volt Bagosi ezredében, mely I. Leopold zászlai alatt XIV. Lajos ellen szolgált. 1704-ben kilépve az ezredből, Rákóczihoz állott, kinek ügyviselője volt előbb a bajor választó fejedeleminél, XIV-dik Lajos szövetségésénél, majd a versaillesi udvarnál.

**) XIV-dik Lajosnak követe előbb Berlinben, majd — több éven át — Rákóczinál, aztán a Portánál.

czári felsége az én fennséges fejedelmet felhatalmazta mindennek elkövetésére, mit alkalmasnak fog találni, hogy ő, a czár, kívánalmának teljesülését lássa; s a kötendő békeszerződés idejének, helyének és formalitásainak kifejezését felségedre bizza.

A haszon, melyet a czár felségednek ígér, az 1707-diki varsói szerződés nyilatkozatában áll: hogy azon esetre, ha felséged közbenjárása által békét köthet a sved királylyal, kötelezi magát, egész erővel lépni fel az ausztriai ház ellen a magyarok érdekében. Sőt még ha nem alakúlhatna is meg a mondott béke: ajánkozik felségeddel a császár ellen szövetséget, s a magyarokat lehetőképen pártfogolni adiglan is, míg módjában álland, őket egész erővel segíteni. Érte nem kívánván egyebet felségedtől, mint királyi szót, hogy őt a közbékében befoglaltatja mint barátját, frigyestársát és szövetségését. . . .

Sire! ez az egyetlenegy eszköz a magyarországi háború folytatására, mert magunktól nincsen erőnk azt hathatósan viselhetni, és felséged csak kis mértékben segíthet bennünket. . . .

Ezen nagyszerű ügy felségedtől függ egészen. Ha elfogadja a czár indítványát s a sved király nyilatkozatát, méltóztassék haladék nélkül követeket nevezni mind a sved-muszka béke iránti közbenjárásra, mind a felséged és a czár között kötendő szövetség eszközzésére; és egyelőre engedje meg: hogy ő fennsége tudathassa a czárral felséged magaelhatározását; s hogy a francia követek megérkezéseiglen ezen két ügy gondját is ő viselhesse a czárnál. . .

RÁKÓCZI FERENCZ.

Július 25. Péntek. Marly.

(*Rákóczinak XIV. Lajos.*) ,Én rokonom! Az emlékirat, melyet mellettem lévő minisztere báró Vetés nekem e hó 4-én benyújtott, mind magam mind a kegyed érdekeire nézve oly fontos s oly hasznos, hogy nem cselekedhetem különben, mint helyeselni, elfogadni és megadni mindazon indítványokat és kíválmakat, melyek általa nékem tétetnek. Kérem kegyedet, legyen mindenkép azon, hogy ez ügy közös megelekedésünkre fejeztessék be; és adjon hitelt mindannak, mit báró Vetés mondani fog jó és őszinte szándéklataimról minden lehetséges kielégítést szerezni kegyednek. Kérem Istent, én rokonom, hogy kegyedet szentséges oltalmában tartsa. Lajos. — Colbert.‘ —

September.

(*Rákóczi emlékiratai.*) ,Szerencsi váramban voltam, midőn Franciaország királya Kőkényesdit máskép Vetést, udvaránál levő követemet, megbízó levéllel hozzám küldötte. Vetés előadta nekem, hogy a legkeresztyénebb király azon indítvány következtében, melyet neki Lemaire által tétettem, kész, haladék nélkül követét a csárhoz küldeni és vele a kívánt szerződésre lépni. Én Vetést azonnal a csárhoz küldöttem. Én nagy reményeket helyeztem Franciaország királyának e nyilatkozatába.‘

1710. SEPTEMBER.

September 23. Kedd. Szerencs.

(*Torcynak* *) *Vetés.*) Szerencsém van excellentiát értesíteni, hogy megérkeztem ő fennségénél, mivel közölvén a kegyes végzést, melyet emlékiratomra tetszett hoznia a királynak, örömmel telt el és meglelégedéssel. Isten segítségével két nap mulva elutazom innen, hogy czár ő felségének elejébe terjeszsem mindazt, mit szerencsés voltam elérni; s hogy részéről mindannak megerősítését vigyem meg a királynak, mit a czári felség ő fennsége által indítványozott neki. . . . Egyébiránt, miután ő fennsége csak néhány hónap mulva fogja ezen alkuvás hasznát érezhetni, s más részről ügyei a pestis által, mely öszves gyalogságát elvitte, és a császáriak felsőbb-sége által annyira tenkre jutottak, hogy neki lehetetlen, magát ezek elől biztosítania: ő fennsége készül felhasználni a császár szövetségeseinek jó hajlandóságát, kik neki megígérték, hogy hathatósan fogják támogatni az indítványokat, melyeket netalán tenni akar a bécsi udvarnak; — szándéka némi alkudozás ürügye alatt időt nyerni a muszka segéd kieszközlésére. Ő fennsége kéreti önt, uram, ne vegye őt gyanúba, bár mit ért megeljárásáról; ő becsületszavát adja önnek, hogy ezáltal csak időt törekszik nyerni és ellenségeit kijátszani, nem pedig némi egyezkedésre lépni.⁴

*) XIV-dik Lajosnak minisztere, egész névvel: Jean-B. Colbert marquis de Torcy.

RÁKÓCZI FERENCZ.

September 24. Szerda.

Érsekujvárat őrsége a császári hadaknak feladja.

October 1—2. Szerda. Csütörtök. Szerencs.

(*Károlyinak Rákóczi.*) „Az kegyelmed újabb levele is Ujvárnak feladását confirmálja. . . . Ez sem lesz elég, mert se az megholtakat fel nem támaszthatom, se az élőkbul jókat nem csinálhatok. Pannaszolkodik kegyelmed, hogy ember nincs mellette; én is hasonlót írhatok.“

October 20. Hétfő.

Szolnokot Csajághy a császári hadaknak feladja.

October 24. Péntek. Ungvár.

(*Károlyinak Rákóczi.*) „Szolnok feladása iránt leveleit vettem. Én ezennel megyek Bercsényi úrral Munkácsra s holnap onnan megindítom az urat Szkolýára. Ha tudnám, hogy roszat nem okozna, felszentelném az bajuszomat s felvenném még az plundrát, és kevesed magammal hamarább véghez vinném az dolgot.“

1710. OCTOBER.

October 26. Vasárnap.

(*Rákóczi emlékiratai.*) „Bercsényi october 26-kán lépett által a határokon, s ment Jaroszlaw felé hogy herczeg Dolgorukyval értekezödjék. Ezen miniszter értesítve lévén Vetés küldetéséről, urának segédével biztatgatta Bercsényit, ki magát már a muszka hadsereg egyik tetemes részének élén látván, reményteljes leveleket irt nekem.”

November 5. Csütörtök. Ungvár.

(*Károlynak Rákóczi.*) „Perényi Miklós*) levelei végső desperatiót ábrázolnak. Helyesen itéli kd, hogy legszükségesebb az munkácsi magazinum megtöltése. Pozsonyban küldeni haszontalan, mert anélkül elégségesképen láthatjuk az ellenség szándékját; s onnan egyebet ijesztő hírnél nem várhatunk; mivel boldogulásunk éjszaktul függ. Szentpéteri, Sőtér, Kókai, Charrier mind együtt vadnak, tébolygó juhok módjára hadok egymással ellenkezik, egyike a másikat labancznak tartván. Antal úr (Eszterházy) még Patakon is megunta már a lakást; s mindnyájan panaszkodnak az éhségrül az mindennel rakott földön. Mindebbül confirmáltatom opiniómban, hogy az embernek az esze nem a fejében de a szívében lakik. Azért írák minapi levelemben is clavissal: hogy majd kettőnkre száll minden dolog.”

*) Egri parancsnok.

RÁKÓCZI FERENCZ.

November.

(*Rákóczi emlékiratai.*) ,Eszem azon járt, hogy megszabaduljak tábornokaimtól, kik, házasok lévén, egyébről nem gondoskodtak, mint családjaikról. . . .

. Szabadságot adtam nekik Lengyelországba vonulni.

. Már csak Károlyi volt velem vigasztalásomra Én Károlynak képességét csak az 1709-diki hadviselés alkalmával ismertem fel közelebről, s ő meg' részéről most bizodalommal ragaszkodott hozzám. Már jó ideje mult, hogy Tököli tisztai, kik roszul hatottak reá, vagy meghaltak vagy elvesztek. Bagosi, törzstiszt a császár szolgálatában, egy évvel ezelőtt visszajött hazájába Ivreának Piémontban védelmezése után, de a pestis elvitte őt mindjárt működésének kezdetén. Ő szerette és értette a gyalogságot; ő látott volt vívásokat és ütközeteket; s rokona és régi barátja lévén Károlynak, újdonan új világitásban szemléltette vele a hadviselés mesterségét. Oly geniusnak, minő Károlyi, nem volt sok leczkére szüksége: a természet őt felruházta minden kellékkel, hogy jó tábornokká válhassék; szeme éles fel fogással bírt; szilárd volt, tevékeny, fáradhatlan, teli fogásokkal és forrásokkal, iparkodó, mindig vidám és nyájas, embereit jól megválasztani s jól alkalmazni tudó, ellensége a lakmározásnak s a puhaságnak. Ezáltal több vagyont gyűjtött a hadviselés alatt, mint-

1710 NOVEMBER.

a többi tábornokok együttvéve, anélkül hogy a megyéknek s a népnek okot adott volna, panaszt emelniök ellene.

November 11. Kedd. Pest.

(*Báró Perényi Miklósnak gróf Pálffy János.*)
„Tegnap érkeztem Pestre, mint a magyarországi hadak főcommendánsa. Adja fel kd. Egert, különben az hadi törvény fog diktálni; mind kd. személye iránt úgy alattavalókkal is a tevő leszek; a praesidiáriusok feleségit pedig mindjárást Péterváradjára vagy Eszékre fogom küldeni. Bevettem Ujvárt. A Dunán túl való kuruczság mind széljelverettetett, zászlóstud jöttek vissza, mihelyest Balogh Ádám kézbenakadt, kit is idehozatok Buda várába, és hadi törvényt szolgáltatok reája, úgy Palásthira is.”

November.

Tokajt és Sárospatakot elfoglalják a császáriak.

November.

(*Rákóczi emlékiratai.*) „Értésemre esvén, hogy Pálffy, leányának, József császár kedvenczének, hittele által a császári hadsereg fővezérévé neveztetett, Budán általutazott és Ónodra a Sajóhoz érkezett: felhívtam Károlyit, ki őt közelebbről ismerte, írta e tábornoknak, értesse meg vele, hogy reá nézve dicsőség fogna lenni Magyarország háboruját szeli-

RÁKÓCZI FERENCZ.

debben és gyorsabban bevégezni, mint a hogy ez netalán fegyveres uton várható; azon esetre, ha mód volna egyességre lépniünk fegyverszünet iránt, melyet a kemény téli idő különben is szokott tényleg reánk kényszeríteni, remélhető, hogy ezen alkudozás szerencsésebb fejleményt veend, mint az előbbienek.

November

(*Pulay, gr. Pálffy János titkára.*) „Ezen Rákóczi levelének continentiáján megütközvén gróf Károlyi Sándor uram, és magátul hirtelen valamit cselekedni nem merészelvén: hogy aziránt bővebb informatiót vehessen a fejedelemtül, ítélte helyesnek lenni, ha személye szerint szóval bővebben beszélget. . . . A mint is midőn a végre szekerebe akara gróf Károlyi uram ülni s Munkácsra a fejedelemhez utját venni, mondja s vallja, hogy igenis Istennek csudálatos titkos és megfoghatatlan rendelésébül vette legyen alkalmatosan a méltóságos plenipotentarius commendirozó generálisnak intő és dorgáló levelét is azon órában.“

November 17. Hétfő. Pest.

(*Pálffy Károlynak.*) „ . . . Tudtára adom kdnek, hogy kegyelmes koronás király urunktól ő felségétől, ha tetszeni fog, talán kd. vigasztalására is és javára, plenipotentárius fő commendirozó generalissá választattam és tétettem. . . . Szánja meg ma-

1710. NOVEMBER.

gát, kedves hites társát és édes gyermekeit kd.; szakaszsa végét szive fájdmának, jőjjön vissza felkent királyának szárnyai alá: jószága és méltósága, valamint annakelőtte, meglészen. . . . Keresztyéni hitemre és gavalléri parolámra assecurálom kdet, nyugodt elmével lehet, kedves maradékjátul semmi átkot magára nem várhat; bizonytságot tehetnek ebben mind Ujvár, Szolnok, s mind Eger vára is, hogy nem kigondolt, hiresített hadakkal, hanem valóságos regementekkel, a kik mostan is Erdélyből érkeznek hozzám, valamint a Dunán túl s innét, úgy a Tiszántúl való földet is meggyőzhetem s az ellenkezőket elkergethetem. Meggondolván azért a haza romlását: ha jó és igaz hazafiának tartja magát, fogadja be atyai intésemet, vigyázzon hazájára és magára is; mikor a vas meleg, akkor kell kovácsolni.“

November.

(*Pulay.*) „Ezen levéllel menten ment gróf Károlyi uram fejedelem Rákóczihoz, az holott sokféle beszédek után . . . nemzetes Komáromy György, nemes Bihar vármegye viceispánja és Debreczen városának birája gróf Pálffy János uramhoz ő excellenciájához küldetett.“

November 24. Hétfő. Eger.

(*Rákócziinak Perényi Miklós.*) „Már az ellenség a bombahányással valóban rajtunk fogott; az elmúlt

RÁKÓCZI FERENCZ.

szombaton reggel hét óra tájban fogott hozzá. Az időtül fogva vetett be hatvanhatot, kik is övedzésig való vermet csinálnak. Bizonyosan értettük, hogy az ágyúkkal is Pálffy úr rövid nap maga elérkezne; ha formaliter löveti, kevés lövéssel egymásra omol a kőfal. Ezen levelére Pálffy úrnak tiszt uraimék meg-egyezzett akarattul irtak, kiben nyolcz holnapig való armistitiumot kívánnak; még ugyan a válasz nem érkezett el. Eziránt mint méltóztatik felséged parancsolni, alázatosan elvárom “

November 29. Szombat. Munkács.

(*Perényinek Rákóczi*) „Oly bizodalommal voltunk kd. felül, hogy több tanácsot tud adni s parancsolni az alattvalóknak, mintsem ők kdnek. Vétett kd., midőn Pálffy leveleit tanácsra bocsátotta Nem assecurálhatom kdet arról, hogy Pálffy kéthárom darab öreg ágyút ne hozhasson Budárul; de annyit, a mennyi ellen magát Eger nem oltalmazhatná, assecurálom kdet, se e télen se a jövő nyáron nem hoz. A bomba ellen pedig bátorságosan alhatik az egri kazamatában míg majd succurrálni lehet Egernek. Hadi törvénynyel fenyegeti Pálffy kegyelmeteket? Tehát veszszenek inkább egy bástya alatt. Isten segítsen rajtatok!”

1710. NOVEMBER.

November 29. Szombat.

(*Károlynak Rákóczi.*) „A mely írásrul beszélgetünk, azt íme includálom. Jó lesz ezzel megindítani a dolgot (Pálffyval), ösztönt adni többre s megolvasni azelőtt a ki viszi. Congratuláljon dignitásának, köszönje fenntartott barátságát, annak rendi szerint traktálandó békesség előmozdítására offerálja fáradságát, melyre kd. is exhortálja ütet.“

December.

(*Rákóczi emlékirataiban.*) ,XI-ik Kelemen pápa, kibékülvén József császárral, intő leveleket irt az őszvesclerusnak: ismerjék el a császárt Magyarországnak törvényes királyául, s lépjenek ki a szövetezésből, különben magokra vonják az anathemát. A clerus szót fogadott, s a buzgóbb katolikus tisztek és nemesek kezdték a clerus példáját követni.“

December 1. Hétfő.

A császári hadak bémennek Egerbe.

December 6. Szombat.

(*Rákóczi emlékirataiban.*) ,December 6-án vettem a bosszantó hírt, hogy egy lovassági osztály maga megadására híván fel Egert, az alparancs-

RÁKÓCZI FERENCZ.

nok *) s a környék tisztei , megvesztegetve az ide menekült kanonokok által, báró Perényi dandárnokot a helynek alku melletti feladására kényszerítették. Ő onnan hozzám jött század magával.

December 17. Szerda. Csábrág.

(*Laszkányi János gróf Koháry Istvánnak*). „Új hírül irhatom , hogy Eperjest feladták volna, s Kassa alá szállott generál Virmont és Hartleben. Kókai, Beleznai, Vajda Puchót felrabolták , egynehány németet vagdaltak le Zsolnánál; nyomukba ment murányi bloquádából háromszáz dragonyos. Már itt Isten jóvoltából másutt csuportos kurucznak nem halani úgy hírét, hanem afféle lézengők, hol őt, hol tiz bujkálnak az erdőnkön.“

*) Rhédey Ferencz.

Januarius 10. Szombat. Bécs.

(*Gróf Pálffy Jánosnak I. József.*) Kedves gróf Pálffy. Mivelhogy fia innen önhöz lemegyen, lehetetlen volt elmulasztanom, néki e sorokat általadni, miszerint általuk önnek tartós szeretetemet és kegyelmességemet tanusítsam, s egyszersmind háládatomat nyilvánítsam, hogy vezérlete alatt Magyarországon oly jól mennek a dolgok, és remélhetőleg nem sokára teljesen befejeztetik az ügy. Biztosítom is egy úttal, hogy semmit sem óhajtok inkább, mint gyakori alkalmat, önnek és az övéinek tartós szeretetemet és kegyelmességemet tanusíthatni, mit két ségtelenül minden alkalommal örömmel fogok megcselekedni. Fia pedig, ki önnek e levelet viendi, oly kedves előttem, hogy őt nem bocsátom el örömet innen, és szeretni fogom, ha nem sokára visszatér. Ezzel még egy ízben biztosítom önt tartós szeretetemről és kegyelmességemről, melyre számot tartson. — József.

Januarius 10 – 25.

(*Rákóczi Emlékiratai.*) ,Károlyi megírta a maga levelét s megmutatván azt nekem, titokban Pálffyhoz küldte. Addig míg ettől válasz érkezik, Szkolyára mentem kevés emberrel s onnan Drohobiczra, hol herczeg Dolgorukival találkoztam. Tudnom kellett, min alapúlnak azon remények, melyekkel Bercsényi engem kecsegtetett. Ama miniszter nekem őszintén megvallá, miszerint úgy hiszi, hogy az ő ura jóakarattal viseltetik irántam s hajlama van, Franciaország királyával szerződésre lépni; de híre szárnyall, hogy marquis Desalleurs, mióta a Portához érkezett, ösztönzi a szultánt, lépne háborúra a czárral a sved király érdekében; és hogy a törökök csakugyan készülleteket is tesznek a háborúnak kikeletkor elkezdésére; mi ha megtörténik, bizonyossá tehet, hogy az ő ura nem fog a császár ellen fellépni.

Januarius 10. Szombat. Riga.

(*Torcynak Vetés.*) ,E levélnek szerencséje lesz, mondania excellentiádnak, hogy f. h. 6-án ebédelvén báró Lővenhold úrnál, czár ő felsége miniszterénél, ez látatott velem egy levelet, melyet a muszka követ november 26-án írt Konstantinápolyból, s melyben bizonyossá teszi a czárt hogy a francia követ Desalleurs úr törekszik mindenképen, a Por-

1711. JANUÁRIUS.

tát háborúra birni a czár ellen Ezen báró ma ismét ebédre kért, s mutatta nekem ama muszka követnek, december 1-én kelt egy másik levelét . . . melyben írja, hogy a törökök már megüzenték a háborút ő czári felségének. . . . Ha ez áll, s ha a czár teljesen meggyőződik Desalleurs úr ármányairól . . . , lehet hogy Sziberiába vándorlok. Ön, uram, jobban tudja bárkinél, igaz-e, nem-e e hír; tudja, hogy mily parancsokat küldött Desalleurs úrnak. Ha áll, mit a muszka követ ír, akkor nem tudom, mit tartsak ő fennsége megbiztatásáról a király és ön által. Ha azonban Desalleurs úr, parancs nélkül, magától járt el ekképen, akkor van még ideje excellentiádnak, helyrehoznia e hibát azáltal, hogy őszinte valomást tesz a czárnak e tárgyban.'

Januarius 29. Csütörtök. Munkács.

(*Pálffy*nak *Rákóczi*.) „Méltóságos gróf, kedves atyámfia. A kd. levelit illendő becsülettel vettem, melynek czikkelyeit vizsgálni nem kívánom, mivel maga is biztat kd, hogy szemben lehetek kddel. Melyre nézve én is inkább kddel együtt imádom Istenemet, hogy ennyi hadakozások után is, magyar magyarral, hazánk boldogulásául conferálhatunk; mely alkalmatosságra miként sietek, maga Károlyi uram referálhatja kdnek, a kire biztam a szembeletelünkriül teendő dispositiókat. Magam holnap Isten jóvoltából e végre indulok. Én is hasonló hitre s fedelmi parolámra fogadván személyiinek minden

RÁKÓCZI FERENCZ.

kigondolható securitását a hozzátartozandókkal együtt, a mint kd. azok számára conveniálni fog Károlyi urammal, ezen levelem erejével. Hasonló suppositumban a kd. által adatott paroláról s hitéről lévén, maradok kdnek atyafiúi szeretettel szolgáló atyjafia Rákóczi F.“

Januarius 31. Szombat. Vaja.

(*Rákóczi Emlékirat*). „Pálffy rövid fegyverszűnethoz megegyezését adta, reményt nyújtván annak meghosszabbításához, ha velem személyesen találkozhatik, azzal hízelvekdvén magának, hogy ez esetben egy óra alatt többet végezhetne, mint több napig tartó konferenciában. . . Irattam neki Károlyi által, hogy örömet fogok vele Vaján találkozni, hová estve (januarius 31-én) érkeztem. . . Midőn vele magam maradtam, bizonyossá tett a császárnak irántam való jóakarataról, s intett, irnék ezen fejdelemnek levelet, melyben magamat alávetem. Ha ezt megcselekszem, bizonyossá tesz, hogy a császár megadja a nemzetnek valamint azerdélyieknek is törvényen alapuló összes szabadságaikat, általános amnistiával mindazok számára, kik még fegyverben állanak; s magamat a mi illeti, nincsen kitüntetés, nincsen méltóság, nincsen kedvezés, nincsenek jószágok, melyeket nem remélhetnék, az egy erdélyi fejdelemségen kívül. Kért, gondoljam meg higgadtan ügyeim állását; ha elmulasztom a háborút szerződés által befejezni, mely törvényeit és kiváltsá-

gait biztosítja a nemzetnek: akkor, fegyver általi alávetéséről nem lehetvén kétség, a császár tanácsa ezt ürügyül használhatná özsves törvényeink elkobzására, valamint ez Csehországban történt a prágai ütközet után. Mind ezen csillámló ígéretekre választottam, hogy épen nem ellenzem, illendő levelet írnom a császárnak, s hogy három nap múlva elküldöm neki, noha tudom, hogy nem kapok feleletet.

Februarius 3. Kedd. Munkács.

(*Rákóczi a kirdlynak.*) „Felséges római császár és király. Valamint ezen nemzetnek hét esztendeig való fegyverkezése és annak megegyesülése a mi szabadságinknak megsértődését jelentette: úgy bizonyára már most nagyobb részint visszatérvén a vármegyék felséged hívségére, magam bosszuállást kívánó indulatomnak és megátalkodásomnak tulajdoníthatnák, ha az ohajtott szent békesség megtérítésének módját megkeresni elmulatnám, mind azért hogy a hazabelieknek kiontandó vére megállítassék, mind pedig hogy a hazának utolsó pusztulása eltávoztassék. Mely jónak elérésére noha a sokszor elővett trakták által egynéhányszor utat keressem, alig találtam helyesebbet, mint ha felséged kegyelmességéhez folyamodom . . .

Kegyelmesen emlékezhetik felséged az én személyemről, a ki felséged udvarában számos esztendőig lévén, semmit mást nem kerestem, csak hogy felséged kegyelmességét megérdemelhessem, vala-

RÁKÓCZI FERENCZ.

meddig az én alattomban való titkos ellenségimnek üldözése által fogságban vettetvén, szabadulásomat minemü okokbul keresni kénytelenítettem, azon tömlöczházban hagyott irásom (a ki manifestum-levelemhez hozzá van téve) megmutathatja, a mely által, valamint elébb onnan írott könyörgésim által is semmit egyebet nem kívántam, hanem hogy az haza törvényének igazsága nekem is szolgáltatassék ki. És akkor is, ámbár letapodott és rab, mégis az én elszökésemrül nem gondolkoztam, hanem csak a midőn az idegen ítéletre, úgymint az országunk törvényeinek annyira ellenkező székére hivatattam. És ezután közel két esztendeig való számkivetésemnek és üldözésimnek nyomoruságit szenvedvén, midőn a törvény ellen való széknek ellenem hozott sententiáját megértettem, minemü szabadulásomat remélhettem, hanem ha a nemzettül és országbeliectül, kiknek szabadságit személyemben is megsértődötteknek lenni tapasztaltam. Belépven azért hazámba, nem külső hadakkal, hanem az egy igazsággal támogatván, a nékem és az országnak tett rövidségeket közönséges manifestum-levelemmel elhíresítettem, melyben semmi más beiratva nem találtatik, hanem csak az, a mi most felségednek a Pozsonyban levő országgyűlése által eleibe adatott Érzette azokat az egész nemzet; és mivelhogy a közromlás egyességet okozni szokott: az ország törvényei és szabadságai mellett (a kikre felséged boldogemlékezetü atyja is megesküdt vala) fegyverfogásra inditattunk, melynek csattogási között mihelyest észrevettem, hogy

az egész ország velem egyetért, országgyűlését hirdetvén Szécsén városában, minden hatalmomat, a ki ekkoráig nékem törvény által a fegyverkezésre engedtetett vala, az országnak visszaadtam, és úgy magamat az ország rendei akaratja alá vetettem, kiktől egyenlő szóval az öszveszövetkezett magyarság vezérlő fejedelmévé választattam, s az haza szabadságának oltalmazására és egymáshoz való hívségre köteleztettem, úgy hogy a fegyvernek szerencsétlen folyamatja között is a közügyet megoltalmazzuk; esküvésemnek és kötelességemnek eleget tenni mind igyekeztem s mind tartoztam is vele. . .

Ha azért az rövideden előhozott okok felséged szemei előtt igazaknak látnak, felséged igazságát, — ha pedig különben, atyai kegyelmes voltát kérjük, hogy mi is mindnyájan a kik eddig fegyvert viselni kényszerítettünk, országunk törvényeinek és szabadságának (kik felséged esküvéssel is megerősítettek), úgy jószáginknak adatásával is mind Magyarországon s mind Erdélyben élhessünk. . . Indítsa erre felségedet az igazság és kegyelmesség, a kik a királyok székeinek istápjai; vigye reá a jövődő dolgok állatlatása és az országnak következő romlása, háborúk támadása, ezerféle romlások, a melyeknek következésétül én magamat az én levelem által megmenteni kívánom. A midőn ezen kéréssel felséged igazságát és kegyelmességét tovább is kérvén kérem, maradok felséged alázatos szolgálja Rákóczi Ferencz.“

Februarius 5. Péntek. Debreczen.

(*Pálffy Rákóczynak*). „Méltóságos herczeg. Herczegséged Munkácsról 3 currentis írott válaszát, együtt ő felségének írott herczegséged levelével tegnap estve felé vevén, azonnal expressus kurir által elküldöttem, mindazonáltal úgy látom, hogy herczegséged javallásomnak helyt nem adott és azon levelet is nem a szerint formálta; megvallom, hogy kételkedem is, vajjon azon levélnek ő felségének leendő beadása gátoltassék-e, vagy nem? ezen következő okokból: 1) Mert a complimentuma szokás szerint és illendőképén nincs feltéve, mivel feljül, *sacra caesarea etc. domine benignissime* áll; miért nem; *„sacratissima etc. clementissime“*? Az cortesziában pedig: *„servitor“* a mely complimentummal hasonló állapotban levő emberek magok között élnek, holott azon úttal illendőképén fel lehetett volna tenni *„servus.“* 2) Mivel most is kétségben vesi herczegséged és a felséges udvarral el akarja hitetni, hogy maga és a mellette levő egész magyarságnak igaz és helyes oka volt a fegyverkezésre, melyet sem a felséges udvar, sem az egész keresztyénség helyben nem hágy. 3) Mivel az egész magyarságnak jószágait visszaadni kívánja, holott sokkal tanácsosabb lett volna herczegségednek csak maga és gróf Károlyi jószágainak visszaadása iránt ő felsége előtt magát jelenteni, a több magyarságról pedig, hogy azokat is ő felsége kegyelmességével vigasztalni méltóztasson, emlékezetet tenni...”

Februarius 6. Szombat. Moszkva.

(*Vetés a czárnak*) ,A varsai szerződés (1707.) harmadik pontja szerint felséged és Svedország között francia közbenjárás által eszközendő a béke. A legkeresztyénebb király ezen közbenjárást most elvállalta, és mivel az én fennséges fejedelem iránti őszinte barátságának és nagyrabecsülésének tanusításául őreá bizta ez ügyben az értekezletet felséged udvarával: őáltala kívánja felségednek előlegesen megüzentetni, hogy felségeddel szoros frigyre akar lépni, ... egyszersmind kötelességének tartja, a fennséges fejedelemnek, különben is már felséged szövetségésének érdekeit felségednek erőlyesen ajánlani, mint ki a kötendő szoros frigy alapjául a fejedelem érdekeinek tekintetbevételét tűzi ki. . . Kérik tehát mind a legkeresztyénebb király, mind a fejedelem felséged elhatározását, a mindennemű segélyre nézve, melyet felséged a varsai szerződés kilenczedik és tizedik pontja által ő fennségének kegyesen ígért, mind Erdély fejedelemségének elérésére, mind a magyar béke kötésére nézve.

Két mód van, felséges császár, a varsai szerződésben ígért oltalmat, a római császárnak legparányiabb sérelme nélkül valósítani. 1.) Ürügyül adni, hogy a sved királynak visszatérése szándékoltatik akadályoztatni. Az ezen ürügy alatt elküldendő hadak úgy fognak elhelyezkedhetni, hogy fennséges fejedelemnek Magyarország jobb része megtartatha-

RÁKÓCZI FERENCZ.

tik. 2.) Az eleségnek Lengyelországban szűk voltát ürügyül vevén, hadait a télen át Magyarországon szállásoltatni. Felséged nem a császár ellen, nem is az én fennséges fejedlem segédére küldi ezen hadakat, hanem szükségből, hogy éhen ne haljanak; miért is kötelességökké fog tétetni, a fennséges fejdelem által kijelendő szállásaikban békén maradniok, míg felséged jónak látandja, magát az én fennséges fejedlemnek valóságos oltalmára elhatározni.⁴

Februarius 11-én. Szerda. Salánk.

(*Gróf Pálffy Jánosnak Rákóczi.*) „Méltóságos gróf, nékem kedves atyámfia. . . Ugyancsak próbál-gat-e kd. levelében a feltett terminusokban talált difficultásokkal? avagy ugyan serio akarja velem el-hitetni, hogy azon terminusok okai lehessenek a vér-ontás és hadakozás continuatiójának, és hogy azo-kat egy császári miniszterium úgy fogja magya-rázni, a mint kd. írja? Azon terminusokkal ő felségének tartozó alázatosságom ellen véteni nem akartam, s ha csak ezeknek correctiója kívántatnék, ujonnan is írni kész lettem volna. De a második punctumra, ha nem tudtam volna is, minap kdtül tanultam a választ: hogy az emberséges ember lel-két Istennek, vérét és életét urának, s a becsületét magának szokta tartani; melyből származik, hogy magamat rebellisnek nem agnoscálom, s nemis ag-noscálhatom; és ha a felséges udvar nem agnoscálja azt, hogy hazánk törvényt mind megfogatásomban

mind pedig a mostani pozsonyi fönnlévő országgyűléséből beadott gravamenekben megsértette, arrul nem tehetek ; de hogy mink, a kik attul kénytelenítettünk a fegyverfogásra, lelkünk ismereti ellen azt mondjuk és úgyis higyjük : ítélje el kd. maga is s feleljen Pálffy János az feldmarsallnak. Ezekbül már származik a válasz a harmadik punctumra is, melyre declaráltam még Vaján létemben is, hogy hitemet el nem hagyom, s azok nélkül, a kikhez hittel köteles vagyok s ők is hozzám, a fegyvert le nem tehetem.“

Februarius 12. Csütörtök. Salánk.

(*Rdkóczi Emlékiratai.*) Valamennyi senatorokat, kik kéznél voltak, s valamennyi erdélyi tanácsosaimat Salánkra híttam, három mérföldnyire Munkácsról. Szólottam nekik a segédről, melyet a muszka czártól remélhetnénk ; előadtam, hogy ezen fejedelem Lengyelországba jövend, s hogy kívánnám nézetöket tudni, mit vélnek a haza javára hasznosabbnak : bezárkóznom Munkács várába, ha a fegyverszünet fel találna bomlani ; vagy pedig Lengyelországba mennem, hogy itt a mondott fejedelemmel szólhassak. Mindnyájan oly nézetben voltak, hogy hasonlíthatlanul jobb lesz Lengyelországba mennem, mint amaz erősségbe zárkóznom.

RÁKÓCZI FERENCZ.

Februarius 13. Péntek. Jaroszlav.

(*Eszterházy Dániel kassai kapitánynak Bercsényi Miklós.*) „Resolváltam magamat, valakik hazájokhoz, és nemcsak az földihez, hanem az ügyszó való igaz hites kötelességeket meg akarják tartani, mindazoktól költségemet nem szánom, s oly véggel fog Csáky Mihály uram is itt az feleségem mellett maradni, hogy az kik ily véggel bejőnek, mind gondjokat viselje... Akárki miként gondolkodják, de senki nem lehet olyan, hogy azt el ne hitesse magával, hogy csak többet lehet bizni az muszka czárhoz mint Pálffyhoz. Tehet annyit az muszka czár, mint Pálffy a császárnál is; jobb az czár mintsem Pálffy által végezni, mikor nemcsak szóval, de írott resolutióm is vagyon az czártul, hírével nem hágy bennünket... Tudom én jó szándékát az fejedelemnek; de attul félek én, hogy az kétségbeesetteknek bolondsága és az németnek csalárdsága jó szándékát... nem fogják igazán útjára bocsátani, hanem összezavarják, hogy elrontsák; sőt magát is félttem az fejedelmet.“

Februarius 15. Vasárnap. Salánk.

(*Károlynak Rákóczi.*) „Én valóban bánnám, ha innen el kellene mennem, minekelőtte szembelelnék kegyelmeddel. Már innen mind elküldém haza az urakat, s magam ágon ülő madár formára vagyok. Várom azért kegyelmedet.“

Februarius 17. Kedd. Pest.

(*Pálffy b. Ebergényi Lászlónak**). „Decima et tertia currentis irott kd. kétrendbeli levelét szinte most veszem. Akármint mentse magát Rákóczi és Károlyi, de ugyancsak nem jól stylizálták leveleiket. Akkor igen is elolvasta előttem az herczeg, de tudja kd., hogy minden szót és cikkelyt nem tudhat az ember és memoriter nem observálhatja. Mindazáltal vettem észre, hogy ez nem úgy nagyon stylizálva, mint az, a kit előttem megolvastott Tapasztalom, hogy minden dolgok csalárdság és úgy szólván dévajság; főképen ha az igaz, mit kd. postscriptában ír, hogy Munkácshoz közel, valamely kastélyban összehivatván Rákóczi maga tisztjeit, el akarja hitetni velek, hogy Magyarországon és Erdélyben is a békeség concludáltatott volna. Elhiszem, ott is szokása szerint perorált és sirt előttök, hogy annyival is inkább hadait magához édesgetvén, elveszerezhesse. . . . Immár lássa mit cselekszik; én most Károlynak választ nem adok, hanem szintén várom naponként a kurirt Bécsbül; azonnal megindulok, magammal fogom vinni a választ Ónodban való létemnek alkalmatosságával is vettem levelét ő felségének, mely is bár minekelőtte Rákóczival szólottam, jöhetett volna kezemhez, tudtam volna alkalmaztatnom magamat, mennyire léphetek.“

*) Cs. kir. tábornok; a Széchenyiek rokona.

RÁKÓCZI FERENCZ.

Februarius 18. Hamvasó szerda. Salánk.

(*Károlynak Rákóczi.*) „Addig várák én is, kd. is postáinkat, hogy az enyím, megérkezésével megfuvá az felülöt. S íme indulok, a hová hazám szolgálja, nem engedvén késedelmeskedésemet, ösztönöz. Mindazt reménylettem, hogy az kdnek 16-án írott levele szerint tegnapi itt lesz kd; de hihető, bűjtre halasztotta kd az újmódi farsanglást. Megvallom, már praevie ellátván ezen indulásom hirtelen történhetőségét, s proponálván az uraknak: sokat beszélgettünk, micsodás instructiót kell aziránt hagyonom kdnek, de csak az vala deliberatumja: hogyha az bécsi udvar sincere kívánja az traktát avagy az békességet: extendálja az armistitiumot; — s informálhat kd. mindenekrül; ha nem extendálja penig: haszontalan várakozásom. És mivel azt is állallattuk, hogy in omni casu jobb és állandóbb békességet remélhetünk az Moszkva interventiója által, mintsem az Pálffy hitegetései után: úgyis jobb lesz annak fundamentumirul az czárt capacitálván, az által végeznünk, mintsem itt disputálnunk: ha ‚clementissimus‘-e vagy ‚benignissimus.‘ Melyre nézve csak megyek, az mint mondtam; mert vett leveleimből azt collimálom, hogy Ilvóhoz*) nem felettébb messze találom az czárt, az kitől Isten után függ boldogságunknak minden reménysége. Az politicumokrul azért nincs mit disponáljak, hanem informáljon kd.

*) Lemberg.

mindenekről. . . . Az hadi dolgok kormányozásának nincs egyéb útja, hanem az mint discursálánk, s az mint az alkalmatosság hozza magával. Ha mindazonáltal az szerencsétlenség csak úgy hozná magával, hogy Lengyelországra kellene kiszorúlni mind kdnnek mind az hadaknak: azon legyen kd, hogy Sztaniszló felé mehessen Máramaroson által, s ott, valahol az kijoviai palatinus jószágát hallja, subsistálhat, mert azért senkisésem fog kiáltani. Bemenetelirül azonnal tudósítsa kd. Galiczin fejedelmet, az ki igen jóakarónk; s ha kedveskedni akar kd neki, agarakat küldjön, kvártélyra pedig Sniatin táján legyen. Ha Isten másfelé vezérli kdet, csak azon legyen, hogy Módvába ne subsistáljon, mert nagy contrarietas volna dolgainkba, ha én az czárhoz menvén, kd hadaimmal látatnék az svecziai király mellé vagy az törökhöz menni, s így engemet nagy veszedelemben is ejthetne.

Munkács váráról én is tehetségem szerint provideáltam instructiórúl és commendansrúl, mivel Vay uramat, úgy látom, kénytelen leszek magam mellé hivatnom, idegen országban is legnagyobb kincs lévén az hív szolgál. Helyébe már Sennyey István uram resolválta magát, de még hadd maradjon közöttünk a dolog. . . Publicáltatom azt is, hogy senki már ezentúl az kd passusa nélkül ne gyűjön Lengyelországra, hanem ha ki igaz hazafiának tartja magát, kegyelmedtül várjon s hallgasson.

Igy azért legdrágább kincsemet, édes hazámat, Munkácsomat és abba levő másik mindenemet

RÁKÓCZI FERENCZ.

íme kdre hagyom, s lelkire hitire kötöm s bízom; teljességesen elhitetvén magammal az kd. resolútiójának állandóságát, melyet minap Munkácson ujonnan is adott: hogy nemzete boldogulása nélkül nem békéllik s egymást el nem hagyjuk; ennél különben nem békélleni, confoederationalis hitünk, az mely által mind lelkeinket s maradékinkat sub nota perdullionis in patriam kötöttük édes hazánkhoz. Vezérelje s kormányozza azért kd hadakozását absentiámba, mennél jobban lehet, az midőn én minden bujdosás és nyomoruságok által űzni s keresni kívánom boldogulását; s hitemre mondom, hiszem is annak elérését; avagy legalább szembe lévén az ozárral, megírom valóságosan, mihez bizhassék kd. s közönségesen minnyáján. . . .

Ha Pálffy oly választ talál adni, hogy küldjem emberemet, adja tudtomra kd.; talállok módot benne, csak lássak sinceritást. Én magamat hazámért tíz-szer is megalázom, de arra bizony nem lépek az confoederatio nevével, hogy nagyobb rabságra vessem édes hazámat annál is, az melybül kívántuk kiszabadítani. Vezérelje azért Isten igaz szándékomat, az melytől semmi sem szakaszt el, se nem távoztat; s ha azalatt az felesége iránt más szándéka érkezik kdnek, kiszállításául tudósítását elvárom. S maradok kdnek minden jót kívánó atyjafia F. Rákóczi."

1711. FEBRUÁRIUS.

Februarius 19. Csütörtök. Pest.

(*Pálffy Ebergényinek.*) „Debreczenből 15. currentis írott újabb levelét kdnek az includált Rákóczi és Károlyi leveleivel együtt . . . mai napon vettem, kiknek válaszolhat kd, hogy szintén mostanában óránként készülgetek, s egyik nap megindulván, a választ magammal viszem; a mint is adom tudtára kdnek, hogy referendarius Locher uramat *) ma várom hozzám Bécsből.“

Februarius 20. Péntek. Alsó-Verecke.

(*Rákóczi Pátense.*) „Szabadságinkat hogy valaha vagy igaz fegyverkezésünk által vagy az onnét következő békességnek traktája által elérhetnénk: szívszakadással ohajtottuk. Melynek elérésére noha sok utat nemcsak próbáltunk, hanem a mostani frígyre oly véggel léptünk, hogy ezen utolsó módot el ne kerüljük: mindazonáltal ennek kimenetele is kétséges lévén, minekelőtte a felséges császár resolutióját vennénk, vezérő-fejedelmi hatalmam hozza magával, hogy ahhozképest a mostani munkálkodásra nézve is az idegen hatalmasságokhoz menvén, tovább is dolgainkat mindkét részre úgy folytassuk, miképen tudnillik vezérő - fejedelemségünk tisztí szerint, vagy a szent békeséget, kire hitünk szerint

*) A fő hadi tanácstól; Pálffyhoz azért küldve, hogy tudhassa „mennyire léphet.“

RÁKÓCZI FERENCZ.

köteleztetünk, a mostani trakta által — vagy az nem következvén, fegyverkezésünknek továbbvaló boldogulása által kívánt célunkat elérhessük. Melyet hogy annál hamarabb és alkalmasabban előmozdithassunk, személyünk szerint is külső hatalmasságokat megtalálni helyesnek itéltük; és azon rövid távollétünknek ideje alatt a dolgoknak folytatását hagytuk és bízunk kedves atyánkfíára Károlyi Sándor mezei marschallusunkra. Kihez képest . . . egész összeszövetkezett hiveinket közönségesen ezen patens levelünkkel kegyelmesen intjük . . . hogy azon leendő időnek forgása és személyünknek távolléte alatt, vagy a történhető hitegetésektől vi-seltetvén senki el ne menjen és hitit meg ne szegje, avagy idejénkorán külső szomszéd tartományokba is ne szaladjon, ott is bátorságos megmaradásuk nem lehetvén, valakik a felülirt mezei marschallusunk passusa nélkül az országból kimennének. Hagyjuk azért és keményen parancsoljuk mindazoknak, hogy visszajövetelemig említett generalisunk rende-lése szerint magokat csoportban tartóztassák; a közka-tonaság maradjon maga ezre mellett; assecurálván mindazokat, a kik ehhez alkalmaztatják magokat, hogy ámbár említett generális urral kizáratnának is és ezen frígy felbomlanék is, nemcsak teljes bátor-ságos megmaradást de az idegen hatalmasságoknál illendő szolgálatokat is szerzünk mindnyájoknak.“

Februarius 21. Szombat. Berlin

,Mi Fridrik, Isten kegyelméből Poroszország királya sat. Tudtul adjuk mindnyájaknak öszvesen és minkenkinek külön, kiket illet; hogy miután a fennséges római-szent birodalmi fejdelem Rákóczi, igen szeretett rokonunk és barátunk, Klement János Mihály *) híve és kamarása által, saját és Magyarországszövetséges rendeinek, különösen azok nevében, kik rokonunkkal, a felebb mondott fejdelemmel, a háborúk szerencsétlen fejleménye miatt Magyarországból kivonulni magokat elhatározták, felségünk-nél kellőleg szorgalmaztatá, hogy őneki, fejedelmi hitvesének és a sorsukban osztozkodni kívánóknak mindnyájoknak öszvesen és fejenkint, Poroszországunkban külön legkegyelmesebb oltalmunkat engedélyezni méltóztassunk: Mi, a fejdelem mondott szorgalmazását kegyelmes tekintetbe vévén, az elnyomottak és szerencsétlenek iránti, velünkszületett jóságunknál fogva, s az emberiség jogalapján, legkivált pedig azon különös hajlamunkhoz képest, melylyel a nevezett fejdelem s a magyar nemzet és az ott létező evangélikusok iránt viseltetünk, a fejdelem s a többi magyarok nevében legalázatosabban előnkbe terjesztett ezen kérelmeket megadjuk, és ennél fogva jelen levél erejével a mondott fennséges római-szent-birodalmi fejedelmet, Rákóczit, az ő fejedelmi hitvesét

*) Szül. 1689. Beszterczében, s már tizenkilencz éves korában ügyviselője volt Rákóczinak a porosz udvarnál.

RÁKÓCZI FERENCZ.

és udvarát, s a Magyarországból kibujdosni kívánó többi grófokat, bárókat és nemeseket, bármily állapotuak, ranguak, tisztüek és vallásuak legyenek; mindnyájokat, öszvesen és fejenkint, királyi szavunkkal biztosítani akarjuk : Hogy mi és utódaink a mondott fejdelmet és háznépét és mind azokat, kik Poroszországunkba fognak vonulni, személyeikben mindenkor bárki ellen legkegyelmesebben oltalmazandjuk, és hogy országunkban biztosan megmaradhassanak, gondoskodandunk, kijelentvén : hogy a mondott fejdelem s az őt követendők valamennyien, öszvesen és külön egyenkint, szabad vallás-gyakorlat mellett országunkban jószágokat vehessenek, szerezhessenek, kiadhassanak, bérbevehessenek, szóval, nevezett országunknak mindazon szabadságaival és előjogaival, melyek fennállásukra, a nevezett országunk lakosai által elfogadott módon tétethetnek és történhetnek, élniök mindenkor és örökre szabad legyen; különös kegyelmességünkől azt még világos szavakkal hozzá adván : hogy ők megannyian a mi és utódaink folytonos királyi jóakarátát mindenha tapasztalandják. Minek hitelére és nagyobb szilárdságára jelen levelünket saját királyi aláírássunkkal erősítettük, s királyi pecsétünkkel ellátattuk és kiadtuk. Kelt Berlinben februáriuus havának 21.-dik napján Krisztus születése után az 1711.-dik esztendőben, országlásunk 11.-dik évében. Fridrik király. — Ilgen.*)

*) Báró Ilgen, előbb gróf Wartenberg mellett, utóbb egymaga számos évekig külügyi tanácsosa Fridrik királynak.

1711. FEBRUÁRIUS.

Februarius 25. Szerda. Moszkva.

(*Vetés Rákóczihoz.*) ,Februáriuſ 6-kán kihallgatásom volt a két kancellár úrnál,*) ő czári felsége lévén a mellékszobában, hogy beszélgetésünket meghallja. Februáriuſ 9-én tudtomra adták , hogy két nap mulva kihallgatásom lesz a czárnál , de elfolyt nyolcz nap, s hire sem volt a kihallgatásnak. Pedig szorgalmaztam naponkint, hol Golowkin urnál, hol Saphiroffnál. Végre 19-én ebédutáni 4 órakor Saphiroff úr rám üzent, hogy 5 órakor nála legyek ő felsége a czár üdvezletére. Oda mentem s ott maradtam 11 óráig, a nélkül, hogy a czári felség eljött volna. 11 óra felé haza érkezvén Saphiroff úr. azt mondta nekem , hogy a tokaji bor ivásának gyönyöre az ok, mely a császárral nekem nem adathatott audientiát. Saphiroff alig tudott szólni részességében, mondván. hogy a czár oly pikós, mint ő. Februarius 22-én Golowkinhoz hívtam, hogy nála tehesem üdvezletemet czár ő felségének ; ez úttal is épen úgy jártam, mint anakelőtte. A tanács csakugyan Golowkin urnál volt összegyölendő, a két kancellár és más miniszterek már együtt voltak , de a czári felség herczeg Gurokinnál lévén látogatáson , ott elmerült az ivásban, és esteli 10 órakor oly részegen jött Golowkin úrhoz , hogy két ember támaszára volt szüksége, hogy lábon állhasson. . . . Februáriuſ 23-án

*) A főkancellár gróf Golowkin Gábor volt (szül. 1660. mh. 1734.) ; az alkancellár báró Saphiroff.

RÁKÓCZI FERENCZ.

a muszka követ titoknoka érkezvén meg Konstantinápolyból és egy futár herczeg Dolgorukitól: tegnap reggel magokhoz a kancelláriába hivattak a kancellárok, s itt szenvedélylyel szólván a legkezeszyénebb király roszelelküségéről, melyet ama titoknak s ama futár teljesen felfedeztek előttök, czár ő felsége részéről és nevében kinyilatkoztatták, hogy ő engem nem fog látni, hogy a lovak megrendelvék számomra, hogy két nap alatt távoznom kell. S ezzel felkelvén elmentek. Haza érkezésem után a kancelláriának egyik titkára elhozta számomra az útlevelet s a lórendelvényt.

Februarius 28. Szombat. Munkács — Szolocsina.

(*Szatmári Király Ádám naplója.*) „Indultunk meg a méltóságos úr Vay Ádám urammal Munkács várából die 28 Februarii; azon nap értünk egy Szolocsina nevű falúba, ottan által nem mehetvén a Pinnye vizén, megháltunk a falúban.“

Martius 3. Kedd. Szolocsina.

(*Sz. K. Á. Naplója.*) „Második nap ismét megpróbáltuk a vizet, de minthogy igen megáradott s a jeget is igen szaggatta, kénytelenítettünk visszazamenni ugyanabba a falúba és ott usque ad diem tertium praesentis mulatnunk, várván a víznek megapadását.“

1711. MÁRTIUS.

Martius 3. Kedd. Zavadka.

(Sz. K. Á. *Naplója.*) „Onnan megindulván értük felséges urunknak a határban levő Zavadka faluját. Ott azon éjtszaka megháltunk.“

Martius 4. Szerda. Kozi.

(Sz. K. Á. *Naplója.*) „Onnan reggel megindulván, háltunk meg a méltóságos Szinyavszkyné*) asszony falujában Kozion; ide az említett méltóságos asszony előnkben hajdúkot küldött, kik is minden pénz nélkül magunknak s lovainknak ételt s helyet administráltak.“

Martius 5. Csütörtök. Skolya — Sztry.

(Sz. K. Á. *Naplója.*) „Innen idején megindulván, déltájban értünk be Skolya városában, kin is által mentünk. Ez a város két hegyecske között fekszik, mellette foly el a Sztry vize. Lapályon fekszik, igen tömött, de a lakosa csak csupadán-csupa zsidóság. A kit várnak mondanak, mellette vagyon az is; de a bizony vár avagy kastély nevet sem érdemel, mert ennek semmi ereje nincsen. Valami csekély árokkal s károkkal egy darab helyet környülvettek, s abban csinál-

*) Erzsébet Ilona, a belzi vajda Siniawski Ádám Miklós hitvese, született Lubomirska; Rákóczinak, midőn Németujhelyből Lengyelországba menekült, Egeriája, s azontúl is meghitt barátnéja.

RÁKÓCZI FERENCZ.

tak egynehány házat, s ezt híják várnak; de ez is laposon vagyon. A két végén a városnak, mintegy stucz-lövésnyire a várostól, a két hegyecske közli ravással bé van róva. Innen ugyanazon nap megindultunk s Szinyaván a méltóságos Szinyavszkyné asszonyom falujában ebédeltünk; honnan is ebéd után megindulván, csak közel a falúhoz mentünk által a Sztry vizén. A vizen túl egy kis partocskát mentünk; azon túl egész Lengyelországban majd többire többet annál nem mentünk, mert mindenfelé csak a szép síkság. Estve nyolcz óra tájban értünk be Sztry várában, holott is magyarokat, Vay Ádámné, Török Andrásné asszonyoméknál s Kántor István és Beniczky Gáspár secretarius uraiméknál többet nem találtunk. Ekkor urunk Sztariszellón volt. Ide Munkács 16 mélyföld, Zavadkához 6, Zavadka Skolyához 6, Skolya Sztryhez 4. Sztry vára valaha, elhiszem, erős volt, a mint most is jól megtetszik. Négy bástyája néki földbül, egy ház magasságnyi, a vastagsága is jóforma. Négy szögöletre van csinálva, kapúja egy vagyon. Tóval köröskörül van véve; oly széles penig, hogy kézzel semmiképen által nem hajíthatni akárhol is, mélysége nagyobb egy kópiányinál; a hid rajta száznyolczvan lépést tart. A város mindjárt mellette vagyon; ez is jó nagy s igen tömött, de többire mind zsidó, a lengyelség a hostádon lakik. Templom benne vagyon hét; a pápistáké kettő, az oroszoké négy, a zsidóknak egy zsinagógájok. A Sztry vize mellette foly el.“

Martius 14. Szombat. Debreczen.

(Gróf Pálffy János nyilatkozata) „1). Ő hercezségének, kegyelmes urunk ő felsége által adott plenipotentiának erejével, fejének és minden jószágainak kegyelem adatik, hogy az országban bátorságosan lakhassék, minden hozzá tartozandó szolgálival. Az erősségek pedig hit alatt olyan állapotban, a mint most vagynak, adattasának kézhez; semmi fogyatkozás vagy kár nem lesz a fejedelem jóvedelmében, hanem a császár a vitézlő rendet maga költségén fogja tartani. . . .

2). Ha a fejedelem fiainak visszaadattatásokról emlékezetet tenne, a felséges udvarra kell igazítani.

. . 3). Ha az urak, nemesek és felső tisztek, a kik most benn az országban (Lengyelországban) a fejedelemmel vagynak, fejeknek és jószágaiknak gráciát kérnének: igenis kiki maga részire kérhet; a köz vitézlő rendnek pedig, hogy ezen kegyelem megengedtessek, semmi kérdés nincs benne. . . 4). Hogy a fejedelem mellett lévő vitézlő rendnek számában akárminemű nemzetből valók is, úgy az erdélyiek is értessenek, semmit nem kell kételkedni . . . 5). Ha

netalán az özvegyek és árvák jószágainak visszaadattatásáról is (a kiknek férjeik és atyjaik a kurucságban holtanak meg) kérdés indíthatnék, semmit mást arra nem felelhetni, hanem hogy az özvegyek az ő jószágok iránt a móringolás és törvény szerint fognak traktáltatni; az árvák gráciáját pedig, mivel már megholt atyjaik jószágait a fiskus elfoglalta, ő

RÁKÓCZI FERENCZ.

felségénél kell keresni. 6) Azon urakra és nemesekre, a kik már az országból kimentek, ha igaz töreldelmességtől indítatván az országba vissza akarnak jöni, gondot fog ő felsége viselni úgy, hogy jószágokból árendaképen becsületes tartások fog rendeltetni. . . 7) Valamint a felséges császár és király semmit jobban nem kívánt, mint hogy az ország törvényei, szokási és szabadsága sértődés nélkül maradjanak: úgy azokat tovább is... szentül megtartja, nem is engedi, hogy ezen közönségesen adott grácia ellen újabbvillongásokra és perekre ok adassék; a mint is mindenkinek és leginkább a főrendeknek szabad lészen ezen gráciának megerősítését az országgyűlésében annak rendi szerint kívánni. Mely dolgok fejedelem Rákóczi Ferencznek maga és követőinek directiójára jelentessenek be, hogy kiki magának legfeljebb három vagy négy hét alatt gondját viselhesse...“

Martius második felében.

(*Pulay*): „Gróf Károlyi úrnak credentialis levelet adván az urak,*) kezéhez, a fejedelem után indult Lengyelország felé, az hová is éjjel nappal az rozz alkalmatlan utakon menvén, a fejedelmet Sztry nevű városban találta és a méltóságos generalis (Pálffy János) hiteles levelét, az ő felsége resolutiójával együtt, gróf Forgács Simon, Eszterházy Antal és Vay Ádám urak jelenlétében kezéhez adta.“

*) Pálffy és Locher.

1711. MÁRTIUS.

Martius 26. Csütörtök. Sztry.

(*Rákóczi Emlékiratai.*) „Károlyi engem Sztryben talált, magával hozva Pálffy feltételeit. Bercsényi, Forgács, Eszterházy jelen voltak, midőn megérkezett. Ezen tábornokok, Károlyi titkos ellenségei, azt tanácsolták, hogy tartóztassam le; de elvonatkozva attól, hogy ilyesmire semmi alapos okom nem volt, már nem láttam módot a háború folytatására.”

Martius 27. Péntek. Sztry.

(*Gr. Pálffy Jánosnak Rákóczi.*) „Az 1-re: Mivel a császárnak írott levelünkben nem emlékezünk róla, hogy valami kiváltképen való dolgot kértünk volna, mely csak magam és udvari népem személyére értődött volna, hanem mindnyájunkra, a kik velünk együtt hittel kötelesek, melynek dispositiója alatt vagynak azon erősségek is: (Kassa, Munkács, Ungvár, Huszt, Kővár,) ne tőlünk azért, hanem az egész conföderatiótól kérettesenek azon várak is. A 2-ra: A közönséges dolgok traktájakor reményljük a felleges udvar is ezen punktumot kérdésben nem veszi, mert ha ebben ellentartana, nagy okot adhatna a gyanuságra. A 3-ra: E punktumot is szükség világosabban megmagyarázni, mert annak erejével látszik, hogy az uraknak, nemességnek és főbb tiszteknek, a kik most az országban mellettem vagynak, fejeknek, jószágoknak és tisztségeknek teljes gráciaja nem ígértetett, hanem csak hatalom adatik né-

kiek, hogy azokért instáljanak. — Nemkülönben a 4-ik punktumból is ki vagynak rekesztve az urak, tisztek és erdélyi nemesség is. A 7-dik punktumnak ellenkezni látatnak az 5-ik és 6-dikban feltett dolgok; mert abban úgy mondatik, hogy ő felsége mindenekelőtt igyekszik az ország törvényeit, szokásait és szabadságait szentül megtartani; nem kételkedünk azért benne, hogy azon közönséges gráciájában foglalja és érti az özvegyeket és árvákat is az országon kívül levőkkel együtt... Ő felsége kegyelmesen resolválván és a plenipotentarius ide is megmagyarázván, hites kötelességünk kívánja, hogy összehíván az egész magyarságot, ezek elejekben adattassanak ..."

Martius 30. Hétfő. Königsberg.

(*Vetés Rákóczinak.*) Tudomásomra jutván Brenner úr *) által, hogy fennséged Lengyelországba vonult, ott a czár ő felségét bevárandó és vele értekezendő, kötelességemnek tartom, fennségedet felkérni, hogy ovakodjék magát könnyeden kezébe adni, ezen fejedelem és összes udvara dühös lévén Francziaország ellen. Ők képesek felségedet letartóztatni, s a császár követe nem fogja elmulasztani ezen jó alkalmatosságot. Fennséged mellett egyedül ártatlansága szól, melynek más tanúja nincs, mint saját lelkismerete és az enyím; de fenn-

*) Brenner Domokos, szepesi prépost, Rákóczinak imént még Rómában gygyviselője.

1711. APRILIS.

séged ellen szól azon ügynek rosz fejleménye, melytől szerencsáját felfüggesztette, szól patronusának, a franczia királynak roszelelküése a czár iránt, szól ennek mindenik minisztere, kik azt hiszik, hogy fennséged mindenben egyetért Franciaországgal, és szól azonfelül a császár követe, a ki ügyes ember s kinek kezei úgy vannak felgyűrűzve, hogy ezen venalis muszka lelkekből mindent csinálhat, a mit akar. Felteszem, hogy a czár némi nagy-lelküségből és becsületességből vonakodik fennségedet felelőssé tenni a történetekért; de tudva van fennséged előtt, hogy ő oly iszákos s oly garázda, mikor részeg, hogy ilyenkor őt mindenre rábírhadni. A porosz királynál, Marienwerderben, részeg volt, mikor Mencsikof ur panaszt emelt fia, a czarovicz ellen, s részegségében kiadta a parancsot, hogy akaszszák fel egyetlenegy fiát. A mely atya ilyes parancs kiadására képes egy kegyencz kedvéért, az, nemde, annálinkább képes, letartóztatni egy erő s tehát jelentékenység nélküli fejdelmet, kire neheztelnie, magát jogosítottnak véli... Én reszketek fennségedért, s kérem Istenemet, hogy mentse ki ezen veszedelemből, a legnagyobból, melyben forgott, mióta németujhelyi fogságából kiszabadult.

Április 6. Husvéthetfő. Szatmár.

(*Rákócziának Károlyi.*) „Felséges fejedelem! A midőn felséged parancsolatjából tegnapi napon nemcsak a magyarországi, hanem az erdélyi s másunnét

RÁKÓCZI FERENCZ.

való összeszövetkezett vitézlő rendeknek és a felső vármegyékől bujdosásban esett atyáinkfiainak méltóságos gróf erdői Pálffy János által adott declarációját és ahhoz képest felséged dilucidatióját elejekben adtam volna, jöve vissza nemzetes Komáromy György viczeispán és Debreczen városának bírása a felül-említett felséges császár plenipotentiáriusának utolsó válaszával . . . Kiket választottak magok közül az összeszövetkezett ittlévő rendek felségedhez, a megadandó náloklevő credentionalis levélből, s resoluciójukat szavainkból felséged megérteni méltóztassék. . . A kik felőlem balul gondolkodván a confoederatiótól elállottak, már vagyon idejek bejöni és, a mint tesszik, végezni; ha pedig bejöveteleket elmulatják, kevés találkozik olyan, a ki őket meggyászolná, csak Isten hozná nekünk felségedet, a ki nélkül csupán szűkölködünk. Megvallom, hogy ha ezt a továbbra való halasztást reménlhettem volna, a minapi levelemmel felségednek nem alkalmatlankodtam volna; kirül követem is alázatosan felségedet. Méltóztassék az én igaz indulatomnak tulajdonítani, a ki valamint eddig úgy ezután is nagyobb mértékkel tudva léssen felségednek. . . A mint tapasztalom, sem vármegyék, sem lakosok, sem bujdosásban estek, se vitézlő rend most ezeknél a főbb dolgokban többet nem kívánnak, s nem hiszem, hogy tovább huzzák, halaszszák. Felségedet arra nézve oly szorgosan, mint csak lehet, meghivom, hogy maga bejövetelét annál is inkább közelíteni, és az elszéledett összeszövetkezett rendeket egybegyűjteni méltóztassék. . .

A hivogató levelek lassankint készítetnek, én azonban a gyűlést csak fogom hirdetni, maradván felséged alázatos szolgája Károlyi Sándor.“

Április 7. Husvétkezd. Szatmár.

(Az öszveszövetkezett Magyarországnak és Erdélynek most Szatmártt összegyűlt rendei által Rákóczihoz küldött biztosok utasításából.) „Világosan látja a fejedelem s mi is mindnyájan, hogy egybevetvén és megfontolván a mi és az ellenségnek erejét, nem vagyunk oly állapotban helyhez-tetve, hogy harczot állhassunk és a felséges császár erejét megvárhassuk; és ha a fejedelem mostani Lengyelországban való lételének alkalmazásával subsistentiánk eránt a muszka czárnál valamit vitt volna is véghez: de ugyancsak úgy is mi ezen boldogtalan sorsunkban (megvetvén ezeket, a kik most ígértetnek) magunkat siralmas számkivetésre kellene resolválnunk. . . . Helyesebbnek itélnénk, ha ő felsége Isten segítségével közinkbe jöni méltóztatnék. . . S ha sem a fejedelem sem adhaerensi visszajövetelre magokat nem resolválnák, követ uraimék kérjék ő felségét, maga bölcs tanácsával engedjen nekünk élnünk és megmaradnunk, de egyszersmind a mi hitese kötelességünkötől fel is oldjon és mentté tegyen, a melyet ő felségének, mint a confoederatio vezérlő-fejedelmének letettünk.

De minekutána ezek végbenvitetődnek, a feje-

RÁKÓCZI FERENCZ.

delemnek fáradhatatlan s gyors munkálkodásiért, igaz igyekezetiért, magaerőtelenítéséért, személyének és jószágának veszedelemben való ejtéséért és ezereképen reánk terjesztett kegyelmességeért illendőképen mentül alázatosabban való köszönetet mondjanak. Mind ezekre segítse Isten ő kegyelmeket, és hozza vissza velünk való egy értelemben, kívánjuk.“

Április 10. Péntek. Danczka.

(*Rákóczinak Vetés.*) „Ide érkezésemkor tudomásra jutott, hogy fennséged tizenkét ezer emberrel a czárhoz vonult és hogy jobbnál jobban fogadtatott általa. . . Fennségednek czár ő felségéhez vonulása engem igen meglep, és a tizenkétezer ember említése azt valószínűtlenné teszi előttem. Jól tudom, hogy felséged magát elhatározta ezen fejdelemhez vonúlania a végszükség esetében. De, hiszen, fennséges uram, ha tizenkétezer embere volt az őrségeken kívül, melyeket, mint hallom, Kassán, Ecseden, Munkácsban és Ungvártt hagyott, mi szüksége lehetett az országot odahagyni, mielőtt legalább a bekövetkezendő táborozás szerencsáját megkisérlette? Ha azonban való volna e hír; ha fennséged csakugyan a czár oltalma alá adta magát: kérem Istenemet, adjon szerencsés fejleményt e veszedelmes lépésnek A jó fogadás, melylyel fennséged, mint mondják, a czár részéről találkozott, nem elégséges fennséged mindenképeni biztosítására . . Latet anguis in herba. A czár annyi jeleit adta könyelmü-

1711. APRILIS

ségének, hogy részemről csak erős kezesség mellett biznám magamat reája . . . Ha fennséged valósággal Lengyelországba vonult, akár hadakkal, akár azok nélkül: sajnálom de kénytelen vagyok jósolni, hogy haladék nélkül fogja azon amnestia megkötésének és hirdetésének hírét venni, melyet gróf Pálffy János indítványozott. Mert csakugyan mit tehetne egyebet azon maroknyi nemesség, mely még a szövetség mellett áll, midőn látja, hogy nincs már főnöke? . . .'

Április 18. Szombat. Kukiszova.

(Rákóczi válasza a Szatmárt együtt volt összeszövetkezett rendekhez.) . . . „Kimentünk volna, s menénk is nagy örömmel, ha hazánk s nemzetünk, az egész világgal igaznak esmertetett ügyünknek hasznos munkájára lenne kimenetelünknek kívánsága; de ime, nem jó békesség kötésére . . hanem azon végső és sokaknak máris Istentől tetsző sentenciának végbenvitelére hivattatunk, melylyel nem csak az utolsó nyolcz esztendőök alatt keresett, de másfélszáz esztendőktől fogva számlálhatatlan sok magyar vérnek kiontásával oltalmaztatott hajdani nemzetünk szabadsága örökös rabságra vettetnék; sőt emlékezeti is szabadságunknak, ezen magunk felekezeti által istentelenül készített hamisságnak koporsójában záratnék és örökösen eltemettetnék. Midőn már is Károlyi uram, jóllehet hírünkkel, de egészben más rendelkezésre s végre, úgy látjuk, mintsem a mire ren-

RÁKÓCZI FERENCZ.

deltük s végeztük vala, összegyűjtván most kegyelmeteket: magát, vezéri hivatalunknak praejudiciumára, a hites confoederationalis kötelességnek sértődésére, principálissá tévén, nemcsak a nyilvánvaló és valóságos csalárdsággal teljes punktumokat, de még azon előnkbe irott stylusu juramentumnak formuláját is kegyelmetek előtt azon gyülekezetben olyan és kívánatosnak szerzette; s elítélhetjük, hogy azon hitelit és tekintetit, melyre mi hazánk javára jólszánt reménységgel emeltük vala, ily hazánk veszedelmére fordítván, álnokul palástolta annyira, hogy, ha nem mindnyájoknak is, de sokaknak kegyelmetek közül eszt vesztvén, azon hazánkat vesztő punktumokban rejtett mérget édesítette. Hogy hitit, lelkét, életét kegyelmeteknek, azzal maradékit, vérit, nemzetit veszedelmes hálóba kerítse, és a csalárdságos végső munkáját egy csomóba köthesse, hozzánk is bocsátotta ezen hamis sipjának hangját oly vakmerő declaratióval és maga keze irásával: hogy, mivel ez már mindennek úgy tetszik; mivel ennél többet senki sem kíván sem nem kívánhat; — azért nem végezésére és traktájára már a békekességnek, hanem egyedül azon sententionalis punktumoknak véghezvitelére és a praescribált juramentumnak letételére, nem a gyűlésre s arra rendelt terminusra, hanem azalatt, mint a vak madarak, menjünk a lépre.

Sír a lelkünk, keserves gyötrellemmel kinlódik szívünk csak ezeknek elmélkedésével is; s leginkább sérti most tapasztalt Brutus példája szívünket, hogy

a kinek becsületét s tekintetét magunk terjesztettük, vétkeiket fedeztük, hitelét neveltük, belső titkosabb barátságunkban vettük, és szeretetünket és lelkünket majd véle közlöttük: abban kell nemcsak személyünknek, de hazánkknak, igaz, hites ügyünknek veszedelme munkáját szemlélnünk. Ennek irtóztatása elfogja exaggeratiójátul pennánkat; de él még az igaz Isten, megmutatja példás ostorával igazságát, kit mind Ocskayban és Bezerédyben is megmutatott, kiknek istentelenségektől annyival különböz ez, a mennyivel nagyobb és tetemesb veszélyt hozó hazánkknak.“

Aprilis. 18.

(*Rákóczi Emlékiratai.*) „Ezen manifestum éles volt és arra irányozva, hogy lázadást idézzen elő Károlyi ellen; de Isten másképp rendelkezett.“

Aprilis. Csicselovcsa.

(*Sz. K. Á. Naplója.*) „Voltunk felséges urunk javallásából egy Csicselovcsa nevű helyre. E két kis mélyföldecske Sztryhez. Itt láttunk különbnélkülönbforma épületet; egy alacsony toronyforma az épület, de három contignációs. Kilencz drágalátos házacskák vadnak az épületben, gyönyörű stukaturákkal, képekkel, emblemákkal, superscriptiókkal felékesítve; köröskörnyűl folyosók. Az épület négy-

RÁKÓCZI FERENCZ.

szögletű; öt ölnyi szélessége és hosszasága; a négy részin négy ajtó; a padimentuma pedig garádicsból áll, úgy hogy a ki azon a négy részin való ajtón a nagyobbik házbul ki akar menni, mindenütt garádicson mehet le az a fundamentumig, ki is minden felől garádics, alól pincze. Ez az épület kertben van csinálva. A kert is igen szép, mert különbnél különb raritásokkal, gyümölcsfákkal, virágokkal, és egyéb füveknek nemeivel meg van ékesítve; körülötte különbnél különb halastók vadnak; mellette megint folyóvizecske egyfelől, másfelől pedig nagy vadaskert vagyon. Ebben a kertben láttam nyolczvanig való merő fejr és özszőrű dämvadakat. Itt láttam egy orgonácska formára csinált kicsiny instrumentumot, kit is csak úgy forgattak, mint a köszörűt miképen szokták forgatni; tizenhét különbnél különb nótákat minden egyéb segítség nélkül vertenek el rajta; ez egy ládácska-forma volt. — Ez az épület sikon vagyon, hegyet közel hozzá sehöl sem látni, situsa neki igen szép vagyon. Az ura ennek a jószágnak Csiedusinczky György, az ország főlovászmestere. Itt ebben a helyben voltam az egész úri companiával együtt kétszer.“

Aprilis 25. Szombat. Berlin.

(*Rákóczinak Klement.*), ... Ilgen úr azt mondá nekem, hogy a császár halála minden bizonynyal siettetni fogja a béke megalakulását. Abban már meg-

1711 APRILIS.

egyeznek a francia s a szövetséges hatalmasságok hogy a spanyol korona a német birodalomhoz s az ausztriai örökös tartományokhoz ne kapcsolassék, s eszerint rövid idő múlva életbe fog lépni amaz úgynevezett *traité de partage* . . . Ne igen bizzék Magyarország a szövetséges hatalmasságok ígéreteiben, hogy őt is befoglalják a köz békekötésbe. Őszinteségükről kétkedni nincsen ok, de a westphaleni békéből látnivaló, mennyit voltak akkor Sved- és Franciaország képesek Csehország számára kieszközölni. Sok már az is, ha a közbéke kötésekor annyit lehet elérni, mennyi a müncheni béke alkalmával Szileziáért stipuláltatott.

Április 26. Vasárnap.

Kassa megadja magát.

Április 28. Kedd. Danczka.

(*Rákócziinak Vetés.*) A császár halálának híre nekem sokkal nagyobb örömet csinált volna, mint a mennyit okozott, ha azon egy időben nem veszem azon hírnek is megerősítését, hogy fennséged oly körülmények közt ment ki Lengyelországba, miszerint nekem csaknem lehetetlennek látszik, hogy fennséged ezen szerencsés változásnak hasznát vehesse. Ne késsék fennséged, . . . az uralkodó császárné nem fog késni fiát a főherceget (Cataloniából) visszahívni. Használja fel fennséged e nyitányt, melyet az

RÁKÓCZI FERENCZ.

Úr irgalmassága csinált fennségednek, hogy ügyeit helyreállithassa.'

Aprilis 29. Szerda. Szatmár.

(*Pálffy János.*) „I Fejedelem Rákóczi Ferencz urnak, a császári és királyi plenipotentiának ereje mellett, életének és minden ingó és ingatlan jószáginak, (kivévén azokat, a kik praesidiumhoz tartozandók volnának,) az egész magyar korona alatt levőknek, az országban mellette levő szolgálival és udvarával együtt való bátorságos maradásával grácia és engedelem adattatik, melynek véghezmenetelére, ha a fejedelem ő felsége gráciáját venni, de a hívségre való esküvésének letételét halasztani akarja, három héti terminus engedtessek... Ha pedig a fejedelemnek nem tetszenék itt az országban maradni, szabad akarattjára hagyattatik, hogy a hitnek letétele után akár Lengyelországban maradhasson;... fiainak visszaadatása is a felséges udvartul nem tagadtatik meg. II. Uri, papi, fő és nemesi renden lévő magyarországi és mind a három natioju erdélyi vitézeknek, a kik mostanság az országban, és a fejedelem mellett vagynak: ámbár ha szintén némelyek közülök ezelőtt valakinek reversalis levelet adtak volna is, hasonlóképen a terminus közben fejeknek és minden jószágoknak amnestialis gráciájuk leszen. VI. Ezen amnestialis gráciában részesekké tétetnek mindenféle állapotban levő és hadakozásban fogásba esett hazabeliek. VIII. Az kegyelmesen resol-

1711. APRILIS.

vált amnestialis grácia rendes expeditióbeli írásba vétetvén, mentül hamarébb a fejedelemnek és minden ötet követőinek (annak erejét minden urakra, nemesekre, polgárookra, szabadosokra, vitézekre és parasztokra, akármineműi renden lévő magyarok vagy három nátióju erdélyiek legyenek, terjesztvén) minden kétség nélkül a felséges udvartul megerősítetjük. IX. Császár és koronás király kegyelmes urunk ő felsége Magyarországnak és Erdélynek minden törvényeit és szabadságit s immunitásit szentül és erőszak nélkül megtartja. XI. Ha a fejedelem helyes okoktul akadályoztatván, személye szerint hitinek és a feltett conditióknak végbenvitelére jelen nem lehetne, megengedtetik, hogy a plenipotentarius által, az ő lelkiismeretire végbenvihesse, az amnestialis gráciát amplexálhassa . . . Nemkülönben ha történnék, hogy a fejedelem a várak feladását, vitézlő rendnek elbocsátását és a formula szerint való hitnek letételét két vagy három hétnél tovább halasztani akarná, az, ő herczegségének . . . megengedtessek.“

(*Következik a hitformula.*) „Én N. N. esküszöm a mindenható élő Istenre, mennynek és földnek teremőjére: minekutána császár és koronás király kegyelmes urunk ő felsége, az ő kiváltképen való kegyelmességéből méltóságos gróf erdődi Pálffy János uramnak engedett plenipotentiája mellett, fejünknek és jószágunknak, a már régen kiadott és publikált declaratió szerint a mostani háborúra nézve teljes amnestialis gráciát adni méltóztatott; nem különben

ezen Magyarországnak és Erdélynek is törvényeit és szabadságait mind politikumi mind tartományi mind pedig az egyházi bevett religióknak dolgában maga és successori által szentül megtartani ígérte, sőt confirmationalis ratificatióját is megküldeni fogadta: Azért ennekutána mindenkor utolsó csepp véremig ő felségének és az ő felsége successorainak igaz hive leszek, és az ő felségéhez tartozó alázatos kötelességem ellen, sem titkon sem nyilván magam indulatjából vagy mások ingerléséből semmitsem cselekeszem, hanem mindazokat fogom igazán elkövetni szóval és cselekedettel, valamik az én alázatos és engedelmes hiv kötelességemhez illendők lesznek. Ugy esküszöm és fogadom és magamat ezekre szentül kötelezem a teljes Szentháromság egy örök Istenre, szent evangyeliomára, hogy engemet azon teljes Szentháromság, egy örök Isten úgy segítjen.“

Május 1. Péntek. Nagykároly.

(*Károlyi és társai.*) „Ezen császár és koronás király kegyelmes urunk ő felsége felülrít maga plenipotentariusai által Magyarország minden részeinek, Erdélynek és annak minden rendeinek, városainak, felső és alsó állapoton levő vitézeknek és lakosinak, sőt a parasztságnak is kegyelmesen kiadott amnestialis gráciáját és békesség punktumit, mi is alábbirtak, az egész communitás nevével, vezérlőd fejedelmünk távollétében is, minden alázatossággal

megköszönnén és helybenhagyván, mindazokat régi kívánságunk szerint beveszszük és ő felségének tartozó homagiumunkat, a felülrít esküvésnek formulája szerint leteszszük, nem kételkedvén benne, hogy ő felsége is mindazokat helybenhagyja és minden részeiben s clausuláiban nekik eleget tészen“.

Május 2. Szombat. Debreczen.

(*Eugen herczegnek Pálffy.*) „Sok fáradsággal, sok jó és rossz szóval, s a szövetségesek által újra támasztott kételyek és nehézségek elosztása után sikerült elvégre a másolatban idemellékelt békepontokat elfogadtatnom velök. Ennek következtetésében Károlyi együvé vonta a kurucz lovasságot — tízezer s egynehány száz lovas — és április 30-án nem messze Majthénytől hosszú szép vonalban felállította. Odaérkezésem s a dandárok megsejmlése után, 149 zászlótartó kört képezett, melynek közepén Károlyi tisztikarával együtt kezeimbe letéven az esküt, özszes hadainak nevében, szép beszédben köszönetet mondott a felségnek az amnestiáért: udvarias szavakkal nekem is megköszönte fáradozásomat. Én feleltem a mit ő felségének szolgálata kívánni látszott. S most a magyarok a földbeszúrt 149 zászlót a mezőn hagyva, távoztak; a kik rakásra gyűjtötték, a dragonyosok voltak.“

Május 12. Kedd.

Huszt megadja magát.

Május 12. Kedd. Jaworow.

(*Klementnek Rákóczi*). „A császár el, az örökkévalóságba szölitetvén, ügyállásunk e változásával megérkezett a kívánt idő, hogy mi az ország hajdani szabadságát ismét helyreállítsuk és a szövetséges hatalmasságok *) e nemzet iránt tanusított hajlamukat további tanácsokkal és segédekkel folytassák ; miért is igen szükségesnek látjuk, kivált kegyelmed munkálkodása által arra törekedni, hogy előbbeni javaslatunkat, melyben világosan megmutattuk, hogy Magyarországnak az ausztriai uralkodás alóli emancipatiója egész Európára nézve főfőszükség, ismét és ismét a szövetséges hatalmasságok elejébe terjeszsze, kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy a magyar nép erős bizalommal viseltetik a szövetséges hatalmasságok iránt, kik az ország hajdani erejének helyreállítására nyitva látván az utat, nem fogják elmulasztani, az ország jogainak, szabadságainak és törvényeinek visszaiktatásáról gondoskodni.”

Május 17-én. Vasárnap. Sztry-Szczyrze.

(*Sz. Király A. naplója.*) „Indultunk meg a méltóságos úrral felséges urunkhoz Javaro nevű városra. A Neszter vizén mentünk által Sztryen túl két mélyföldnyire, egy falunál általjáró hidon. Ez a víz olyanforma mint a Hernád ; mentünk által Demnén, háltunk meg Szczyrzen.”

*) Angliát és Hollandot érti.

Május 18. Hétfő. Grudek — Zalusa

(*Sz. Király Á. naplója.*) „Reggel megindulván, értük Grudeket; ez is elromlott vár; úgy hiszem, azelőtt igenis erős volt, széles tóval, mély árokkal és magas földbástyákkal körül volt véve, de az urak között való competentia miatt elpusztult az erősség, a lakosok pedig lakják a helyet. Azután értük Bukmelyt, *) itt ebédeltünk. Innen értük Javaro városát. A várason gróf Bercsényi úr volt szállva, a felséges czár a várban, urunk a várason kívül egy faluban, a Constantinus herczeg**) házánál; neve ennek Zalusa. Idejövetelünkör urunknál volt a felséges fejedelemasszony is.“

Május

(*Rákóczi emlékiratai.*) „A háború vége felé a czár segédével, diadalmas hadsereggel könnyű dolog lett volna a németeket Bécs kapujáig visszaverni; lehetett volna ezen fővárost megszállani s a császárt olyas békére kényszeríteni, minő Franciaország királyának s a czárnak kell vala. Franciaország végre elfogadta indítványaimat, de késett ígérétét végrehajtani. Báró Bezenval, a legkeresztyénebb király követe Lengyelországban, megelőzendő volt a rendkívüli követet, kinek tiszte leszen, a czárral szerződésre lépni. Ezen határozat megváltoztatott, anél-

*) Egykoru abroszon híjába kerestem; de Jaworow és Grudek között találok Pluchow-ot.

**) Sobieski János fiát érti.

RÁKÓCZI FERENCZ.

kül, hogy tudomásom lett volna róla, mert marquis Dessalleurs francia követ a Portánál, elhitette udvarával, hogy a törökök mármár elkezdik a háborút Svedorszag javára. Báró Bezenval tehát csak egy Baluze nevű másodrendbeli biztost küldött a csárhoz. Ez Jaworowba érkezett; én a várostól egy órányi távolságra tartózkodtam. Ezen ember, nem hogy szövetséget indítványozott volna a csárnak, csak a legkeresztyénebb király közbenjárását ajánlotta fel a törökkel kötendő béke eszközzésére. Az indítvány igen különbözvén attól, melyet én Vetés által szóbahozattam, különös eszmét adott a csárnak felőlem. Ezen fejdelem engem magához hivatott és tanácsában fogadott. Itt megmondták nekem, hogy Baluze semmitsem indítványozott kihallgatásakor abból, a mit én szóba hozattam. Nagyon meg voltam lepve. Más nap magamhoz hivatam e félkövetet, ki végre megvallá, hogy báró Bezenval ellenrendeletet kapván, őt csak azzal indította útnak, a mit előadott vala. A csár most látta, hogy min mult a dolog. S hajlott indítványomra, hogy egyik bizodalmas emberemet Konstantinápolyba küldjem, ki ott ügyekezni fog a háborút busás pénzosztogatás által lecsillapítani, mihez a csár meg is adta a pénzleveleket.

Május. 19—29. Jaworow—Zalusa

(Sz. Király Á. naplója.) „Conferentiát tartott a felséges fejdelem. Ekkor jelen volt a méltóságos

generális Bercsényi, méltóságos uram Vay, Galambos Ferencz, Gerhard György, Keczer Sándor és egyéb uraimék a tanácsosok közül, kik Lengyelországban voltak.“

Május 23. Szombat. Hamburg.

(*Vetés Rákóczinak*) „A Magyarországon maradt szövetségesek tehát egyezkedésre léptek a császárral, gróf Pálffy János eszközlése által... Ime, fennséges uram, kijövetelének gyümölcse. Adja Isten, hogy fennséged még lábra állhasson; de én ennek semmi módját sem látom, olyannyira, miszerint ha eddig okom volt hadviselésének jó fejleményéről kételkedni, most tudom, hogy vége van, szerencsétlen vége... Ne reméljen többé semmit a francia udvartól, mely fennségedet soha sem használta egyébre, mint saját érdekeinek előmozdítására. Ezentúl nem fogja többé hasznát vehetni fennségednek, tehát úgy nem fog vele gondolni, mintha soha sem ismerte volna... Ez így lévén, fennséged nézetem szerint legesleghelyesebben cselekszik, ha magát a főherczeg karjai közé veti, ki, hogy a nemzetet el ne vadítsa, hogy magának oktanul bajt ne szerezzen, s hogy a császári koronára könnyebben szert tehessen, fennségedet jobban fogadandja, mint netalán véli. Ha a legkisebb látszata volna, hogy fennséged Magyarországra visszatérhet, nem adnám e tanácsot; de látván, hogy annak eszközlésére megfosztva van mindentől, merem jövendőlni, hogy

fennséged soha sem fogja látni e kedves hazát, hanem ha a bécsi udvar jóakarátának kapuján át... Egyébiránt mihelyest Franciaországba érkezem, úgy fogom magamat viselni, mintha mind ez nem így volna; a királynak emlékiratot fogok benyújtani azon utasítás szellemében, melyet Szerencsről távozásomkor felségedtől vettem, és semmit sem fogok elmulasztani, hogy fennséged számára a jelen conjuncturákból annyi hasznót vonjak ki, mennyi csak lehetséges. De könyörgök alázatosan fennségednek, küldje meg nekem rendeleteit, hogy olyasmit ne tegyek, a mi fennségednek kárára lehetne.'

Május 28. Csütörtök. Zalusa.

(*Rákóczi Pálffy*nak.) „Elkeseredett szívvel értetem az kd commendója alatt levő hadaknak Munkács alá való szállásokat, az praesidium szorongatását és az kd. törvénytelen kívánságát azon váram és jószágom elfoglalása iránt, kivált midőn azon praesidiumnak kegyelmednek parancsolatombul tett declaratiójából bőven megérthette igaz magyarságombul és hazafiassági kötelességemből származott kívánságomat, melytől ösztönöztetvén, tovább is megtiltottam azon praesidiumot az offensiva ellenségeskedéstől, úgy az több Magyarországon levő hadaimat is. Mivel az felséges császár halálával megegyezettnek látom lenni nemzetünk ügyét, igaz magyarságtól viseltetvén bezzeg a végre kellene megegyeztetni szívünket is, hogy mindnyájan az kik

1717. MÁJUS.

édes hazánk tagjai vagyunk, egyenlő szívvel és elmével concurrálnánk hazánk felháborodott sorsa lecsendesítésében; annyiival is inkább, mivel az pozsoni gyűlés (1708) legitime nem concludáltatván, tollálatott az ellenem és velem egyetértők ellen nem szintén törvényes okbul promulgáltatott proscriptio és annak végezése. Az midőn penig kd. maga plenipotentiariusi autoritásával, az megholt felséges császár nevével is assecurálta vala az egész nemzetet minden törvényeink es szabadságaink megtartásáru, azt nem tudom, miképen lehet kívánni azoknak sérthetése nélkül mind jószágom elfoglalását mind hitemnek letételét, absque praevia cum suis formalitatibus legitime convocata diaeta, a melyben még az pozsoni praecedens gyűlés articulusi szerint is elébb a királynak kell letenni az hitet, minekelőtte annak letételét az regnicoláktul legitime kívánhassa. Hogy azért mindezek iránt mind az udvar mind az magyarországi törvényes gubernium előtt bővebben constálhasson igazságos szándékom, annak declaratiójára expressus emberemet kívánom küldeni... hogy én is azoknak, a kiknek törvényünk szerint incumbál édes hazánk törvényének mostani conjuncturákban való manutentiója, szándékát és elméjét megtudván, részemről az velem egyetértőkkel contribuálhassak azon jó és csendes sállandó békeség elérésében az melyre Isten ő szent felsége ily csudálatos utat nyitott s eddig is csak annak elérésében kívántam munkálódni.“

RÁKÓCZI FERENCZ.

Május 31. Vasárnap. Amsterdam.

(*Rákóczinak Vetés*) „A szövetséges rendek ki-egyezkedésének híre, mely Hamburgban értesemre esett, itt bővebben bebizonyúl. Most is tehát úgy vélekedem, mint Hamburgban, tudniillik, hogy fennsége leghelyesebben cselekszik, ha alkalmazkodván az időhöz, a főherceg jóakaratába ügyekszik visszaszajutni . . . Nem tudom, honnan van, de mennél inkább közeledem Párishoz, annál inkább elszomorkodom. Én semmi jót sem remélek magunknak a francia udvartól. Kérem Istenemet, hogy csálódjam.”

Május 31. Vasárnap. Jaworow.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Vendégelte meg Dolgoruky herceg, a felséges muszka czár főbbik minisztere a felséges czárt, czárnét, urunkat s a felséges czár minisztereit, generálisait, hercegeket és egyéb tiszteket.”

Junius 4. Csütörtök. Visoczko.

(*Sz. K. Á. naplója*) „Indultunk meg Zalusáról Viszocska nevű falúban, ki is azelőtt a Sobiesky király háza volt, most pedig mind a falú, mind pedig a kastély felséges urunké. Ugyanakkor indult el a felséges czár is Jaraszló felé; azon nap beértünk mind a czár Jaraszlóban, mind pedig mi Viszocskára;

1711. JUNIUS.

ezen nap érkezett a felséges Augustus király is Jaraszlóban “

Junius 5. Péntek. Jaroslaw.

(Sz. K. Á. naplója.) „Második nap mentünk be Jaraszlóra felséges urunkkal a felséges czár és a felséges király udvarlására. Reggel 10 óra tájban volt urunk a királynál; innen mindjárt visszamentünk Viszocskára; e Jaraszlóhoz egy mélyföld.“

Junius 6. Szombat. Jaroslaw.

(Sz. K. Á. naplója.) „Ismét bementünk második nap Jaraszlóban Szinyavszky nagyhejtmanhoz, mert ezen nap vendégelte meg Szinyavszky a felséges muszka czárt, czárnét, a felséges királyt, urunkat, a király fiát, fejedelemasszonyt, Radzivil herceget, gróf Bercsényit, a feleségét, a többi hercegekkel, lengyel palatinusokkal, generális és sztarosztákkal együtt. Volt négy hosszú asztal; az elsőnél a felírt személyek voltak; más helyen más asztaloknál más úri rendek voltak. Ezen nap keresztelték meg a méltóságos Szinyavszkyné tizenhárom esztendő (napos?) leányát. Az étel után éjfélig mindégig táncoltak az urak; a tánczrul eloszolván, kiki ment maga hintáján maga szállására. Felséges urunk s a méltóságos úr Vay Ádám uram mentenek a várasra a gróf Bercsényi szállására; és azon éjtszaka ott háltak.“

RÁKÓCZI FERENCZ.

Junius 7. Vasárnap. Jaroslaw

(Sz. K. Á. naplója) „Gróf Bercsényi szállásán volt felséges urunknál Radzivil herceg, lithvániai generalis Denhof és több lengyel urak s hercegegszonyok s palatinusnék.“

Junius 8—12. Visoczko.

(Sz. K. Á. naplója) „Mentünk ki Jaraszlórol Viszocskára. Harmad nap indult el a felséges király Augusztus Saxonia felé.“

Junius 15. Hétfő. Visoczko.

(Sz. K. Á. naplója.) „A felséges muszka czár indult el Jaraszlórol Moldva felé. Ugyanezen nap útjából kitérítvén felséges urunk, viszocskai házában vendégelte meg ő felsegét; mind penig a vele lévő gvardiát, ki is volt száz, borral jól tartották, mert a mennyit nekik hordtak, meg nem ihatták, csak edényekre tötögették a jó bort. Innen mindjárt elébb ment.“

Június 18. Csütörtök. Visoczko.

(*Fierpillenek* *) *Rákóczi*) „Némi idő ota úgy tekintetem (a francia udvar által) mint a kiszopott

*) XIV. Lajosnak Rákóczi mellett volt ügyviselője.

nyarancs, melynek héját elvetik Erről meggyőződtem nem annyira azért mert segélypénzeim fizetése felfüggesztetett, hanem azon hallgatás miatt, mely irányomban gyakoroltatik, mióta kénytelen voltam ezen országba vonulni, s kivált a császár halála óta. Úgy látszik, már nem gondolnak a magyar háborúval, s úgy tekintenek engem, mint oly személyt, mely kijátszotta szerepét. Nem akarnék a multakra visszaemlékezni, ha oly könnyű volna megfeledek-nem azon negotiatióról, melybe engem Vetés küldetése által bevontak, melyről most már szót sem tesznek, s melyet oly kevésbé támogattak, hogy azon esetre, ha az ő indítványait a legkeresztyénebb király megbízólevele nem hitelesíti, saját miniszterem hitelességéről kellene kétségeskednem. De a dolog így lévén, úgy látszik nekem, hogy az udvar őt csak eltávoztatni akarta, adván neki olyas megbízást, melynek csalfénye engem a háború folytatására buzdítson . . Én ezt nem venném oly érzékenyen, ha szerencsétlen sorsom nem kényszerített volna, mintegy személyesen a király indítványait támogatni, de melyekről az ő minisztere, kinek azokat megerősíteni kellett volna, semmit sem tudott . . S mégis, hogy ne kellessék magamnak szemrehányásokat tenni, tőlem kitelhetőképen támogattam azt, mit ő legkeresztyénebb felségének érdekeire nézve hasznosnak gondoltam. Mondhatom, hogy teljes sikerrel jártam el mind a czárnál mind a lengyel királynál. Az első 1.) elfogadta a közbenjárást a Svedorszag s a törökök közt kötendő békére nézve; to-

RÁKÓCZI FERENCZ.

vábbá 2.) megigérte közbenjárását általános béke eszközlésére, amannak megkötése után ; 3.) követet küld ő felségéhez mint kivel szerződésre akar lépni ; 4.) igazságos ügyemet fegyveres erővel fogja támogatni a mondott béke megkötése után . . . A lengyel király kinyilatkoztattatá előtttem, hogy szoros barátságra akar lépni ő felségével ; hogy kész, hadait Németalföldből kivonni, ha a felség (XIV. Lajos) azokat a szükségességekkel ellátja ; hogy azon esetre, ha a törökkel béke köttetik, hajlandó a muszka czárral s a dán királylyal, mint szövetségeivel közbenjárni az általános békének fegyveres erővel eszközlésére, s hadaival állást fogni a Németbirodalom tartományaiban azalatt, míg a czár ezt Magyarországhban fogja tenni ; s hogy kész Magyarország koronáját elfogadni a rendek szabad választásának esetében. És ha mind ez nem volna ő felségének ínyére : folytattassék bár a háború, de legyen titkos neutralitás az ő hadai s a legkeresztyénebb királyei között . . . A válasz megérkezéséig mindezt titokban fogjuk tartani, s én színes hajlamot fogok mutatni a kiegyezkedéshez . . . A czár azon eltökéléssel távozott tőlem, hogy saját előnyeinek is feláldozásával kész békét kötni, csak hazámat és engem segíthessen egész erővel s még saját személyében is. Ha az a kívánság, hogy e nagy eseményre készüljek, remélem hogy gond lesz magam és azok eltartására, kik sorsomban akartak osztozkodni ‘

1711 JUNIUS.

Június 18. Csütörtök. Visoczko.

(*Vetésnek Rikóczi*) ,Fierville úrhoz irt és általa az udvarhoz küldendő levelem másából kegyelmed látni fogja, hogy előrelátásai sok dologra nézve alaptalanok voltak. Most már csak az a feladás, hogy az ügyek sikerüljenek, mit kd. azáltal mozdít elő, ha lehető leghamarabb siet az udvarhoz, melynél hitelesítve van. . . Ügyekezzék, miszerint a király, ha nem szándékozik engem ígéretének ellenére elhagyni, Fierville urat olyas czimmal és állással ruházza fel mellettem, minővel Dessalleures bírt; és küldje meg nekem kd. hová hamarabb a rendszalagot *) a drágakövekkel együtt, melyeket számomra vásárolt.’

Június 19. Péntek. Visoczko.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Voltak urunknál Viszocsán méltóságos generalis Bercsényi, Bercsényiné, Eszterházy Antal feleségestül, Forgács Simon feleségestül; ezek egynehány nap ott mulattanak; mi is urunkkal másfél hétig mulattunk a czár elmeneteli után. Ez a hely azelőtt míg a király élt, igen szép volt. Az épület alacson, nem magos; egy contignatióra van építve fábul; egynehány paloták benne; kívülbelül a padlástul fogván a padimentumig apró négyszegletű festett téglaképpel ki volt rakva virágokra és egyéb

*) Az arany-gyapjas rendet érti, melyet Károly versenytársa, Fülep spanyol király adományozott neki.

formákra; a külső falain lévő tégléket már alkalmasint leszedték, de belől még többire a palotákon megvagyon; a mely téglékének egynek is egy timf az ára, azaz: tizenkét poltúra. Mellette mindjárt szép kert vagyon; ki is igen szépen oszlopok formára nevelt fenyőfákkal fel van ékesítve, citrom, narancs, pómagranát és egyéb fákkal s virágokkal. Közel foly hozzája a Szon vize, ki is nem kisebb a Bodrog vizénél.“

Június 20. Szombat. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) „Istennek hála, e hó 12-én szerencsésen ideérkeztem. 16-án találkoztam mr. de Torcyval és ma két emlékiratot adtam neki által. Az egyik moszkvai negotiatiómra vonatkozik; fennsége érdekeire a másik . . Ő felségétől először azt kérem: méltóztassék meg nem ismerni a főherceget Magyarország királyául, mihez az 1687-diki erőszakolt országgyűlés által megállapított örökös alapján tart jogot, legalább addig ne, mig az 1707-ben Ónodon hozott s az ausztriai házat örökös követeléseiről elejtő végzemény más, törvényesen összehívott és szabadon tartott országgyűlés által, melyen a státusok mindenik tagja függetlenül szavazhasson, vissza nem vonatik. — Másodszor, azt kérem: méltóztassék ő felsége fennségedet ezután is oltalmazni és segédpénzzel tartani, az elmulasztott fizetéseket is pótolván. Arra is figyelmeztettem a királyt, hogy Károlyi úr hibás eljárása, kiről inkább

azt lehet mondani, hogy rászédték, nem hogy okoskodással rá biratott az egyezkedésre, — nem fogja akadályozni a magyarországi háború megújulását, számos szövetséges úr lévén fennségeddel, és elégséges hadak, hogy visszamehessen az országba, mihelyest a segédpénzeket venni fogta . . .

Noha mr. de Torcynál hosszú kihallgatásom volt, s noha kémlelődttem és kérdezősködtem mindenfelére nézve, mégis lehetetlen vala, tőle olyasmit kicsikarnom, miből csak hozzá is vethessek, miféle érzelmeket táplál fennséged iránt. Szólt ugyan Károlyi úr egyezkedéséről, de mint oly dologról, melyben — úgy hiszi — fennségednek nem volt része. Megvallom, fennséges uram, az ő képmutatása nem tetszik nekem, annyival is inkább, mert kérvén őt, eszközöljön nekem kihallgatást ő felségénél Marlyban, válaszul adá, hogy azt nem teheti, mert a felség csak gyászolni ment oda *). Még csak azt sem akarta nekem megígérni, hogy szólni fog az ügy iránt ő felségével.

Midőn Compiègnen átutaztam, a bajor választó fejedelemnél is hosszú kihallgatásom volt, s midőn az 1707-diki tervet felemlítettem előtte, elég hidegen válaszolá: hogy a szövetséges rendek kiegyezkedése után erről már szó sem lehet . . .

*) Az ekkor meghalálozott dauphint.

Junius. 24. Szerda. Munkács

(*Károlyi naplója.*) „Az midőn már 1711. prima maji az tractatus concludáltatott volna, és azáltal minden hadakozás és ellenkezés lecsendesedett volna, Munkács várában mégis tartotta magát neutralitásképen az Rákóczi Ferencz praesidiumja. Kik is külön-különféle helyes törvényes ratiókkal az midőn superáltattak és convincáltattak volna, feleségem és annak anyja, s Ferencz fiam és Klári leányom bennlétén a várban, nagyszerencsésen életben maradván magam is, méltóságos gróf generális Pálffy János urhoz Munkács alá conferáltam magamat mense junio. s az capitulatio consumáltatván, szent János napján az egész generálisokkal s hadi tisztekkel az áldomást is meglőttük, s az én házam népe is szerencsésen felszabadúlt; kiket előre ócsvapáti házamhoz bocsátván, három négy nap mulva magam is követtem. És így Isten ő szent fölsége hazánkot, egész Magyarországot szép csendességben, minden legkisebb tolvajság nélkül helybenállította, melyben tessék Istennek ő szent fölségének tovább is megtartania.“

Június 25. Csütörtök. Visoczko-Jaworow.

(*Sz. K. Á. naplója*) „A felséges fejedelemmel indultunk Viszocskárul Ilyvóra,*) azon éjszaka háltunk meg Javarón “

*) Lemberg lengyel neve tudnivalóképen : Lwow-Ilyvó.

1711. JUNIUS.

Június 27. Szombat. Jaworow—Lemberg.

(Sz. K. Á. naplója.) „S más éjtszakán indúltunk meg Javaróru s mentünk által Janova nevű kis városkán, emellett van egy igen-igen nagy tó, kit is szakálással is nehezen lőhetnének által. Értünk be azon nap a hóstátra, holott is a kijoviai palatinus házábanál megszállottunk.“

Június 27-én. Szombat. Lemberg.

(Rákóczi Klementnek.) „Ide mellékeljük az ugynevezett károlyi béke-kötés másolatát — mely békekötést a bécsi udvar már is alávetési pontoknak hívja — jegyzeteinkkel együtt, melyek kegyelmednek s a szövetekezett hatalmasságoknak megmagyarázhatják a lappangó mérget, mely miatt ama békekötés elfogadását a haza iránti kötelességünkkel meg nem férőnek tartottuk . . A szövetekezett hatalmasságok tehát megértendik az igazságos okokat, miknél fogva a császár halálának eltitkolásával folyt ezen álnok negotiatio végmegkötéséhez vonakodtunk kezet nyújtani . . Bizonyos hogy a nádor Károly főherczeget már Magyarországon valamennyi megyéiben királynak kihirdette, az ország világos jogai és szabadságai ellenére, melyek ezen kihirdetést az országgyűlésnek tartják fenn. S hogy maga az 1687: 2. toz., melyet másolatban iderekesztek, mit rendel történni a király kihirdetése és megismerése előtt, — ime látják a

RÁKÓCZI FERENCZ.

hatalmasságok. . Reméljük, megismerendik, hogy mi az országgyűlésen kívül az eskü letétele előtt kihirdetett királyt annak nem ismerhetjük, szabadságaink teljes romlása nélkül, melyek csakugyan az örököségi jog követelése s netaláni megadása által sem sérülnének meg annyira, s nem semmisítenének meg úgy, mint a jelen cselekmény által, melynél fogva a nemzet lemondana jogáról: királyainak feltételeket szabni s őket azokra megeskettetni. Mi tehát megkerestük a muszka czárt, a lengyel királyt, midőn itt voltak, s a lengyel senatust, hogy felvévén ismét a közbenjárás művét. igazságosnak ismerjék nyilatkozatunkat, melyhez képest fogadtuk: hogy addig felhagyunk az ellenségeskedéssel, míg nyilvános cselekvények szabadságaink és törvényeink újabb sértéseit nem tanúsítják; megigértük, hogy a kihirdetendő szabad országgyűlésen, elégséges biztosíték mellett személyesen vagy felhatalmazottak által meg akarunk jelenni, királyul azt ismerni, ki azzá törvényesen ismertetni s koronáztatni fog, és néki a hitet letenni; — s kívántuk, hogy ezeknek alapján mindnyájan, kik velünk a szövetségben maradtak, öszves jogaikba visszahelyeztessenek; s hogy jószágainkat azalatt is, míg személyeink biztosítására Lengyelországban tartózkodunk, birtokolhassuk. Ezen pontok foganatosítására kértük a nevezett hatalmasságokat, kik minisztereiket csakugyan megbízták a kieszközléssel; a lengyel senatus pedig biztosításunkat s a békeszerzést külön végzésben mondotta ki... Fájdalmasan láttuk a belga orszá-

1711. JUNIUS.

gos rendeknek az özvegy császárnéhez írott leveléből, hogy nyakra főre ismerték Magyarország királyául a főherceget, holott azt remélettük, miszerint a nevezett rendek a közbenjárás irományaiból s a nagyszombati alkudozásokból elégségesen megtanulhatták, hogy ők, mint igazságos közbenjárók, Magyarországon azt nem ismerhetik királyul, ki a felebb elősoroltak teljesítése nélkül hirdettetett ki azzá.

Junius 30. Kedd. Lemberg.

(Sz. K. Á. naplója.) „Ugyan a hóstáton volt felséges urunk a méltóságos Szinyavsky házában ebéden, a holott is sok tisztek és dámák voltak ebéden.“

Julius 1. Szerda. Lemberg.

(K. Sz. Á. naplója.) „Volt urunk egy városbeli úrnak a kertjében, ugyan a hóstáton Vinyoveczky hercegnél ebéden; a holott is én nem voltam.“

Julius 2. Csütörtök. Lemberg. — Jaworow.

(K. Sz. Á. naplója.) „Ilyvóru Javaróra indult el urunk ebéd után gróf Bercsényi urammal, s háltnak meg Janova nevű várocskában; mi pedig helyben maradtunk. Ilyvó várása hegyecskék között fekszik, úgy hogy sehová is semmi prospectusa nem lehet. Maga a várás nem nagy felettébb, egy kőfallal

RÁKÓCZI FERENCZ.

s egy vizes és semlyékes árokkal van körülvéve. A piacza rettenetes jó s olcsó, kalmárárúkkal gazdag. Itt már zsidó nem lakik, hanem kívül a hóstáton; benne lengyelek, németek a lakosok; francziák s olaszok pedig a kereskedők. A hóstátja messze kiterjed dombokra s halmokra; folyóvize nincsen. Ebben a városban s a hóstáton rettenetes sok templom vagyon s czifrák a sok tornyokkal. Püspökség vagyon itt három: pápista, orosz és örmény. A pápista és örmény püspökség benn a városban vagyon, de az orosz kívül a hóstáton. Templomot csak a kit én magam megolvashattam, több volt hatvannál; ezek csak azok a kiket észrevehettem, mert a mint mondják a lakosok, több vagyon száznál. Vára is vagyon neki, de most pusztá, a váras felett mindjárt egy hegyen. A hegy homokos, mindazáltal belől kősziklás prospectusa nagy vagyon; a bástyák és egyéb épületek téglából vadnak építve.“

Julius 7—8. Lemberg-Sztry.

(Sz. K. Á. *naplója*.) „A méltóságos úrral, Vay Ádám urammal indultunk délután 2 órával Ilyvóru s háltunk meg egy Rakievecz nevű faluban; értünk be Sztryben második nap. Itt én a méltóságos úrnál laktam másfél hétig Sztryben.

1711. JULIUS.

Julius 12. Vasárnap Drobitsó.

(Sz. K. Á. *naplója*) „Voltunk a méltóságos úrral Török András és Mariássy Ádám uraimék Drobitsóra egy muszka brigadérushoz, kinek urunk parancsolatjából a méltóságos úr a bejött magyarokat musztrálta be.“

Julius 12. Vasárnap. Páris.

(*Rákócziak Vetés.*) „Mihelyest fennséged távozása az országból s a szövetséges rendek kiegyezkedése értésemre esett, nem volt semmi reményem, hogy ezen udvarnál jól fogok fogadtatni, s a mai nap tanúsítja, hogy előérzeteim helyesek voltak; mert marquis de Torcy f. é. június 20-kán a királyhoz intézett emlékiratomra ő felsége részéről íme kinyilatkoztatta nekem, hogy

ő felsége nem kétkedhetvén többé a szövetséges rendek kiegyezkedéséről, melyre kénytelenek voltak lépni, látván magokat elhagyatva fennségedtől; s nem kétkedhetvén fennséged hajlamáról, példájokat követni, miután kiegyezkedése munkában van jelenleg: semmiképen sem határozhatja el magát fennséged iránti oltalmának folytatására, mivelhogy fennségedben csak olyan személyt láthat, „minő a molnárrá lett püspök“ (saját szavait idézem, azaz: ki souverainból alattvalóvá lett!)

És ezen miniszter kinyilatkoztatta egyszersmind, hogy neki meg van hagyva, engem mi-

RÁKÓCZI FERENCZ.

niszternek nem tekinteni, legalább addig nem, míg ő felsége teljesen fog fennséged végczélzatairól értesíteni.'

Julius 13. Hétfő. Berlin.

(*Rákóczinak Klement.*) ,Vettem fennségednek május 12-én kelt kegyelmes iratát s holnap parancsainak végrehajtására Hollandba utazom. Remélem, hogy noha az ügy igen kényes, még sem fogok épen süker nélkül eljárni, mert jelen lesz Poroszország királya és jelen lesz mylord Raby,*) kinek fennséged ügyei előmozdítására irányzott őszinte hajlama ismeretes előttem, s kik megannyian, hozzájárulván még fennséged súlyos védvei, az ügyet pártfogolniok dicsőségesnek és hasznosnak látandják. Felteszem, hogy utamat majdan folytatni fogom Angliába, mert ezen, a hollandiakra hatalmas befolyásu, nagylelkű és kegyeletes udvar hamarabb fogja vagy fennséged indítványait elfogadni vagy olyan eszközöket feltalálni, melyek által a hollandiakkal közösen képes lesz az ausztriai házat fennséged méltányos kielégítésére rábirni.'

Julius 16. Csütörtök. Berlin.

(*Rákóczinak Klement.*) ,Noha július 13-án kelt legalázatosabb levelemben megirtam, hogy 14-én eluta-

*) Angol követ a berlini udvarnál ; ekkor az utrechti békeértekezetnél angol biztos.

1711. JULIUS.

zom Hollandba, mégis, azon éjtszaka érkezvén ide Bécsből Munkács általadásáról s eszerint egész Magyarország visszafoglalásáról a hir: megvallom, haboztam, mit kellessék ilyen körülmények közt tenni, s haboznám talán még most is, ha nem veszem tegnap fennségednek junius 27-én kelt kegyelmes iratát, mely engem eléggé utasítván a teendőre nézve, Isten segítségével holnap hajnalban utnak indulok.

Julius 17. Péntek. Sztry.

(Sz. K. Á. naplója.) „Felséges urunk parancsolatjára indultam meg Strybül ő felsége szolgálatjára Javaróra.“

Julius 19. Szombat. Jaworow.

(Sz. K. Á. naplója.) „Értem be a városban, jó reggel insinuálván magamat az udvarnak azon nap Beniczky Gáspár secretárius uram által; le is tettem a hitet a hűséges szolgálatra, mert ezelőtt egynehány nappal, úgymint 13-án, bucsuztanak el: Giczey Gábor s Komáromy bejárók, Szentpétery András, Beniczky Farkas, Fáy András inas uraimék: kik is ugyanazon nap elmentenek Magyarország felé.“

Julius 20. Hétfő. Jaworow.

(Sz. K. Á. naplója.) „Felséges urunk kanczellistája is Kandó Zsigmond úr elbucszúzott az udvartul, ki is hazájában elment, mivel anyjának holt hírét hozták.“

Julius 24 – 26. Jaworow-Jaroslaw.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Felséges urunkkal egynehányan Javaróru Jaraszlóra indultunk; azon nap értünk Szurova nevű falúban, itt meg is háltunk. Ez a falú magáé az urunké. Innen második nap akart bemenni urunk a városban, de a Szon vize a sok eső miatt annyira megáradott, hogy az egész rétséget s az egész város környékét nagymessze mind kiöntötte, úgy hogy azt tudta volna az ember, hogy tenger. Sésán által nem mehetett urunk, hanem két csolnokot együvé kötvén, nyolozad magával a falunál beléje ülven, nagy veszedelemmel mindenütt a vizeken, úgy ment be a városra. Ki is jött urunk azon nap; itt meghálván, tértünk vissza Javaróra. Sok becsületes uri emberektől hallottam ekkor azt, hogy ez az árvíz egy palatinusnak a hegyek közt levő egy tizenhárom házbul álló faluját mindenektől fogván elvitte, mind emberét mind marháját; ugyan megint egy vendégfogadót az egész tánczoló néppel együtt.”

Julius 29. Szerda.

(*Vetésnek Rákóczi.*) „Monsieur de Vetés, Jól esett junius 20-án s 22-én kelt leveleiből az udvarhoz érkezését megértenem. A Hamburgban keltet már régebben vettem, de ez valósággal nem érdemel választ, mert elhamarkodott nézetek s érzelmeim és jellemem vakmerő felfogása sugallották.

1711. JULIUS.

Kegyelmed ezentul ismét rendeleteket veend tőlem; az első annak ismétlésében áll, melyet már régebben adtam: nem nyújtani be semmi emlékiratot, hanemha leveleim és közvetlen utasításom alapján. Nem mint ha roszallani akarnám azt, melyet velem kivonatban közlött, hanem azért, mert ezen fatalis visszavonultságomban kénytelen lévén a legközelebb eső conjuncturákhoz alkalmazkodnom, kegyelmed szándéklatommal ellenkező dolgokat mondhatna.

Levelében nem találom, hogy mit felelt az emlékiratára adott ama válaszra, mely engem megerősít abban, mit junius 18-án Fiervillenek irt levelemben ez udvar hallgatásából következtettem. Nyugtalanul várom a levelemre adandó választ, mint mely nagyobb világot fog vetni az udvar célzataira. Mi pedig Magyarország ügyeit és állását illeti, tudja meg hűséged, hogy az ország valamenynyí erősségei már általadattak, hogy mellettem már nincsenek semmiféle hadak. Ugyanis Charrier ezrede, mely nyolcozszáz emberből állott, midőn lengyel földre jött, s melyet segédhadul ajánlottunk a czárnak, a muszka miniszterium habozása miatt s mert élelmezéséről nem gondoskodtak, végkép szétoszlott. . . Annyi áll, hogy mi semmiféle békekötéshez nem járultunk megegyezésünkkel; a mi történt, az Károlyi műve, ki hűtlentül visszaélt a hatalommal, melylyel fel volt ruházva. A tábornokok még velem vannak, de ők is inséget szenvednek, mint a többiek, kik sorsomban osztozkodnak. A szükség kemény törvényeit érzi mindenki, s ügyekszik hozzájuk alkal-

RÁKÓCZI FERENCZ.

mazkodni a mint lehet. . . Az udvar Fierville úr által értesült mindenről a mi történt, mióta Magyarországból távoztam; . . . szinlés, ürügy, ha úgy viselik magokat, mintha a történeteket részben nem tudnák vagy máskép tudnák. Ha van bennök őszinteség, mindenekelőtt rangomhoz illő állapotba fognak helyezni, s értesítést fognak kívánni az eszközökről, melyekkel újra el lehetne kezdeni a háborút, a mi sokkal könnyebb, mint vélik, még a hűségemben netalán megmaradandó tábornokok és más urak nélkül is, kik gyarlóságuk miatt nekem bizony ártottak inkább eddiglen, mintsem hogy hasznomra lettek volna. Én most is birom, Istennek hála, az egész nemzet szívét és hajlamát, mit még Károlyi hűtlensége is világosan látatott, mert ők semmi árért sem tettek volna le a fegyvert, ha Károlyi nem hiteti el velök, hogy ő az én rendeleteimet hajtja végre. A leghitelesebb tisztetek ezt többször tudatták velem titokban, kinyilatkoztatván, hogy nekem mindenben fognak engedelmeskedni, s velök — bizvást hihetem — az őszves nép. Kegyelmed mindazáltal mondani fogja nevemben az illetőknek, hogy noha mindig kész vagyok személyemet hazám javáért feláldozni, s noha ernyedetlenül ohajtom a király érdekeit előmozdítani: még sem akarnék semmi ujhoz fogni, mielőtt formális szerződésre nem léptem a királylyal.

A hűségeddel másolatban közlött levélből láthatni, mit kezdtünk e végre a czár s a lengyel király udvaránál; de mivelhogy az elsőnek segéde a török

udvartól függ, s a második is talán titokban arra törekszik, hogy a néhai császár valamelyik leányának kezét szerezzze meg fia számára: az egyik épen úgy bizonytalan mint a másik; s csak a jövőben, csak ha érdekeiket folyvást legyezgetjük, remélhetünk valamit jóakarattuktól. Szükséges volna tehát, a hogy a király. mihelyest ama szerződést vélem meg fogta kötni, Lengyelországban levő minisztereit odautasítsa, miszerint velem közösen működjenek; s a nagyhetmannak*) megnyerése vagy inkább hajlamában megerősítése után, néhány lovas s néhány gyalog ezred toborzásához kellene fogni . . . A francia követ gondoskodnék az e végre a király által kivetendő pénzről, a hadak pedig közvetlenül az én parancsnokságom alatt fognának állani; mert ha Bercsényi úr vagy mások beavatkoznának, visszaesnék minden a régi zavarba. S hogy ezen urak ne tehesenek kifogást, szükséges, hogy a királylyal mint Erdély fejdelme szerződjem, melynek kormánya mindig el volt különítve Magyarország senatusától. Érvényesíteni fogom igényeimet e fejdelemségre, s a muszka sereg pajzsa alatt, mely Moldovában valószínűleg erős állást fog, ezen tartományból be mehetek Erdélybe, hol az ellenség erősségei csak gyarlón erődített városokból állanak; midőn pedig magamra, az erdélyi fejdelemségre, fogom őket vonzani, akkor könnyebb lesz fegyvert forgatnunk a magyarokkal, lévén nékem egyenesen tőlem függő idegen hadaim. Én a hadviselést az előb-

*) Szinyavszkynak.

RÁKÓCZI FERENCZ.

eniektől eltérő elvek szerint fogom folytatni; s mert nem leszek kénytelen annyi kimélettel eljárni, mint mikor külföldi segédem épen nem volt, inkább fogok összeforralni a hadakkal, öregbitvén az itt alakítandó ezredeket, feltéve, hogy pénzben, fegyverben, tisztokban nem fogok szükségét szenvedni...

Eziránt várom az udvar nyilatkozatát két hónap alatt, várom Bezenval urnak vagy más valakinek megbízását, hogy velem szerződésre lépjen; s ezen idő lefolyásáig Lengyelországban maradok, vagy inkább Poroszországban; mert itt nem érzem magamat elégséges biztosságban, felfedezvén már is egy ármányt, melyet a bécsi udvar szőtt ellenem. Ribinsky volt vele megbizva, kétszázezer forint, grófi és tábornoki czim ígértetett érte neki. Féligmeddig már megvolt a czimboraság, de ezen úr elállván tőle, felfedezte előttem. Most herczeg Lubomirskyt bizták meg vele, ki már néhány év óta szolgál ellenem. Ha kegyelmed úgy látná, hogy nincsen hajlam a háború költségeinek viselésére, ügyekezze kipuhatólni, hogymint fogadtatnám az udvarnál, mert nem lévén itt biztosságban, nincs mód egyebet tennem; máris kénytelen vagyok jaroslavi jószágaimat*) elzálogosítani, hogy itt megélhessek...

Julius 29. Szerda. Fontainebleau.

(*Rákóczinak Vetés.*), Gróf Monasztrol**) szólván

*) Melyeket 1707-ben XIV. Lajos vett meg számára Sobiesky János özvegyétől

**) A bajor választó fejedelem minisztere.

több ízben és hosszasan Torcy úrral fennséged ügyeiről, bévallatá vele az elkerülhetlen szükségét, fennségednek segédére lenni, hogy az ausztriai ház sakkban tartassék legalább a jelen hadviselésközben; de a gróf azt is mondá nekem, hogy Torcy úr látatott vele leveleket, melyeket a király fennséged ellen veszen mindenünnen hiveitől és minisztereitől, s melyek egyhangulag azt állítják, hogy fennséged maga okozta egész szerencsétlenségét, s különösen Károlyi úr és a véle maradt szövetséges rendek végeljárását, kik látván magokat elhagyatva s fennséged visszajövetelét már nem remélhetvén, alávetették magokat mindennek, mit az ausztriai ház tőlök követelt; hogy az öszves multból látni való, miszerint felségednek mindig nagyobb volt a szerencséje mint conduiteja; hogy azon esetre, ha fennséged képes lett volna előnyeit kibányászni, az ausztriai ház most egy talpalatnyi földet sem birna Magyarországon; de fennséged lyukas táska (panier percé) létre pénzt fényűzésre vesztegette; s hogy következőleg, fennségednek pénzt adni, annyi volna, mint azt szántszándékkal elveszíteni. Aztán, folytatá, a király értesítve van azon lépésekről, melyeket fennséged a bécsi udvarnál tett kiegyezkedésére nézve. Egyébiránt, mind e panaszok ellenére, mégis bevallotta, hogy fennségedet segíteni kell okvetlenül . . .

Tegnap kihallgatásom volt Torcy urnál, ki engem meglátván, mondá, hogy vannak levelei, melyek szerint fennséged aláírta volna kiegyezkedését

RÁKÓCZI FERENCZ.

a bécsi udvarral, de hogy ő e leveleknek nem ád hitelt . . . Azt is mondá, miszerint a czár egyik titkárának, ki nem régiben ide jött, ura sajnálkozását a dauphin halála felett kijelenteni, ő felsége válaszul adá: hogy harátságának nagyobb jelét nem adhatná neki a czár, mint ha fennségednek kedvez. Igéretet is tett Torcy úr, hogy kihallgatást fog számomra eszközölni.

E pillanatban veszem fennségednek junius 18-án Visockowról kelt sürgönyét. Hálát adok érette Istenemnek. Általa megvigasztalódtam, s képes leszek a királynak és tanácsának fennségedről való balvéleményöket megczáfolni . . .

Julius 31. Péntek. Jaworow-Jaroslav.

(Sz. K. Á. naplója.) „Másodszor ismét lemenvén a nap, késő este a hivesben indultunk meg Javaróru Jaraszló felé.“

Augustus 1—2. Szombat. Vasárnap. Szurova — Jaroslav.

(Sz. K. Á. naplója.) „Másnap idején reggel értünk be Szurovára felséges urunkkal. Innen ugyan másnap Jaraszlóban bementünk; itt is mi sokáig nem mulathattunk, mivel felséges urunkat két compánia Magyarországrul jött német a vizocskai erdőben (ki is a várashoz egy kis mélyföldecske) leszte, hogy velünk együtt elfogják ő felségét.“

1711. AUGUSTUS.

Augustus. 4. Kedd. Fontainebleau.

(*XIV. Lajoshoz Vetés.*) „Sire, Erdély fennséges fejedelme, az én uram, alázatosan jelenti legkeresztényebb felségednek, miszerint kénytelen lévén személyesen felkeresni ő czári felségét, hogy tanúságot tegyen előtte becsületéről és emberségéről, melyek megrendítve voltak a czár hizmében azon visszasságoknál fogva, mik közbenjöttek volt felségednek a czár érdekei, indítványai és kívánalmai iránt emlékiratomra adott nyilatkozata közt egy részről, s Baluze ur negotiatioja között a másiktól, mint kinek ama nyilatkozat szerint a czárhoz mennie, s felséged választát emlékiratomra, melyet akaratához képest magam nyújtottam be a czárnak, meg erősítenie kellett volna.

Ő fennsége a czárt maga ellen igen felindultnak, felségedre igen neheztelőnek találta, mert felségednek tulajdonította a távozásom után neki a törökök által megüzent háborút; sőt gyanúba vette felségedet, hogy az én fennséges uram, mint eszköz által, őt holmi lekötöző ajánlközásokkal jöltartotta azalatt, míg Konstantinápolyban azon működött, hogy neki a svéd király érdekében háborút üzenjenek. Sükerült mindazáltal ő fennségének, őt lecsendesíteni s vele ujlag indítványoztatni :

(*Következnek a czár s a lengyel király nyilatkozatai Rákóczinak június 18-án kelt leveléhez képest.*)

A fennséges fejedelem ismétli könyörgéseit,

méltóztatnék kegyes ígérletét a segédpénz hátralékainak kifizetése iránt foganatosítatni . . . Igaz, Sire, formális szerződés nem köttetett felséged között és közte, mely őt jelen szerencsétlenségében jogosíthatná e fizetés követelésére: de miután felséged őt levelei és miniszterei által biztosította oltalmáról mindaddig, míg felséged érdekeiben állhatatos marad: tanusíthatta volna-e inkább tiszteletét és buzgalmát felséged szentelt személye iránt? lekötötte volna-e inkább felségedet, hogy királyi szavát megtartsa, mint azáltal, hogy felséged ígéretein . . . megnyugodott, hogy ezeknek szerződésbe foglalását nem szorgalmazta?

Méltóztassék vele tudatni, hogy felséged oltalmának mily jelét várhatja jövőre is; . . . s ha felséged még nem vonta meg tőle becsülését, alázatosan esedezik: tessék Fierville urat rendkívüli követül nevezni oldalánál, miszerint felséged oltalmának ezen jeléből látni való legyen, hogy még mindig kegyességgel viseltetik iránta.

Augustus 5. Szerda. Szinyava.

(Sz. K. Á. *naplója*.) „Észrevévén urunk ezt*), indultunk ki hajnal előtt Jaraszlórul, az apácák klostromjukból Kukizzó felé, másfelé csalt vetvén a méltóságos generális Bercsényi urammal. Azon nap értünk be a méltóságos Szinyavsky nagyhejtman

*) Hogy t. i. el akarták fogni.

1711. AUGUSTUS.

Szinyava nevü városában, ki is Jaraszlótul két mélyföld; oldalvást esik a Szon vize mentében. Itt megszállottunk az említett méltóságos úr udvarházában; velünk a méltóságos Szinyavskyné asszony maga emberét adta; aholott az ő jószágában megszállunk, mindent pénz nélkül adminisztráljanak. Itt vagyunk a méltóságos úrnak szép kerti, figefákkal és egyéb drága fákkal beültetve.

Augustus. 6. Csütörtök. Ulejsicz.

(Sz. K. Á. naplója.) „Innen megindulván reggel, értünk Ulejsiczra. Ez megégett város, imitt amott vadnak benne házak, most építik; Szinyava pedig ép s rendes közönséges váraska; ide Ulejsicz hat mélyföld Szállottunk be ugyan az említett méltóságos úr udvarházához. Itt is a ház mellett egy szép kert van; az udvarház dombon van, árokkal körül van véve, mélyen alatta pedig nagy és széles tó van. A ház váracska formára van építve. Ittlétünkben égettenek meg egy, már egynehányszor templomokat felverő tolvajt a határban.”

Augustus. 6. Csütörtök. Fontainebleau.

(Rákócziinak Vetés.) „Az idemellékelt emlékirat, melyet tegnapelőtt nyújtottam be a királynak, számot ad fennségednek a negotiatio megnyitásáról, melyel engem július 18-án kelt rendeletével méltóztott megbizni. Ő felsége kegyes volt nekem szóval

RÁKÓCZI FERENCZ.

megmondani, hogy tanácsa által haladék nélkül fogja megvizsgáltatni s iránta való elhatározását velem tudatni; s hogy fennségedet kéri, legyen oltalmának folytatásáról biztosítva.

Kijövet a király kihallgatásából, voltam Torcy urnál. . Ezen miniszter bevallotta, hogy szükséges fennségedet segíteni, miszerint meg lábra állhasson; de panaszkodott az idők mostohaságáról, mely nem engedi a királynak azt tennie, mit ő felsége akarna tenni. Torcy úr biztosítja általam fennségedet, hogy a tanács mindent, a mi lehetséges, el fog követni, fennséged vigasztalására és felsegítésére; de ismervén ezen miniszter eljárását s a tanács nézeteit, csak udvari szentelt vizet látok e szép szókban. A miniszter mondá nekem, hogy Volgow úr, ki ide megérkezett, a czár részéről megerősítette mindazt, mit fennséged általam a király elejébe terjesztetett; s biztossá tett, hogy gondja leszen e monarcha jóhajlamát felhasználni, feltéve hogy a győzelem, melyet a törökök állítólag a muszák felett nyertek, nem tesz változást az ügyeken. . Ezen válasz nekem nagyon álnoknak látszik. Az Istenért, járjon el ovatosan fennséged; ezen udvar igen hajlandónak mutatkozik, fennséged iránti elhatározásait attól függeszteni fel, hogy melyik fél fegyvereinek kedvez a szerencse.

A lengyel felség indítványait illetőleg, tudom hiteles forrásból, hogy ő azokat már más utakon közölte ő felségével, s hogy a legkeresztyénebb király már felelt is rájuk. Ezen ügy nézetem sze-

rint két nehézségen szenvedhetne hajótörést; a királyi kincstár kimerülése az egyik, az igazságos bizalmatlanság, melylyel a király és tanácsa a lengyel felség őszintesége iránt viseltetnek, a másik . . .

Mondhatom fennségednek, mint bizonydolgot, hogy a szövetséges hatalmasságok erős frigye ingadozó félben van, hogy rövid idő múlva az olvasó szemei le fognak peregni, s hogy ezen csomó, melyet eddigelé feloldhatlannak tartottak, úgy nem az, mint a hogy' nem voltak feloldhatlanok a gordiusi csomók. A különbség csak az, hogy ezek a kard által oldattak fel, a szövetséges hatalmasságokéit pedig az ügyesség fogja feloldani.⁴

Augustus 7. Péntek. Magierowoska.

(Sz. K. Á. *naplója*) „Innen reggel megindulván, értünk be késő estve egy Magyaroska*) nevű városban, s háltunk meg egy vendégfogadóban. Már ez a város nem a méltóságos uré.^{**)}

Augustus 8. Szombat. Kukizow.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Idején reggel misét hallgatván felséges urunk, megindultunk Magyaroskárul (ki is hat mélyföld Ulejsziczhoz); mentünk által Dobranócson***) és Solyka****) nevű várasa végén, s késő

*) Magierowoska.

**) Értad: Szinyavskié.

***) Dobrosin.

****) Zolykiew.

RÁKÓCZI FERENCZ.

estve érkezünk be Kukizzóra. Ez is az említett méltóságos úr várása. Bészállottunk az udvarházba, ki is, jöllehet most is elég rendes, mindazáltal ha megkészsülhetett volna, mind kertje mind maga a ház szebb lett volna. Ennek mind situsa mind penig földje jó vagyon; itt egynehány napig urunk foglyázással s egyéb madarászással mulatta magát. Ez Magyaroskához nyolcz mélyföld.“

Augustus. 15. Szombat. Fontainebleau.

(*Rákóczinak Vett.*) ,A hírek, melyeket Volgow úr junius 30-áról Golowkin főkancellártól, Jasszyból vett, engem talán jó válaszhoz fognak segíteni. A törökök teljes megveréséről s a czári felségnek a hitetleneken s a svéd királyon vett teljes győzelméről szólnak. Ha bizonyosak, . . akkor ezen udvar már nem remélhet semmit a svéd királytól, s következőleg okom van remélni, hogy ezentúl inkább és őszintébben ügyekezendik a czár jó szándékainak hasznát venni . .

Ma reggel mutattam be fennséged levelét a dauphinnak,*) ki azt igen kegyesen fogadta. Mondá, hogy fennséged jobban szolgálta Franciaországot, semmint szolgálatairól meg lehetne feledkezni; meghagyta, hogy fennségedet jóakarataról és barátságáról biztosítsam.

*) T. i. az imént meghalálozott fiának.

1711. AUGUSTUS.

Augustus 21. Péntek. Kukizow.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Hallván a felséges muszka cárnak erre közelvaló jövetelét Moldvából, a török megverésérül, eleiben egy mélyföldnyire egy falucs-kában felséges urunkkal mentünk, holott vártuk ő felségét. Elérkezvén, a sésából kiszállította s borral, megvendégelte urunk a felséges czárt, Dolgoruky herceget, Golowkin minisztert és general Gesoffot több muszka tisztekkel. Megelégedvén a czár horral, a megnevezett urakkal elment maga szállására reggel ebbül a falúból; mi pedig urunkkal azon éjszaka visszatértünk Kukizzóra.“

Augustus 22. Szombat. Kukizow

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Más nap a czár Solka várasára ment; mi pedig ugyan Kukizzón helyben maradtunk.“

Augustus 23. Vasárnap. Zolkiew.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Indúltunk meg a felséges fedelemmel a felséges czár után, s méltóságos generális Bercsenyi Miklós úrral ő excellentiájával Kukizzó-rul s az egész udvarral Jaraszló felé. Azon nap megháltunk Solka várasa mellett egy falucs-kában. Ekkor a felséges czárt, czárnét, méltóságos Szinyavskinét s a felséges czárral levő úri személyeket vendégelte meg Szobiesky Constantinus király úrfiú

Solka várában ; honnan is a vendégség után mindjárt elment ő felsége.“

Augustus. 24. Hetfő. Falu.

(Sz. K. A. *naplója*.) „Felséges urunk is megindult délután Solka mellől a czár után. Azon éjtszaka hálunk meg egy faluban , a méltóságos asszony Szi-nyavskiné udvarházánál a csürben ; hová is utánunk érkezvén az említett méltóságos asszony, ugyan azon udvarházban hált “

Augustus. 25. Kedd. Falu. Surowice.

(Sz. K. A. *naplója*.) „Reggel innen megindultunk, s velünk a czár után az említett méltóságos asszony is eljött, s értünk be egy Velki Ocse*) nevű váraskában ; a holott midőn a méltóságos orosziai palatinus vendégelné a felséges czárt maga kastélyában , a méltóságos asszonynyal felséges urunkat is oda elhitták a vendégségben. Csak hamar felkelvén az asztaltul a czár , bement Jaraszlóban , s a hóstátra a Szon vize mellé szállott mindenestül fogván. Felséges urunk pedig az méltóságos asszonynyal Szurovára ment ; innen azon éjtszaka az asszony bement Jaraszlóban, mi pedig ott hálunk. Ugyanezen éjtszaka jött hozzánk Jaraszlóból a felséges fejedelemasszony Szurovára,**) de mindjárt visszatért Vi-

*) Wielkie Oczy.

**) Surowice.

szocskára. Ide Kukizzó tizenkét mélyföld. — Solkát a mi illeti, laposan fekszik; egyfelől közel hozzája mindjárt fekszik egy hegyecske. A váras nem kerített; szép egynehány tornyos templom vagyon benne; vára is vagyon, de ezt is csak erős kastélykának mondhatom; laposan a váras között van építve. — Javaró homokos helyen vagyon, hosszan fekszik, nem igen széles, hét vagy nyolcz pápista és orosz templomok vadnak benne. Vára is vagyon; a várban faépület vagyon, kiből is sok szép paloták két contignatióra építve vadnak, a holott felséges urunk volt sokáig szállva, mely árokkal s vízzel körül van véve. Mellette egyfelől oly nagy tó vagyon, kinek is a szélességét flintával által nem lőhetni, hosszasságát pedig stuczból által nem lőhetni. Ezen a tón vagyon ötköví malom. Másfelől pedig mindjárt mellette vagyon egy kert, a kinek is mása, a mint sokan mondják, a bécsi kertek között se volt; jóllehet már többire a király Szobiesky halála után elpusztult. Ez a kert csillagosan és egyéb mesterségekre czedrus és hásfa magos spallérokkal utakra van beültetve, úgy hogy mindenütt árnyékban járhatni. Víz mesterségek s halastók közötté különbnél különbek voltak. A kert közepin egy tón ferdőhely vagyon; lábakon áll a tó közepin, a kiből nagy ólomkád vagyon. Jádzó helyek és egyéb csudálatos mesterségek voltak. Vagyon egy ház, holott a falból vastagon víz foly ki, és a ház közepin garádicsokon foly be a kádba a víz szép lengedező csergedezéssel; a ház pedig különb-különbféle mada-

RÁKÓCZI FERENCZ.

raknak való drótbul csinált kalyitkákkal tele van; kiben most semmi sincsen. Ugyan ezen kert egy részében vagyon többire mindenféle drága fáknak s virágoknak a neme.

Jaraszló mintegy partos helyen vagyon; alatta foly el a Szon vize, mély árokkal körül van véve, téglával körülkerítve; s azonfelül penig földből voltak a bástyái; most mindazáltal semmi ereje sincsen, azelőtt valaha erős volt. Az épületek benne valaha szépek voltak; mindazáltal azok sem voltak regulariter, mint egyéb városokon, építve; néhol kőből, néhol penig fából valók a házak. Templomok a pápistáknak három van benne, az oroszoknak egy. Kívül is a hóstáton öt templomok vagyon a pápistáknak. A város lakosa penig többire zsidó, a többi lengyel.“

Augustus 26. Szerda. Jaroslaw.

(Sz. K. Á. *naplója.*) „Ide felséges urunk, a még a hajók elkészültenek, mindennap bejárt a felséges czárhoz.“

Augustus 27. Csütörtök. London.

(*Rákóczinak Klement.*) „Augustus 1-én Hágába érkezvén, Ilgen úrral találkoztam, kinek fennséged kíváncsalmait hővebben előadván, kértem őt, hogy azokat királyának előadni és jó végzést eszközölni méltóztassék. A porosz király mármár elmenőben

1711. AUGUSTUS.

lévén, Ilgen ur mondá, hogy ő mindent elejébe terjesztett, s hogy ő felsége folytatni fogja közbenjárását fennséged és Magyarország ügye mellett, ezt miniszterei által a szövetséges hatalmasságoknál is sürgetvén annál is inkább, mert jó egyetértésben él a cszárral; de saját ügyei oly karban vannak, hogy fennséged mellett tényleg fellépnie épen lehetetlen. Megvallom, én úgy találtam, hogy ezen miniszter, mióta Magyarországhoz megkötötték a békét, távolról sem viseltetik az előbbeni hajlammal irántunk, s hogy a néhány évvel ezelőtt helyeslett tervekhez vonatkozó előadásomat néhány észrevételre is alig méltatta. . . Egyébiránt azzal vigasztalom magamat, hogy a porosz király közbenjárása nem oly nagynyomatéku a szövetségeseknél, miszerint miniszteriumának hanyagsága miatt fennséged ügyét ezen udvaroknál (Hága és London) kár érhetné. A most gróf Strafforddá nevezett mylord Raby Angliába ment helyet foglalni a cabinetban. Majdnem három hétig haszontalanul várakoztam reá, semmihez sem akarván fogni nélküle. Jónak láttam idejöni, mielőtt a szövetséges belga rendekkel értekezném, hogy a királynétól kieszközlendő határozatokat majdan Mylord segéde által a hollandiakkal is elfogadtassam. Folyó hó 24-én érkeztem ide, s az udvar távolléte miatt fennséged kíváncsiainak Mylordnak csak ma adtam elő. Hajlamáról és őszinteségéről ezentúl sem kell kétségeskedni, s fennséged elhiheti, hogy ő most mindent fog elkövetni, a mi emberileg lehetséges; megismeri, hogy az érvek erősek, hogy Károly ki-

RÁKÓCZI FERENCZ.

rály több czimmel le van kötelezve a szövetségeseknek, de mindamellett nem kell remélni, hogy ők ennél fogva fennsége részére kieszközölhessenek valamit. Most a királynénak bémutatandó emlékirat készítésével foglalkozom. Az idő meg fogja mutatni, mily végzés hozatik; ha netalán való a törökök fellett (az oroszok által) nyert győzelem, s a velők kötött béke, ez sokat fog használni, valamint azon nehézségek is, melyeket a lengyel király a császárválasztás ellen gördít.

Augustus 29. 30. Szombat. Vasárnap. Jaroslaw-Sieniawa.

(Sz. K. Á. naplója.) „Bérakodván a hajókban a muszkaság, úgy mi is a felséges czárral, délután 2 órakor Jaraszlórul tizenegy hajóval felséges urunkkal elindultunk Toronya *) felé huszonnégyen udvariak s szolgarendek; a többi udvariak s az egész urunk bagácsiája maradott el itt helyben a felséges czár bagácsiájával, kik is naponként a szárazon utánunk fognak jünni. Ezen nap a Szon vizén mentünk két mélyföldet. Szinyava nevű váraska mellé kikötvén, azon éjtszaka ott háltunk a víz partja mellett; maradott tőlünk a várás jobb kéz felé. Reggel felkelvén Lesanczko**) mellett mentünk el; e maradott bal kéz felé. Azután értük Kresovát***); maradott jobb kéz felé. Azután értük Ulanovát; ez is maradott jobb kéz,

*) Thorn.

**) Lezanik.

***) Krzeszow.

1711. AUGUSTUS.

felé. Kikötván Princehojnál*) a parthoz a hajókat, azon éjtszaka meg is háltunk itt. Ez nap mentünk nyolcz mélyföldet.“

Augustus. 30. Vasárnap Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) Tegnapelőtt visszaérkezvén Fontainebleauból, vettem fennségednek julius 29-én kelt parancsait . . . A király habozik, miféle választ adjon minapi emlékiratomra, mert azonfelül, hogy ő lengyel felsége a megholt császár egyik leányát akarja fiának házastársul : . . a királynak, mert már egyszer megcsalatott általa, különben is oka van ovatosnak lennie. Hiheti-e fennséged, hogy a mondott lengyel felség ígérkezései szilárdak és őszinték, s gondolhatja-e magát biztosságban fennséged azon hadak élén, melyek oly fejdeleméi, ki ilyen terveket forral? A minisztertanács csudálkozik, hogy a lengyel király nem szorgalmaztatja ezen ügyet saját miniszterei által. A pénzszüke is nagy akadályul szolgál . . Az álhirek, melyek hol a törökök által hol a muszkák által nyeretik meg az ütközetet, szintén nagyon hátráltatják a király elhátározását.

A tervet mi illeti, melyet fennséged nekem a magyarországi háborúnak helyreállítása iránt küldeni méltóztatott, erősen hiszem, hogy a tanácsnak nem leszen ellene kifogása, hanemha a pénz szüke

*) Pirszhnica.

miatt. S miután a hadak toborzása sokkal többbe fogna kerülni, mint a százsz hadak megvásárlása, nem hiszem, hogy azon esetre, ha Auguszt király indítványai nem fogadtatnak el, az embereknek itt módjuk volna fennséged tervét foganatosítani. S különben is, eszök azon jár, hogy sokkal hamarabb és biztosabb módon véget vessenek a háborúnak (Ausztriával és a tengeri hatalmasságokkal).

Hogy a második magyar háború sikerüljön, fennséged igen helyesen magának akarja tartani a főhatalmat, s kirekeszteni az urakat a hadi fő tisztségekből, csak érdemeik és képességek szerint léptetvén őket elő. De ez kényes dolog és sok bajjal járó. Igen nehéz feladása leszen fennségednek, a gyanakodást, kivált Bercsényi urét kikerülni, s ha egyszer elvesztette az urak bizodalmát, semmiféle vállalatában nem fog boldogulni. Fennséged oly embereknek ismeri őket, kik magokat mindenre képeseknek tartják, noha kevesen vannak közöttök, kikben elégséges tehetség volna csak egy zászlóaljnak is vezérletére, s még kevesebben, kik a cabinetügyekhez értenének. Hol is tökéletesíthették volna magokat akár az egyik akár a másik tárgyban, mikor közölök a nagy többség soha semmit sem látott?

El vagyok ragadtatva, hogy fennséged ide szándékozik jöni . . A tengeri út biztosabb . . Dancz-kából egyenesen francia kikötőbe vitorlázhatni. Szárazon a legbiztosabb út Berlin, Hamburg, Amsterdam. Ha fennséged parancsolja, kész vagyok

1711. AUGUSTUS.

találkozására jöni, hogy szerencsém lehessen ide kísérni és minden veszélyeiben osztozkodni.

E pillanatban értesülök, hogy a muszkák megveretése való. Szomorú hír megbízatásomra nézve.“

Augustus. 31. Hetfő. Rozadova—Zawychost.

(Sz. K. Á. *naplója.*) „Reggel felkelvén, mentünk el Rozadova *) mellett; maradt Rozadova bal kéz felé. Ugyanezen nap nem messze mentünk el Szendámír **) mellett; maradt tőlünk bal kéz felé. Itt szakad be a Szon vize a Viszla vizében. Szendámír nyolcz mélyföld Princelójhoz. Itt már a Viszla vizén hajókázván, késő éjszaka értünk Zajegyoszt ***) nevű falúban, a holott kikötvén megháltunk. Ez nap mentünk tíz mélyföldet“

September. 1. Kedd. Solecz.

(Sz. K. Á. *naplója.*) „Reggel idején megindulván, értük Solczát ****), maradt jobb*****) kéz felé. Azon nap Koczurnál (?) kikötvén, megháltunk ott. Ezen nap mentünk kilencz mélyföldet.“

*) Rozwadow.

**) Sandomirsz.

***) Zawychost.

****) Solecz.

*****) Sőt bal felé.

Szeptember. 2. Szerda. Kamien—Kazimir.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Reggel utunkhoz fogván Kamienny mellett mentünk el, maradott bal kéz felé. Déltájban értünk Janoveczhez, ez a Lubomirsky herceg vára s várása. Itt hallván Lubomirsky a felséges czár jövetelit, a Viszla partján készített vendégséget, holott mindnyájan kikötván, az ételt s muzsikát bévívén a czár hajójában, hajókázhván vendégeskedtek s tánczoltak a czárral a muszka uri személyek; holott felséges urunk is jelen volt a vendégségben. Azután késő estve tette ki hajójából a czár a partra Lubomirsky herceget s a muzsikásokat Kazimir mellett mentünk el, ki is maradott jobb kéz felé. Strunsace (?) mellett kikötván, azon éjtszaka ott háltunk. E nap mentünk tizenegy mélyföldet “

Szeptember. 3. Csütörtök. Czerz—Varsó.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Reggel idején megindulván, mentünk el Czerszko*) mellett; e maradott jobb kéz felé. Ugyanezen nap, nap leszállásakor értünk be Varsavára. Épen a város alatt kikötván a hajókat a kőfal alá, mindjárt bementünk a hóstátra Radzivil herceghez, holott azon estve vacsorán volt a felséges czár, felséges urunk, a muszka urak, Denhof generális és egyéb lengyel urak. Azon éjtszaka

*) Czerz.

1711. SEPTEMBER.

ugyanezen helyen a kőfal alatt háltunk a hajókban. Varsavával általellenében a Viszlán túl vagy on egy kis váraska, ki is a vízparton fekszik hosszában, ezt híják Prágának. Ez nap jöttünk tizenöt mélyföldet.“

September. 4. Péntek. Varsó.

(Sz. K. Á. *naplója*) „Varsava a Viszla partján fekszik hosszában; jó magosan a víztől van építve; a város nemigen felettébb nagy, de tömött; azelőtt, úgy hiszem, erős volt, de most semmi ereje nincsen; lengyel drabantok állanak négyen-négyen egy-egy kapuján. Magas földbástyái voltak a víz felől, de azok mind lerontattak; egyébütt pedig közel volt kerítve. A lakosok benne lengyelek és németek. Templomok és szép tornyok vadnak benne egynehányig való; a házak szép renddel és ékesen vadnak építve; utczái tágasak; a hóstátjain sok szép épületek és magas paloták vadnak. Templom itt a hóstáton s a váras on több vagy on húsznál; ahhoz megint klastromok, kikben majd mindenféle szerzetesek vadnak. Ennek a városnak prospectusa meszsze kiterjed.“

September. 4. Péntek. Varsó.

(*Vetésnek Rákóczi.*) „Nem feleltem kegyelmed azon levelére, melyben nekem jelentést tőn, hogy hamis értesítések ügyeimről rossz bényomásokat tet-

tek az udvarra; nem feleltem azért, mert kd., gondolom, vette az én leveleimet, s így tehát ama rossz benyomásokat eloszlathatta. Remélem azt is, hogy a törökökkel kötött békének híre — megerősítését ez előtt három nappal külön futár hozta meg Konstantinápolyból ő felségének, — változtatni fogja a nézeteiket. Ezen futár, kit Saphiroff alkanczellár küldött a czár után, egy úttal azt a hírt is hozta, hogy távozásakor kemény parancsot vitt Benderbe egy aga, a sved király kiutasítására . . . Hogy az udvart ama rossz benyomásokból még inkább emeljem ki, elhatároztam magamat Elbingig kísérni a czárt, hová őt hajókon követem, miután csak ezen egyetlenegy hatalmaság látszik érdekeimet még támogatni akarni, valaminthogy valósággal is képes arra, ha kimélettel bánnak vele. De való is, hogy másképp kellene vele bánni (Franciaország részéről), mint a hogy' vele bántak eddiglen. A lengyelek azzal hizelkedtek magoknak, hogy a sved király az ő országukon át fogja útját venni s már ezer álmokban ringatták magokat; de okaim vannak hinni, hogy az út, melyet választani fog, vagy Magyarország leszzen vagy a tenger. Czímezze kd. ezentúl leveleimet Bezenval úrhoz, s ne tápláljon még kd. is születésemhez méltatlan véleményeket felőlem. Semmiféle viszony sem fog velem alávalóságokat elkövettetni, semmiféle tárgy sem fog engem valóságos érdekeimtől eltéríteni. De mit tehetek, ha oly miniszterekkel volt dolgom, kik vakságukban saját urok érdekeit sem ismerték s kikkel tehát nem mehettem egy nyomon.

1711. SEPTEMBER.

Ezentúl többször fogok kádnak írni, s addig is meg lehet győződve, hogy érzeményeim olyasok, minőket tölem józanon kívánhatni ‘

September 5. Szombat. Varsó.

(Sz. K. Á. naplója.) „Reggel ismét a felséges czárt s felséges urunkot s egyéb muszka úri rendeket, s a felséges czárnét s egyéb lengyel urakat a hóstáton lévő maga házához hitta méltóságos Radzivil herczeg ebédre; ebéd után a Viszla felé való széles folyóson sokaig tánczoltanak. Estve vacsorára pedig a megnevezett személyeket s felséges urakat a maga házához hitta ugyan a hóstáton Denhop nevű litvániai generalis, honnan osztán késő éjtszaka oszlottunk el az urakkal. Mi azon éjtszaka is, a hajókban háltunk. Varsava várasa kapuja előtt vagyon egy hat ölnyi magas kőoszlop, kin is Zsigmond király van kifaragva a tetején, meg-aranyozva, egyik kezében mezítelen kardot tart, másikon pedig aranyos keresztet. Varsavához Jaraszlő ötvenöt mélyföld.“

September 6. Vasárnap. Jablonicze.

(Sz. K. Á. naplója.) „Varsaváru misét hallgatván, délben indultunk meg Toronya *) felé. Ugyan a hajókon a Viszlán háltunk meg Jablonán.**.) Ez nap jöttünk harmadfél mélyföldet.“

*) Thorn.

**) Jablonicze.

September. 7. Hétfő. Zakrocym-Peczielo

(Sz. K. Á. naplója.) „Reggel idején megindulván értük Zakrocsint és Novidvort; itt szakadnak be Bukk és Czernawoda nevű vizek a Viszlában. Azután értük Cservienschkát, ki mellett mentünk, elmaradt jobb felé. Visegrad mellett elmarsirolván ugyanazon nap, ki is jobb kéz felé maradt, egy Peczielo falú mellé kikötvén, háltunk meg ott második éjszaka. *) Ez nap jöttünk nyolczadfél mélyföldet.“

September első hetében. London.

(Klement az angol királynéhoz.) Ő fennsége Rákóczi fejdelem 1709-ben felkérte mind felségedet mind az Egyesült Belga Rendeket a megszakadt közbenjárás folytatására. Az idevaló cabinet kinyilatkoztatta, hogy a fejdelem s a nemzet bizton számot tarthatnak felséged jóakarására; s hogy felséged meg fogja hagyni követeknek Bécsben, miszerint a császári udvarnál a közbenjárás elfogadását a lehető legnagyobb buzgalommal szorgalmazzák. A fejdelemtől pedig azt várta felséged, hogy semmiképen se szövetkezzék a Portával, és néhány pontot önmagától indítványozzon a bécsi udvarnak, — felséged miniszterei azokat támogatni fogják. Ő fennsége mindamellett, hogy ügyei akko-

*) T. i. mióta Varsóból elindultak.

1711. SEPTEMBER.

ron jó karban voltak, s hogy a törökök vele bizonyosan szövetkeztek volna, jobb' szerette felséged kíváncsiához alkalmazkodva, tanuságát adni önzéstelenségének, s az európai közös érdek előmozdítására való készségének. Irt tehát — felséged követei akkor nem lévén Bécsben, — az Egyesült Belga Rendekek kövé'ének, s néhai herczeg Lambergnek ez ügyben. A herczeg nem felelt; Bruininx úr pedig értesítette ő fennségét, hogy a bécsi udvarnak kevés kedve van az alkudozáshoz. Ő fennsége nem mulasztotta el, e levélre válaszolni s egyszerűen néhány pontot indítványozni; engem pedig (1710-ben) Hollandba küldött őszinte szándékának és a bécsi minisztérium makacosságának bejelentésére, kérvén az Egyesült Belga Rendekeket, nyilatkoztassák ki, mit remélhet tőlök; segédért a törökökhöz fogván folyamodni, ha látja, hogy hiába kísértett meg minden módot a béke eszközzésére. A Belga Rendekek, felségednek Hágában volt minisztereivel egyetértőleg, biztosították általam ő fennségét, hogy ők mindenre készek Magyarország kibékítésére; várja be tehát a fejedelem felséged nyilatkozatát, mielőtt közelebbi viszonyba lép a törökökkel... S ő fennsége csakugyan vette e nyilatkozatot, melynek az volt értelme: hogy felséged és az Egyesült Belga Rendekek miniszterei a császári udvarnál azon lesznek, miszerint a magyar nemzet általában s a protestánsok különösbbe teljes kielégítést nyerjenek: s hogy ő fennsége és a szövetkezett magyar státusok befoglaltatnak a közbékébe.

A fejedelem e biztosításokkal kezében mit sem gondolt a Porta indítványaiival, melyekhez képest Érsekujvár, Eger és Szolnok átadásával a török segédet meg lehetett volna vásárolni . . . A fejedelem saját és hazájának szerencsését inkább felséged és a hollandiak közbenjárásának akarta köszönni, mint a keresztyénség ellenségének.

E közben a pestis Magyarországot pusztítván, s ő fennsége hadai közé is befészkelvén magát, több ezer embere holt el e kórságban. A császári seregek kivált e körülménynek köszönhették előhaladásukat, s ez birta reá a bécsi minisztereket, hogy feltegyék magokban felséged és szövetségeseinek közbenjárását kikerülni. És látván, miszerint tényleges valamivel kell előállaniok mylord Peterborough megérkezésekor, ki felséged részéről meg volt bízva, hogy Magyarország ügyeinek gondját viselje, — jobb szerették, inkább magoktól közeledni a fejedelemhez s a nemzethez, ezáltal a külhatalmasságok közbenszólásának elejét vévén. Ő fennsége találkozott gróf Pálffyval, a császári hadvezérrel, s írt ő császári felségének a gróf biztatására, ki úgy nyilatkozott, hogy ez volna a legjobb eszköz a császárt rábírni, miszerint igazságos és méltányos kielégítést adjon a fejedelemnek s a szövetkezett státusoknak Az alkudozások megnyitak . . . de gróf Pálffy úgy találván, hogy jó lesz nyakra főre siettetni a fejleményt, általános kifejezésekben ígérte az ország szabadságainak fntartását; más részről diadalmas fegyvereivel fenyegetődött; s ekkép el-

1711. SEPTEMBER.

káhitván a népet és a katonaságot, Károlyi tábornok, kit már megnyert magának, könnyen bira-
tott rá, hogy ő fennsége megérkezésének ürügye
alatt, a szövetkezett státusok néhány tagját összehív-
ja, aztán ő maga — Pálffy — állást fogott seregével
három mérföldre a gyűléstől. Károlyi akkor a fejde-
lem s a tanácsurak részeltetése nélkül járt el az ér-
tekezletben, s kötelezvéen nemcsak a hadakat hanem
a confederatio néhány tagjait is a békepontok el-
fogadására, s Kassának és Kővárnak általadására,
ezen békekötés alapján a hadak nagyobb részét
elbocsátotta. Igaz, Károlyi tábornok ezen gyűlésen ő
fennsége nevében és tekintélyével járt el, kinek
még a békepontok is elküldettek megerősítés végett,
s ki részéről kész volt, ha meghosszabbítatik a ha-
táridő, Magyarországba menni a szerződés befejezé-
sére De a császári felség halála április 17-én tör-
ténvén s az állítólagos béke április 29-én iratván
alá, a Pálffy felhatalmazó levelének ereje ekkor már
megszűnt vala, s ez okoknál fogva a szerződés sem-
missé sőt állá lett, mivel a császári felség halála el-
titkoltatott; az eskü haszontalanul követeltetvén,
mely eskü azon feltétel alatt tétetett le, hogy ő csá-
szári felsége valósággal és tényleg megerősítendi a
békét . . . Ő fennsége, mindamelllett éppen nem szán-
dékozván hazájának nyugalmit megzavarni, sőt azt
részéről is akarván előmozdítani, Lengyelország-
ban kérte a czári felséget s a lengyel királyt és
köztársaságot, lépjenek fel mint közbenjárók s is-
merjék igazságosnak abbeli nyilatkozatát, melynél

fogva ígérte ő fennsége : hogy semmiféle ellenségeskedést sem fog elkövetni addiglan , míg nyilvános tények által nem sértetnek Magyarország jogai és szabadságai, s hogy elégséges biztosítékok mellett kész, szabad országgyűlésen személyesen vagy felhatalmazottjai által megjelenni, s azt királyul ismerni és neki mint királynak hódolni, ki törvényesen annak ismertetik és koronáztatik , — kívánván viszont részéről, hogy a szövettek bántatlanul maradjanak, s ő, a fejdelem, addig míg biztonságát tekintetéből Lengyelországban marad, jószágait birtokolhassa. S czár és király csakugyan igazságosnak ismerték a fejdelem nyilatkozatát, . . . de a bécsi udvar nem akarja őt meghallgatni, nem akar semmi loyalis elégtételt adni Magyarországnak. A nádor az ország valamennyi megyéiben Károly spanyol királyt Magyarország királyának kiáltatta ki ellenére az ország világos jogai és szabadságainak, melyek kívánják, hogy ezen hirdetésnek a dietán és egyértelműleg kell történnie. . . A fejdelemnek tehát oka van várnia felségedtől és magas szövetségeseitől, miszerint helyeselni fogják nyilatkozatát, hogy a dietán kívül kihirdetett s még meg nem esküdött királyt nem ismerheti el; mert még az örököségi jog elismerése sem volna oly ártalmas az ország szabadságainak, mint ezen eljárás, melynél fogva a nemzet lemondana jogáról, királyaival alkupontokra lépni s ezekre velők ietétetni a hitet.

1711. SEPTEMBER.

September. 8. Kedd. Kisasszony napja Ploczk-Raszlavka.

(Sz. K. Á. naplója) „Reggel ismét utunkhoz fogván, Ploczko és Debrin *) mellett elmenvén, kik is maradtak jobb kéz felé, Raszlavkánál **) kikötvén, azon éjtszaka megháltunk ott. Ez nap jöttünk tizenkét mélyföldet.“

September 9. Szerda A Viszlán. Thorn.

(Sz. K. Á. naplója) „Reggel idején felkelvén, utazásunkban mentünk el Meszava mellett, ki is maradt jobb kéz felé. Csak hamar megint, közel Toronya városához értünk egy Zlotoria nevű falút, a ki mellett foly be a Viszlában egy Drevienczka nevű folyóviz, ki felől azt mondják, hogy az hasítja el Lengyelországot Pruszsziától. Ezen alól mindjárt Toronya városát értük, holott hajókból kiszállván, a muszkák betakarodtanak a városban; felséges urunk is a felséges czárral s a többi muszka urakkal s lengyel urakkal a várasban lévő egy korosmára mentek, holott is késő estig mind boroztak. Itt szüntünk meg a hajókázástul; eddig mind azokon jöttünk; jóllehet a muszkáknak, kik a hajókban voltak, nem kicsiny fáradságokkal, fázékonyságokkal. S veszedelemmel voltunk főképen a Viszla vizében. Minden nap nyolczszor, kilenczszor s tizenkétszer is megfeneklettünk; ki is a szegény muszkáknak nem

*) Dobrzyn.

**) Wrockawek ?

RÁKÓCZI FERENCZ.

kevés kínokra s hidegekre szolgált; minden nap egy-egy óráig is a vízbe húzván vonván fel s alá a hajókat; néhol pedig kilencz hajókat is egymásra hajtott holmi vízbenálló tökékre s kősziklákra, a holott hol kormányunk, hol pedig egyéb hajói eszközünk tört el a víz miá, s a veszedelmes helyek miá. A feljebb megírt helyek pedig mind várasok, a kik a Viszla partján vadnak; mindenik mellett közel jöttünk el, épen csak alattok. Ez nap jöttünk hét mélyföldet.“

September 10. Csütörtök Paris

(*Rákóczinak Vetés.*) „A hosszadalmas kórságok halállal szoktak végződni, a hosszadalmas tanácskozások az indítvány elutasításával A muszkák megveretése, az ütközet után kötött kártékony béke s az angol királyné hajlama külön (szövetségesei nélkül) békülni ki a királylyal, arra birták ő felségét, hogy értésemre adja, miszerint a czár s a lengyel király indítványainak már nem veheti hasznát. Igaz, ő ezt nem mondta nekem világos száraz szókkal, sőt ellenkezőleg Torey ur engem mindig biztat, hogy majd veszem a választ emlékiratomra. De fennséged ne tartson rá számot; halasztani és halasztani fogják, mert egy részről el van határozva, hogy jót nem adnak, másrészről pedig rosztat nem akarnak adni, nehogy magokra lázítsák a két fejdelmet . . . Menager úr, híres roueni kereskedő, szellemdús és cselszövő ember, Londonba indult, hogy a külön békét megkösse a

1711. SEPTEMBER.

királynéval, ki megutálván a hollandiakat és Marlborough herceget, titokban alkudozásra lépett a királylyal. Ezen titokról még csak kevés embernek van tudomása, de elég az, hogy én tudom, s hogy nekem szerencsém van azt megjelenteni fennségednek Két hónap lefolyása előtt — hitesse el magával fennséged — meg fogtak indulni az általános békealkvások, a béke bizonyos Méltóztassék fennséged hitelt adni állításomnak, s keressen módot a conjuncturák felhasználására. Már most nem az a feladás, hogy Magyarországbán megújíttassék a háború, hanem az, hogy ügykezzék fennséged, magát a béke á'tal visszaiktattatni. A dolgok ez állásában féltem fennségedet a czár s a lengyel király haragjától. Fennséged számára nem marad egyéb hátra, mint idejöni, hogy közelebb legyen a királyhoz. Fennséged színről színre jobban fogja ügyét ő felségével elintézni. mint minisztereinek közbenjöttével. Ha a királynak szándéka van fennségedet támogatni, az időjövétel fáradsága nem marad jutalom nélkül; s ha nem fogja fennségedet visszaiktatni, akkor, — miután fennséged nem látta helyesnek hasznát venni tanácsomnak, melyet május 23-án szerencsém volt Hamburgból adni — kénytelen lesz előbb-utóbb idevonulni. Torcy ur biztosít, hogy fennséged fizetési hátrálékainak lajstromzására ki van adva a parancs, de a szép szó nem képes velem elhitetni, hogy már közel van a pénz felvételének napja.

RÁKÓCZI FERENCZ.

Szeptember. 11. Péntek. Thorn.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Az felséges Augusztus király marschallusa a felséges czárt s felséges urunkot s a muszka hercegeket és generalisokat, úgy mint Dolgoruky herceget, Golowkin minisztert, Kuraszkin herceget, generál Gesoffot, és Ribinskyt a respublika generalisát, több lengyel és muszka tisztekkel együtt a városban maga házánál vendégelte meg.“

September 13. Vasárnap. Thorn.

(*Sz. K. Á. naplója*) , Az felséges muszka czár indult el mai nap Golowkin miniszterrel, Kuraszkin herceggel és generál Gesoffal Csehországban valami fürdőhelyre *), magát curáltatni.“

September 18. Péntek. London.

(*Rákóczinak Klement.*) , E napokban nyujtottam be az ide mellékelt emlékiratot,**) melyből kegyelmesen látni méltóztatik fennséged, hogy tehetőségemhez képest ügyekszem parancsait végrehajtani; de a királyné távolléte s a tanácsosok egyútt nem léte miatt még nem lehetett cabinet-ülést tartani . . . Nem hiányzik itt a jó szándék, fennséged kívánalmait teljesíteni, csak a conjuncturák ne volná-

*) Karlsbadba.

**) A felebb (112. l.) közlötet érti.

nak ellenségesek . . . Megismerik mindnyájan az ügy igazságos, a szerződés semmis vagy inkább álnok voltát, . . de azt is állítják, hogy az ausztriaiak kezében lévő majdnem egész ország már már elfogadta a szatmári szerződést, s hogy a bécsi cabinet arra fog hivatkozni a közbenjárók kijátszására. . . Az Anglia és Holland által a vallásügyben adott biztosító ígéretek, igenis, erős védvekül szolgálhatnak, de még sem oly súlyosak, hogy miattuk a királyné Károlynál elégtételt sürgethetne. Eddig már annyi ízben ismételte siker nélkül közbenjárását a királyné, hogy illetlen volna, ezt még egyszer szorgalmazni a bécsi udvarnál, fenyegetésekhez pedig nem nyúlhatni, mert a francia király oly előnyös békefeltételeket indítványoz, melyek Károlyt könnyen külön béke kötésére bírhatnák, ha részökről nem ígérnek neki többet a szövetségesek, s nem járnak el vele minden ovatossággal. Az itteni miniszterek mindamelllett a szövetségesek érdekében állónak megismerik, hogy fennséged és Magyarország olykép elégitessenek ki, miszerint a háború és bizalmatlanság okai végkép legyenek megszüntetve . . . A törökkel a csár által kötött béke, miután az utóbbik fennséged frigyese, s Lengyelország királya, ennek mindent megkísérlő hajlama s az akadályok miatt, melyeket a császárválasztás ellen gördít, nagy mértékben aggasztják a szövetségeseket; s én nem mulasztom el, mindazon következményeket és rövidségeket elősorolni, melyeket a szövetségesek ügye szenvedni fogna, ha a csár és a lengyel király, letévén a közbéke reményéről, fenn-

RÁKÓCZI FERENCZ.

séged mellett fegyvert fognának ; miért is ígéretet vettem, hogy a királyné gondosan fogja az eszközöket megválogatni, melyekkel fennségedet és az országot kielégíthetni. Azonban, majd meglátjuk, mi csoda választ kapok. Az udvar, úgy látszik nekem, csak arra törekszik, hogy ezen negotiatiónak holmi szín és ürügy általi húzása halasztásával a szokásos jó szó adásával kifürkészhesse a czár jelen czélzatait, akarván őt, ha fennségedet netalán tetteleg szándékoznék segíteni, czélzatától eltéríteni. Hogy az előbbeni miniszterium nem viseltetett kellő őszinteséggel fennséged iránt, azt magok a mostani miniszterek is vallják, megismervén, hogy elődeik hibájából bukott meg a magyar ügy, mert, keresve keresték a bécsi udvar kedvét Marlborough herczeggel együtte ki majdnem mindenben gróf Wratislawtól függött, ügyekezvén római szentbirodalmi herczegségre s magánhasznát előmozdító egyébmire szert tenni.

Egyébiránt kezemhez vettem fennségednek Jawarowról július 6-án kelt levelét, közlöttem tartalmát mintha a magam javaslata volna Strafford és Robinson urakkal, kik azt meggondolásra méltónak találták . . . Berlinbe is küldöttem másolatba Jablonsky úrnak, *) hogy az udvarral közölje, s ha tanácsosnak látszanék, a többi választó-fejedelmek udvarainak is megküldje. S csakugyan a javaslat, hogy Magyarország a római szentbirodalommal egyesítessék,

*) Jablonsky Dániel, a királyi udvar lelkésze, s Rákóczi titkos ügyviselője.

oly plausibilis, miszerint hinni kellene, hogy a birodalmi fejedelmek, arra könnyen fognak hajlani; . . . de azt nem kell reményleni, hogy Károly, császárrá választása után oly hamar a római király választását indítványozandja, mielőtt t. i. látná, ha nem lesznek-e még neki magának is figyermekei. Jablonsky úr kétségkívül megirandja fennségednek a porosz király véleményét e tárgyban, s fennséged érdekében volna nézetem szerint, ha fennséged barátja a lengyel király által, ki talán örököseinek ahítózza a római király méltóságát megszerezni, terjesztetnék a birodalmi fejedelmek elébe ez ügy. Mindazáltal fogom még inkább kikutatni az itteni miniszterium nézetét, ha nem volna-e hajlandó, azt későbbi háborúk kikerülésére, részéről javaslatba hozni az imperiumnak Egyébiránt lehetetlen elhallgatnom fennséged előtt, miszerint nagyon kétlem, hogy a porosz király fennséged indítványait ezentúl oly kedvezőleg fogja meghallgatni, mint ezelőtt; mert akkor az engedélyezett ünnepélyes oltalom által a fennséged iránti pretium affectionison kívül, a pestis által lakosaitól megfosztott Poroszországon is akart segíteni, reménylven netalán még azt is, hogy a császárnál tekintélyesbé válandik. Maga hirdette, hogy a fennségedet követő magyarok Poroszországba fognak jöni, s ehhezképest Bécsben, Regensburgban kitudódván ez . . . miatta többeknél gyűlölséget szerzett magának a király S épen ez oknál fogja neheztelni látszik az udvar, hogy mind ennek semmi eredménye sem volt; hogy fennséged-

RÁKÓCZI FERENCZ.

től még csak levél sem érkezett e tárgyban az udvarhoz Fennséged engedelmével hízeltetés nélkül tartozom megmondani, hogy ilyes dolgok nagyon ártottak fennségednek a porosz udvarnál, midőn t. i. oly valami terjesztetett elejébe, a mi nem teljesítetett, vagy a mi valósággal nem volt úgy Valamint a szövetségesek miniszterei is szememre vetik, hogy én azt állítottam, miszerint fennséged vonakodott a törökök által felajánlott segédet elfogadni, holott nekik kezökben vannak a jelentések, melyekből láthatni, hogy fennséged folyvást az ő segédöket kereste; némelyeknek a megígért de el nem küldött tokaji bor miatti elhűlését a buzgalomban, nem akarom emliteni, s a negotiatiohoz szükséges pénz hiányából származó bajokat szintén nem akarom ismételni.

September 20. Vasárnap. Thorn

(Sz *K. Á. naplója*) „Dolgoruky herczeg vendégelte meg a felséges czárnét, felséges urunkat és egyéb muszka tiszteket; a holott ebéd után késő estig tánczoltanak.“

September 22. Kedd. Berlin.

(*Klementnek Jablonsky.*) „Ő fennsége a czárral Thornig jutott, honnan emberét akarja ide küldeni, kinek számára mai postával küldetik meg az útlevét. . . . Hogy Moszkvaország és a Porta közt megkötöttet a

1711. SEPTEMBER.

béke, *) arról már nem lehet kétség . . . Ha a fejedelem eddigi eljárása által nem izetlenítette el a Portát, akkor a nagy erő, mely most rendelkezésére áll (a Portának), ugyancsak hasznára lehet . . .“

September 24. Csütörtök. Thorn.

(*Sz. K. Á. naplója*) „Felséges urunk vendégelte meg a felséges czárnét s Dolgoruky herceget és egyéb muszka tiszteket, s a várasnak tiszteit. Itt is késő estig tánczoltanak.“

September 25. Péntek. London.

(*Klement utolsó emlékirata az angol királynéhoz.*)
 . . Ő fennsége fejedelem Rákóczi meghagyta alólirt. kamarásának, terjeszszé felséged elébe tiszteletteljesen az ő, a fejedelem, s Magyarország ügyeit, kívén felségedet:

1. Méltóztassék ismét magára vállalni Magyarország ügyeiben a közbenjárást, az Egyesült Belga Rendeket is hasonló eljárásra birni, s aztán működni ez irányban Károly királynál.

2. Parancsolja meg minisztereinek, hogy a mediatio dolgában járjanak el egy értelemben ő czári felsége minisztereivel.

*) Még július 23-án, három nappal a július 20 dikai ütközet után, melyen mindkét fél magát győztesnek mondhatá; innen a felebb, Vetés által bépanaszolt különböző hírek. A szultán azonban csak augusztus közepén erősítette meg.

RAKÓCZI FERENCZ.

3. Adassa vissza Erdélyt, mint Magyarország koronájának hűbérét, a fejdelemnek ; és végre

4. Biztosítsa ő fennségét és azokat, kik őt külföldre követték, hogy az általános békeszerződésbe bé fognak foglaltatni.

Ugyan is, az elsőre nézve :

Midőn a magas szövetségesek a magyarországi béke ügyében közbenjártak, kétségkívül az volt szándékuk, hogy egyszersmind az ország elnyomott szabadságait helyreállítsák s a fejdelem ellen működő császári hadakat másutt foglalkodtassák. A szatmári szerződés sem az egyik sem a másik célzatnak nem felel meg. Az ezen szerződés iránt tett észrevételekből láthatni az alkupontok jogtalanságát ; és a nagyszámu ausztriai hadsereg Magyarorszában, honnan alig egykét ezer ember vonatott ki, világosan mutatja, hogy a hadakat még mindig nem lehet másutt, a közös ügy érdekében alkalmazni. . . Ő felségének a királynénak s az Egyesült Belga Rendeeknek tehát most is, mint előbb, okuk van közbenjárásukat ő katholikus felségének felajánlani, s vele olyas egyezkedést elfogadtatni, mely a netalán kitörhető új háborúnak elejét vevén, neki módot nyújtson magát hatalmasabban résztvetni ezen a spanyol monarchiáért folyó hadviselésben, melynek terhét eddig majdnem kirekesztőleg a magas szövetségesek vitték. Aztán Magyarország most egészen más állapotban van, mint ezelőtt. Mert feltéve, hogy Károly királynak örököségi joga

1711. SEPTEMBER.

a magyarországi trónusra megismertetik, köteles lesz épen azon törvényczikkelyeknél fogva, melyek az öröködést megállapítják, szabad dietát összehíni Magyarországon, a rendeknek általadni a capitulatiót, annak megtartását hittel fogadni a koronázás előtt, s aztán követelni a rendek hódolatát. A közbenjáró hatalmasságoknak könnyű leszen Károly királyt erre rábírní, mert csak ama czikkelyek végrehajtása által adhatni vissza szilárd békét Magyarországnak, elosztatván a még hátralévő nehézségeket a szabad dietán, melyen ő fennsége elégséges biztosítékok mellett kész megjelenni. . . Ő czári fel-sége megigérvén a fejdelemnek, hogy őt Erdélyben fenn fogja tartani, most, miután békét kötött a törökkel, inkább segítheti a fejedelmet, s a törökök nem mulasztandják el az alkalmat, őt segíteni, mert tetemes seregek van s előnyös feltételeket nyertek az új béke által. Éjszak conjuncturái olyasok, hogy a fejdelem látván a kiegyenlítés lehetetlenségét, találni fog kétségkívül, érintkezései által, így vagy amúgy, módot, fegyveres kézzel visszamenni Magyarországba, mi által elfoglaltatván a császári hadak, a szövetséges hatalmasságok közös ügye újra hátrálást szenvedne. Mind ez a mediatio ismételi elvállalását tanácsolja. . . Mások az ausztriai ház valóságos érdekei, más a látszólagos érdek, mely az ő udvaronczaiknak érdeke. Lehetne módot találni, az ausztriai háznak azt törvényes uton biztosítani, a mi a magyaroktól kizsaroltatott, s mit lehetetlen erőszak által megtartani. Lehetne módot találni a

RÁKÓCZI FERENCZ.

szövetséges hadaknak ötvenezernél többel növelésére, ha valóságos békéje lesz Magyarországnak.

A másodikra nézve:

Ő czári felségének annyi befolyása lévén a szövetséges hatalmasságok ügyeire, s mint a fejedelem szövetségese, közbenjárását már is felajánlván a bécsi udvarnak, ő felsége a királyné s az Egyesült Belga Rendek őt erősen fogják lekötöztetni, ha minisztereinek meghagyják, hogy járjanak el az övéivel közösen ez ügyben.

A harmadikra nézve:

Miután az ausztriai ház a béke kezeseiről, garantjairól semmit sem akart hallani, . . . Magyarországnak joga van, belső garantiát követelnie, hogy t. i. Erdély az 1686-diki szerződés alapjára helyezzék vissza, melyhez képest ő fennségét választotta fejedelméül; de ha ezen pont akadályul szolgálna a békének, ő fennsége ahhoz nem fog ragaszkodni, s megelégszik magyarországi hasonértékkel feltéve, hogy a mondott fejedelemség szabadtéka fenntartatnak.

A negyedikre nézve:

Ő felsége a királyné és az Egyesült Belga Rendek erre kötelezték magokat Magyarország protestans rendei követének adott biztosításaik által; s ezt megis tehetni, mert a vestfáliai békekötésben Ausztria néhány örökös országa is foglaltatván, annál inkább foglalhatni bé a közbékébe Magyarország.

1711. SEPTEMBER.

got. S miután a riswicki békébe ő császári felsége megegyezésével némi pont iktattatott, mely rövidségére van a protestans vallásnak Németországban: a protestans hatalmasságok hasonlóképen járhatnak el a közbékekötés alkalmával; s Franciaország örömet fog beléegyezni ő fennségének és Magyarországnak betudásába azon esetre, ha Károly király vonakodnék minden kiegyenlítéstől. Ő fennségét tényleges biztosítás által, miszerint leszen gond őt a közbékébe foglalni, lehetne rábirni, hogy várja be ezen ígéretek létesítését, mi által a Magyarországon történhető diversio miatti aggodalom megszüntetnék, és Károly király képessé tétetnék működni azon hadakkal, melyeket most Magyarországon tart . . .

September 27. Vasárnap. Thorn.

(Sz. K. Á. naplója.) „A felséges czárné vendégelte meg felséges urunkat s Dolgoruky herceget egyéb muszka tisztekkel együtt. Itt jó kedve volt felséges urunknak s késő estig mindétig tánczoltanak. Szállására jüvén urunk, mindjárt felvette magára azon éjtszaka a franczia köntöst, s ugyanezen éjtszaka tíz óra tájban elvált tőlünk s kiment a várasbul a hajóra, a melyen is tizenharmad magával a Viszlán Danczka felé evedzett. Mi maradtunk el tizenötön Toronyán ő felségétől, a hoppmesterrel Perényi Farkas úrral ő nagyságával. Ide Toronyához Varsava harmincz mélyföld.”

RÁKÓCZI FERENCZ.

October 4. Vasárnap. Thorn.

(Sz. K. Á. naplója.) „Vettük fel az Úr vacsoráját Toronya városában tizenketten magyarok.“

October 6. Kedd. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) „A (francia) király s az (angol) királyné közötti kiegyezkedés már nem titok többé. Sőt néhány nap óta ideérkezett egy angol miniszter, kinek neve mr. Prior; és tegnap Torcy úrnak szerencsét kívántam a megkezdett műhöz, kérvén őt, emlékeznék meg jelenleg az ígért szolgálatokról, melyeket szíves volt fennségednek felajánlani. Ő szerencsekívánásomat örömmel fogadta, s kért, biztosítanám fennségedet a király pártfogásáról, s az ő — a miniszter — teljes odaadásáról fennséged szolgálatára; és megbízott, terjesztem fennséged elébe, hogy most inkább mint valaha, szükséges sürgetni az ügyet a királynénál, mint a béke leendő arbiterénél; ő, részéről, pontosan fog eljárni mindenben, mivel fennségednek teszi őt megbízni. Ilyetén válasz több mint elégséges, elhítenni velünk, hogy Franciaország egyetért Angliával nemcsak külön érdekeikre, de a jelen háborúba befönt valamennyi fél sorsára nézve. . . Nekem most inkább mint valaha szükségem van fennséged rendeleteit venni, mert mint látom, a békeértekezlet sebesen fog haladni. Nem szabad időt vesztegetnünk, ha a conjuncturákat fel akarjuk

1711. OCTOBER.

használni; nem jó, utolsónak lenni. A fizetési hátrálékok ügye még a liquidátorok kezében van; még nem került a minisztertanács elébe.

October 8. Csütörtök. Thorn.

(Sz. K. Á. naplója.) „A pultavai győzedelemnek emlékeztire a felséges czárné vendégséget tartott, a holott sok várasi dámák voltanak jelen; Dolgoruky herczeg is több muszka tisztekkel jelen volt, és késő estig mindétig tánczoltanak, taraczkok kilövése alatt ittanak a felséges czár és egyebek egészségeért. Éjtszaka későn a várás mellett mindjárt a Viszlaparton tűzi mesterségek is voltak: 1.) A taraczkok kilövése után a felséges czár czimerét gyújtották meg, mely is ilyenforma volt*) 2.) Az raketákat bocsátgatták felfelé, a kik is feljebb egy stuczlövésnyinél igenesen nagy zúgással mentenek fel és oda fel nagy ropogást vittenek végben, és onnan feljül lángos csillagokat hullattanak le. 3.) Azután a hajókrul deszkadarabokon bocsátgattak alá felé mintegy két icczés fazekacskaforma edényben mesterségesen össze csinált port, kiket is nagy szuszogással s nagy tűzokádással vitt alább alább a víz; elsülvén penig, mintha ötven tüzes labdákat hajigálnak volna, imide amoda a levegő égben szallongtanak nagy szikrázással fennyen; leszállván, a

*) A naplóíró a koronás czimert is iderajzolta, megjegyezvén, hogy a 'Vivat' betűi kék lánggal égtenek, a korona sárgával, a czimer késsel.

viz fenekére is lementenek, s onnan nagy hirtelenséggel feljűttenek s a víz színén is nagy szuszogással, ki erre ki amarra uszott, s azután nagy ropogással elsűltenek. 4) A szárazon is gyujtogattak ilyeneket, de ezeknél sokkal nagyobbakat: ezek is, mint az elsők, azonszerint sűltenek el, s lehullván, az nézők között szikrásan iszonyú repdezéseket tettenek, s közöttök elsűlvén, kit hasban, kit oldalban, kit penig hol, jól megűtvén, pattogtanak közöttök úgy, hogy az néző emberek nem is tudtak tőlök őrizkedni a mely irtózással repdestenek s pattogtanak. — Toronya a Vizla partján fekszik hosszában, téglával a víz felől, a mező felől penig mind téglával mind penig földbástyákkal és vizes árkokkal meg volt kerítve, de a földbástyáit porral mind berontották, a légla kerítése megvagyon úgy, hogy volt mégis valamely kevés ereje, ha nem felettébb nagy is. A váras kettő ó és új, de egyűvé van ragasztva, csak egy téglafal van közöttök. A belső váras most is olyan, hogy még eddig olyat, a ki oly szép épületekkel, magos egyarányossá festett palotákkal, kik között ségy contignációsök vadnak, nem láttam; s mások is, a kik idegen országokon jártak, csak egy szép várasnak mondták. Itt kívülbelől stukaturások a házak, cseréppel héjazottak, az utcái s úgy a piacza is tágasak s nem szorosak; minden utcaszögőben csatornák vadnak; az utczákon mindenűtt a sok boltok, a kikben mindenféle árúknak nemeit találhatni. Lakosa ennek mind prusszus avagy német; mindenféle mesteremberek vadnak benne, kik

is azon mesterségekre nézve becsesek és ritkák. Ötféle vallás vagyon itt: pápista, luteránus, kálvinista, orosz és zsidó. A pápistáknak a két városon két templomjuk, a hóstáton pedig egy; vagyon klastrom három itt: jesuvita, dominikánus és az apáczáké. A luteránusoknak a két városon kettő, egyikben is egy, másikkban is más templomjuk vagyon, collegiumok nagy vagyon. A vallásunkbeliek, minthogy kevesen vadnak, egy arra rendeltetett házba járnak, a házban karocska és orgonácska is vagyon, a kívül mindennap az ének mellett orgonálnak, s úgy vasárnap is. Az oroszoknak a hóstáton vagyon templomjuk; a zsidók pedig külön lakván a várastul, a hóstáton egymáshoz járnak szombatnapon. A bombázás miá a várasnak vagy két utcája elromlott, ki még most is nem ép.“

October 15. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) Tegnapi kihallgatásamkor Torey úr mondá, hogy fennséged fizetési hátralékairól a számadások beérkeztek a tanácsba, s hogy ő azokat általadta Desmaretz urnak, a király rendeletével: *contrats de ville*-be foglalni az öszletet; miért én neki alázatos köszönetet mondtam. De ezen jó hirhez bal hírt kapcsolt, azt t. i. hogy fennségednek ezentúl nem fognak havonkint ötvenezer *livre*-t fizetni; hanem, hogy megélhessen, olyas öszletet fognak számára megállapítani, mely — gondolom — havonkint nem fog húszezer *livrenel* nagyobb

RÁKÓCZI FERENCZ.

lenni. Rosz előjel a jövődre nézve. Alig világít nekik egy kis reménysugár, hogy kibontakoznak a gyászos labirintból s már is nagy könnyeden szavokat szegik. Még mikor augusztus 4-én utolsó emlékiratomat benyújtám a királynak, gyanítottam a segélypénz ezen megnyirbálását, s ez oknál fogva mondtam a királynak, hogy fennséged az ő élőszóval tett ígéretét elébetezsi valamennyi írásbeli szerződésnek. Szóltam is eléggé keményen Torcy úrral, ki szívat akarta bezárni, mondván, hogy fennséged semmit sem követelhet, hogy a király nem köteles semmire, hogy a mit ő felsége tesz, azt saját akaratából és nagylelkűségéből teszi, melyet fennségednek megalázatással kell vennie. Erre egyebek között mondtam neki, hogy hat éve várom már ilyen esemény bekövetkezését, meg lévén győződve, hogy Franciaország csak azért játszá ki a fennséged által indítványozott szerződés megkötését, miszerint kevesebb lármával szabadulhasson meg fennségedtől; s hozzáadtam, hogy fennséged biz' annak sem fogta volna hasznát venni, mert a mely ember élő szóval adott ígéretét megszegi, az a papirosra vetett szerződésnek sem lesz lelkiismeretes teljesítője. . . . Ha fennséged nem jó ide jelenléte által megelőzni a békéből reá háramlandó szerencsétlenségeket, fájdalom, azt kell jósolnom, hogy ezen béke bármi dicőséges legyen a királyra nézve, fennségednek nem fog egyebet szerezni, mint legfőlebb közepszerű pensiót, elégségest, hogy száműzetésében megélhessen; mert a mi Erdélyt illeti, azt még szóba sem hozzák

1711. OCTOBER.

a congressuson, úgy vélekszem, hacsak fennség jelenléte nem változtatja meg az idevaló szándékatokat. Én semmit sem rejtegetek fennség előtt; egy nap ne vádolhasson arról, hogy az ügyek állását palástoltam előtte.'

October 16. Péntek. London.

(*Rákóczinak Klement.*) . . . ,Sürgettem az államtitkárt, hogy minapi emlékiratom vétele után velem értekezni, s ő felsége elhatározását annál inkább ki-
eszközölni méltóztassék, mivel fennség érdeke okvetlenül kívánja, hogy megtudván a szövetséges hatalmasságok szándékát, ügyeiről ahhoz képest intézkedhessék. September 27-dike volt kitűzve az államtitkár Saint-John úrral való értekezletre, de miután hosszadalmas ideig magára várakoztatott, azt üzent nekem, miszerint az ausztriai követ gróf Gallas panaszkodván előtte, hogy a királyné fennség emissáriusait meghallgatja, még pedig részletesen panaszkodván, miből látni való volt, hogy nemcsak a negotiatióról, hanem mind valóságos, mind álnevemről is van tudomása: jól esett neki, az államtitkárnak, Gallast biztosíthatnia, miszerint ő nem látott engem. Az ügy — üzené továbbá — titkolódzást kíván, várjam meg tehát visszajövetelét az udvartól; — de akkor sem nyerhettem semmi categoriai nyilatkozatot, sőt azt kezdtem gyanítani, hogy az udvar semmiféle választ sem akar adni. Magam tájékozására egynehányszor szólottam Straf-

RÁKÓCZI FERENCZ.

ford és Robinson urakkal, kik bizonyossá tettek, hogy ez nem áll a tanács s a királyné szándékában, s hogy az államtitkártól függ, mikor akarja az ügyet a tanács elébe hozni; de egyszersmind azt is világosan értésemre adták, hogy fennséged állása igen különbözik a magyar háborúk közben volt állásáról; hogy most, a közbenjött szatmári békekötés után, nehéz dolog, mediatiót indítványozni az ausztriai háznak. Gyanítom, hogy az udvar szántszándékkal elhalasztja az ügyet, míg a czár dolgainak mibenlétéről biztos tudomása leszen, s látván, hogy onnan nincs oka valamitől tartania, nem akarja az ausztriai házat megsérteni. Kétségesnek tartják a czár további közbenjárását; az különben sincs nekik inýökre, s nem tudom mit gyanítanak fennnséged szövetségéről a czárral, melyről a császári követ egy idő óta sokat declamál . . . Gyengélkedésem miatt néhány napig itthon kellett maradnom . . . de ma találkozhattam — első ízben — az államtitkárral, s előadtam az okokat, melyeknél fogva tanácsos, hasznos, szükséges, hogy Nagybritannia királynéja fennséged ügyét oltalmazza, hogy egész szabatossággal nyilatkozzék. Jövö hétfőn fogom a tanács elébe hozni, volt a válasz, hozzáadván, hogy mind a czár, mind fennséged ügyei nagyon megváltoztak. Ezen forog, mint sarkon, a negotiatio, melyet számos nehézség és veszély környez, a korábbiaknál számosabbak . . . Vannak, kik hiszik, hogy az általános béke előzményei már megtörténtek . . . Milord Strafford ma Hollandba ment, hogy a hollandiakkal értekezödjék, s ne-

1711. OCTOBER.

hány nappal ezelőtt ideérkezett a muszka követ Fennséged érdeke, úgy hiszem, a jelen conjuncturák között kívánja, hogy a franczia király és a czár miniszterei fennséged befoglalását az általános békébe itt erősen sürgessék; s nekem nagy hasznomra volna, ha a miniszterek ez esetben odautasítatnának, hogy velem tanácskozzanak, hogy engem segítsenek’

October 20. Szombat. London.

(*Rákóczinak Klement.*) ,... Egész bizonyossággal értesülök, hogy Anglia és a francziák között, úgy szólván, már meg van kötve a béke Az ausztriai miniszterek állítása szerint felségednek Magyarországba irt levele elfogatott, melyben jövő tavasszal harmincezer emberrel Magyarországba érkezését igéri; azt is mondják, hogy a czár ötven mérföld hosszasságu s szintannyi mérföld szélességű tartományt adományozott Mnszkaországban fennségednek; végre hogy Nedeczky*) fennségedet odahagyván, Bécsben igen kegyesen fogadtatott a császárné által.’

October 20. Kedd. Szlusi.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Toronya várasából felséges urunk parancsolatjából indultunk ki délután egy

*) Nedeczky Sándor, Rákóczi ügyviselője Moszkvában.

RÁKÓCZI FERENCZ.

órákor a bagácsiához (általmenvén a Viszlán hidason) Szlusi nevü pusztás váraskában; azon éjtszaka itt háltunk. E két mélyföld Toronyához.“

October 21 Szerda. Plunkowa.

(Sz. K. Á. naplója.) „Második nap mentünk Plunkovára, itt is megháltunk. Ez négy mélyföld Szlusihoz.“

October 22. Csütörtök. Dubszt.

(Sz. K. Á. naplója.) „Harmadik nap mentünk hét mélyföldet, s háltunk meg Dubszt nevü faluban. Ezen marsunkban mentünk el egy Brigdost nevü várason keresztül; most pusztá a sok háborúság és a pestis miatt; mindazáltal azelőtt téglából, bástyákkal kerített szép váras volt, mindenütt téglából magas paloták benne építve, sok szép tornyos templomok benne, a lakosok csak imitt amott lézengenek. E mellett foly a Viszlában egy Sztrumb nevü folyóviz, kin is általjűttünk.“

October 23. Péntek. Kis-Zapel.

(Sz. K. Á. naplója.) „Reggel Dubsztrul megindulván, mentünk által egy Csernavoda nevü vizen, ki is a Sztrumbval együtt Krakkó tájékáru jün; mind a kettő jóforma víz. E mellett vagyon egy Sviecez nevü váras, ki is téglával körül van kerítve; ez is

1711. OCTOBER.

többire elpusztult, ennek vára is vagyon téglából a Viszla partján, az Elbingen kastellanusé. Ezen éjtszaka háltunk meg Klain Czapel nevű német faluban, kiben is hollanderek lagnak. Ezen nap jöttünk öt mélyföldet.

October 23. Kedd. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) „Fennséged pénzbeli hátralékainak ügye szabályozva van. Desmaretz úr ígretét birom, hogy végzi velem haladék nélkül. Fennségednek ezentúl húszezer livre jár ki havonként ötvenezer helyett, s ezen pénz annak kezébe fog leolvasztatni, kit fennséged kinevezend avégre. Adja Isten, hogy a fizetés pontosabban történjék, mint a mult időben. Itt egyébről nem beszélnek az emberek, mint a békéről... Véghetetlenül sajnálom, hogy nem veszem fennséged rendeleteit, mint járjak el szolgálatában. Kénytelen vagyok vesztegelni, mert oda vagyok utasítva, hogy egyenes parancs nélkül semmiféle lépést ne tegyek, semmiféle emlékiratot ne nyujtsak be...“

October 24. Szombat. Politkova.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Innen is (Kis-Zapelből) reggel megindulván, mentünk el egy Novi nevű téglával kerített város mellett; ebben nem voltam; sok szép templom van benne; háltunk meg Politkova nevű faluban. Ez nap jöttünk öt mélyföldet.“

October 25. Vasárnap. Politkova-Postolin.

(Sz. K. Á. naplója.) „Idején reggel megindulván, értünk déltájban egy Gnyev nevű téglával kerített városhoz, kinek csak a hóstatján takarodtunk által. Ennek a Viszla partján vagyon téglából rakott vára a város mellett; s a város és a vár alatt költözködtünk által a Viszlán hidasokon; éjszél tájban értünk osztán a hálásra Postolin nevű faluban, holott is negyed napig mulattunk. Ez nap mentünk öt mélyföldet.“

October 27. Kedd. London.

(Rákóczinak Klement.) „A francia miniszterekkel tartott számos titkos értekezletek után a jelen előleges, a francia király által indítványozott cikelyeket általadta az udvar a külhatalmasságok minisztereinek . . . A tengeri hatalmasságok (Anglia és Holland) nem látszanak olyannyira szívőkön viselni az ausztriai ház ügyét, mint azelőtt, vele mindenben, a mi nem eszközli a teljes szakadást, ellenkezvén Gróf Gallas nagyon elégedetlen a miniszteriummal, mely nemcsak fejedelmi urát hanem őt magát is boszontani ügyekszik annál fogva, mert ő, Gallas, a jelen miniszterium alakulásának ellene dolgozott. Mihelyest tehát az államtitkár által az előleges cikelyek vele és a császári residenssel, Hofmannal, közöltettek, a követ azokat nyomban kinyomtatattatta. Feltehetni, hogy ezen vizsály fennsége használára fog fordulni; az is lehet, hogy elég jó elhatározás-“

1711. OCTOBER.

kat fogok nyerni, melyekbe mennyire bízhatni, tudja tapasztalásból fennséged De én ezen miniszterium eljárását nem tudom magamnak szabatosan megmagyarázni. Magyarország ügyei ismeretlenek előttök Elmulasztják, kéjvadászatból és henyéségből, ezekkel foglalkodni. Hozzá járul még az is, hogy nem akarják királynéjok tekintélyét compromittálni, hogy a bécsi udvar makaesságáról meg vannak győződve . . Tudva van az is előttök, hogy a fegyver által nem támogatott alkudozások süketlenek, mint magok is tapasztalták Jakab királyuk idejében, ki veje, az örökös tartományaitól megfosztott cseh király, Fridrik számára, bár mennyire biztatták is, semmit sem volt képes kieszközölni. Nem ok nélkül felteszem azt is, hogy Anglia és Holland, ha tisztesseges békére léphetnek a francziákkal, s ha az ausztriai és a bourboni mérleg igazságos egyensúlyba helyzetett, a háború csiráit édesörömmel hagyják Magyarországon, melyeknek ápolása által fennséged, a császár segédével a nagy hatalmassággá váló Ausztriát folytonosan függőbe tarthassa. Azt hinné ugyan az ember, hogy a religio hatalmas okul szolgálhatna a mediatio elvállalására, . . de a religio, fájdalom, csak ürügyül szokott használtatni . . Tanácsosnak tartom, fennséged nevében a német birodalom hatalmasabb fejedelmek ertesíteni, hogy érdeökben áll fennségednek Magyarországból kizárását akadályozni, máskülönbben a császár ott korlátlan úr lesz, magának a római szent birodalomnak is veszélyével. El kellene velök hitetni, hogy noha fennségednek f. é. július 6-án

RÁKÓCZI FERENCZ.

kelt indítványa Magyarországnak az Imperiummal foganatosításáról nem vétethetett eszközésbe, reájok nézve szükséges, hogy fennséged és az ország most kielégítenek, miszerint Károlynak fimagzatok nélkül elhalása esetében, ama javaslatot a német szabadság javára végrehajthassák. Azok, kik a császárságot ahitozzák, már ennélfogva is pártolandják az indítványt . . . A hollandiak, angolok, sőt Franciaország is elfogadandják Egyébiránt az ausztriai ház, mint miniszterei mondogatják, Magyarországon új forradalomtól tart. A czár és Auguszt király eléggé hatalmasok és fennséged szövetségesei. Ha az ausztriai házat fenyegetnék, hogy ők fenségedet és a nemzetet fegyverrel segítendik, nagyobb hajlam keletkeznék benne az alkudozásra . . . Egyúttal valahonnan meg kellene sügni az új háborútól félő s a szövetségeseit máris sokféleképen gyanuba vevő bécsi miniszteriumnak, hogy a tengeri hatalmasságok Ausztriának teljes kielégítése nélkül azért akarnak békére lépni, mert kiismervén hálátlanságát, a békekötés után, szándékuk fenségedet segíteni s az ausztriai házat örökös belháborúban tartani. Meg vagyok győződve, hogy ez uton fennséged a szövetségeseinek ármányaitól s netalán a törököktől is tartó ausztriai háznál tisztességes békét eszközölhet ki magának, mely fennséged házának jövőendő emelkedését s Magyarország fennmaradását inkább eszközölné, mint kétes háború, melynek hasznát csak a szövetséges hatalmasságok veendik, de fennséged nem, és az ország sem.'

1711. OCTOBER.

October 28. Szerda. Páris.

(*Rákócziinak Velés.*) , Franciaország és Anglia között meglévén az egyetértés . . . az angol királyné a békecongressus helyéül négy várost hozott szóba, s ezek: Utrecht, Nimweg, Lüttich és Aachen. Hollandnak szabadságában áll a neki tetszőt e végre kiválasztani, de ő angol felsége azt is nyilatkoztatta ki egyuttal, hogy azon esetre, ha az Egyesült Belga Rende nem határozzák el magokat két hónap alatt, ő, a királyné, Londonban okvetlenül megkötí a békét mindazokkal, kik követeiket oda küldendik.

Ezen szilárd beszédből azt következtetem, hogy Torcy úr nem ok nélkül figyelmeztette általam fennségedet: ügyekezniék mindenképen magának támaszt keresni a királyné körül De e végett nem kell mylord Marlboroughhoz fordulni, kinek közbejött teljes bukásáról fog fennséged nem sokára hírt hallani, hanem a kincstárnokhoz, Harleyhez, vagy Saint-Johnhoz az államtitkárhoz Miután fennséged kezemet megkötötte parancsa által, hogy egyenes utasítása nélkül semmiféle emlékiratot se nyújtsak be a királynak, várom rendeleteit. Kérem nagy alázattal, méltóztassék engem haladék nélkül képesé tenni, hogy működhessem. A pillanatok drágák. Én egyébiránt semmit sem mulasztok el, hogy magamat a miniszterek s a békecongressushoz kinevezett követek jaakaratába ajánljam, kiknek annak rende szerint udvarlok, névszerint abbé Polignacnak.

RÁKÓCZI FERENCZ.

October 29. Csütörtök. Pustolin.

(Sz. K. Á. naplója.) „Innen negyed nappal megindulván, mentünk három mélyföldet s szállottunk meg Lichtenfeld nevű hollander falúban.“

October 30. Péntek. Lichtenfeld.

(Sz. K. Á. naplója.) „Ad diem virradóra álmodtam azt a többi közül: az édesanyámat friss jó egészséghen láttam, mintegy Toronya-forma városban, azonban csakhamar két fogam egymásután kiesék; a jobb felől való alsó záb fogamat az ujjommal magam feszítettem ki; a másik pedig mintha ezelőtt két héttel magában esett volna ki; de e nem volt záb fog.“

October 30. Péntek London.

(Rákóczinak Klement.) „Minden arra mutat, hogy e télen még meglesz a béke, hogy már nem lesz több hadjárat... A jelen miniszterium akarván magát fenntartani, s nagyon szeretvén a nyugalmat, körülbelől e védvekkal ügyekszik a békekötés siettetését akadályozni. Anglia — úgy szól — vallásosan megtartotta a szövetség valamennyi ágazatait, a bécsi miniszterium egyet sem. A mondott szövetség értelmében nyolczvanezer embert kellett volna Franciaország ellen küldenie, Portugalba négyezeret. A Magyarországhban közbenjött háború ürgyül szolgált neki a szövetség megannyi ágazatainak meg nem tartására, s noha

15 III 66

a szövetséges hatalmasságok a magyarországi béke ügyében munkások voltak, a bécsi miniszterium mégis soha sem nyújtott kezet őszintén e célra, olyanoknak tartván a magyarokat, minők az irlan-
diak, kiket erőszakkal kell alávetni és féken tartani. . . A dolgok egyébiránt tetemesen változtak e háború alatt. A római szent birodalom s az örökös tartományok Károly király személyében egyesültek testvérének halála után, kinek egészen más célzatai voltak, tudniillik, Olaszországot a maga tartományaihoz kapcsolni; miért is akkor ügyekezni kellett, másokat a katolikus király számára szerezni. Ez most nincsen így. Aztán tudvalévő dolog, hogy rara est concordia fratrum; s a jelen dauphin csakugyan nem viseltetvén hajlammal testvére Fülep iránt, kinek érdekei a békekötés után ellenkezők lesznek Franciaországgéival; és Holland sokat nyervén ezen háború által, s módot találván alattvalóinak ládáiba folytatni az Angliából jött öszleteket, holott más részről ez mindinkább kimerül; — ezen okok, néhány titkoson kívül, s talán az éjszaki ügyek is komolyan békére hajlitották az angol cabinetet. Hollandot, igaz, még kissé kímélették, de a császárt épen nem, kinek miniszterével, gróf Gallással úgy bántak, mintha nem a császár, hanem valamely parányi fejedelem küldötte volna. . . .

Említettem már, hogy az ausztriai ház iránti csekély kíméletnek fennsége semmi hasznát sem

fogja venni. A császár először is arról fogott értesülni Olaszországban, hogy mások nélküle alkudoznak az ő örökségéről; mint hallgassa meg tehát, kegyelmes uram, kedvezőleg Anglia közbenjárását még azon esetre is, ha szándéka volna, miniszteriuma maximáinak ellenére mindent megadni fenségednek, és olajággal kezében helyezni magát Magyarország birtokába? Ő ezt nem teendi, már azon oknál fogva, mert Anglia szorgalmazza. Nem tudom mit fognak művelni, hogy fenséged befoglaltassék a közbékébe . . . de annyit tudok, hogy Anglia jóval többet tenne fennségedért, ha kereskedelmére haszon háramolnék e viszonyból; látván azonban, hogy számára semmi közvetlen előny nem keletkezik belőle: némi indolentia, melylyel itt a távoleső országok iránt viseltetnek az emberek, s az általam már fejtegetett egyéb okok nem fogják megengedni, hogy tetemes valami történéjk érettünk. Messze megettünk van már Erzsébet királyné korszaka, midőn itt figyelemmel kísérték mindent; nekem úgy látszik, hogy a jelen ország-lás olyatén, mint a Jakabé és a Károlyé, kik saját vejökért, nővérökért, sógorukért*) mindössze is csak negotiáltak vala. Pedig becsületök forgott szóban, s az ausztriai ház tulságos hatalmának mérséklése. I. Károly békét kötött XIII-dik Lajossal, elejtván Franciaország reformátusainak ügyét, kiket előbb

*) A cseh ellenkirályt, Fridriket érti, ki Jakab leányát, I. Károly testvérét birta nőül.

izgatott, s kiknek, midőn velők szövetkezett, megígéré, hogy nem köt békét, melyben ők nincsenek befoglalva. Fennséged, bélátásához képest fog intézkedni; de mivelhogy szabadságot vettem magamnak előbbi levelemben nézeteimet nyilvánítani, elmondom, hogy a jelen conjuncturák között, ha a czár s a lengyel király semmit sem képesek tenni fenségedért sem fegyveres kézzel sem fenyegetések által; ha a törököknek nincsen kedvök a segédnyújtásra; s ha nem vagyunk biztosítva, hogy befoglaltatunk a közbékébe, melyet talán, mint a nimwegenit, külön egyenkint és egymásután fognak aláírni a hatalmasságok, — úgy hiszem, a hazának, a közjónak, s magának fennségednek is érdekében van, kiegyezkedni az új császárral. Nem kétlem, hogy ő hajlandó leszen reá több oknál fogva; fennséged pedig, ha békét köt, mindig nagy párttal fog birni Magyarországon, jövedelmeit húzhatja, és adandó alkalommal fel is léphet az ország érdekében Buzgalmam szózatossá teszen, kegyelmes uram, mert úgy hiszem, hogy ez az egyetlenegy mód haldokló szabadságunk romjainak megmentésére. . .

Negotiatiómat mi illeti, az még mindig kétes; úgy látom, hogy húzni, halasztani akarják. Tegnapelőtt láttam mylord Robinsont; s ő hímezés hámozás nélkül kimondotta, hogy változván a czár ügyei, kérdés, ha pártolja-e fennségedet, kénytelen lévén hadait Lengyelországból kivonni. Nincsen róla értesítesem, — válaszolám — de úgy gon-

dolom, hogy a svéd király példájára, hadait ő is Szileziában szállásoltathatná; — aztán kértem mylordot, segítsen két tárgy elérésében: 1) a királyné mediatiójára nézve, mielőtt ő császári felsége magyar királylyá koronáztatik; 2) a biztosítékra nézve, hogy befoglaltatunk a közbékébe, valamint a vestfáliba befoglalták volt Szileziát. Hozzáadtam, hogy a religio ügye forog kérdésben, s Ausztria hatalmának korlátozása; Németország fejedelmei kelet nyújtanak, ha Anglia nem vonakodik a béavatkozástól. Az elsőnek szükségét nem vonta kétségbe, megvallván hogy sietni kell vele, mert utóbb nem leszen ily súa a császár; a másodikra nézve nem tagadta, hogy Szilezia befoglaltatott a vestfáli békébe, de egy megvesztegetett miniszter, mondá, kifelejtette Csehországot és Ausztriát. Az alkudozások alkalmával — folytatá — fogjuk inditványozni, úgy hiszem; s akkor majd fennséged javaslatát Magyarországnak a római szent birodalomhoz kapcsolása iránt is lehet vizsgálat alá vonni; ő legalább pártolni fogja a tárgyalásba vételt. . . A miniszterium, kegyelmes uram, nem akar nyíltan fellépni, de én ajtajánál leszek naponkint. . . .

October 31. Szombat. Danczka.

(XIV. *Lajosnak Rákóczi.*) ,Sire! Legkeresztýenebb felséged nem szünnén meg nekem jóvoltának jeleit adni: lehetetlen volna háladatokat felségedhez méltó és érzelmeimnek megfelelő

1711. OCTOBER.

módon kifejeznem, még azon esetre sem, ha a szerencse kedvezvén vágyaimnak, képessé tenne, kötelességeimnek másképp felelni meg, mint szavak és hálálkodás által. Kérem felségedet, fogadja nyájasan a köszönetet, melyet ime szerencsém van bemutatni; s legyen meggyőződve, miszerint, ha óhajtom, hogy az emlékezés, melylyel engem megtisztel, a közbékeszerződésre vonatkozólag teremje meg az eredményeket, miket várnom kell tőle: ez kivált azért van, mert szeretnék oly helyzetbe jutni, honnan hathatósabban követhetném ragaszkodásomat, melylyel felséged dicsősége és érdekei iránt egész életemen át fogok viseltetni. Tartsa meg nekem ebbeli jóvoltát, sire, mely éreztetvén nemzetemmel és a föld minden népeivel felséged állhatatosságát azok oltalmazásában, kik magokat szolgálatának és ügyei előmozdításának szentelték. példámat követettni fogja velők örökké. Vagyok csorbitatlan buzgalommal és mély tisztelettel, sire, legkeresztyénebb felségednek legalázatosabb, legengedelmesebb s legkötelezettebb szolgálója Ferencz fejedelem.

October 31. Szombat. Danczka.

(*V-ik Fülep spanyol királynak Rákóczi*). „Sire! nem szándékom e helyen katolikus felséged elébe terjeszteni, mennyire buzgólkodtam legyen mindig érdekeiért; azzal hizelkedvén magamnak, hogy teljesen van róla meggyőződve, miután ragaszkodásomat a közügy iránt több éveken át hűségesen ta-

nusítottam. Úgy hiszem, nem csalódom, ha vélekszem, hogy jelenleg, midőn békére fordulnak a dolgok, szükséges, miszerint felséged megemlékezzék az enyéimről azon utasításban, melyet az értekezletre küldendő követeinek fog adni. Könyörgök felségednek, tiszteljen meg engem e kegygyel, mely azon eredmények által, miket kétségtelenül előidézend, engem képessé tesz, egész életemen át tanusítani a változatlan és tiszteletteljes buzgalmat, melylyel vagyok, sire, katolikus felségednek legalázatosabb, legengedelmesebb és legkötelezettebb szolgálja Ferencz fejedelem.

October 31. Szombat Danczka.

(XIV. Lajosnak Rákóczi). Sire! Azon őszinte és csorbitatlan ragaszkodás, melylyel mint legkeresztényébb felséged tudja, viseltetem minden iránt, a mi érdekli, véghetetlenül érzékenyen vétetvén velem a veszteséget, mely fiának, a dauphin ő fennségének halála által felségedet éré vala: van szerencsém élénk fájdalmamat rendkívüli követem báró Vetés által nyilvánítani, forróan kívánván, hogy az ég vigasztalást nyujtva fennségednek e gyászos pillanathan, áraszsa személyére és királyi házára leggazdagabb áldásait. Vagyok mély tisztelettel és teljes buzgalommal, fennséges ur, legkötelezettebb, legalázatosabb és legállhatatosabb szolgálja Ferencz fejedelem.

1711. OCTOBER.

October 31. Szombat. Danczka.

(*Torcynak Rákóczi.*) ,Uram ! Báró Vetés számot adván nekem arról, mit excellentiádnak tetszett neki a király részéről azon kedvező hajlamra nézve mondani, melylyel ő felsége érdekeim iránt vonatkozással a közbékére viseltetni méltóztatik : részemről abbé Brennert bizom meg e tekintetben, meghagyván neki, hogy excellentiád tanácsát kövesse mindenben. Méltóztassék, kérem, tőle azt meg nem tagadni, s engem a királynál ezentúl is tetteges jóakaratával gyámolítani, melynek, úgy hiszem, köszönhetem részben azon kegyeket, miket ő felsége oly gyakran tanusít irántam. Én nem fogom elmulasztani, adandó alkalommal háladatomat és azon teljes tekintetbe-vételt nyilvánítani, melylyel vagyok, uram, excellentiádnak szolgálatra kész kötelese, Ferencz fejedelem.'

October 31. Szombat. Berlin.

(*Klementnek Jablonski.*) , . . . Ezelőtt hat héttel irt nekem a fejedelem Thornból, hogy a sárosi grófot ide küldendi, ki fontos dolgokat fog az udvar elébe terjeszteni ; kíván tehát utlevelet a mondott gróf számára. Az udvar akkor vadászaton volt, de én mégis szereztem a collegium sanitatistól utlevelet, mely september 22-én innen Danczkába küldetett, hová a gróf rövid idő múlva meg is érkezék. Időközben mindinkább növekedett gyanúm, hogy a mon-

RÁKÓCZI FERENCZ.

dott gróf személye alatt maga a fejedelem rejlik, s nem kis mértékben örvendettem, midőn Langenthal úr*) ide jöven, gyanúm valóságát megerősítette. Ő itt huszonnégy óráig sem tartózkodván, visszament ismét e hó 16-án, oly véleményben, hogy rövid idő múlva itt lesz főnökével. A dolog azonban megváltozott utóbb, s az ifjabb Bercsényi**) is oda ment innen, hogy a fejedelemmel értekezhessek. — A mi uraságod negotiatióját illeti, nem nagy a látszatja, hogy Anglia és Holland részéről valamit várhatni főnöke részére; s csakugyan legjobb és legtanácsosabb volna, kiegyezkedni; a mondott Bercsényinek is ez a nézete, melyet szándéka volt a fejedelemmel is minden úton, módon megizleltetni. Igenis, úgy van, Nedeczky Bécsbe ment, de nemcsak ő, hanem vele Ráday is és még néhányan; s én láttam egy levelet, melyet az utóbbi Bécsből ide Sréterhez intézett***). Nincs már egyéb hátra, úgy látszik, mint hogy a fejedelem kövesse amazokat, ha ez bello modo történhetnék. E dologban az volna a legnagyobb veszély, ha Anglia, határozatá-

*) Langenthal Lange Fülep, nürnbergi patricius, Rákóczi udvari orvosa.

**) Bercsényi László, Miklósnak fia, született Eperjesen 1689. augusztus 3-án; meghalt, mint maréchal de France, 1778-ban.

***) Az olvasó mindjárt Jablonski e levele után találja az iratot, melylyel Ráday és társai búcsút vettek a fejedelemtől, s melyet keltének napja alatt nem iktathattam az első füzetbe, mert ennek megjelenésekor még nem volt kezemben.

1711. OCTOBER.

nak elhalasztása vagy elnapoló válasz által elvesztetné velünk a jelen momentum temporist, holott most a császár megérkezésekor, volna a legeslegjobb alkalom a submissióhoz. . . . ‘

(Ráday és társai elbucsúznak a fejedelemtől).

„Felséges fejedelem, bizodalmunk szerint jó kegyelmes urunk. Úgy hisszük, s maga is felséged jó lelkiismerettel ellenkezőképen nem tehetett bizonyágot, hogy mióta az Úristen felségedet nemzetséges ügyünknek keresésére felállította, tiszta igaz hűséggel és szorgalmatossággal nemcsak munkálódtuk édes hazánknak javát, és azáltal tehetségünk szerint bizonyítottuk felségedhez is alázatos kötelességünket, hanem eczersmind jószágunknak elhagyásával is szomorú számkivetésre vetettük egész házunk népével fejünket. Mindazáltal confederatióbeli letött hitünk szerint az lévén felvett ügyünknek célja, hogy vagy hadakozás által vagy az békességnek útján érhessük kívánatos végét; s azomban a minapi szakmári pacificatiónak punctumi az haza szabadságának velejét in particulari et generice magokban foglalván, mivel azoknak mostani és jövőendő observatiója sub publica fide kiadattatott, és azon okbul az diplomatica conditióknak acceptálása iránt is (minthogy mi is azon conditio alatt léptünk az alább irt resolútióra) nem kértelkedhetünk; s úgy annakfelette némelyek közlünk minden költségbul kifogyván és továbbvaló subsistentiára reménség sem lévén, sőt másként is

az egész conjecturákat jövőendő casusokra megvizsgálván: nem lehetett másként gondolkodnunk, hanem hogy mi is az szakmári békességnek tenorához ragaszkodjunk és hazánkba való bémenetelre resolváljuk magunkat.

Melyre nézve, mivel úgy is felséged kezdette el az bécsi udvarhoz való recursust, és tőlünk sem kívánhatja, hogy magunknak és maradékinknak veszedelmét s jószágunknak pedig örökös elvesztését okozzuk; de másként is a mindennapi történő sok alkalmatlan példákra nézve, az idegen országban (*quamvis sub salvo conductu*) továbbvaló securitásunkat nem remélhetjük: teljes bizodalommal vagyunk, hogy a megirt okokra nézve (melyeket nagybőven és *ad conscientiam* lehet deducálnunk) nemcsak meg nem ítél ebbeli resolúciónkért, hanem eczersmind, ha miben netalántán az ügynek forgása alatt hibás szolgálatunkkal vétettünk volna felségednek, fejedelmi kegyessége szerint megbocsátani méltóztatik; kirül midőn alázatosan instálunk, eczersmind mi is felségednek jó emlékezetit mindenütt magunkkal hordozván, kívánjuk nemzetséges ügyünknek boldogulásával hozza az Úristen édes hazájába felségedet, az holott is lészünk és maradunk felségednek igaz alázatos szolgálói: Hellenbach János. Keczer Sándor. Nedeczky Sándor. Sréter János. Ráday Pál. Lányi Pál. Jaraszlón, die 15. mensis Augusti anno 1711.“

1711. NOVEMBER.

November 2. Hetfő Lichtenfeld—Elbing.

(Sz. K. A. naplója). „Indultunk meg Lichtenfeldről; ez nap mentünk három mélyföldet, mentünk által három vizen, az elsőn Elbingához egy mélyföldnyire általjáró hidon, Rekkfurt nevű helynél, neve a viznek lengyelül Nogat, németül Dru-no. A másikon, Elbingán túl két puskalövésnyire hidason mentünk által, ennek neve Fesau, ez már nagyobb a másikanál; a harmadikon, midőn már az egyik földbástyán általmentünk, kivel is körül van kerítve a váras, ekkor mentünk osztán által rajta hidon, ez a belső téglaváras kerítését mossza egyfelől; canális, ki is a tengerhül szakad ki, ismét Danczkánál belé megyen. A viznek jó nagysága vagyon; szélessége vagyon negyven lépés. Ezen a vizen láttam, ugyanitt a földbástyák és a váras belső kerítése között láttam vagy tizig való apró tengeri kereskedő gályákat, a kik jöllehet nem oly nagyok mint a hadakozók, mindazáltal elég nagyok s szépen fel vannak ékesítve; ezeknél apróbbak is voltak. Itt általmentvén (neve a viznek németül Haff) a hidon, a várasnak kerítésén, keresztülmentünk a várason. Ez jöllehet nem oly ékes s nem oly szép mint Toronya, mindazáltal elég tisztességes s elég nagy s igen is erős. Utczái tiszták, piarcza jöllehet nem igen tágas; magos, téglából épített palotái rendesen utcákra vadnak építve, benne szép öt templom vagyon, az egyike a pápistaké, a négye a lutheránusoké; ismét a hósta-

ton is a lutheránusoknak egy templomjuk vagyon. Itt vallásunkon valók nem laknak; a várasnak pedig a lakosa prüssziai német. Háltunk meg ezen éjtszaka a felső hóstaton. Ez a váras laposon fekszik a sok vizek között; ennek az ereje igenis nagy; az alsó kapu felől a merre bémentünk a várasra, magas földbástyái vadnak s vizes árkaik, úgy hogy afelől azt a tengerszakadékját a váras kőfalához békerítették, ki is épen a falt mossza. Efelől ereje a várasnak az egy magas földbástya, s vizes mély árok, a tenger szakadékja és egy magos téglakerítés; másfelől ugyanazon téglakerítés, kétszeri magos földbástyák s megannyi vizes árkok, kikkel is körül van kerítve a váras. A praesidium benne muszka; sok álgúy és taraczkok a bástyáin egész készülettel vadnak. Ide Danczka a szárazon tiz, a vizen hét mélyföld.“

November 2. Hetfő Brezán.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „Fölséges uram . . . Hogy rólam s rólunk nem fog felejtkezni fölséged, alázatosan köszönöm . . . Antal (Eszterházy) urnak pro extrema consolatione most küldtem magam fogyasztásával is csak egynéhány arankát. Már ugyan kiadván az tariffákat az lengyelek, most talám kvártélt osztanak, ígért Rhen,*) Antal úrnak is. Magam is ezen órában indulok oda generál Rhen-

*) Rönne Károly, orosz tábornok.

1711. NOVEMBER.

hez, mivel Szeremet*) gyün oda hozzája, meglátom mire mehetek mind magunk mind az hadak iránt.

Az mint fölséged levelibül magyarázom, talám semmi sem lesz az királyokkal**) való conferentiájából az czárnak; csak még el is ne szalasztaná fölséged . . Azt sem értem, minek küldte fölséged az doktort pulsust tapogatni***), talám ott is alteratiója van az dolgoknak? Ha Bezzenvald****) jól akarná, nem kellene elalunni ismég az mediatiót, mert bizony az nyeri el, a ki elébb éri; az ki éri pedig, az nyeri barátságának jutalmát mind a kettőtől, mert hoc est de natura az keretésben is, kit közbenjáró mediatiónak neveznek szépen.“

November 3. Kedd. Karcsava. (?)

(Sz. K. Á. naplója.) „Az elbingai felső hóstatbul indultunk meg a varmiai püspök jószágában, ugyan Varmiára a kvártélyban; éjféltájban érkeztem magam is a kvártélyomban Karcsavára, megváltván a többiektől. Itt harmadnapig mulattam. Ide Elbinga négy mélyföld.“

*) Szeremetyew Boris és Mihály, szintén nagy Péter tábornokai; itt, úgy látszik, a másodikról van szó.

**) A porosz és a lengyel királyt érti

***) Lang, mint felebb láttuk, Berlinben volt.

****) Besenwald János Viktor, XIV. Lajos tábornoka, ekkor francia ügyviselő Danczkában.

November 6. Péntek Karcsava—Willenberg.

(Sz. K. Á. naplója). „Innen (Karcsaváról) Rudensevelbe, Braunczburg mellé rendeltetvén a kvártélyban, indultam el, ki is Prussziában vagyok ; ez Karcsavához három mélyföld. Mivel ezen falucska a muszkák kvártélyja volt, ugyanazon nap visszamentem egy Villenberg nevű falúban.“

November 6. Péntek. Páris

(Rákóczinak Vetés.) „Fennségednek october 16-án kelt parancsai annyival inkább örvendeztetek meg, mert okom van hinni, hogy előbbeni leveleimből eddig már megértette a dolgok jelen állását. Ma, vagy jövő hétfőn, remélem, venni fogom parancsait, hogy képes legyek, érdekeiben működni.

Utazása Berlinbe vajjon nem veszélyes, nem alkalmatlan-e inkább fennségednek, mint hasznos? Fogják-e a porosz felségnek megengedni érdekei, hogy barátságát, melylyel eddig fennségedet megtisztelé, folytathassa ezentúl is? Berlin németbirodalmi város; fogadhatja-e ott fennségedet a király, anélkül hogy a császárt s a birodalmat megsértené? Én még azt is hiszem, hogy a hidegség, melyet fennséged iránt tüntetett a király, csak arravaló volt, hogy őt székhelyén fel ne keresse.

Mi itt várjuk az Egyesült Belga Rendek határozatát az angol királynénak békenyilatkozata

1711. NOVEMBER.

iránt . . . Mondják, hogy ők igen rozszúl fogadták mylord Raby követtségét, . . . hogy nagy szilárdságot mutatnak a császár oldalán folytatni a háborút; de ők mindamellett sokkal eszélyesebbek, hogy sem ezt tennék, és sokkal kevésbé erősek, hogy sem ezt tehetnék. Látván magokat az angoloktól elhagyatva, nem vágyakodandanak a dicsőség után, magokat a császár szerelméért tenkre tenni. Nekem tehát még mindig az a nézetem, hogy fennséged, ha a jelen conjuncturáknak hasznát akarja venni, jöjön ide mulasztás nélkül.

Szerencsém van azt is fennségednek jelenteni, hogy Torcy ur tegnap értesemre adván, miszerint a király ötvenezer livret rendelt kifizettetni fennséged hátrálékainak rovására, kértem a minisztert, engedné meg, hogy ezen öszletből fennséged utalványai fejében jusson valamicske nekem itt Párisban. Ő válaszul adá, hogy jó lesz ez iránt fennségednek irnom, mint ki, úgy látszik, nem akarja többé, hogy e hátrálékokat én vegyem fel . . . Ez engem annyival inkább lepett meg, mert fennséged részéről bizalmatlanságot mutat hűségem iránt. Kérem alázatosan, méltóztassék velem tudatni, mihez tartsam magamat e dologban, mert Torcy urnak ilyenén nyilatkozata után nem szorgalmazhatom a királynál, hogy fennségednek Szerencsben kelt intézkedései foganatosítassanak.

November 7. Szombat. Willenberg—Kresdorf.

(Sz. K. Á. naplója) „Ott (Willenbergben) meghálván, reggel posta-paraszt-lovakon mentem a hoffmesterhez más palétájért Kresdorfra*). Egy várason, Fraumburkon**) mentem hosszában; ez nem kerített váras, éppen a tenger szakadékja szélén fekszik hosszában a parton. Itt ez a szakadék szélesebb két mélyföldnél; a zúgása két mélyföldnyire is elhallatik. A váras felett mindjárt egy dombocskán vár is vagyon téglából építve. Kresdorfrul ugyan estére visszamentem a hálásra.“

November 10. Kedd. London.

(Rákóczinak Klement). . . . Buis úrnak (hollandi követ) hosszas értekezletei voltak a miniszteriummal . . . Nem mondhatom bizonyossággal, mit végeztek; de a miniszterium felekezetének beszédei után ítélve hinnünk kell, hogy a békét akarja minden áron . . . Ez igen valószínű, s noha szó van arról, hogy az Egyesült Belga Rendek ellenzik, bajos hitelt adni e hírnek, mert ez esetben nem küldik ide Buis urat, kit elejétől fogva békebarátnak, még külön béke barátjának is tartott mindenki . . . A parlament — igaz — mely tavál a miniszteriumot támogatta, kétfelé látszik oszlani a békekötésre nézve . . . Ülési e hó 26-án fognak megnyílni, s mondják

*) Kreuzsdorf.

**) Frauenburg.

hogy London városa a királynéhez intézendő feliratában szorgalmazni fogja a háború folytatását; de attól tarthatni, hogy ez csak fogás akar lenni, miszerint Franciaország előnyösebb alkupontokra bírassék A mi gróf Gallással történt, támogatja a többség véleményét, hogy a miniszterium a béke mellett van. A gróf vévén urának sürgönyét, úgy látszik, igen erős kifejezésekben nyilatkozott az udvar eljárásáról a béke ügyében. Ekkor gróf Dartmouth államtitkár azt üzené neki, hogy a királyné őt, az államtitkárt, eltiltotta a vele való közlekedéstől; a czeremoniamester pedig később azt mondá neki, hogy — úgy kívánván a királyné, — ne jelenjék meg többé az udvarnál; hogy Angliát itt hagyhatja; s hogy tessék ő császári felségének más követet küldeni, kit egész udvariassággal fognak látni. Ez jele, hogy a császár érdekeit nem igen készek pártolni a congressuson. Ennyi egyenetlenség daczára negotiatióm még sem halad; s nagy bosszusággal tapasztalom a húzást-halasztást fontos dolgok ürügye alatt, melylyel mindig élhetni, kivált a parlament megnyílása után. Én mindamellett nem hagyok fel a sürgetéssel, noha a legkiméletesebb formában, szabatos választ akarván kicsikarni tőlök elvégre, mint ki elkerülhetlenül szükségesnek látom, végzésöket békén bevárni, hogy egy nap majdan egész súlyával reájok nehezedjék a hiba. Aztán, ha folytatjuk az alkudozást, felmerülhet valamely kedvező esemény. Azon leszek hogy felhasználjam a felebb említettet . . .

RÁKÓCZI FERENCZ.

November 10. Kedd. Willenberg—Kreutzdorf.

(Sz. K. Á. naplója.) „Willenbergrül jöttem ismét hoffmester uramhoz Kresdorfra. Azon éjtszaka ő nagysága szállásán háltam.“

November 11. Szerda. Rudelseven—Braunsberg—Willenberg.

(Sz. K. Á. naplója.) „Reggel idején ujabban elmentem két granatérossal Rudelseven nevű falúban a kvártélyomban; de onnan ujabban a muszkák kihajtottanak. Ekkor jöttem Braunczburg nevű kerített várason keresztül, ki is Brandenburgia szélén vagyok. Ez a váras frissen téglából épített szép palotákkal és házakkal vagyok építve téglával; mély vizes árokkal s földbástyákkal vagyok körülépítve; egyfelől pedig víz foly el mellette; szép három templom vagyok benne. Ez éjtszaka háltam Villenberken.“

November 11. Szerda. Laski.

(Rákóczinak Eszterházy Antal). „... Értvén örvendezéssel az felségednek Danczkára szerencsésen lett érkezését, s annyival inkább örvendezvén az alliatásokhoz való közelítésén, válaszó levelem által udvarolni felségednek el nem mulattam, submissióval adván értésére felségednek, hogy mi mindekkoráig valóban nagyohajtva vártuk a felséged felénk közelítését, és szívesen ohajtottuk

1711. NOVEMBER.

örvendeztetésünkre való minden kívánt jókkal szerencsés megtérését. Mert valóságos dolog, hogy nem kevésbé unatta meg magát velünk az idegeny földön való lakás; majd két holnap heján esztendeje már, amiulta Isten ő szent felsége ügyünket erre hozván, itt kelletik szenvedni; azért igen kívátnának egyszer a vigasztalás fejünkre, kit engedjen a mindenható Isten felséged sok fáradozási által rövid időn mindnyájunknak boldogulására elnyerni.

Hogy a Carolus hispániai király császárságra proclamáltatott, valóságosnak referáltatik; ahhoz képest azon alkalmatosságnak idejével talán jó volna ügyünk állapotját is előfordétani; most szintén ideje esnék, ha felségednek úgy tetszenék. Mindazonáltal (nem akarom eztet tanácsul adni felségednek) álljon bölcs ítéletin felségednek; valamint kívánja s igyekezik, secundálja Isten intentióját felségednek. Én ugyan, hogy megvalljam, nem kicsin szorongatásban vagyok, s annyira jutottam már, hogy a mi kevés költségecském volt is, ittlételemmel abbul kifogyasztottam magamat; nem tudom csak a télen is, hogyan lehessen subsistálnom, kire nézve sum in casibus desperatis. Annakokáért ha felséged valami consolatióval nem sajnálna hozzám lenni, nagy-alázatosan venném felségedtől . . . Feleségem alázatosan vévén felséged köszöntését, ajánlja viszont szolgálói kötelességgel való szolgálatját. Gróf Forgács uram most is Szamokles nevű, Mninek uram várában tölti idejét, az ki is hozzám esik tizennyolcz mélföldnyire.“

November 12. Csütörtök. Páris.

(*Rákócziinak Vetés*). „Fennséges ur! Mi itt nyughatatlanul várjuk az Egyesült Belga Rendekek határozatát az angol követ nyilatkozata felett, s végzésöket a congressus helyére nézve. Hiszszük, hogy Utrechtet fogják választani, mint magok államában lévő várost. Kapni fognak az alkalmon, magokat a követküldés költségétől megkímélni. A király követei már csak az Egyesült Rendekek útlevelét várják az elindulásra . . .

Én még mindig tétlenül állok itt, fennséged parancsai még nem érkezvén meg, melyeket nyughatatlanul várok. D' Absac úr, kinek szerencséje volt fennségedhez tartozni, három nap múlva elutazik innen, hogy szolgálatait felajánlja és idekísérje, azon esetre, ha fennséged magát ez utazásra elhatározza, melyet ügyeire nézve elkerülhetlenül szükségesnek tartok. Ő képes arra, hogy fennségedet itt biztosan vezérelje.“

November 12. Csütörtök. Kreutzdorf—Bechindorf.

(*Sz. K. Á. naplója*). „Innen reggel hajnalban jöttem ismét hoffmester uramhoz ő nagyságához Crajezdorfra, s azon nap mentem a kvártélyomban Bechindorfra porciónak exigálására.“

November 13. Péntek. Kreutzdorf—Kenkogel.

(*Sz. K. Á. naplója*). „Indultam meg Elbingára Crajezdorfrol felséges urunkhoz délután, s háltunk

1711 NOVEMBER.

meg Kenkogol nevű falúban. Ez a falú Prussziához, nem Varmiahoz tartozik.“

November 13. Péntek. London.

(*Klementnek Bonet**). „Azon emlékiratban, melyet szíves volt nekem küldeni, találom a rendet, a szabatosságot, a szilárd ítéletet, miket valamennyi irataiban találtam. Kivánságához képest javítottam kissé a nyelvet, de csak kissé. Helyesen cselekszi, hogy a királyné korábbi ígéreteire hivatkozik, hogy elősorolja a consideratiókat, melyeket ő fennsége s a magyar nemzet a britt felség iránt tanusítottanak . . . ‘

November 14. Szombat. Elbing.

(*Sz. K. Á. naplója*). „Jöttem bé Elbingára, felséges urunkhoz szolgálatot tenni, a kvártélyombul.“

November 15. Vasárnap. Elbing.

(*Sz. K. Á. naplója*). „Az elbingai commandans a muszka brigadérus ebéden vendégelte meg a felséges czárt, czárnét, felséges urunkat, Golowkin fő-kanczelláriust, Dolgoruky herceget, Brüsz**) gene-

*) A porosz király londoni residence.

**) Herrmann (*Geschichte des Russichen Staates*) Brüce-nek írja, és táborszernagynak mondja.

rálist és egyéb muszka generálisokat, hercegeket s tiszteket majd három óráig azon helyen taraczkok és álgyúk zengése alatt.

Ismét ugyanezen nap a felséges czárné egyik frájczimmerét asztali szolgájának eladván, maga házánál a felséges asszony lakadalmat tett nekie; a hová is a feljebb megnevezett urak s generálisok hivatalosok voltak; felséges urunk is és egyéb tisztek sok városi dámákkal jelen voltak. Itt egész tizenegy óráig éjtszaka tánczoltanak. A menyaszszonyt lefektetvén, kiki maga szállására eloszlottak. Itt jelen volt Geiszlinger is, az prussziai király czárnál lévő követje; úgy Ficztung is az Augustus király ugyanaz czárnál lévő követje.

November 16. Hetfő. Brezán.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „Úgy látom, az egész Európának keveredése között . . . ezen sokféle még csak czélozó dolgok s nem-indulások között, nisi nos rectius fata perducant, quae divinae providentiae attribuimus, nehéz elítélnünk inter oblatas et conceptas spes, melyiknek tévelygőbb az útja . . . Az mi azonban ittvaló dolgainkat illeti, megirtam minap. . . Scheremet jelentette, hogy az muszka hadnak ki kell menni Lengyelországbul, mivel Azotov visszaadván, meg akarják az békességet tartani, s azért, ha csak nem marasztják, itt semmi had sem marad; nem maraszták pedig, azért ma tudósítását veszem, ma indult Ilyvóbul. Holnap kell

1711 NOVEMBER.

ex conducto Bialokamenben megegyeznünk és kiadnunk resolutionkot, mivel az czár parancsolván neki irántunk, ha el akarunk menni, minnyájunknak s felséged udvarának is subsistentiát akar rendelni in ditionibus moscoviticis, úgy hogy Charier*) és a magyar militia ott együtt lehessen. Az militia már resolválta magát, fizetését is megigérte most; én pedig relegáltam magamat másokkal való beszédemre; az mint is Vay, Pápay, Gerhard s Krucsai**) uraiméknak irtam; ma, gondolom, már elindultak Bialokamenre, holnap magam is ott leszek; elvállik opiniójok . . . Én megvallom, nehéz bajban vagyok; mert ha csak magam volnék, de az feleségem fél az evangelium átkátul: ne fuga nostra sit in hieme; máskint nem erőltetne engem egyéb az költségem fogyatkozása és kioviak történhető zenebonája . . . Ott járna elmélkedésem, hogy meg nem vetve az ajánlást, küldenénk előre, s magunk pizmogva készülnénk . . . “

November 16. Hetfő. Elbing.

(Sz. K. Á. naplója.) „Ribinszky nevű, a lengyel respublica generálisa, volt tíz óra tájban felséges urunknál délelőtt.“

*) Rákóczi szolgálatában állott francia ezredes.

**) Vay Ádám senator és Rákóczinak főudvarmestere, udvari marsallusa volt; Pápay János a közjövédelmi tanács — Gerhard a senatus tagja; Krucsai István ekkoron a hadtörödékek élelmezési biztosa.

November 17. Kedd. Elbing.

(Sz. K. Á. *naplója*) „Ismét a felséges czárné, másik frájezimerét egy bejárójának eladván, délután két órakor ellakták a lakodalmat, aholott is mind a felséges czár s czárné, mind penig felséges urunk, Dolgoruky herczeg generállajtinant, főkanzellarius Golowkin, generál Brüsz, Fitztung, az Augusztus király követje, és egész muszka főrendek jelen voltak és egész nyolcz óráig éjtszaka mind tánczoltanak, míg az vőlegényt az menyasszonynyal a felséges czár, czárné és a feljebb megnevezett személyek az utczán által (mint az elsőket) szövétnekeknél az harmadik házhoz lefektetni el nem kísérték; lefektetvén, kiki maga szállására ment.“

November 17. Kedd. Berlin.

(*Klementnek Jablonski.*) , . . . Leveleiből látom a negotiátiónak és saját maga személyének állását. Sajnálom mindkettőt . . . A negotiatiótól már semmit sem remélek ő fennségére nézve, mert a tudvalévő körülmények ellene vannak; de a mi saját személyét illeti, remélem, rövid idő múlva el lesz hárítva a baj.

Hogy visszatérjek a negotiatióra: már magam is néhány ízben szabadságot vettem magamnak, olyatén előterjesztéseket tenni ő felségének, minők uraságod levelében foglalvák, sőt a veszedelmekre figyelmeztetni, melyekben elmerülhet, ha elmarad a kiegyezkedés. S mivel a fejedelem nem rég

1711. NOVEMBER.

azt írta, hogy a porosz király nyilatkozzék a ki-
egyezkedés miképtörténhetése iránt, f. é. novem-
ber 10-én válaszoltam a király nevében, miszerint
nem látszik illendőnek, hogy efféle indítvány innen
történjék, hanem válaszszon a fejedelem e kettő
közül: vagy írja meg ide végleges nézeteit és fel-
tételeit; vagy pedig tessék neki beléegyezni, hogy
innen levél menjen a császárhoz, az ő nézetének bello
modo kitudására, mit a fejedelem kedvéért itt örömet
fognak megeselekedni. Ezen íratra még nem érke-
zett válaszom, a fejedelem időközben Elbingbe
menvén, hogy az ott átutazó czárral szólhasson. A
dolognak egyébiránt most szóba kell jönie, s mi-
után uraságod egy oldalról munkás, én meg' a má-
sikról, reméljük, hogy Isten segédével kieszköz-
lünk valamit elvégre.

Uraságodat mi illeti, nem látom okát buson-
gásának. Mert noha a fejedelem egy ízben, gróf
Bercsényi unszolására, kissé zordonan írt, legott
alapos választ nyert, s uraságod ártatlansága bé-
bizonyítatott néki;*) minek következtében kétség-
kívül kegyelmesebb gondolatokra biratott, kivált
miután Bercsényi már huzamosabb idő óta nincsen
körülötte. Irok is neki a mai postával még egyszer
terjedelmesen, s uraságod, remélem, hasznát fogja
látni. Kérem tehát, ne csüggedjen el, hanem bizzék
az Úrban. Finis coronat opus . . . '

*) Némi számadási ügy forgott szóban.

November 17. Kedd. London.

(*Rákóczinak Klement*). , Nem tudhatni bizonyossággal gróf Gallas bukásának okát, de mondják, hogy sértő kifejezésekkel élt, . . . s hogy sokféle ármányt szőtt a whig nemességgel, mely a lófuttatások alkalmával, mik évenként Newmarketben tartatnak, s játék ürügye alatt titkon értekeződött egymással; mondják, hogy ezen értekezlet után mylord Godolphin és mylord Sunderland hosszú konferenciákat tartottak gróf Gallassal . . . Az eljárás eltökélett békeszándékra mutat A magokat finom politikusoknak tartók mindazáltal úgy vélekednek, hogy mylord Oxford elkezdte ugyan és sürgeti most is a negotiatiót, de semmi szándéka azt bevégezni, mint a ki csak tanuságát akarta adni, hogy Anglia s a jelen miniszterium hajlandók előnyös békére, s miután ilyetén még el nem érethető, buzdítani kívánja a népet újabb adózásra . . . Mindezen bizonytalanságok negotiatióm sikerét még kétesebbé teszik. Nincsen mód, fennséges uram, a miniszteriumtól akárcsak egyetlen szócskát is kicsikarni, mely láthatná velem, ha van-e szándéka, választ adni vagy sem Nem tudván vagy nem akarván semmit tenni, compromittálni sem akarja magát azáltal, hogy tagadó válaszszal küld el innen, mert ez esetben fennséged bennök vetett öszves bizodalmát megvonná tőlök, melyet ők örömet megtartanának a jövő conjuncturái számára Várják, hogy elmenjek magamtól . . .

Igen valószínű, hogy semmit sem fognak tenni fennségedért . . . Eltökélett szándékuk lévén külön békét kötni, a császárnak kizárásával, nem merik őt sürgetni, hogy egyezkedjek ki őszintén fennségeddel, attól tartván s talán nem ok nélkül, miszerint a császári udvar végre még rá is állhatna, hogy Spanyolországot kaphassa s hogy Angliát holmi ürügytől megfoszssa, az állítástól t. i. , hogy kénytelen békét kötni, mert a császár vajmi kevésbé járult a háború költségeihez. Mindezen indokok, s talán még a szándék, tüskéket növesztetni a császár útjain, ha majd meg fogott köttetni a béke, erősebbek lesznek, úgy hiszem, azon érveknél, melyeket fennséged mellett lehetne felhozni. Így állanak itt ügyei, fennséges uram; mit sem remélhetni ezen udvartól, ha csak lényeges változás nem jő közbe. Miután az Egyesült Belga Rendek nem buzgólkodnak annyira a béke mellett; miután szándékuk, mindenkit kihallgatni, s mindenkinek választ adni; miután, végre, még most is van hajlamuk, Magyarország protestánsait a békekötésbe foglalni, talán nem volna haszontalan dolog, még negotiálni náluk. Ha fennséged helyesli, ha új indítványokat kíván tételni, — elég közel lévén ide fennséged, — talán még idején vehetném parancsait és megbízó levelét . . .

Hű szolgának megengedtetik, hogy nézeteit elmondhassa; szabadságot vettem tehát magamnak, az enyéimet korábbi leveleimben nyilvánítani az expediensek iránt, melyek által talán békéhez

juthatni. De ha fennséged fel akarja használni az Anglia által netalán a császár kizárásával kötendő békét: Francziaország, melyre nézve a Magyarország által eszközölhető diversio felér ötvenezer emberrel, hajlandó lesz, fennségednek tetemes segédpénzt fizetni, feltéve, hogy ez ügyesen insinualtattik és kedves személyiségek által. Híre szárnyall, hogy marquis Torcy itt van; ha ez való, lesz módom, úgy remélem, vele tisztába jőni eziránt; de bevárom előbb fennséged parancsait és első sorban annak utalványozását, mire szükségem van.'

November 18. Szerda. Elbing.

(Sz. K. Á. *naplója.*) „Reggel idején az felséges csárhoz ment urunk, a commendánshoz, holott is már ott volt jelen és ott fölöstökömözött generál Brüsszsal, és a nemes kompániával. Itt urunk semmit sem evett, hanem hogy felköltek az asztaltul, haza szállásunkra jöttünk, az czár is az magáéra.

Ugyanezen nap tíz óratájban a felséges czár megindult hajókon a tengerre Peterburg felé; ki-nek is elmenetelik az egész ágyúkat a bástyákon háromszor kisütögették. Felséges urunk is a hajó-kig a váras mellett lévő hidon által kísérté sé-zán. Jött ide Elbingára a felséges czár Toronyárul praesentis die 11., ment el 18-va."

1711. NOVEMBER.

November 18. Szerda. Páris.

(*Rákóczinak Velés.*) Vettem parancsait, melyeket nekem october 28. és 31-én méltóztatott adni, a legkeresztyénebb és a katolikus királynak s a dauphinnek, ő fennségének, szóló levelekkel együtt, miket bé fogok mutatni, illetőleg elküldeni a kiknek czímezvék.

Fennséged nem tehetett volna jobb választást, mint midőn abbé Brenner urat választotta utrechti követéül. Miután parancsait engedelmességgel veszem s vettem mindig, azok nekem ezentúl is zsinórmértékül fognak szolgálni.

Jövő postával szerencsém lesz számot adni, mit végeztünk Brenner urral közösen a fennséged által reánk bízott ügyekben.

November 19. Csütörtök. Elbing.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Felséges urunk ment el Danczkára Elbingárul idején reggel lóháton. Ugyanczen nap indultunk mi is ki Elbingárul, a kik felséges urunktul elmaradtunk a kvártélyunkban. — Jött bé felséges urunk hatodikán praesentis s ment el tizenkilenczedikén.”

November 20. Péntek. Bialokamen.

(*Rákóczinak Berceényi*) „Az mint alázatosan megírtam vala felségednek, eleiben gyüttem ide

Scheremet uramnak; Vay uram is elérkezvén, maga ajánlását kvártélyunk iránt reiterálta, és midőn kérdeztem formáját az kvártélynak, szénát, abrakot és magunknak alimentatiót, kit az 'taránt' nevezet alatt szoktak, mondja, nevezni, declarált. Az hadaknak fizetését megigérte mindjárást, már itt is van az commissarius az pínzzel; hanem csudálkozással értette tőlem státusát azon militiának, hogy tamquam auxiliares considerandi sunt, és neki az első parancsolaton kívül, melyben parancsoltatt, hogy Charier regementjét küldje Peterburgra Menzikowhoz, és hogy az magyar és rácok közül ötszázat tartson meg maga mellett, semmi más informatiója és parancsolatja nem volt; hanem hogy Czirikow generális gyűtt, akkor hozott orderben csak az volt, hogy ezen hadaknak megfizettesen, . . . egyéb semmi. Azért eddigis csak az én levelemre nézve nem küldte vala el őket; most már öneki oda kell Peterburgra küldeni Chariert. Midőn azért cum declaratione informáltam s kértem, ne cselekedje, töprengett magában; moi bratisku, azt mondja, ihon megmutatom, ha akarod, semmi sincs az orderemben ezekről; mindazáltal resolválta, hogy nem küldi beljebb, hanem most Rhen mellett hagyja és írnya fog aziránt az czárnak . . .

Az mi magunk resolutióját illeti, felséges uram, conferáltunk az úr Vay urammal eleget, s mind securitásunkat mind költséges subsistentiánkat s mind felségednek eziránt nálunk nem constáló intentióját elég reflexiókkal forgattuk; de

1711. NOVEMBER.

egyebet nem deliberálhattunk, hanem hogy ne posthabeáljuk ezen alkalmatosságot, melyet netalán az szükség és kintelenség tegyen kívánatosabbá ezután; azért úgyis már lehetetlen együtt járnunk az hadakkal, mivel mennek mind; ötöd napra megindul Rhen is; most az assignatiókat kiveszszük, és embereinket küldjük előre, vegyék kézre ha mi lesz; magunk azalatt, ha lehet, megvárjuk felséged parancsolatját és az czárral való szembe lételenek gyümölcsét“

November 24. Kedd. Elbing.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Indultunk meg a varmiai jóságbul a kvártélyunkbul Elbinga felé Ezen nap értünk a felső hóstatra; holott is megháltunk.“

November 24. Kedd. Danczka.

(*Besenwaldnak Rákóczi*). „Uram! A kedvező parancsok, melyeket a legkeresztyénebb király reám nézve önnek adott, s vágya, czélzataimról ügyeim jelen állásában értesülni, erősen meggyőz ő felségének határozatáról, engem a mostani conjuncturákban el nem hagyni, akár a békeértekezlet folytatásáról közös ellenségeinkkel legyen szó, akár ujra kezdődjék el a háború. Ragaszkodásom a király érdekeihez és hazáméihoz naiv őszinteséggel fognak szólaltatni, miszerint eltökélésem megmutassa ő felségének, hogy szilárdságom mennyire áll sze-

rencémnek felette ; s miszerint vágyam, neki hasznosnak lenni, látassa vele, hogy érzelmeim méltók azon nagylelkűségre, melylyel irántam viseltetik.

Midőn hazám szerencsétlenségeit érezni kezdém, midőn elhatároztam magamban, segédére kelni bármi áron : akkor már előreláttam nagyjában mind azt, a mi ért azóta; ezek oly dolgok lévén, melyekről tudtam, hogy kitehet nekik a sors szeszélye. Ugyanakkor azt is elhatározván magamban, hogy máskülönben nem fogok soha hazámban tartózkodni, hanem ha szabadságait helyreállítva, és személyemet s hazámat elégségesen biztosítva látom : visszautasítottam az ajánlatokat, melyeket a bécsi udvar részéről Auguszt király nekem a krakkói várnagy által tétetett, midőn első ízben Lengyelországba vonultam vala ; s visszautasítottam később azokat, melyek akkor tétettek nekem, midőn a magyar nemzet élén állottam. Ez oknál fogva kívántam olyannyira a biztosítást, melyet ön ura, a király, nekem annyiszor ismétlett írásban: hogy engem befoglaltat a közbékebe. Ezen biztosítások nekem szerződés helyett szolgáltak, mivel egész bizodalommal viseltetem ő felségének szavai iránt; s jól tudom, hogy jóakarátának végrehajtása fegyvereinek sükerétől fog függeni. S csak avégre, hogy ezeket részemről támogatssam, kiméltem a legkeresztényebb király ellen szövetekezett hatalmasságokat s negotiáltam velök, tudván, hogy a bécsi miniszteriumnak semmi szándéka a nemzetet kielégíteni, és hogy eszerint mindig módomban allván reája hárítani a

1711. NOVEMBER.

vádat, e hatalmasságok nem fogják nyilvánosan segíteni ellenem a császárt. Ezen kiméletes eljárás hovatovább szükségesebbé vált, mióta a csapások, melyek Franciaországot érték, előrelátaták velem, hogy ama hatalmasságok megegyezése nélkül a király ígéreteinek végrehajtása legyőzhetlen akadályokkal fogna találkozni. Végre, a ki öszves eljárásomat veszi tekintetbe, azt fogja találni, hogy a közbéke által csak azon czélt remélém elérhetni, melyet első elhatározásomban tűztem ki magamnak. A negotiatio megnyílt íme, de az erőmű sokkal nagyobb, semmint azon ismeretlen rugók szilárdságáról ítéletet hozhatnánk, melyek mozgatják. Bomlását épen úgy jósolhatni, mint szerencsés folyamatát Anglia eljárásánál fogva, mely arra mutat, hogy valóságos érdekeit felismeré. Ezen conjunctura, megvallom, kedvező nekem; ezen hatalom, mintegy a béke főeszközévé válván, ön királyi urának irántam való szándékait támogathatni fogja, mert Anglia érdeke egyáltalában nem közös az ausztriai ház érdekével. Ők már is hirdetik, (mint emberem, ki részemről Londonban negotiál, írja,) hogy a bécsi miniszterium makacssága Magyarország ügyeire nézve, egymaga kényszeríté Angliát kötelezettségén túl menni, mert a bécsi udvar folyvást a magyar háborúval mentegetvén magát, a nagy szövetség alkupontjait majdnem egészen teljesítetlenül hagyta... De bár mennyit mivelhessenek ők még a királylyal is közösen, bajos dolog leszen okoskodásokkal meggyőzni a bécsi miniszteriumot, ha-

nemha eleve hajlítatik azon pontok elfogadására, melyeknek felállítását az ország és magam személyének biztossága, kötelességem és becsüitem egyiránt megkívánják; s melyek nélkül, el vagyok tökéelve magamat inkább egymagára a gondviselésre bízni, s élni a csapásoknak kitéve, melyek alatt most szenvedek, mint abba beléegyezni, mit hazám, becsüitem és biztosságom érdekeivel ellenkezőnek tartok.

A magyar háború s a magyar békealkvások közben a nemzet mindig olyannyira kívánta az erdélyi fejedelemség visszaállítását fejedelmeinek szabad választása alapján, hogy jogom van azt kívánni egyhangu és törvényes választásom erejénél fogva, s még azért is, mert ország és nemzet biztosságukat mindenkor ezen fejedelemségnek az ausztriai ház államaitól való elkülönítésében találták. A bécsi udvar el akarta hitetni szövetségeseivel, hogy ezen elkülönítés kártékony volna a keresztyénségnek, mivel ez állam gyengébb lévén, mintsem hogy önmagát fenntarthassa, mindig kénytelen leszen magát a töröknek alávetni; s mivel a praetendensek különféle felekezeteik mindig háborút vonandanak a nemzetre az interregnum alatt; de ezt tökéletesen orvosolhatni, ha házamban megállapítatik a rendek megégyezésével az öröködés. S hogy ezen cessio könnyebbítessék, lehetne az erdélyi fejedelmet Magyarország s a magyar királyok hűbéresévé tenni, valamint az electorok a császár s a német birodalom hűbéresei. Végre az ausztriai ház féltékenysé-

gének lecsendesítésére lehetne az erdélyi fejedelmeket Magyarország koronájára nemképeseknek nyilvánítani. A mi házam külön igényeit örökös jószágaimra illeti, azokat részletezni fogja meghatalmazottam, s jogaim annak helyén s annak idején bőségesen fognak tárgyalatni. A magyar rendek hátralevő követelései jogaik helyreállítását illetik, melyeket az ausztriai ház soha sem vont inkább kétségbe mint jelenleg; és miután a császár halála által megüresült a trónus, nem marad hátra egyéb kikötni való, mint hogy a praetendens megtartandja a törvényes formalitásokat koronáztatásakor; hogy helyreállítandja az elődeitől megszegett szabadságokat eskük által, melyeket garantírozni kell; s hogy esküformularéul azt fogja választani, melylyel Leopold császár és király elődei magokat kötelezték vala.

Felebb szükségesnek mondtam, hogy a bécsi minisztérium hajlandóságát eleve kell megnyerni; s ismervén közelebbről herczeg Lichtensteint, a főherczeg (Károly) első miniszterét, hiszem, hogy őt meg lehetne nyerni oly személyek által, kiknek ügyességét százezer tallér támogatná, mely annak idején hiteles bankárnál volna felvehető. Ezen herczeg eladósodva lévén római követsége óta s csak közepszerű jövedelmekkel bíró, olyasokkal, melyek nem elégségesek megfelelni vágyának, minisztériumakezdetén ragyogó fénynyel lépni fel, nagyobb mint azon miniszterek, kik őt a néhai császár alatt annyira megvetették, — illetén indokok által rábirathatnék, hogy meghallgassa az indítványt, és barátsága,

melyet egykor irántam tanusított, elvégre teljesen felém hajlitaná; de az idő drága, s fel kellene használni a szükségét, melyet miniszteriumának kezdetén érezni fog. Ha a király hajlandó volna magára vállalni a költséget, melylyel ezen negotiatio jár, biztosítanám a visszafizetést eleve megállapítandó módon; fejedelemségemnek békés birtoka ugyanis képessé teend, ezen öszletet Konstantinápolyban akár kész pénzül akár alkalmas és azonegy értékű árukban megtéríteni. Ugyanezen eljárást kellene a főherczeg békebiztosaival a congressuson is megkísérteni; s ha ezekről és herczeg Lichtensteinről biztosítva vagyok, hízelkedem magamnak, hogy jogos igényeimet sükeresen fogom érvényesíteni.

Végre, ha a király elleneinek makacssága felbontaná a békealkvásokat, határozza meg ő felsége, ha akarja-e azon módokat felhasználni, melyekkel netalán bírok a háborúnak Magyarországon nagyobb sükerrel, mint ezelőtt kilencz évvel, újból kezdésére. Saját tapasztalásom, a nemzet s ennek hozzávaló ragaszkodása és személyem iránti bizodalma most ismeretesbek lévén előttem, nem csekély mértékben mozdítaná elő e vállalat sükerülését.

Ha királyi ura magát eziránt elhatározza, méltóztatik majd önt teljhatalommal felruházni, hogy velem formális és kölcsönös szövetség felől alkudozzék, mely engem jövődöre koronájának oltalmáról annál inkább biztosítson.

1711. NOVEMBER.

Szükséges volna az is, hogy a király olyas személyt, kiről feltehetem, hogy inyére lesz a nemzetnek, nevezzen ki a közvetlenül alattam való vezényletre mind követi mind tábornoki ranggal, miszerint amaz első minősége az ország uraiban elaltassa a féltékenységet s a szándékot vele versenyezni.

A mult tapasztalása eléggé ismertetvén meg velem a nemzeti tiszték mind erős mind gyenge oldalát, véleményem szerint ezen új háborút egészen máskép kellene kezdeni mint az előbbent; s ennél fogva elkerülhetlenül szükségesnek ítélem, hogy a toborzandó külföldi hadak segédhadaknak neveztesenek, melyeket a király nekem engedélyezett a végre, hogy erdélyi államaimat visszaszerezsem. A tábornok azonban köteles volna tőlem függeni egészen; tisztében állana a hadak szedéséről, fizetéséről és élelmezéséről gondoskodni, inspectorai és egyéb tisztai lévén, kiket a király a pénz kézhezvételére és kifizetésére s a hadak ruházására fogna annak rende szerint kinevezni.

Mihelyt az országba belépnének a hadak, élelmezést az ország fogna nekik nyújtani; s az adók, melyeket azonnal kivethetnék, nagyobb tekintélyvel birván mint előbb, ezen hadtest öregbülését eszközölnék, mely idővel mintául szolgálna öszves hadseregemnek.

A fellázított népségből alakulandó magyar hadak magyar tábornok alatt fognak állani, s én nem leszek kénytelen irántok annyi kimélettel vi-

seltetni mint azelőtt, mikor nem volt módom idegen hadtestre támaszkodni.

Kivánatos volna Auguszt királyt ezen vállalat pártolására s hatezer gyalog és kétezer lovas kiállítására birni; de ha e fejedelem ezt nem akarná egyenesen megcselekedni, színlése elégséges lesz a krakkói várnagytól s a többi lengyel uraktól nyernem a szükséges támogatást

November 24. Kedd. Páris.

(*Rákóczinak Vetés*). ,Visszajövök Versaillesból, hová mentem vala, hogy azon nehézségeket elháríthassam, melyek kihallgatásaimnak netalán akadályul szolgálhatnának

Ha fennséged nem hazardíroz mindent mindenért; ha nem jó ide, hogy önmaga szorgalmazza ügyét, valamint ezt ő fennsége a bajor választófejedelem cselekszi: minden, mit ígértek, s minden, mit netalán még ígérhetnének, végre is teljes elhagyatottsággá fog válni. Az emberekben, úgy látom, nincsen hajlam fennséged iránt; Franciaország, tudjuk, soha sem akart fennségeddel szerződni, s egy nap azt fogja nekem Torcy úr mondani, hogy a király nem képes foganatósítani jóakarátát. Már is kezdi mondogatni: semmi szükség hogy fennséged követet küldjön Utrechtbe. A spanyol király s a két választó fejedelem állapota, tudom, hasonlatos. De az egyik Fülep király, s a másik kettő itt van a helyszínen, ügyöket

1711. NOVEMBER.

személyesen szorgalmazták; a király követei szintén már érkezöben vannak. Aztán a nagyok rendszert felfalják a kicsinyeket; és szerencsétlenségünkre mi vagyunk a legkisebbek. A miniszteri tanács tudván Erdély fontosságát az ausztriai házra nézve, lehet, szóba hozatja a congressuson, de nem hogy azt fennségednek szerezzé, mert sükeretlennek tudja, hanem azért, hogy jobb feltételeket nyerjen a császártól

Ma reggel Torcy úr látatá velem fennségednek e hó 8-án Danczkában kelt levelét, melyet Brenner úr neki átadott, s melyben fennséged őt kéri, hogy az öszves pénzt Danczkába küldje. Fennséged bizalmatlansága szembeszökő, mert magánszemély által adatott át illetén levelet a miniszternek az én rövidségemmel, kinek szerencséje van fennséged characterizált követének lennie. Miért is, fennséges uram, nem marad egyéb hátra ily affront után, mint alázatosan könyörögnöm, hogy oldjon fel tisztem alól, becsületem nem engedvén azt folytatnom. Megvallom, ilyes jutalmát nem vártam hű szolgálataimnak a hazáért. Fennséged válaszána beérkezéséig szorgalommal, mint szoktam, fogok a hivatalos dolgokban eljárni . . . ‘

November 24 Kedd. London, Whitehall

(*Klementnek Tilson* *) ,Uram, sajnálom, hogy oly nyughatatlannak látom az ügyre nézve, melyet

*) Bolingbroke titoknoka.

szorgalmaz. Véghetetlenül nagyfontosságú ügyek foglalkodtatják naponként ő felsége tanácsát; s aligha meg fogok bízni, önnek további választ adni. Magam is jócskán zavarban vagyok, s ön ennek fogja tulajdonítani, a mi leveleimben netalán nem szabatos volna. Vagyok tökéletesen, uram, alázatos és engedelmes szolgálója Tilson G.⁴

November 25. Szerda. Danczka.

(*Vetésnek Rákóczi*). , A tűz, melylyel kld egyetmást indítványoz nekem, tanusítja a buzgalmat, melylyel engem szolgál; de részemről így nyakra főre járnom el, megbocsáthatlan volna. Az udvar válaszai igen kedvezők. Mondjon köszönetet nevemben azon rendeletekért, melyeket a király itteni követének adott, hogy engem mindenben támogasson, segítsen. Mondjon a bajor választó fejedelemnek is köszönetet, ki követét szintazonképen utasította. Nekem egyébiránt úgy látszik, mintha kld levelei oly modorban volnának írva, hogy azokat, ha lehetne, örömet visszavonná gya-korta: tűzében mindent egy pillanatban szeretne végrehajtva látni. Az utazás, melyet nekem indítványoz, jelenleg nincsen ínyemre, „az oka is más volt, az miért proponáltattam, s nem az hogy oly szaporán menjek.“ Az egész télen át itt fogok maradni.

Én többrendbeli levelet irattam kldnek, miolta itt vagyok, de kld nem említi, hogy azokat ke-

1711. NOVEMBER.

zéhez vette. Szándékomat a közbéke-értekezlet ügyében is tudomására adtam; én nem csak tegnap óta foglalatoskodom e tárggyal, előkészültem reá a lehetőségig már régtől fogva . . . Ehhezképest mindenben előbbeni rendeleteimre utasítom kldet, s indítványainak annyiban fogom hasznát venni, mennyiben azt érdekeimre nézve előnyösnek fogom találni.’

November 26. Csütörtök. London.

(*Klementnek Bonet*). ,Társaságban valék, midőn szerencsém volt levelkójét venni. Tilson úr válasza nagyon is világos; mindig bizonyóságot fog tenni ön mellett, s éreztetni mindenkivel, hogy sem szorgalmán sem ügyességén nem mult, ha ki-elégítőbb valamit nem nyert . . . ‘

November 26. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Ráttki**). „Fölsígedhez való alázatos devotiómat megmutatnom kívánván, alázatosan adom fölsígednek tudtára, hogy az fölsíges királyi udvarnál lévő jövelemnek alkalmatosságával alkalmas nagy emberek discursusokbul érttettem, hogy csudálkoznak rajta, mért nem jün fölsíged az király mellé, maga dolgait, mint az Bavarus, sollicitálni; s vettem eszemben, bizonyosan hogy nem

*) Huszár ezredes francia szolgálatban 1707. óta

RÁKÓCZI FERENCZ.

lenne más mód az fölsíged boldogulásában, hanem ha fölsíged ittenvaló maga jelenlítele. Méltóztassék azért fölsíged az dolgot consideratióban venni; és alázatos engedelmességgel kérem fölsígedet, maga fejedelmi kegyelmességiben megtartani méltóztassék. Maradván életem fottáéig fölsígednek legkisebbik alázatos, engedelmes, hív szolgája N. Ráttky."

November 26. Csütörtök. Szamokleski.

(*Rákóczinak gróf Forgách Simon*). „Fölséges fejedelem . . . Én Istennek hála megipültem, egészségem jó vagyon, meg is híztam, de nem csuda, mert ezüstet eszem, aranyos tüzet, czafrangot és aranyos szerszámokat iszom. De annak az ferculumoknak is már majd vége leszen, s akkor Forgács forgácsot fog rágni. Mivel szolgálatom az lengyel királynál jóakaróim recommendatióibul nem lehetett, és ebben az országban máskint nem is lehetek: megvallom, nehéz gondolatim villámlának, mert emberi segítségről desperáltam. Nam fodere non valeo. És talán az új császár visszaadja jószáginkot Et clementia incipiet regnare. Abban pedig bizonyos vagyok, hogy országunk szabadságát és törvényt, prouti conventum fuerit, meg fogja tartani, mert kedve szerint való conventiót fog csináltatni az országgal. Tudjuk, hogy az szegény magyar már megszokta az coecam obedientiát; az, bizony, egyik sem mond ellent. Timor et privatus amor contradi-

cere nequit principibus. Elhittem, valamely nénét vagy hűgát most successorának fogja declaráltatni az országgal, mivel maga vissza fog menni Spanyolországba. Azt is elhittem, guberniumot erigál Bécsben Magyarországnak, olyant mint az Raichshofrot. *) Egy szóval : faciet quod ipsi placebit, et dicent omnes : Amen.

Mivel a moskovitiai hadak elmentek Lengyelországbul haza felé, talám fölséged is az czár protectióját el nem hagyja, hanem odavaló lakosa lesz fölséged. Nem hiszem, hogy fölségednek is vissza ne adják az jószágát most, ad intercessionem czaerae majestatis. Jó lesz azt eladni, s itten Lengyelországban örökséget rajta venni; úgyis megvagyon fölségednek az indigenatusa. Jobb is, inter liberum populum esse mediocrem, quam sub servitute primum. De én szegény fejem mit csináljak? nem tudom; mert az kiment magyarok bévádlottak és kivallották, hogy én Pálffyhoz azért nem mentem, hogy fölségedhez ujonnan kapcsoltam magamot; és hogy csak azért akartam ex desperatione kimenni, hogy nem volt mivel élnem; de fölséged ígírvén énnikem sustentatiót, és más grátiáját assecurálván, az kimenetelre való szándíkomat megváltoztattam; sűt ha módom volna, én volnék első, az ki fegyveres kizzel mennék ki. Kire nízve igen neheztel az bécsi udvar reám. Ezek faciunt mihi cutes habere

*) Reichshofrath, — így hívták a szoros értelemben vett római császári, a németbirodalmi dicasteriumot.

RÁKÓCZI FERENCZ.

in capite. Nullibi salus. Sed providentia divina perducet me ad meum praedestinatum finem. Bártfai nímetek hogy reám készülnek, sokfelül üzenték; irtam is nagyhajtman uramnak pro protectione; addig is jó defensióban készítettem magamot. Fölséged kegyességébe ajánlom magamot. Fölséged alázatos szolgája gróf Forgács Simon.“

November 27. Péntek. London.

(*Rákóczinak Klement*). „Fennségednek october 23-án kelt, engem visszahívó parancsát imént vettem. Kivánságához képest minélelőbb fogok elutazni, feltéve, hogy gyengélkedő egészségem megengedi, s hogy talállok valakit, ki nekem pénzt előlegez az utazás költségeinek és egy hónap óta csinált adósságaimnak fedezésére . .

Ma mylord Robinsonnal, a magánpecsét őrével, ki a miniszteri tanács legjobb feje, s egyszersmind legjobb szándékkal viseltetik a külföldi országok s ezeknek vallásbeli ügyeik iránt, — emlékiratomról szólván, kértem őt, mondaná meg őszintén, mily választ várhatok reá. Ő megvallotta nekem, hogy a tanácsban, hol emlékiratomat megvizsgálták, eszébe sem jött senkinek, hogy felvilágosítást kívánhatnék a királynétől ígéretére nézve, miszerint magát az éjszaki békéltetésbe avatja fennséged érdekében . . A királyné, mondá Robinson úr, szóba hozván az éjszaki béke ügyét, az illető hatalmasságok követei ad referendum vet-

1711. NOVEMBER.

ték a nyilatkozatot; s a királyné, ha akarná, sem mondhatná meg jelenleg, mennyiben fogja fennsége érdekait támogatni, szükséges lévén, hogy előbb az illető fejedelmek valamennyien elfogadják a közbenjárást, aztán a congressus helyét meghatározzák stb. Robinson úr biztosított, hogy fennsége számot tarthat, miszerint akkor majd a lehetőségig fogják fennsége kielégítését s a protestans vallás ügyét előmozdítani. Ez a királyné valószínű szándéka, mondá; s tudván ezt, idővesztetetés volna felvilágosítást sürgetni, melyet különben is aligha adnának. — S csakugyan kell hogy ilyes legyen a királyné szándéka, miután egy becsületességéről és vallási buzgalmról ismeretes úr biztosít iránta. Ehhez képest, úgy látszik, nem voltam épen szerencsétlen negotiatióban; de mivelhogy mindezekhez sok idő kellene, s bizonytalan lévén, hogy fogják-e az éjszakai hatalmasságok a királyné közbenjárását egyhamarjában elfogadni: a fennsége boldogságát óhajtozók nézetei s különösen az enyéim azok maradtak, melyeket szerencsém volt már több ízben fennsége nek megírni; t. i. jobb volna Magyarország szabadságai maradványainak s a jövőnek megmentésére, megragadni a császári felséggel való kiegyezkedésre a jelen alkalmat, midőn köteles magát Magyarországon megkoronáztatni s az ország szabadságait megerősíteni. Említettem ezt mylord Robinsonnak, megmutatván neki, miszerint nem ok nélkül tehetni fel kiegyezkedési hajlandóságot Anglia és Hol.

land szorgalmazására a császári udvarban, melynek maximái megváltoztak. Jobb alkalmat — mondám — nem lehetne találni fennséged s a religio helyreállítására; s védveim következtében anyyira meggyőződött a királyné közbenjárásának szükséges voltáról, hogy kért, nyujtanék be új emlékiratot; ő pártolni fogja. Sükerült tehát, úgy hiszem, rátéríteni a minisztériumot negotiatióm fő-céljára: a királyné bons offices-jeit kieszközölni. Fennségednek tisztességes ürügye lesz, ha helyesnek találja, indítványokat tenni a császári udvarnak, melynél, a külhatalmasságoktól támogatva, nagyobb hajlamot tehet fel irántuk. Ezen újabb lépés, mely fennséged ügyeinek javára elkerülhetlenül szükséges, s a már felebb előhozott okokon kívül még az, hogy nem akarok gróf Gallással, ki tíz nap mulva elindul innen, útban találkozni, kényszerítenek még itt maradnom, erősen híven, hogy a parliament megnyitása előtt kezemben legyenek végbeadványaimra a királyné határozatai. S midőn fennségedhez indulandok, intézkedni fogok, hogy a békealkudozás mibenlétéről folyton értesítessem, s hogy időről időre irhassak mylord Robinsonnak és a miniszteri tanács egyéb tagjainak, ha fennséged kívánandja. Mihelyest magát a királyné elhatározza az ügynek a császári udvarnál szorgalmazására, elhatározni fogja magát arra is, hogy az Egyesült Belga Rendekezt csatlakozásra felhívja, mi hollandi negotiatiómat, mely különben is a jelennek foganatjától függ, könnyítendi. A békealk-

1711. NOVEMBER.

vásról részletesen irtam folyó hó 24-én. Fennséged bizonyos lehet, hogy ezen ügy el van döntve, s hogy a kik még a császárral sem gondolnak, azok a szerződésben egy szóval sem emlékeznek meg fennségedről. Egyébiránt Vetés urnak erről többet kell tudnia mint nekem, és sürgetnie az ügyet a francia udvarnál, mivel Párisban indítatott meg a negotiatio ‘

November 28. Szombat. Danczka.

(*Klementnek Rákóczi*). ,Vettem october 30-án és november 10-én kelt leveleit. Okoskodásaiban és észrevételeiben buzgalmának és ügyeim iránti szokásos figyelmének bizonyosságait látom ; de anélkül hogy megvizsgálnám, ha valósulhatnak-e hozzávetései vagy sem, el vagyok tökéltve öszves célzataimat és igényeimet a közbéke-szerződésre halasztani, olyképen, hogy azon esetre, ha ez nem köttetnék meg most, bevárom a conjuncturákat, melyeket keletkeztethet az idő, hogy érdekeim fogantatására visszatérjek. Azok, kik hiszik, hogy eljárásom hazám rövidségére van, mert semmiképen sem akarok kiegyezkedni a bécsi udvarral, nézetöket változtatják, meggondolván, hogy azon esetre, ha visszatérnék Magyarországba, egészen meztelenül, úgy szólván, s alávetésem által helyeselve mindazt, a mi ott törvények és szabadságok ellenére történik: jövőndőre nem lehetne hasznomat venni, midőn szükség leszen oltalmazóra ; s azon-

felül személyes biztosságomról sem lehetne szó, ha kedvem volna ezen urak véleményéhez alkalmazkodni. Nem mehetek s nem akarok visszamenni, hanemha hazám támogatására és saját magamnak biztosításával. Én nem vagyok fejedelemségemnek vagy némi hasonértéknek birtokában; s nem remélhetvén, hogy akár az egyiket akár a másikat idegen hatalmasság támasza nélkül elérjem: e végre bizodalmasmat Franciaországba vetettem, mert biztosítva vagyok ígéretei által, hogy követeinek meg fogja hagyni érdekeim felkarolását az értekezleten. Nem hogy rossz véleménynyel lennék Anglia minisztereinek eljárásáról irántam, csaknem bizonyossággal azt következtetem belőle, hogy mihelyest ezen udvar s a francia között meglesz az egyesség, az angol miniszterium nagyobb buzgósággal, mint kld most hiszi, fel fogja karolni mind azt, mit Franciaország szóba hozand ügyemben.

Irtam Jablonski úrnak, hogy nyujtsen nekem módot pénznek váltás nélkül kld. kezéhez juttatására. Három óra fogok küldeni egyszerre, s gondom lesz, kldet mindig pontosan a szükségesekkel ellátni. Folytassa híradásait, és erősítsen meg azon kedvező véleményben, melylyel vagyok iránta.

November 30. Hétfő. Elbing.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Indultunk meg Elbingából tizenegy lóval délelőtt tíz óra tájban Danczka felé felséges urunkhoz. Ezen nap mentünk három mélyföldet s háltunk meg egy vendégfogadóban.”

1711. DECEMBER.

December 1. Kedd. Danczka.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Hajnalban megindulván innen,*) tizenegy óratájban értünk be délben Danczka városára, ki is Elbingához nyolcz öreg mélyföld. A váraszon általmenvén, felséges urunk szállására a felső hóstátra mentünk, holott is ebéd felett találtuk ő felségét. Elbingán innen egy mélyföldnyire, mentünk által a Rogas vizén hidason, ki is vagy on olyan mint a Bodrog, de sebesebb; ismét más nap reggel idején mentünk által a Viszlán hidason, ki is Elbingához jó négy mélyföld. Itt a Viszla kétfelől magos töltésekkel fel vagy on szélesen töltve; holott a Viszla fenytebben jár a lapálynál, a földszinénél úgy, hogy, ha az töltés nem tartaná, az egész körülötte való tartományt elborítaná. Ez a nagy töltés a várasig tart.“

December 1. Kedd. London.

(*Rákóczinak Klement*). „Mylord Robinsonnal volt értekeződésem után emlékiratot nyújtottam be, kérvén a királynét, méltóztatnék gondoskodni az eszközökről, melyekkel a császári udvart fennségeddel való egyezkedésre bírhatni; s hozzáadván minél szabatosabb kifejezésekben, hogy miután lényeges dolog, épen a császár megérkezésének kedvező pillanatát használnunk fel: ő felségének, a királynénak kegye annál nagyobb leszen, mennél hamarabb

*) A november 30-ka alatt említett fogadóból.

fogja vigasztaló nyilatkozatát kiadni; minden haladék kártékony lehetvén fennséged ügyére nézve. A miniszter uraknál sem hagytam fel a segédszorgalmazással, s folytatom addiglan, míg emlékiratomra olyas választ fogtam venni, minőt fennséged érdekei kívánnak. Mult hó 28-án Buis úr jelentette a királynénak, hogy a mély tisztelet, melylyel küldői, az Egyesült Belga Rendek, ő felsége iránta viseltetnek, rábirta őket, miszerint megegyezéseket adják a congressus tartásához... A császári udvar kész emlékiratot küldött itteni residensének, Hoffmann urnak, melyben erélylyel nyilatkozik a béke ellen.. Már többrendbeli leveleimben említettem az okokat, miért sürgeti az angol miniszterium a békekötést. Kívánja azt a parlament, mely csak nagy ügygyelbajjal teremthetné elő a szükséges tőkét; már kilenczvenkilencz évre lévén kivette a nemzetre az adók. Fennséged érdekei azt kívánnák, hogy járulnának bár a császári felség indítványához a szövetséges hatalmasságok, mert ezeknek jó alkalmuk volna aztán, fennségednek előnyös békét szerezni; de azt is bizonyosnak tartom, hogy miután a császári udvar jelenleg a legnagyobb zavarban van a congressus miatt, fennséged saját kiegyezkedési indítványait is fogja meghallgatni, jól tudván, miszerint erős bizonyságokra van szüksége, ha el akarja hitetni a szövetségesekkel, hogy Magyarországbán lévő hadait fogja Franciaország ellen küldeni. Engedje meg tehát fennséged, mondanom, hogy a császári udvarnál teendő kísérletekre

1711. DECEMBER.

a jelen alkalmat kell felhasználni; e kísérleteket, remélem, ő porosz felsége is támogatandja; s nem kétlem, hogy a királyné is legujabb emlékiratom értelmében sürgettetni fogja e tárgyat ő császári felségénél, kinek millio oka lehet fennségedet meghallgatni és szövetségeseit nem lázítani még erősebben magára. Én annyival is inkább szorgalmazom a királyné nyilatkozatát, mivel szükséges, fennségedet minélőbb élőszóval értesítenem többrendbeli részletekről, melyeket nem lehet papírosra bízni . . . Mylord Marlborough megérkezvén tegnapelőtt, igen jól fogadtatott a királyné által; mylord Robinson készül utazásához a congressusra.'

December 1. Kedd. Versailles.

(*Rákóczi*nak *Brenner*.) ,Fennséged előtt már tudva van, hogy chiffreim még nem érkezvén meg, utasításom tartalma ismeretlen előttem. Remélem azonban, hogy itt lesznek nem sokára, s időm is lesz elégséges, elkészülnöm mindennel, mikorára Vetés úr képessé fogott tenni, hogy eljárhassak az ügyben. Neki, mint értésemre adta, most nincsen reménye, hogy az udvar fennséged hátrálékait kifizesse, noha ennek szorgalmazására szorítkozik összes működése. Én tehát szükségesnek láttam Torcy úrhoz fordulni mind a költségre mind a megbízatásomat*) illető egyéb dolgokra nézve. A miniszter

*) Rákóczi érdekeit az utrechti congressuson képviselni.

válasza két pontból áll. Ő szólni fog a királylyal fennséged kívánságának mi módon létesítése iránt; s ő nekem nem adhat pénzt, míg fennséged utasítását nem veszi; nem rég ugyanis azt iratta néki fennséged, hogy pénzét Danczkába várja. Ez még nem baj magában vége; az ügy nem fog hátramaradást szenvedni, feltéve, hogy fennséged méltóztatik azonnal válaszolni; de ha meggondolom a mit Vetés ur mond, semmire sem tudom magamat elhatározni.

Van szerencsém fennségedet újra és újra biztosítani, hogy részemről nem fog tapasztalni sem hanyagságot sem késedelmet szolgálatában; és hogy csak is fennséged parancsai léptethetnek ki visszavonultságomból, mint mely illik olyas praelatushoz, kinek összes vagyonát bukásában magával sodorta az állam, sőt mondhatom, összes lényét, az egy lélek kivételével, mely a bécsi udvar daczára megmentethetik mindig.

Ez oknál fogva, kegyelmcs uram, öszves soromat igen természetesen fennséged kezére bízom, a mily őszinteséggel és naivsággal, oly hűséggel és engedelmességgel egyszersmind, kérvén alázatosan fennségedet: kövesse a vele született jószág szabályait és Isten tanácsát, engem vagy visszavonultságomban hagyván, vagy, ha úgy tetszik, megerősítvén szándékomban, fennségedet becsületesen és sükerrel szolgálni; de kerültesse ki velem a boszantó középutat, melyen tökéletlen, hézagos eljárás által nem fognám jól szolgál-

hatni fennségedet, s más részről mégis minden haszon nélkül gátoltatnám tervemben, kellemes visszavonultságban tölteni életemet.

Ezen terv, kegyelmes uram, abban áll, hogy időmulasztás nélkül előkészítsem magamat egy a jövő évben elfoglalandó theologiai tanszékre; olytén tiszt ez, melyben eljárhatniok nálamnál sokkal jelesebb férfiak dicsőségöknek tartják; példa reá, legujabban, abbé de Monaco, a hasonnevű souverain fejdelemnek fia. De mivelhogy ilyes tiszt szorgalmat, előkészületeket és visszavonult életet kíván, mint a kinevezés feltételeit, ennélfogva nem fér meg a követséggel.

A boszantó középút, melytől tartok, ez volna: „netalántán elküldjenek ugyan, valami költséget adván, de, valamint Olaszországban cselekedtek, akkor hagyjanak el, mikor legjobban kívántatni fog, hogy vagy ottan légyek, vagy tovább is menjek, oda, hol fölségednek még jóakarói vannak. Ha mindenben kedvek szerint járok, talán nem lesz hasznára fölségednek; ha nem cselekszem, bennhadnak. Azonkívül, ha király és delfinusnál nem insinuálom magamat, Vetés uramtól függök, ki hirtelenkedni szokott; confusio lészen. Szavaimnak miképen higyenek levél nélkül?“*) Ez volna tehát

*) A „netalántán — — nélkül“ passus magyarul van fogalmazva a különben francia levélben; azt jelzi itt is, mint másut, a „—“.

RÁKÓCZI FERENCZ.

oly középút, mely háborgatna magányomban s melyen fennségednek nem lehetnék hasznára.

Ha ellenben fennséged parancsolja, hogy sütkerrel szolgáljam, méltóztassék, kérem, ahhoz az eszközöket oly kegyelmességgel engedélyezni, minő szabadsággal és bizodalommal indítványoztatnak általam.

Úgy látszik nekem, kegyelmes uram, hogy három dologra van szükségem. Az első: nem zavarlatni, s nem contrecarríroztatni senki által. Vetés úr jelenleg egy emlékiratot akar benyújtani a királynak s a dauphinnek: fennséged méltó bizalmatlanságáról (mint mondja) az oltalom folytatására nézve; továbbá: a fizetés felfüggesztéséről; a szerződésről, mely állítólag Rákóczi György fejedelem s Franciaország közt létezett; arról, hogy mit mondtak nehány francia miniszterek fennséged kisebbségére; arról, hogy a király nem nyilatkoztatja ki, vajjon mit akar fennségedért tenni; a feltételekről, melyek alatt fennséged kész békére lépni, s viszont azokról, melyek alatt nem kész; és még több egyéb dolgokról; — mind ezt pedig egyenesen fennséged nevében e szavakkal: az én uram kinyilatkoztatja sat. sat.; anélkül hogy fennséged czélzatait tudná, melyek utasításom chiffreiben foglalvák. Ő Spanyolországba is kíván menni.

A második dolog, melyre szükségem van: „Királ és delphinusnak szóló levelcim ha volnának, hogy ezen dolgot recommendálhatnám Torcy uram directiója és instructiója szerint, mindenek tudtára

lévén ő nagyságának“, anélkül hogy Vetés urtól függjek, kinek eszméihez alkalmazkodnom kötelességem sértésével járna.

A harmadik: a költség. Ha fennséged azt ezentúl meg akarja kímélni, nem kívántatik egyéb, mint azon kegyessége, melyről legújabb levelében biztosított. Itt mindennapi dolog, egyszerű javadalmakkal (melyek a politikai szolgálattételeket nem ellenzik) látni el a ranggal bíró egyháziakat, még olyasokat is, kik nem hivatkozhatnak hűséges szolgálataikra; régi szokás; a nemesség megélésének egyik eszköze. Az én családom Magyarországon új, de Németországban igen régi; itt a nagy káptalanokban több kanonok az én nevemet viselte, mint velem azonegy származású; s ha fennséged hajlandó lesz, készséges szolgálataimat is némileg érvényesíteni: nem kétlem, hogy e jogczímek, ha egy nagylelkű és méltányos király előtt a mérlegre vettetnek, nekem mindennapi kenyereimet biztosítani fogják; s én óhajtom, hogy ez esetben jövedelmeim úgy tekintessenek, mintha azokat közvetlenül fennséged adná nekem; ugyanis, örömet fogom ama jövedelmek fogytáig szolgálni, anélkül hogy fizetést kívánnék fennségedtől. Ha biztosítatom, hogy némi javadalom, megüresültével mindenesetre nekem jut, már most is hitelbe kapnék oly öszletet, melyből megélhetnék, s melynek segédével megnyithatnám működésemet.

Könyörgök fennségednek, méltóztassék nekem elhinni, ha mondom, hogy mihelyest vég-

RÁKÓCZI FERENCZ.

szükség vagy betegség esetében magamat biztosítottak tudom, (gyalázatba és végnyomoruságba merülhetvén a becsületes ember, ha ilyen esetekre nincsen biztosítva) nem habozom, öszves jóvelmemet fennséged szolgálatára szentelni. Ha nem tartzózkodtam, magamat az orgyilkosok töreinek kitenni oly cselekedetek által, melyek Lengyel-, Porosz- és Olaszországok tudomására jutottak: pénzemet még kevésbé fogom kímélni, érdeemben is állván, hírnevem öregbülésével is járván, hogy fennséged szándékait süker koronázza; de kivált azért, mert őszinte vágyam, látni az igazság, látni a magasztos érdem diadalát. Fennséged emlékezete a tisztelet, veneratio, engedelmesség és hódolat hűséges érzelmeivel, mélyen szívembe vésve marad mindétig. U. I. Dabsak úr innen Lengyelországba megyen; sokáig beszélt a (bajor) választó fejedelem ő fennségével, midőn Namuron átutazott; szerencséje lesz, fennségednél tisztelkedni. „Jó volna, fölséges uram, ha innéd elmenvén (Utrechtbe) vagy akármely más alkalmatossággal, adhatnék annak az fölséges úrnak egy levelet, recommendálván az dolgokat.“

December 1. Kedd Páris.

(XIV. Lajoshoz emlékirat *Vetéstől*). „Sire. A békealkvás megújulása alkalmul szolgál, legkeresztyénobb felségednek teljes alázattal emlékezetébe juttatnom az oltalmat, melyről Erdély fennséges fejedel-

1711. DECEMBER.

mét biztosítani méltóztatott. Az ő sorsa olyas, hogy a mely mértékben félnie kell ellenei dühétől, azon mértékben remélenie kell felséged oltalmától. Isten mentse őt attól, sire, hogy kegyelmességét kétségbe vonja; de vannak észrevételei egynémely jelenségekre melyek őt amaz oltalom folytatására nézve aggasztják.

Találkoztak felséged miniszterei között, kik még akkor is, midőn ezen fejedelem ügyei jó karban állottak, róla szóltukban mondogatták, hogy a nagy fejedelmek érdeke, midőn háborúban állanak egymással, azt kívánja, miszerint az egyik a másiknak alattvalóit fellázítsa; de ha kiegyezkednek, akkor meg' az áll érdekekben, hogy igen ovatosan támogassák az általuk fellázítottakat, mert ez kölcsönösen érzékeny kárukra fordulhatna. Azt akarták mondani, úgy látszik: hogy felséged a fejedelmet csak úgy tekinti, mint az ausztriai ház egyik fellázadt alattvalóját, kinek nem szabad hogy más nézetei, érdekei legyenek, mint azok, melyeket felséged neki engedélyezni méltóztatotik a részéről eszközölt diversióért. Maga felséged is helyeselni látszott minisztereinek eljárását azáltal, hogy ama lépés óta, melyet e fejedelem 1707-ben Ónodon, hogy felséged kegyeiben részesülhessen, — merem mondani, — felséged tanácsára tőn, már szóba sem akarta hozatni azon formális szerződést, melynek megkötése állítólag csak azért halasztatott el előbb, mivel a szövethozott rendek még nem mondottanak ellen az ausztriai ház királyságának. És mióta sze-

RÁKÓCZI FERENCZ.

rencsétlenségek érték ő fennségét, felséged miniszteriuma arról tanakodván : ha kell-e kifizetni vagy nem, a fejedelem segédpénzének hátrálékjait, azt végezte, hogy nem, még pedig azon egyetlenegy oknál fogva, mivel nem létezvén felséged között és közte semmi szerződés, melynek alapján a felséged által neki adományozott pénz segédpénznek címezethetnék, az csak kegypénznek tekintethető, melyet felséged, tetszése szerint, folytathat vagy nem, anélkül hogy ő panaszt emelhetne miatta.

Ezen három jelenség, sire, méltán aggodalmat keletkeztetett a fejedelemben, hogy érdekei azonképen mint a multban, úgy a békekötés alkalmával sem fognak tekintetbe vétetni; sőt teljes megfélekedezésről tartania is van oka.

De ő mindazáltal felséged lábaihoz borúl, mint született szövetségese, azon oltalom alapján, melyről Franciaország az ő ösatyját, Rákóczi Györgyöt, biztosította, mely oltalomnak atyáról fiúra kell válna szállania addiglan, míg Erdélynek e házból lesz fejedelme; lábaihoz borúl, mint az, kit felséged Erdély fejedelmének ismert; mint az, ki felségednek levelekben és követek által ismételt biztosításai iránt oly bizodalommal viseltetett, hogy azokat kész volt elejébe tenni bármely formális szerződésnek; mint az, végre, ki még most is őszves reménységét a királyok legnagyobbikának nagylelkűségébe és kegyességébe helyezi; miért is alázatosan elejébe tertjesztek íme néhány pontot, melyek az ő érdekeire vonatkoznak, s me-

1711. DECEMBER.

lyeknek felséged követői által támogattatását kéri.

Ő fennsége jól tudja, sire, hogy az ausztriai ház őt fellázadt alattvalójának tekintvén, kéri fogja felségedet, ne avatkoznék a ház ügyeibe; de a fejedelem tekintetbe kéri vétetni felséged által, hogy ő sem nem malecontentus sem nem revoltáló alattvaló, hanem szabad fejedelem és felséged szövetségese, ki saját maga és hazája védelmére fogott fegyvert; s hogy tehát mind felséged dicsősége mind ő fennségének érdekei nagy csorbát szenvednek, ha megengedtetik, hogy fellázadt alattvaló gyanánt tekintessék. Aztán ő fennsége kész inkább a leggyászosabb számkivetésben meghalni, mint lemondani a souverainitás méltóságáról, melyet egy szabad fejedelemség rendei ununimi voto adtak meg neki. Ő Magyarország koronája alatti jószágainak visszaadatását nem eléгли, hanem hozzá illő más előnyöket is követel a császártól. Mert azonkívül, hogy azokat nem fogja élvezhetni, ha nem fogad el egyszersmind némi amnistiát, s ha nem hagy fel a ragaszkodással, melylyel felséged iránt akar viseltetni, míg él: inkább meg akar halni, mint egy magánzó állapotára jutni

Ő fennsége kéri az Űristent, hogy tartsa meg felségedet, hogy áldja meg hosszas boldogsággal.

(A legkeresztyénebb királynak Erdély fennséges fejedelme részéről avégett bemutatott pontok, hogy a közbéke-congressus elejébe terjesztessenek.) I. Erdélyország helyezettessék vissza szabad

RÁKÓCZI FERENCZ.

fejedelmválasztási jogaiba, melyektől a néhai Leopold császár között egy részről, és Apafi Mihály fejedelem s a rendek közt más részről 1686-ban kötött szerződés hetedik cikkelyének ellenére megfosztatott. A cikkely így hangzik: Erdély törvényes fejedelme Apafi Mihály úr semmiképen sem fog háborgattatni, valaminthogy fiaurának, szintén Apafi Mihálynak már megtörtént választását is érvényesnek, helyesnek ismeri ő felsége; kettejük — reméljük — késő halála után pedig Erdély rendeit illesse a szabad választás, jogaikhoz képest. II. Miután a császári felség s az erdélyi fejedelem közt megalakult e szövetség és szerződés alapján a fejedelmek szabad választása meg' helyre állítatott Erdélyben: a fennséges úrnak a rendek által törvényes fejedelemmé és souverainné lett megválasztása, helyesnek és törvényesnek ismeretessék, a fejedelemség birtokába is iktattatván ő fennsége. III. A császári felség mindazon magyar urakat és nemeseket, kik szabaditékaik helyreállítására szövetkeztek, visszaikatja jószágaikba, rangjaikba, tiszteikbe és méltóságaikba, valamint ezeket összeszövetkezésök előtt birták vala '.

December 1. Kedd. Páris.

(*Vetés emlékirata a dauphínhez*). ,Fennséges ur! Oculi nostri ad te convertuntur, domine, spes nostra et refugium nostrum, így könyörög alázatosan Erdély fennséges fejedelme te fennségednek, hogy őt

1711. DECEMBER.

oltalma alá venni méltóztassék, kivált a jelen conjuncturákban, midőn végleges határozatok hozatnak Európá sorsáról. Ő nem biztosíthatja magát sem hatalmasabban sem sikeresebben ellenségei, sőt még azon félelme elől is, melyet az általam ma reggel a királynak kézbesített emlékiratban foglalt reflexiók költenek fel benne, mint ha fennséged lábaihoz borúl, könyörögvén alázatosan, méltóztassék őt oltalmazni mind elleneinek dühe mind pedig azok elől is, kik szeretnék a királyt ama kegyes biztosításainak végrehajtásától eltéríteni, melyeket ő felsége neki levelei és követei által adni méltóztatott.

Ő fennsége meggondolta azon körülményeket, melyek a királyt netalán gátolni fogják, hogy absolut ura legyen azok sorsának, kik szerencsések voltak őt e háborúban szolgálhatni. De a fejedelem egyszersmind erősen van meggyőződve, hogy miheleyst a király az angol koronát külön érdekei és conventiái iránt ki fogja elégíteni, Nagybritannia királynéja oly szorosán fog ő felsége szándékához, a békének a többi szövetségesekkel is megkötetéséhez csatlakozni, hogy azon esetre, ha nem tágit védenctei oltalmában a király, elvégre is kénytelen lesz a császár, nekik teljes elégtételt adni; bizonyosnál bizonyosabb lévén, hogy megalakulván ő felsége és Anglia között a béke, az Egyesült Belga Rendek sem fognak késni a magok békéjének megkötésével . . .

S mi több, én biztosan állithatom, hogy An-

glia királynéja s a hollandiak nagyobb hajlammal viseltetnek ő fennsége, mint a királynak bár mely szövetségese iránt, még pedig az állítólag reformált hitvallás tekintetéből, mely t. i. csakhamar egészen elenyészettnek Magyarországon és Erdélyben, ha ezeknek korlátlan urok marad a császár. Látván tehát, hogy nincs más mód e hitvallás fenntartására, mint fejedelmet vetni Erdélybe: e két hatalmasság fogadást tett a fejedelemnek, hogy ők támogatandják ő felségét törekvéseiben, neki, Rákóczinak, szerezni meg ama fejedelemséget; hogy örömmel fogják a fejedelemválasztás szabadságát Erdélyben helyreállítva látni, helyeslővén a rendeknek ő fennségére esett választását. Poroszország királya szintazonképen biztosított bennünket, s a hannoveri választó fejedelem is beléegyezett, hogy követei Poroszországéihoz járuljanak szorgalmazásukkal, miszerint a császár öszves jogaikba és szabadítékaikba köteleztessék visszaállítani az erdélyieket.

Okom van hinni, hogy oly áhítatos és katolikus fejedelem, minő fennséged, csak kelletlenül támogathat oly ügyet, mely az eretnekséget előmozdíthatná; de szerencsém van alázatosan előterjeszteni, hogy ő fennsége, ki Erdély trónusát elfoglalandja, igen katolikus fejedelem lévén, a lehetőségig fog a római katolikus hitvallás meggyökerezésére törekedni; s én előre látom, hogy szelídsége, buzgósa, áhítatossága és kedves modora inkább fogják virágoztatni az igaz vallást Erdélyben, mint az erószak, melyet Ausztria az eretnekség ellen fogantatba

1711. DECEMBER.

vehetne ; s hogy épen a szabad fejedelmválasztás helyreállítása, ha t. i. ő fennségéé fenntartatik, az fogja nyakát szegni az eretnecségnek Erdélyben.

Felesleges volna még előterjesztenem az előnyöket, melyek ő fennségének Erdélyben uralkodásából Franciaországra fognak háramlani; azok teljesen ismeretesek fennséged előtt . . . ‘

December 4. Péntek. Páris.

(*Rákóczi*nak *Brenner*). ,Vettem fennséged levelét, melyet november 17-én méltóztatott nekem Elbingből írni, a chiffrek kulcsával együtt, utasításom s a 28-án kelt levél megfejtésére . . . Hogy ,a király elébe terheszthessem‘ az elejébe terjesztendőket, méltóztassék nekem ő felségéhez szóló levelet küldeni, a korábbinak már rég múlt kelete lévén, t. i. 1710. augusztus 16-dika. Szükséges azonkívül, miszerint fennséged kérje meg Torcy urat, hogy engem mintegy az audientiák birtokába helyezzen, mert szabályszerűleg csak a characterizált követeknek van audientiájok; a többiek en passant adván át leveleiket, mikor nincsen alkalom, beszédre, előterjesztésre . . . ‘

December 5. Szombat. Páris.

(*Rákóczi*nak *Brenner*). ,Némi válasz, melyet nekem Torcy ur, midőn végizben az udvarnál valék, adott, kapcsolatban azzal, mit szintaz nap

RÁKÓCZI FERENCZ

beszélgetés közben mondott, máris világot vett arra, mit utasításának végszakaszában tudni kíván fennséged. „Elíg az, hogy úgy is el nem hagyja,“ hanem pulsate et aperietur.

Vetés úr kért, irjam meg fennségednek, hogy ő a bajor választó fejedelemsnélezrecesi állomását ismét el akarná foglalni, de azáltal nem kíván fennséged szolgálatából kilépni. Zavarban van, úgy látom. Egynémelyek nem rég nemességét és címzeit kétségbevonták; a kettős házasság hire szintén kezd terjedni. „Az főminiszter pedig minden alkalmatosságban tőti boszuságát rajta; noha politikus ember, mindazonáltal ilyen szókkal beszél ő kegyelmének: kitetszik, klddel az ura nem gondol, nám, királynak kld hire nélkül irt.“ S ő mégis kérte, írja fennségednek fizetése iránt. A boszuság, hogy a pénzkezelés nem bizatott rá, s a gonosz hírek, melyek róla keringenek, azt tanácsolják neki, hogy ismét az elector szolgálatába lépjen, hol mindenfélét fog megkísérteni. Én utasításaimat nem közlöm vele. Nem ismerem pénzvizonyait; sokat panaszkodik. Szeretném, ha ő elégedettebb volna, fennséged meg' általa jobban szolgálva.

December 5. Szombat. Páris.

(*Rákóczinak Brenner*). Kötelességemnek tartom, fennségedet alázatosan értesíteni, hogy az udvar a szóban forgó negotiatiohoz, fennséged követének az utrechti congressuson működéséhez,

semmi rendkívüli pénzsegélylyel nem fog járulni; Torcy úr világos szavakkal nyilatkozott eziránt, mondván nekem, hogy a mit fennséged e célra szán, az a most utalványozott ötvenezer frankból fog levonatni. Vetés úr állítólag még azt is hallotta a mondott minisztertől, hogy ő e pénzt csak akkor fogja kézhez küldeni, ha eleve fennséged régiebb rendeleteinek elégtételt. Először is, bizonyos tizenhárom ezer németországi forinton leszen a sor, mint Vetés úr hiszi, kinek saját követelései tizen-nyolcezer tallérre mennek, még a drágakövek is negyvenezer frank erejéig lévén elzálogosítva . . .

December 6. Vasárnap. Páris

(*Rákócziának Vetés*). ,Utolsó kedden kihallgatásom volt a királynál s a dauphinnál; jövő postán szerencsém lesz, fennségednek elküldeni az emlékiratokat, melyeket mindkettőjüknek benyújtottam, valamint a miniszterium által reájok adott feleleteket is. Az Egyesült Belga Rendek útlevelei a király követei számára még nem érkeztek meg. Az angol hírek folytonosan jók... Abbé Brenner úr most is csak azon feltétel alatt akar Utrechtbe menni, ha a király őt oltalmába veszi; sőt épen naturalizáltatni kíván, (francziának ismertetni,) annyira fél a császár követeitől. De az udvar nem szándékozik őt a király emberéül nyilvánítani, mint ő kegyelme kívánja; én meg' mondtam neki, hogy naturalizáltatása nincsen fennséged érdekében. Tudom, hogy

általa más czélokat kíván elérni; de ez nem az én dolgom.'

December 6. Vasárnap. Nerajon.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „Danczkámul 21. novembris irott levelét felségednek alázatosan veszem. Úgy látom, jól praevideálta vala fölséged az durni*) majesztásnak complementumát; kiben consideratióra valónak itélem lenni, ha felséged mellől akar-e formaliter megszökni vagy penig maga tudatlansága mellől? Mert most az török békességnek bizontalansága, az anglusok traktája és az Kurakin expeditiója között, Augustusha való diffidentiaja megbódította eszét, nem tudott mit szólni; impar consiliis, sibi non sufficit, és így üdüt akart nyerni hac durna politica. Tudom én azt jól, hogy bár csak eztet mondotta volna, fölségednek elég lett volna et pro nunc bene sperare jussisset, de talám törvén nálok, az ki nem tud mit, ne szóljon az semmit.

Nagy dolognak tartom mindazáltal, hogy kezire merte venni az czárné az dolgot, s nagy bizodalمام van hozzá, hogy legalább cum majori fundamento fogja fölséged kitanulhatni, ha ugyan van-e függesztett elméje az czárnak, vagy pedig ventu rapitur. Azt gondolom én, van az fátumnak is eszköze, mint fogója s pörölye az kovácsnak; ke-

*) Úgy látszik, némi gúnyos epithetuma a czárnak.

1711. DECEMBER.

mény munkát viszen nagy tűznél véghez az pöröly az kovács kezében ; ennek kovácsa az fátum. Utut sit, fölséges uram, megvallom, non ut bonum sed ut necessarium considerandum habeo legalább magam részirül, mert hol remélhessem, ut vel caput reclinare possim. Már nem gondolkozom másokrul, hanem fölséged udvarában megmaradt hívekrül. Most is az szegény cavalír uraimék*) hozzám küldték tisztjeket; ők egyátalján csak allandók akarnak maradni, s készek elmenni Moszkvában, az hová ugyan már elküldtem Henter uramat magam embereimmel az kvártélyok kézhezvételire ; s megirtam Kruccsai uramnak, ha lehetne az költséggel, megvárni Benkovicsot, kit postán küldtem fölségedhez, s talám Henter tudósítását is. Igen jó volna, hogy fölséged absolute parancsolhatna irántok ; de ha nem lehet, mintsem azt is költség el, az kivel el kellene menniek az kvártélyban, inkább javallom (minthogy Kruccsai uram uj esztendőnél tovább nem biztatja az udvart kivált az cavalírokat) inkább azon heti pénzeket adja kezekben ; azzal menjenek kedvek szerént az kvártélyban, és kinek dolmán, mente, köpönyög s az mi kell, szerezzen magának.

Forgács uramnak most veszem levelét, írja, hogy Bártfáruul készülnek reá az németek ; kéri az nagyheütmant, parancsoljon oltalmáruul ; s kérdi tőlem, mikor megyek Moszkvában, mivel már elmen-

*) Az úgynevezett „nemes compániát“, Rákóczi testőrhadát érti.

tek az hadak is. Az mint hallom, Antal*) és Csáky Mihály uraimékkal egyet akarnak érteni s elhiszem Károly jövetelit várják; még ugyan nincs válaszon tőlök.

Magam iránt pedig, felséges uram, megvalom, nem tudom mit irnom, mert ha lehet, elvárom Henterék tudósítását. . . . Most az nagy heütman kéretlen mutatá generositását, egy majorját adta ajándékon, itt Premislaunál tengek az míg lehet meliora sperando ex incomprehensibili providentia divina. Az muszka megyen s az tatár gyün, azt mondja. Laczkó**) iránt ajánlott kegyelmességét fölségednek alázatosan köszönöm, én ugyan nem tehetek már jól vele, ha csak felséged, kegyelmes atyja nem lesz, pessime valebit. Én azonban sicut eram in principio et nunc et semper változhatatlanul, szakadhatatlanul maradok felségednek alázatos hív szolgája gróf Bercsényi Miklós.“

December 8. Kedd. Danczka.

(Sz. K. A. naplója). „Az német liberiat vettük fel hárman Danczkán, az asztalnok Kálnoki Mihály, Török Zsigmond és én.“

*) Eszterházy Antal.

**) Fiát, Lászlót érti.

1711. DECEMBER.

December 9. Szerda. Danczka.

(*Klementnek Rákóczi.*) ,Küldök Jablonski úrnak váltót kilenczszáz tallérról kld számára . . Kímélje a lehetőségig e pénzt; ügyeim jelen állásában száz oka lehet, költekedéstől ovakodnia; én könnyen jöhetnek, bár mint resteljem, oly állapotba, melyben nem lesz módomban, kldnek segédet oly gyorsan küldeni, mint szükségeltetnék. Az ígért száztallérnyi havidíjra mindazáltal számot tarthat. Minapi levelemből látni fogta, mint vélekszem az angolokról hozzámvaló viszonyaikra nézve; s kld könnyen megítélheti, miszerint hiba volna remélenem, hogy ők mellettem fognak nyilatkozni, mielőtt Franciaország, melybe még mindig bizodalmamat vetem, őket sürgetései által rábirja. Ezen, nekem közelenek látszó conjunctura bekövetkezéséig folytassa kld eljárását rendeleteimhez képest.“

December 10. Csütörtök. Páris

(*Rákóczinak Vetés.*) ,Van szerencsém ezzel fennséged kezeihez küldeni az emlékiratokat, melyeket e hó elsején a királynak s a dauphinnak bémutatattam vala. Tudom, hogy a miniszteri tanács elébe terjesztettek; de csak néhány nap mulva fogom megtudhatni s majdan fennségednek hűségesen bejelenthetni az eredményt.“

December 11. Péntek. Danczka.

(*Vay Ádám*nak Rákóczi). „Jóllehet mindeddig kívántam volna kldet circumstantialiter tudósítanom, miben legyenek dolgaink, de clavis nélkül írni nem mervén, Pápai maga levele által eszemben juttatá, hogy nála lehet az régi konstantinápoli clávisa, melyen iratom ezen leveletem; és mivel hűségében nem kételkedhetem, ugyan maga meg is fordíthatja.

Úgy látom, a czár iránt való opiniómban meg nem csalattattam, mert ha kld sokszori discursusimra és Bercsényi úrral való disputatióinkra reflectálja magát, vele kezdett munkámat inkább azért kívántam végig úzni, hogy semmit el ne mullassak, mintsem segedelme bizodalmában; utozásomnak is inkább az vala vége, hogy az más királyok udvarához közelebb eshessem. Remélettem ugyan, hogy jelen fogok lehetni azon az conferentián, az melyet az czár az alleátusival kíván tartani; de mivel azokkal maga is az czár szemben nem volt, magában elolvadott reménségem, s arra figyelmeztem, hogy visszatérvén az czár, el ne szalaszszam. Mely végre fordultam azért Elbingában hozzá, de szokása szerint napról napra halasztván az conferentiát, az midőn valamire resolválni nem akar: minden dolgaimat irresolute hagyván, elment Peterburghban; s minden cselekedetiből jól általláthattam, mely kevés igyekezeti és szándéka legyen, hogy érettem csak legkissebbet is cseleked-

jék. Melyre nézve méltónak sem láttam, hogy vele küldendő emberemre költséget tegyek; se lelkiismeretem arra nem vezérelhet, hogy akárkinek is klték közzül javalljam az kioviai sétálást,*) úgy considerálván ezen monarkát, mintha soha nem is ismertem volna. Nem tulajdonítom mindazonáltal annyira malitiának cselekedetét, mint miniszteriuma értetlenségének és innata sorditiesének; mert bizonyára, ha eszek lett volna, ezen mostani conjuncturákban, az midőn tudnillik az universalis békesség traktáltatik, félben hatta volna hajókázását; de az értetlenség okozván irresolutióját, minden dolgaiban habozónak és félénknek tapasztoltam lenni.

Mivel már ittlétemtől fogvást jobban kinyilatkozott az universalis békességnek traktája, az mely az francia király részéről az anglusokkal csakhamar az utolsó császár halála után kezdődött, s igen homályosan és bizontalanul még Kukizován létemben megsajditottam vala az külső udvaroknál lévő embereim által: elmémet arra fordítottam, hogy az által exoperálhassuk boldogulásunkat. Azt gondoltam, hogy nagyobb difficultások fognak occurálni Carolus electiójában, de minden titkos repraesentatióim haszontalanok valának, és az választása meglőn, elannyira, hogy mind az prussiai udvar,

*) V. ö. jelen munka 5-ik lapjával, az ukrainai letelepedésről szóló ponttal. A kiewi vajdaság Ukrainának Oroszországhoz a tizenhetedik század végén került része.

mind az angliai királyné, úgy Augustus is csak az submissiót svadeálják, nyomorút hazánkat úgy mint fegyverrel nyert országot considerálván ; csak egyedül az francia király táplál reménséggel és as-securatióval, hogy ezen traktának alkalmatosságával, dolgaimat mint saját dolgait kívánja kezére venni ; s eczersmind végső resolutiómat kívánta tudni. S ez vala oka, hogy minap klmetektül opiniót kértem vala ; de úgy látom Bercsényi úr leveleibül, hogy azt véli felőlem, hogy grácziaérésre akarok lépni. Az alatt is mindazonáltal a francia udvarhoz resolutiómat megírtam, hogy ha hazánk szabadsága legitima dieta által nem stabiliáltatik, fejedelemségem avagy aéquivalens nem adattatik, készebb vagyok protectiója alatt hazámon kívül bujdosnom, mintsem nemzetem rabságának consentiálnom. Ha pedig minden reménség felől az békesség traktája felbomlanék, suppeditáltam modalításokat, azaz : melyek által pénzbeli fundusokat suppeditálván, lehetne újra kezdeni az hadakozást ; fulciáltatik reménségem avval, hogy az francia király már az anglusokkal megegyezvén, az békesség traktájában praescribálni fog, mert még eddig is ki nem adták volna az passust a francia plenipotentariusoknak az hollandusok, hogy ha nem declarálta volna az királyné, hogy nálók nélkül végzi az békességet, ha differálják. Az is való, hogy ezen alkalmatossággal az austriai ház successiója felől is végezni akarnak, hogy, ha Carolus deficiálni találna, halála uj hadakozást ne okozzon És kétségkívülvaló dolognak

1711. DECEMBER.

tartom, hogy az francia király oly szívesen kívánván dolgainkat promoveálni, az mint ajánlja, mind azokkal erősíteni fog, a kik hamarább békéllenek; ha pedig az austriai ház és az Imperium csakugyan continuálják az hadakozást, nem lehet kételkedni benne, hogy, az anglusok elállván, szerencsés hadakozása ne légyen az francziának, és idővel is helyre ne álljanak dolgaink.

Ezek valának okai, a miért eddig directe Carolushoz nem folyamodtam; az prussiai udvar által mindazonáltal actualiter tapogatom maga és az udvara elméjét irántunk. A mi addig való subsistentiánkat illeti, még Isten ezen az uton való boldogulásunkat felvirasztja, azt már én pro statu nostro exulanti magamra vállalom, csak idején tudósítsom kld, mennyire szabtatok hónaponként udvaromat. Mivel pedig ezekből általláthatja kld, hogy remélhető boldogulásunk nem az bujdosók számátul függ: az könnyebb subsistentia kedvéért az nemes compániabelieknek nem ellenzeném elmeneteleket februárus havának eltelése után, noha senkit magamtul elűzni nem kívánok, se senki szerencsétlenségének oka lenni. Kormányozza azért kld. ez szerint intentiómat februáriusig, mindazonáltal ne praecipitálja, mivel addig alkalmasint mind azt meg fogjuk látni, mit obtineálhatunk, mind azt, ha az hadakozáshoz kellek-e készülnünk, avagy bujdosó nyugodalomban várunk Isten kegyelmét.

Ezen universalis békesség traktájára nézve haszontalannak tartom az Pápai projectumát is az

RÁKÓCZI FERENCZ.

török negotiatio iránt, az ki kétségkívül annak ki-
menetelítül várván úgy is, csak haszontalan költség-
gel tartóztatná embereinket; gondom lesz mind-
azonáltal reája, hogy azalatt is az francia által re-
paráljam a Portát.

Az mi már az klték securitását illeti, akár
mennyt morogjon az lengyel, de nem hitethetem
el magammal, hogy csak az kijoviai palatinus ha-
daitul, a török belé nem elegyedvén, bántódása le-
hessen kltéknek; abbul is nem lehet kldnek conse-
quentiát csinálni, hogy az mostani concursus alkal-
matosságával más senátor úr számára foglalták el
az kld szállását minden consequentia nélkül.

Udvaromnak subsistentiájára való pénzt fel-
tétetvén, magát házanépestül belé értse kld, úgy
az fizetést, ruházatot is specificative feltévén, kinek
mennyi jut, hogy a mint elébb is irám, idején dis-
ponálhassak mindenrül; magával penig elhitesse
kld, hozzája való szives indulatomat.“

December 13 Vasárnap. Danczka.

(*Klementnek Rákóczi*). „Ime, a levelek ő brit
felsége teljhatalmu biztosai számára. Klmed ezeket
általadván, biztosítani fogja őket legőszintébb haj-
lamomról, s érdekeimet gondjaikba ajánlandja azon
utasítások értelmében, melyeket többrendbeli alka-
lommal vőn tőlem.“

1711. DECEMBER.

December 16. Szerda. Lemberg.

(*Rákócziinak Bercsényi*). „Berándulván ide Ilyvóban, ma érkezesemmel veszem alázatosan 5-ta praesentis irott méltóságos levelét fölségednek.... Midőn elütti alázatos leveletem irtam vala is, ugyan noha még akkor szemben sem vala fölséged az czárral, de mégis úgy értettem, mert megösmertem, hogy már akkor is praevideálta vala fölséged az czár válaszat, kinél, igazsággal irom, én sem vártam többet, mert láttam in confuso lenni; de azt is megvallom, jobb formába gondoltam válik el, nagyobb ajánlásokkal cum reservatione casuum. Most annyiival inkább látom de necesse kell az békességhez biznya, quia praeterita docent, futura sperantur, et dum una cessat, altera exsurgit desperatio. Nem vitatom azt, fölséges uram, senkivel, ha ugyan megleszen-e ezen nagy apparentiája után az universalis békesség, s azt sem hogy, ha meglesz, subsequál az colligatio; mert úgy hiszem, ki sem mutatta volna foga fehérít anglus uram. Arrul tusakodik elmélkedésem: azok között mi jönkra lehet? Mert ha bár regulálni akarnák is az több successiók között az mi országunk successióját is, az mint most írja fölséged, — egyik az: hogy, ha successio, nem libera electio forma gubernii futuri; másik az: hogy késő öröm, kit éhen várunk nem lehet; azért exclamáltam in excessu mentis: nem várhatunk egyebet, quam vitam domi gravio rem morte! . . . Most ugyan nagyon meg-

ujul az dolog, ha confirmáltatni fog az svecziai királynak Moszkván által való menetele. Scheremet vette az czár ukázát, hogy menjen eleiben az svecziai királynak csak száz lóval és késérje által az muszka birodalmon, és valamely rabokat akar, bocsásson hozzája . . Et haec esset scena nova.

Mit parancsolt fölséged Charier és az udvariak iránt, nem tudom ; talám megtér holnap levele fölségednek ; Vay uram is begyün ; az mint parancsolja fölséged, úgy legyen. Már ugyan elküldtünk az kvártélyt látni, addig meg nem indul senki, még válaszung gyün. Azt alázatosan köszönöm felségednek, hogy méltóztatik biztatni maga kegyelmességivel Alázatosan fogja venni az szegény búval beteg feleségem köszöntő kegyelmességét fölségednek.“

December 19. Szombat. Danczka.

(*Klementnek Rákóczi*). „Kld emlékiratait és előterjesztéseit igen helyeslem. Én még mindig azon véleményben vagyok az angol udvarnak irántam mikép viseltetéséről, melyet minap megírtam. Ha leveletem vette, melyben kldnek meghagytam, hogy abbé Brennerrel levelezésbe lépjen: nem kétlem, miszerint rendeletemhez képest eljárván, már értesült a franczia udvarnak irántam való jó szándékáról. Miután jelentése szerint kezéhez érkezett azon levél, melyben odautasítottam, hogy hagyja el Angliát: meg vagyok győződve, hogy a következett

1711. DECEMBER.

postával azt is vette, melyben e rendeletet megváltoztattam,*) akarván, hogy ott maradjon, míg a conferentiák helye végleg fogott megállapítani. Ez most megtörténvén, menjen oda, de ügyekezék előbb gróf Straffordhoz rendeletet nyerni a királynétól, mely neki legalább általánosan meghagyja, hogy működjék ügyemben egyetértőleg a francia követekkel. Ez könnyíteni fogja kld állását Utrechtben. Bármily figyelmeztetés érkezzék kldhez a berlini udvartól, ahhoz csak azon esetre fog alkalmazkodni, ha tökéletesen megegyezik utasításaimmal . . . E pillanathan veszem f. h. 1-én kelt levelét; szolgáljon ez válaszul mindenre nézve.

December 19. Szombat. Danczka.

(*Gróf Forgách Simonnak Rákóczi*). „Méltóságos gróf, nékem kedves atyámfia. Ez elmúlt postán vettem 26-ta novembris írott levelét kldnek; s abból örömmel értettem mind az kld egészséges voltát s szegény megnyomorodott hazánk ügye mellett velünk egyetemben szenyvedő állhatatosságát, egyzersmind oly vélekedését, mintha már én is Moszkaország felé készülnék; s egyszóval, emberi reménységét elvesztvén, nehéz villámlásit. Melyre nézve fenntartván az kldhez való atyafiságos reflexiómat, azonnal kerestem módot, hogy az kld mostani megszökült állapotját enyhítsem; és gondol-

*) Nem vette, mert időközben elindult.

ván aztat, hogy az czafrang és aranyos szerszám-tinctura megárthat egészségének, azon voltam, hogy a mai postán ezer tallérig való cambiumot küldhessek Krucsai István kezéhez, hogy klmete-
ket exsolváljon ; de tizpercentumot kívánván, egy emberséges emberingyen is appromittálta e jövőhét-re azon pénznek letételit, és így bizonyos lehet kld, hogy a jövő postán Krucsai István kezéhez fogom küldeni ; s ezután is örömmel concurrálok, csak tudhassam, mennyire szabta kld holnaponként való költségét. Mert ha szintén úgy nem lehet is, a mint kívánhatnánk : oly reménségben vagyok, hogy el nem hágy bennünket az isteni gondviselés, sem arra a státusra nem juttat, a melytől kld fél; melyre nézve Kiovia felé készülő udvaromnak is megparancsoltam, hogy helybe maradjon, míg az Isten ki nem nyilatkoztatja, mit remélhetünk más potenciák által is folyó, s hazánk boldogulására czélozó munkáim által. Concurrál ehhez az universalis békességnek traktája is, kivált mivel az angliai királyné is megegyezvén az francia királylyal az praeliminaréban, declarálta az uj császárnak, hogy traktálni kíván ; . . . s ugyanezen nagy consequentiájú negotiatiókra nézve kéntelenítetem én is itt tartózkodni, hogy közelebb lévén, annál jobban folytathassam ígyünk dolgát . . . Másként ha csak Isten nem könyörül nemzetünkön, nemzetünk jövődöbeli állapotja iránt én is mind egyenlő értelemben s mind intentióba vagyok klddel, s mind re-

1711. DECEMBER.

ménységben, quod providentia divina perducet nos ad nostrum praedestinatum finem.

Kivántam volna mind ezekről Antal úrnak is írni, de mivel az kld páter Kérinek irt leveléből értem, hogy gyakorta vagyunk klték együtt, kérem ezen levelemet mind ő klmével mind Csáky Mihály urammal közölje, úgyis az feljebb irt alkalmatossággal, Antal úrnak ezer tallért, Csáky Mihály uramnak pedig ezer forintot fogok küldeni, s informatiójokat elvárom az magok költsége limitatiójáról; csak kérlek, úgy kicsináljátok, hogy erőm felett ne legyen, mivel mind ennek a magaméból kell kietelni.

A czárt a jövő kikeletre visszavárhatjuk, mert a természet is hozza magával, hogy télre magalakó helyére menjen a muszka, mivel másként is nem télben hanem nyárban szokott csipni*); s Bercsényi uram is, reménlem, nem fogja magát Kioviába fárasztani, leveleimet vévén Én itt a plundrában csak gróf Saaros vagyok, az levelemet is csak annak intitulálja klték.

December 20. Vasárnap. Lemberg.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „ Írtam az elmúlt postán fölségednek az svecziai királynak Muszkán

*) Szójáték a ,musca'-légy és ,muszka' között. Az utóbbit muska-nak írták s talán úgy is ejtették Rákóczi és társai.

RÁKÓCZI FERENCZ.

által való menetelirül. Az ugyancsak bizonyos hogy maga irta Scheremet, hogy megyen eleiben az királynak; s az is igaz, hogy egész Muszkán által elrendeltetik minden öt vershez (az az ő mélföldjek) az statiója az királynak 7 sved, 100 török és 100 muszkára; sőt tegnap gyűttek Kiovrul kal-márook, esküsznek ott vendégelte már Scheremet az királt.

Ezen mostani levelibül fölségednek értem, mit parancsol Charier iránt; de már elütti leveleimbül érthette fölséged, hogy az késő. Szólottam mindazáltal az úrral*), de nincs haszna. Máskint is, hiszem, csak az tiszték, s egynehány franczia maradt már ott, hanem már így értvén az fölséged parancsolatját, félben hagyom repetitioját az desertoroknak. Szólottam az cavalérokrul is az úrnak, de az királyra**) hallasztá, mondván: az király kívánta vala; írnya fog. Minthogy pedig Danczkára várja fölséged az királt, maga is méltóztatik emlékezni felőlök. És ezek már helyben lesznek fölséged parancsolatjáig; máskint is azok Vay uramot sem hallgatják; senkinek sem vétének, senkinek sem fogadják szavát is; s absolute megmondották s jól is, fölségednek singularis parancsolatja nélkül, so-hová sem mennek, hanem engem kérnek, irjam meg fölségednek, az mint irám . .

Épen hogy ezen levelemet irom, értettem,

*) Vay Ádámot érti.

**) Auguszt királyra.

1711. DECEMBER.

hogy valamely levele együtt az seraskírtul Benderbül az úrnak; nem tudom, micsuda, de utját mutattam Krucsai uramnak, mikint járhasson végére, mert én ezennel megyek Brezánban.“

December 23. Szerda. Lemberg.

(*Rákóczinak Krucsai István*) „Az mai postán vettem alázatosan fennsége levelét Danczkáról sub dato 12. praesentis, melyben méltóztatik tudtomra adni, hogy e jövő postán várjam valamely ezer forintokra a vexelt; melyet kezemhez vévén, valamint méltóztatott aziránt parancsolni, a tevő leszek. . . . Ad finem februarii fogyatkozást nem fog az udvar szenvedni. Pápai uramnak az assignált ötven forintot megadtam; tudom, hogy Vay uram is nem desistál a kéréstől, bizván felsége resolútiójához, kire csak ma is obtestált levele által. . . A Charrier tisztjei is valóban zúgolódnak. . . ; méltóságos generális uram (Bercsényi) reám relegálta, hogy valamiben succuráljak, de megmondottam ő excellentiájának, hogy nekem arra tehetségem nincsen. . . Mindazonáltal magának ő excellentiájának kellett kölcsönadnom ilyen fogyatkozott állapotjában. Az nemes compánia is ír, s kér azon, jelentsem meg felségednek, hogy extraordinarie valamely pénz méltóztatnék rendelni, ha csak lábokbelire is; noha én megüzentem ő kegyelmeknek, úgy vagyon tudtomra, hogy felsége intertentiójokat úgy moderáltatta, hogy abból más szükségeket is pro ratione

RÁKÓCZI FERENCZ.

temporis suppleálhassák. De most már azaz mentségek, hogy mivel minden portióból napjában egy-egy poltura detraháltatott, nem lehet semmi költséget szükséges intertentiójoktól seponálni. Mindazonáltal hozzám küldvén magok közzül, declarálták magokat, hogy akármely extremitásra jussanak, s ha mindeneket eladják is, de felséged hire s parancsolatja nélkül csak egy sem távozik el felséged hűsége mellől; s ha ugyan látnák, hogy semmiképen nem subsistálhatnának, készek lesznek magok közzül magok költségén felségedhez expressust küldeni s venni kegyelmes resolutióját, s egyszersmind, ha úgy méltóztatnék disponálni, kötelességektől való felszabadítást kérni, mely nélkül semmit nem cselekesznek, a mi felséged kegyelmes akaratjával ellenkező lehetne. Ezen declaratiójok, elhiszem, onét vette eredetét, hogy valahonnét tudtokra esett mintha méltóságos generális és Vay uram azon igyekeznének, hogy az nemes compánia menjen előre az assignált kvártélyban, s utána az udvar is elmegyen; de mindezek immár tollálatnak kétfendbeli, felséged parancsolatival, s én is letettem szandékomat és Nicolajhoz való bucsújárásomat elhalasztottam. Sibrik uramnak*) megizentem, készüljön s ne mulasson; az asszonynak**) is megjelentettem, ki is az passust megparancsolta expedíálják. A minemü pipákat találhattam, azokat az több requisitumokkal együtt el fogom küldeni felségednek.

*) Rákóczi udvarmestere.

**) Siniawskinét érti, kinél lakott.

1711. DECEMBER.

Kíntelenítetem felségednek a szkolyai zsidók iránt alkalmatlankodnom, melyekben olyan confusiót causált kimenetelekor Keczer Sándor*), hogy azon restantiát, melylyel az munkácsi réz árában tartoztanak, háromezer lengyel forintig assignálta más zsidónak Jaraszlóra, kinek vásárlásban tartozott a felséges fejedelem asszony; tudom pedig, felséged parancsolta, hogy az auszczugokat jól examinálják s úgy exsolválják, de Keczer Sándor sem egy sem más részről nem computizálván, az szkolyaiak obligatióját az jaraszlai zsidónak adta, s már nekem vagyon bajom; mert noha bizonyosan nem irhatom de conjuncturálom, hogy az asszony akaratjából cselekszik, mert a parte értenem adták onnét, hogy adjam tudtára felségednek Az ménes még Kancsikonton vagyon, s ugyan ottan tétet az asszony dispositiót telelésekrül. Az kard elkészülésérül irtam immár felségednek, s az markolat mustraját is megküldöttem, miként parancsolja azt a császár által accommodáltatni. Az két karaván-szekér is készen lesz egy hét mulva, melyek valóban költségesek, kikhez egyrendbeli hámokat kellett csináltatnom. Az butelkás szekér is megvagyon, csak hogy üresen tartom. Egyéb munkát felséged nem parancsolt.

Az Magyarországgra Bécsbül kiküldött és vármegyénkint votumokat szedő commissáriusok felől, valakik onnét jönnek. azoktul semmit nem tanulhat-

*) Krucsainak a fejedelem financoziái kezelésében előde.

tam, mer arrul semmi emlékezet ottan nincsen; egyedül azt referálják, hogy az közrend igen male-contentus, az feljebbvaló pedig hallgat, ha szinte kérdésben teszi is valaki a dolgot; s innen elhitethetem magammal, hogyha afféle commissáriusokkal progrediálni találának, senki nem contrariuskodnék intentiójok végbenvitelében. Jött emberem onnét belől ide vissza, kit elmenetelekor kértem az dolgok vizsgálására, az is ezeket referálja. Midőn kérdezte volna: miként van az haza dolga? azt felelték: még most türhető, tovább az idő mutatja meg és az dolgoknak folyása. Felsőged felől mindenütt jól emlékeznek, Miklós úr felől mindenütt rosszat beszélnek . . .“

December 24. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) Mivelhogy fennségednek az utazás, melyet szerencsém volt tanácsolni, egyáltalában nincsen ingyére, nem tudván annak hasznos voltát elhitetni magával: parancsához fogok alkalmazkodni s nem szólni többé róla, noha még mindig úgy vélekszem e tárgyról, mint azelőtt; s noha még most is azt hiszem, hogy ez az egyetlen mód azon szerencse elérésére, mit fennséged a jelen conjuncturáktól vár, melyek nem lehetnének kívánatosabbak. Ugyanis az ausztriai ház zajt ütven és óvást téven a congressus és az alkudozások ellen; az Egyesült Belga Rendek pedig csak kénytelen-kelletlen egyezvén be, s az angol királyné

mindazáltal kitüzvén a congressus helyét és megnyílási napját: fennséged, — ha az ausztriai ház folytatja óvástételeit, a mi hihető és valószínű, mert nincsenek követei a hely színén, — ott csak is az angolok jóakaratával s a király szilárd oltalmával, még pedig annál bizonyosabban fog találkozni, mert jelenléte által a király ebbeli hajlamát napról napra öregbitendi. S ez esetben kénytelen lesz az ausztriai ház azt előbbutóbb elfogadni s azzal megelégedni, mit ő angol felsége elejébe szaband és adand neki. De a távollevőknek soh' sincs igazuk. Adja Isten, hogy ez ne teljesedjék fennségedre nézve is. Óhajtom, hogy tervezett berlini utazása teljes megelégedésére üssön ki.

A tegnapi audientia alkalmával hosszacsán szólván Torcy úrral, beszélgetésünk a béke ügyére fordult, s ő megjegyezte, hogy a szövetszertettek igen mal-à-propos egyezkedtek ki nyakra-főre az ausztriai házzal; mert ha nem tágítanak, most talán segíthetne rajtok a békecongressus. Mire én meglepetéssel kérdevén tőle: ha úgy vélekszik-e, hogy a confoederatio már nem létezik többé, noha annak vezére és a főbb urak még mai nap is vonakodnak az amnistia elfogadásától; s vajjon csakugyan már nem remélhetni a nemzet szabadságának helyreállítását? — eldöntő hangon válaszolá: Magyar confoederatióról, magyar respublicáról szó sincs többé, mivel az öszves nemzet törvényes királyául ismerte a főherceget azon örökös alapján, melylyel az ausztriai házat felruházta a pozso-

nyi országgyűlés; s a fejedelmet és a körülötte lévő magánszemélyeket nem lehet szövetkezett rendeknek tekinteni. Én azt tanácslom ő fennségének: gondoskodjék ő egyedül magáról és az erdélyi fejedelemségbe való visszaiktatásáról; ez az egyetlen, ez a végső szerencse, mely a magyaroknak és neki még juthat. Torcy úr jól megértette velem, hogy a király nem fog Magyarország ügyeibe avatkozni, de igen abba, mi fennségednek az erdélyi fejedelemségbe visszaiktatását illeti. Ő felségének, mondá nekem, még csak ürügye sem lehet a magyar ügyekről szólni, miután magok a néhai szövetkezett rendek ellenmondanának neki. S most kérdést tévén: ha ismeretese-e előttem fennséged kíváncsai? kénytelen voltam megvallani az igazat, hogy nincsen rólok tudomásom; mi őt meglepte, s mondván: kell tehát e kíváncsalmakat bevárunk, be-rekesztette a beszélgetést.

Ezen részletekből nem nehéz következtetni, hogy mit kell fennségednek a király oltalmától remélenie, melynek folytatásáról naponkint új biztatásokat veszek. Ha bővebben szólhatok és tüzetesebben, talán szabatosabban értesültem volna, hogy miben történt megállapodás fennséged érdekeire nézve; de az ügy gyengédtermészetű, magam pedig egyáltalában nem lévén értesítve fennséged szándéklatairól, tanácsosabbnak találám hallgatni, mint beereszkedni mélyebben olyas beszélgetésbe, mely iránt akaratát velem tudatni fennséged nem látá a-proposnak. Egyébiránt noha saját magam

1711. DECEMBER.

ügyetlenségét tudva, s esedezve fennségednek, miszerint hitesse el magával, hogy nem akarom magamat elkerülhetlenné tenni: bátorkodom fennségedet annak szükséges, igen szükséges voltára figyelmeztetni, hogy az, kinek szerencséje leszen fennséged érdekeivel itt megbízva lenni, arról teljesen legyen értesítve, mit fennséged elérni óhajt; vagy hogy Brenner úr mondja meg nekem, mit kellessék kívánnom, ha maga nem akar benne eljárni; mert a jelen conjuncturákban megjelenni az udvarnál, anélkül hogy az embernek mondani valója volna a minisztereknek, — ítélje meg maga fennséged, vajjon egyéb-e ez, mint csak festett követnek lenni, s ártani inkább az úrnak, mint használni. Isten bizonyosságom, hogy nem személyes érdekemben, hanem a fennségedében szólok, melyért örömost áldoznám fel magamat.

Könyörgök alázatosan fennségednek, ne engedje, hogy a mit szerencsém volt előterjeszteni, az tudomására jöjön olyvalakinek, ki ez udvarral érintkezésben van, főleg Groffey*) úrnak ne, mert szoros viszonyban áll Bonnac**) úrral s bizonyos

*) XIV-dik Lajosnak s egyszersmind Rákócziak characterizálatlan ügyviselője.

**) Bonac (Jean Louis d' Usson, marquis de —) XIV-dik Lajos követe Lengyelországban, midőn Rákóczi Német-ujhelyből ide menekült. 1710-ben visszahivatott Franciaországba, honnan a következő évben Spanyolországba küldetett, hogy V-dik Fülepet az alakulóban volt angol béke elfogadására hajlítsa.

tudomásomra ennek s az udvarnak Lengyelországban kéme, és szorgalmas, gyakran hamis besugója azon dolgoknak, melyekből hasznót remél meríthetni magának. Az igen kártékonyan hatna fennséged szolgálatára, ha követe ezen udvarnál rossz viszonyba hozatnék Torcy úrral, ki igen fogékony rossz bényomásokra és nem egykönnyen bontakozik ki belőlök. S abban a mit szerencsém volt előterjeszteni, vannak dolgok, melyeket félremagyarázhatni s melyeknek közlését rossz neven veheti; „jöllehet semmit is felségednek az tiszta igazságnál egyebet nem irtam, mindazonáltal, minthogy az igazság bántja meg az embert; és hogy az ördögnek is lámpást kell tartani (példabeszédben mondják) egy ideig.” S csakugyan ez is az ok, a miért nem írok chiffre-kben, hogy t. i. leveleim senkinek kezén se menjenek át.

Arról soha sem kétkedtem, hogy fennséged, lakjék bár hol, mindig talál annyit, mennyiből fedelmi módon élhetni meg; de miután én nem bírok ily forrással s miután nekem csak fennséged kegyeiből lehet élnem; és miután, végre, nem engedí, hogy hátrálékainak fizetését szorgalmazzam: méltóztassék más úton eszközölni azon adósságok törlesztését, melyeket rendeletéből és szolgálatában csináltam ez országban; méltóztassék tudtomra adni, miből fogok megélni jövődöben. Ha segéd nélkül maradok, még e tél lefolyása előtt gyalázatos nyomorúság ér. Hitelezőim értesítve lévén, hogy fennséged visszavonta az utalványt, melyet ne-

1711. DECEMBER.

kem fizetési hátrálékaira adott: vannak közöttök, kik szorgalmazták a királynál, engedné meg ő felsége, hogy engem polgári zálog adására kényszeríthessenek; azon barátaim pedig, kik eddiglen pénzzel láttak el égető szükségeim fedezésére, szintazon okból már egyetlenegy sou-t sem akarnak adni; olyannyira, miszerint már nem lévén, hogy fennséged szolgálatát folytathassam, egyéb eladni valóm, mint öltönyeim: zavarban vagyok, miként utazzam minden kedden Versaillesba, hová a miniszter audientiájára kell mennem, külön mindenik utazás legalább is egy pisztolba kerülven; zavarban vagyok még leveleim portójának fizetése miatt is. Ha nőm csekély örökségének ura volnék, elkölteném fennséged szolgálatában azon közönyösséggel, melylyel elköltöttem azt a keveset, mit flandriai hadjárataim jövedelmeztek; de nem intézkedhetvén iránta, kegyelemnek tartom, hogy ipam által, ki maga is szenved miattam, táplálattom . . . Kérem tehát fennségedet, méltóztassék Torcy úrnak egy kis billetben megírni, hogy utalványaimat fizettesse ki azon pénzből, melyet a király ad és adni fog fennségednek.

Méltóztassék fennséged aziránt is nyilatkozni, mit kell azon ordonanczczal tenni, melyet Fierville úrnak adott, mert ő sürgetve sürgeti a fizetést. Aztán Torcy úr Ráttki pensiójára nézve is kért, mondanám meg fennségednek, nem csak hogy Ráttki érdemes e kegyelemre, de hogy ez a királynak is kedvére leszen, ki őt különös oltalmában ré-

RÁKÓCZI FERENCZ.

szesíti. Valamennyi külföldi közt őt szeretik, becsülik, tisztelik leginkább az armadában ; kettős lépésekkel magas állásnak megyen elébe. A király megígérte neki, hogy első alkalommal brigadérossá teszi. Eszerint fennséged méltó tárgygyal, hűséges szolgálával fogja kegyeit éreztetni, olyassal, ki fennségednek itt becsületére válik s kinek egy nap nagy hasznát fogja venni.

Végzem leveletem, kérvén az Úristent, hogy vigasztalja fennségedet, s építse fel azon csapásokból, melyeket e jelen esztendő hozott, a jövőben jó események szerencsés lánczolata által . . .

December 24. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) Fennségednek december 4-én kelt rendeleteit e hó 20-án vettem. Nincs miről számot adnom, mert 16-ika óta nem csináltam semmit, s az ez nap Torcy úr között és köztem váltott beszélgetésről már beküldtem jelentésemet.

Köszönöm alázatosan kegyes biztosításait, melyeket irántam való kegyelmességének folytatása iránt adni méltóztatott. Én meg nem foghatom, mi okból boszontott engem annyira Torcy úr, de remélem czélzatait kitudhatni barátaitól, s azokat majdan nem mulasztandom el bejelenteni fennségednek.

1711. DECEMBER.

December 25. Péntek. Nagykarácson. Danczka.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Felséges urunkkal délután egy órakor a vásárra mentünk be a vásárra, a kulmi palatinusnéval és a koronamarschallusnéval jártunk a vásárt, honnan kapuzáratkorra ki is jöttünk.“

December 26. Szombat. Brezán.

(*Rákócziak Bercsényi.*) „Alázatosan vettem 13-tia decembris költ méltóságos levelét fölségednek. Igenis elláttam vala már közbenérkezett leveleibül fölségednek Benkovicsnak*) hiábanvaló járását, sőt talám mikor küldtem is; sed quia conclatum fuerat, jó lesz; s talám nem is esett volna rosszúl, ha olykori szokott concursusa szerént dolgainknak, ott érte volna az czárt, Scheremet leveleivel együtt menve. Mert abban én meg nem ütközhettem volna, hogy Scheremetnek obscure vala ordine Charriennek is Peterburgban való küldésirül; mivel az mint megis irtam vala fölségednek, azon order csak az első order volt, melyet Golowkin úgy mint Rep**) által fogadott németekről parancsolt vala az czár nevével; az magyarokrul pedig hogy ráczot, olát s magyart 500-at tartson meg maga

*) Bercsényi embere, a végre küldve, hogy Rákóczit rábirja, magát és az összes magyar emigratiót a czár rendelkezésére állítani.

**) Talán Repnin.

mellett. Ezt Jaraszlóból parancsolta vala az czár corrigálni; de ismét azt irták csak, hogy Rhen mellett maradjon az fölséged hada; és így nem másnak, hanem csak az expeditio confusiójának magyaráztam; s remélhető volt az magam és Scheremet irásával remediatioja az dolognak, annyival is több bizodalommal, hogy az nálunk tudva nem lehet, ipso eodemque tempore Elbingában fölséged az czárral mint végzette dolgait. Végzette, irhatom, mert látom, egészen elvégezte fölséged vele dolgát, annyira hogy már onnan semmit sem remélhetni, mert magátul nem hull az átkozott éretlen nyespolya, fölséged penig nem rázza; máskint az magyar példabeszéd szerint is, hiában az olyan szekér után járni, ki fel nem veszen. De hiszem talán majd megfizet érte. Mert jóllehet minap irtam vala fölségednek, hogy Muszkán által megyen az svecziai király,*) de megfordult most hire; nem hogy menne, hanem inkább ujonnan háborút declarált az török az muszkának, az fővezért letévén . . .

Tovább azért, már nem defendálok az musz-

*) A hushi békekötésben Péter kötelezte magát XII-dik Károlynak Benderből való visszamenetelét saját államaiba, nem akadályozni. S időről időre csakugyan átlátta Károly, hogy reá Pommernban nagy szükség volna, és Csernigowon át már vissza is készült; de Péter, kinek igen természetesen az volt ohajtása, hogy a svéd király minél hosszasan távol maradjon államaitól, névszerint Stralsundtól, Scheremetyewnek meghagyta, ügykeznék Károly elindulását a lehetőségig elhalasztani, s őt

1711. DECEMBER.

kát, kiben eddig is nem az országát, hanem az mi kintelen necessitásunkat néztem; s annyiival nagyobb szaporodik keserűségem, hogy ebből ki-koptunk, az többiből kifottunk, az mint az mostani levelében is írja fölséged; s úgy látom, tantum interest inter hos et illos, quod illi plura dicendo faciunt nihil, et iste, nihil faciendo, dicit plura; azok eddig reménséggel csaltak, ebben reménségünk csalatott. . . Elgondolom fölséged válaszá, hogy mindenkor tudva tartotta s ezt várta fölséged; s nem is ok nélkül, mert nem lehetett az franczia nélkül remélni benne. De e converso, úgy látom, fölséged sem találta fel Angliába és másutt is, az kit reménlett per tractatum pacis generalis. Mert úgy veszem eszemben, az mint írja fölséged, nem biztat ezen universalis tractatussal bennünket az angliai királyné, midőn az septemtrionalist emlegeti, kiben kevesb okunk van hogy inseráltathassunk, az hol az császár sem ingrediál; és így nem látom, mikint concurrálhatna ott is az anglus az muszkával, hanem ha in illa mediatione nostra muscovitica; de hiszem már arrul is audio magnam famam sed apparet.

azon ürügy alatt, hogy a pestis a csernigowi utazást akadályozza, Kiewen és Moszkván át Szentpétervárra onnan Finnlandba szállítani. A czélzat végrehajtására nem volt szükség; Károly, mivel a Porta 1711. decemberben újra háborút üzent, újra hívságos reményt táplált, hogy török sereg élén Lengyelországba törhet, s csak 1714. végén tért Magyarországon át vissza hazájába

Mindezekben azért jól javallja fölséged az patientiát, magamnap irt resolutiójához képest is de non facienda submissione particulari. Mert ugyanis qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; finis vero mors est. Én régen készen vagyok az halálra, csak meg ne öljenek. Értem azonban s veszem is alázatosan fölséged pirongatását az nem tudommal való feleletrül; de legyen szabad fölséged előtt igazat vallanom, hogy akárkinek is nehéz az nem tudomot tudomná tenni. Mert fölséged méltóztatik javallani, ha nincs is mit enni is, mégis együnk; ha nem maradhatunk is, békével lakjunk. Azt szeretném én, fölséges uram, tunni, mikor ezek nem lehetnek, quid facto opus sit? Követem is alázatosan fölségedet, de bizony soha mondva s tudva tudomot nem tettem nem tudomná. Tudom azt, hogy mora generat consilia ubi desunt praesentanea; és eddig is látom, omnia accidentia fuisse inconsulta nonmodo sed et improvisa; azért remélhető még oly jónk is, kit sem hiszünk sem látunk, et tamquam expositus fati attonitus vigilo inter tempestates Europae. Mert, fölséges uram, úgy emlékezem, megírtam vala magam is, hogy Kiovskitul*) kevesebbet félek, az török háborúja nélkül, mint az hamis emberektül, ha eltávozott is Ribinski; sőt csak tegnap is admoneál-

*) A kiovisi palatinust érti, Potoczki Józsefet, Leszczinski Szaniszló hívét, ki a benderi táborból újabb betöréssel fenyegette Ukrainát.

1711. DECEMBER.

tattam de két felül is. S annyiival is nagyobb kérdés pedig, hogy mikint lehessen élnünk az nincsen-nel, midőn kiváltképen mostani leveliben fölséged felteszi, hogy még intertentiót sem ígérhet senki-nek is, sőt még magáru is kételkedni látatik fölséged, noha minap irta vala fölseged, keresi Dancz-kán az pénzt. Igenis jól írja fölséged, hogy meg-tántoritja sokaknak elméit, de nem az dieta,*) hanem ezen resolutiót ha megértik, kit én ugyan ki nem jelenték, de kijelenti az szükség, mely engemet ugyan igen megkeserétett, minthogy nec salutis domesticæ nec modus vivendi. Meglehet az, hogy declarata desperatione rerum elbocsátom emberei-met, ut lentius peream et majoribus animi cruciatibus; de előre mindjára koporsót csináltatok bár az feleségemnek, az ki Muszkában is non in spem sed in medium vitæ resolválta magát. Ergo sine spe maradjunk helybe utolsó fillérünkig? Ha pe-nig van reménsége az embernek, rövidebbek nap-jai et tamen idem finis accidentium. Bizony nem redimálja fölséged azzal kárát, az mivel conservál-hatná most szükséges embereit; nem kell talám még ily végsőképen gondolkodni felőlünk. Az mi azonban az Charrier és Cserei regimenteit illeti, azok már ott valahol helyben vannak, még se felőlök se magunk oda küldött embereinkről semmi hírünk...

Én azonban mint sokszor s mindenkor is, úgy most is fölséged kegyelmességében ajánlom

*) A Pozsonyban ekkor összegyűlendő dietát érti.

RÁKÓCZI FERENCZ.

magamat, s emlékeztetem is egyszersmind sokszori kegyelmességének ajánlására, et si desperare de prosperis, non tamen perire jubeto, hogy lehessek holtig alázatos hív szolgája.“

December 28. Hétfő. Danczka.

(Sz. K. Á. *naplója*.) „Igaznak referálták felséges urunknak, hogy a nagy szélvészben a nagytengeren százhusz kereskedő hajó mindenestül fogván veszett el, kik is danczkai hajók voltak, senki sem tudja, hova lettenek.“

December 29. Kedd. Páris

(*Rákóczinak Vetés.*) „Az Angliából tegnapelőtt az udvarhoz érkezett futár hozta a kedves, régóta óhajtott hírt, hogy a parlament szavazatok többségével megegyezését adja, miszerint a királyné békét köthessen a legújabb praeliminarék alapján, melyek Fülep királynak juttatják a spanyol monarchiát. Eugen herczeg még mindig Hollandban van; köztünk senki sem tudja, vajjon nem menend-e által Angliába; de nem is gondol vele senki; az ügy, melyet megbuktatni akart, elfogadva lévén a parlament két háza által, nem ingadoztathatik meg. A herczegnek az volna tiszte, hogy Angliának az ausztriai hadak öregbítését ötvenezer fővel, köztök hússzezer magyarral, igérje; hogy lekösse Angliának a hadi költségek kárpótlására Magyar-, Morva-

1711. DECEMBER.

Stájerországok jövedelmeit, a béke után következendő tíz évre.

A király követei, D' Uxelles és Menager urak, ma utaztak el (Utrechtbe), Polignac úr az esztendő vég napján fog elindulni.

Adja Isten, hogy ezen nagy s vajmi jó ujság, melyet szerencsém volt megírni, olyasokat vonjon maga után, melyek fennséged boldogságát biztosítják.

December 30. Szerda. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) ,A kegyes levél, melylyel fennséged engem e hó 4-én megtisztelni méltóztott vala, lelkesedésben tartott egész tegnapi, de tegnap óta a legnagyobb kinokat okozza, melyeket ember érezhet. Tegnap. Torcy urnál lévén s őt jókedvben találván, kértem: kegyeskednék velem tudatni, ha remélhetek-e valamit tőle. Erre válaszuladá, miszerint Feriol úrnak már rég meghagyta volna, hogy nekem valamit fizessen, ha irántam való jó akaratának tanusításában nem gátoltatik fennséged által. Kérdésemre: vajjon fogok-e kedvezésének örvendhetni, ha fennséged olyas rendeleteit mutatom elő, melyek a Szerencsben adottakat *) meg-

*) Ezen rendeletek, melyekre Vetés több ízben hivatkozik, 1710. szeptember 27-én keltek, s egyebek közt e pontot foglalják magokban: ,miután a király ajánlkozását hátrálékaink és segélypénzeink fizetésére nézve elfogadtuk, . . . kezelőket öreá (Vetésre) bizzuk,

RÁKÓCZI FERENCZ.

erősítik; felelé: legyen meggyőződve, ha van oly levele, mely később kelt, mint az enyím, kedvére járok mindenben, a mi tőlem függ. Ekkor megmutattam neki fennségednek említett levelét, melynek elolvasása után felkelt s bement cabinetjébe, hová egy pillanat múlva magához hitt, és válaszul velem fennségednek egy levelét olvastatá, mely december 4-én kelt, azonegy nap mint az enyím, s melyet Brenner úr adott át neki, és melyben fennséged őt kéri, ne adjon nekem, bármint könyörögjek, semmit azon pénzből, melyet a király az ő számára rendelt, hanem küldje el hiba nélkül Danczkára. És fennséged ugyanazon levélben Torcy úr lelkére köti, hogy eszközölje ki számára a hátrálékokat. Mindez egyenes ellentétben állván azzal, mit fennséged nekem írt vala, nem tudtam, mit mondani; de Torcy úr még búskomorabbá tett, említvén, hogy Brenner úr őt fennséged nevében felkérte, méltóztatnék levelének tartalmát előttem elhallgatni, míg tőlem mindazt vissza fogta kapni, minek én depositáriusa vagyok; látván azonban ő, Torcy úr, hogy fennséged őt ezen ügybe, noha semmi köze hozzá, bekeveri; hogy őt akarja szerencsétlenségem szerzőjévé tenni, íme figyelmeztet, miszerint fennséged már kinevezte Brenner urat követéül a királynál helyet-

meghagyván neki, hogy azokat haladék nélkül küldje meg, nem cselekedvén semmit e tárgyban Torcy úr tudta és helyeslése nélkül, miszerint lássa a király, mily őszinteséggel szándékozunk azokat a közügyre fordítani.

1711. DECEMBER.

tem, mint ki néhány nap múlva venni fogom kétségtelenül a visszahívó levelet, mit ő, Torcy úr, anynyival inkább sajnál, mivel e változtatásnak egyéb okát nem tudja annál, hogy fennségednek, mint Besenwald úrnak is panaszolták, szerfelett alkalmatlankodom fizetésem miatt. Szorúlt szívvvel jöttem vissza, s itt Héliissant urat találtam, ki nekem fennségednek szintén december 4-én kelt rendeletét adta által, mely meghagyja, hogy a kezeimben lévő gyémántokat kézbesítsem ezen bankárnak. Nem akarván fájdalmamat nyilvánítani, kértem őt, jöjjön el három nap múlva, akkor majd ki fogom elégiteni. . . . Hétévi hű és loyális szolgálataim jutalmául nem vártam ilyes bánásmódot, kegyelmes uram. De bármily fájdalmas legyen ez a becsületes embernek, dicsőségemül tartom, mert ezen öszves eljárás, ha nem érezteti az egész világgal, legalább igen valószínűvé teszi előtte ártatlanságomat; ugyanis ha vétkes volnék, fennséged nem jár el enynyi ovatossággal elmozdításomban, egyetlenegy levél a királyhoz s a választó fejedelemhez, elégséges lévén, hogy engem letartóztasson és számot kérjen tőlem. Brenner úr megelégedhetik ármányainak sükerével, de nem tudom, ha fog-e fennséged is vele megelégedni, mert noha köteles vagyok eljárásomról számot adni fennségednek, nem vagyok az az ember, kivel ily méltatlanul szabadjon bánni. Örvendek, nagyon örvendek, hogy már is kértem elbocsátatásomat; és íme most is kérve kérem; és szerencsém van fennségednek bejelenteni, hogy

azon szenvedések után, melyekben engem részesíteni tetszett, nincsen bátorságom szolgálataimat folytatni; folyamodtam is már a választó fejedelemhez, ki rám parancsolta vala, hogy fennséged ügyeit magamra vállaljam, méltóztatnék megengedni, hogy a jelen lépést tehessem, az ő saját érdeke is kívánván, hogy az az ember, kit ő szíves volt barátjának kölcsön adni, ne legyen kénytelen minden ok nélkül ily bánásmódot szenvedni. Azt se méltóztatnék rossz néven venni fennséged, hogy gyémántjait nem adtam át Hélassant úrnak. Látván, hogy ellenségeim meg akarnak buktatni, azt tanácsolja a józan ész, hogy magamat ármányaik ellen biztosítsam. Mihegyest fennségednek tetszeni fog, nekem elbocsátásomat megküldeni, én is, számot adván mindenről, annak, kit fennséged megbíz e végre, kézbesítendek mindent a mi fennségedé, magában értetvén, hogy csak azon esetre, ha én is méltányosan elégittem ki.

Januárus 1. Péntek. Danczka.

(Sz. K. Á. naplója.) „Uj esztendő napján vet-
tük fel ugyan itt Danczkán a várasbeli német tem-
plomban hatan az Úr vacsoráját, Máriássy Ádám
uram, Ilosvay János, Ilosvay László, Kálnoki Mi-
hály, én, és Olasz uraimék reggel tíz óra tájban.“

Januárus 1. Péntek. Hága.

(*Rdkóczinak Klement.*) ,Vévén ideérkezésemkor
fennséged rendeletét, hogy itt maradjak : annyival
inkább fogok akaratához alkalmazkodni, mivel a je-
len viszonyok gyengéd volta, változó egészsé-
gem és a pénz hiánya különben is gátoltak volna
utazásom folytatásában. Ehhez képest nem lévén
reményem jelenleg, élő szóval terjeszteni fennsé-
ged elébe mind azt, mi utolsó jelentésem óta tör-
tént, fennséged kegyes leszen, ezt szokott jóságá-
val fogadni. Az angol udvar szándéklatai változ-

RÁKÓCZI FERENCZ.

ván, mióta a bristoli püspök azt tanácslá nekem, hogy a királynénak új emlékiratot nyujtsak be, melynek tartalmát szerencsém volt fennségeddel közleni; észrevévén a miniszterek beszédéből, hogy más újabb nyilatkozatra nem igen tarthatok számot; fennséged rendelete, hogy távozzam, közbejövén, az ellenrendelet pedig nem érkezvén meg idején: sürgettem a miniszteriumot, adna egyenes választ utolsó emlékiratomra, és mondja meg felőle valóságos nézeteit. Sürgetésemre az ide mellékelt*) választ nyertem, melyet az állámtitkár adatott nekem, vévén igen udvariasan tőlem búcsút. Meglátogatván mylord Robinsont, elmondám neki a történeteket, s kérdést intéztem hozzá: ha fogja-e fennséged az egyetemes békekötésnek hasznát vehetni; s ő, Robinson, ígérkezik-e, fennséged ügyeit szívéen viselni? Complimentumokkal felelt, mondván sajnálattal, hogy a jelen helyzet nem engedé neki, hasznosnak lennie, s hogy mindig szerencséjének fogja tartani, fennségednek szolgálót tehetni, kivált a békeszerződésnél. A congressus helye szerinte olyas hely, hová érdekeinek óvására mindenki küldheti emberét; noha más részről meg van győződve, hogy a császáriak soha sem fogják elszenvedni, miszerint fennséged nevében valaki nyíltan részt vehessen a congressus-

*) Nem találattott; de másunnan tudjuk, miszerint abban az állott, hogy ő brit felsége pártolni fogja a czár minden lépéseit Rákóczi helyreállítására.

ban — Ez volt angol negotiatióm vége. — Egyéb-iránt, mivel a whigek s a volt miniszterium tagjai világos szavakkal biztattak, hogy azon esetre, ha felülkerekednek, nekik nagyobb gondjok leszen az adott ígéretek végrehajtására; s mivel jelenleg forrásban van minden, a whigek felekezete pedig elég erős, hogy egynap a toryk helyébe léphessen: helyesnek láttam biztos és jóakaró kezekben*) hagyni mind emlékirataimat mind a vett nyilatkozatokat, hogy adandó alkalommal fennséged érdekében hasznukat lehessen venni.

Sokat hányatván a tengeren, csak nyolcz nappal Londonból elindulásom után érkeztem ide. Szándékom volt tovább indulni, de megértvén, mint már mondtam, fennséged ellenkező rendeleteit, mylord Straffordnak általadtam a hozzá intézett levelet, ama másiknak kivonatával együtt, mely az ígért öszlet iránt biztosítást foglal magában. Ily kényes dolgokat — válaszolá — nem kellene írásba foglalni. Chiffreben van írva, viszonzám; s mert zarvarban látszott lenni, előmutatám neki az eredetit, melynek illető paragraphusában az is áll, hogy keressem fel herczeg Kurakint.**). Ön kénytelen lesz, mondá mylord Strafford, ezen levelet Kurakinnak előmutatni, ha őt meglátogatja. S most a lord meg-

*) Bonnetet érti, a porosz residenst.

**) Kurakin Boris, a czár kamarása, ki 1729-ben halt meg Párisban; vagy fia Sándor, ki a XVIII-dik század harmadik tizedében orosz követ volt a francia udvarnál.

nyugtatóására, az eredetét általadván neki, hogy tartsa meg, kérem egyszersmind: nyilatkoznék ki őszintén, mint vélekszik fennséged ügyeiről. Remélem — válaszolá — a fejdelem át fogta látni, hogy számára nincs mit eszközölhetni a királyné mediatiója által, oly háladatlan lévén Károly, hogy itt levelet köröztet Anglia ellen, igaz, Eugen által tagadott leveleket. Ő fennsége tehát helyesen szándékozik, itt a békekötéskor felügyeltetni érdekeire; én iránta ezentúl is ugyanazon barátságot fogom tanusítani, melylyel ügyei iránt viseltettem eddiglen. Ezt december 28-kán monda; azóta lehetetlen volt vele ismét találkoznom, mivel folytonos konferenciákat tart Eugen herczeggel s a többi miniszterekkel. Én egyébiránt nem vagyok oly helyzetben, hogy a Belga Rendekkel negotiálhassak, mert nincsen megbízó levelem hozzájuk és a Pensionariushoz*), nincsen utasításom. Én úgy vélekszem, hogy a jelen conjuncturák között, tőlök egyebet nem kívánhatni, mint 1) adott ígéretök beváltását, hogy fennségedet befoglalják a közbékébe; 2) rendeletet biztosaikhoz, hogy működjenek egyértelműleg azon hatalmasságok követeivel, melyek fennséged érdekeit pártfogolandják a congressuson; 3) a mediatiónak újból való felajánlását a császárnál, mint kit ők, a rendek, most annyira támogatnak, kinek tehát oka van őket kiméleni, s alkalma most, magyar királylyá koronáztatásakor, mindent

*) Holland főállamminisztere.

megadni. Hogy magamat részeltethessem a béke-
 értekezletben, megbízó levélre van szükségem,
 vagy inkább felhatalmazásra, hogy fennséged ne-
 vében közbeszólhassak. Anglia, Holland és Porosz-
 ország követei, igaz, ismernek, de Franciaorszá-
 géi nem, nekem pedig majdnem lehetetlen levele-
 zést nyitnom Brenner úrral, noha chiffreim vannak
 vele; s nem lévén értesítve fennséged legujabb ké-
 relmeiről, mindjárt az első kérdésekre nem le-
 szek képes válaszolni. Fennséged remélteté velem,
 hogy a szükségesekről értesített Brenner ott lesz
 a francia biztosok mellett; de én nem tudom el-
 képzelni, hogymint jöhessen ő Utrechtbe, mikor
 még Fülep királytól s a bajor és kölni választó
 fejedelmektől is megtagadták az útlevelet. Aztán,
 hűségem kötelez, megmondanom őszintén, hogy
 Brenner úr, kit a császáriak már régóta gyanúba
 hoztak a szövetségeseknél, mint Francziország em-
 berét, nem épen kedves személyiség leszen előttök,
 lévén praelatus, és működván oly ügyben, melyet
 kivált a protestáns hatalmasságok vallási szem-
 pontból pártfogolnak. Fennséged megítélheti ezek-
 ből, hogy nekem nemcsak megbízó levélre az Egye-
 sült Rendekhez és utasításra van szükségem, hanem
 felhatalmazó levélre és utasításra egyszersmind,
 hogy a congressus tagjaival alkudozásba ereszked-
 hessem. Szóltam eziránt Biberstein udvari marsal
 úrral, a porosz király biztosainak egyikével, midőn
 Angliába ment innen; s ő teljes segédet ígért ne-
 kem, feltéve, hogy uránál kieszközöljük az illető

RÁKÓCZI FERENCZ.

utasítást. Irtam is már eziránt Jablonski úrnak, de meg vagyok győződve, hogy levél fennségedtől Berlinbe írva e tárgyban, nagyobb eredménnyel fog birni. Bár mi jó szándékuk legyen a miniszter uraknak, belé unnak elvégre. Pénzre nincs szükség, de makacs kívánoi a magyar bornak; ezt még egy nő is, kinek férje nagy befolyással fog birni a békeügyre, szabatosan adta értésemre. Fennséged érdekében kívánatos, négy antal bort rendelkezésemre küldeni; én meg vagyok győződve, hogy ennek nagyobb hasznát fogom venni, mint néhány ezer tallérnak... Miután kénytelen voltam fennséged levelét eredetiben mylord Straffordnak kézbesíteni, nem mehettem herczeg Kurakin látogatására... Oltalmára szükségem lévén, fennséged méltóztatik számomra új levelet iratni, ha úgy fog tetszeni... Én nem adhatnék szabatosabb fogalmat fennségednek aziránt, hogy mi történik Angliában, mintha az ide mellékelt levelet, a hírlapokkal együtt megküldöm. Több okom van hinni, hogy a hollandi minisztereknek nincsen nagy hajlamuk a békekötésre; ők, úgy mondják, a végre hogy a népet magokhoz hajlitsák, gróf Rechteren jelentésében oly dolgokat nyomtattak ki, melyeket a császár soha sem mondott neki. Az idő megfejt mindent. Adja Isten, hogy fennséged hasznát lassá a békekötésnek. Méltóztassék rólam kegyelmesen elhinni, hogy pontosan fogok rendeleteihez alkalmazkodni, de méltóztassék egyszersmind kegyesen megengedni, hogy elmondhassam

tartozó hűséggel és alázattal : miszerint a jelen angol miniszterium, ha ugyan jól ismerem, a békeműnél csak arra fog törekedni, hogy magát fenntarthassa, nem sokat törődve a külügyekkel, mert a nemzet szeszélye úgy kívánja. Francziaország igenis képes, fennségednek tényleges biztosítást adni, azt követelvén saját érdeke ; mert a császár, ha kiegyezkedik fennségeddel, fennebb hangon fog szólni, mint jelenleg, s az angolok nem fogják őt vádolhatni a magyar háború miatt. Majd megmutatja a következés, ha fogja-e Francziaország, céljának elérése után, fennségedet oly erősen támogatni, mint igéri. — Nem szabad e levelemet berekesztenem anélkül hogy fennségednek tiszteletteljes és őszinte szívből az ég minden boldogságait és áldásait kívánnám ez új év megnyíltával, kérvén Istent buzgóan, koronázza fennséged hősies állandóságát dicsőséges, tisztességes békével.

Januárus 2. Szombat. Brezán.

(*Rákóczinak Berossényi.*) „Ezen felujult esztendő minden részeit, hogy Isten engedje fölségednek szerencsésen érnyi s boldogabb állapottal élnyi, szívesen kívánom ; s vezessen Isten keserves bujdosó sorsunkból az ígért földre, kedves hazánkban, fölséged nevének dicsőséges emlékezetire. Mert ugyanis látni való, Istennek csudálatos segedelme nélkül már, naturalis folyása szerint az dolgoknak, már remélni sem tudunk mit ; azért

ubi humana deficiunt media, ad divina recurrendum, ut avertantur statim, qui dicunt nobis: euge, euge.

Vettem alázatosan 19-én költ méltóságos levelet fölségednek. Igenis, már egész váloszom van ezelütti leveleibül fölségednek, oly annyira, hogy már darmo y muwitz*) az muszkárul, annyival inkább már az török háborújának megújulásával. Ebeczky nem érkezett ugyan még, de vettem levelet, hogy indult az marienburgi palatinushoz; azzal jár, hihető; tudomjól, nem tanulhatok Ebeczkytül többet, mint írásibul fölségednek. Igenis nehéz, az muszka udvar compositióit kótára venni, mint az magyar tehénhús nótát, mert mindennek új coloraturája van; ha mégis mondhatnánk felölök, mint az német kaplmajster az magyar hegedősrül: es hat kein Takt, es klingt gleichwohl gut. De bezzeg nem jól hangzik most, elhiszem, ismég az török háborúnak hire muszka uram fülében, melyet, úgy látom, bizonyosnak tartanak.

Úgy hallom historiáját, hogy az svecziai király öt rendbeli követjét az fővezér elfogta Konstantinápolytul, s azalatt megüzente az királynak, csak elmenjen akár Magyarországon akár Muszkan által; opponálván magát az király, készebb megöletni magát. Kire nézve végső denunciációval küldött két basát hozzá; azoknak az király eleikben üzent, mert megöli maga ökö; azért megtértek azok is; és így minden éléseket elfogta az vezér, sem in-

*) Hijábsavalóság beszélni az stb.

gyen sem pénzen, már éhhez is veszték az svekuk. Mégis valamely olasz embere, tolmácsa az királynak, belopódzott Stambulba ; az templomban menetelekor szokás szerént tüzet lobbantott maga fején, in signum acclamationis ad sultanum. Kapják, viszik olasz tolmács uramot eleiben az császárnak ; elhül az császár belé, hogy az svecziai király nevével hallja szólani. Hiszem, úgymond, element már régen az király maga akaratja szerént. Ruminatis tandem rebus, az jancsár agának igéri az császár az vezérséget, csak fogja meg (a vezírt.) Az is, noha egy factióban voltak, fidelissime megfogja ; azután megtudván, hogy egy factióban volt az vezérrel, azt is letették ; et sede vacante küldött az királyhoz az török császár humaniter, hogy lássa, nem akaratjából estek azok, az mik estenek ; íme, nem csak letette, de azt teszi vezérének kit maga akar az király, ki is valamely Memhet passát nevezett ; ezt nehéz meghinnyi, ha üzente is, hogy tegye csak azért. Ezek meglévén, s megtudván, Azoffot sem adták meg, declaráltatott az háború az muszkának Ezeket in hanc formam hozta most azon ember, az ki titkon gyűtt ki Benderbül, az ki az russiai palatinusnak is hozott választ insinuatiójára az békéllésnek. Mert én semmit sem irtam Tarlónak,*) hanem csak maga insinuálta sua via. Ilyen válasza gyűtt : inter illas anxietates, ut desperate

*) Gróf Taro, Szaniszló király hive, s a mult években Rákóczinak is diplomatiai ágense.

fremens nihil audire rex voluit; mitigatis vero, per novos Turcarum favores rebus, admisit verba; de elsőben is kezdett fölséged felül és énfelőlem is kétekedni, hogy a czárnak faveálunk; de magyarázta Tarló régi okát, hogy domesticum interesse nostrum desiderat pacem. Agnovit et credidit rex, et declaravit, non obstante novo favore Turcarum, vult pacisci sub manu; várja is levelemet, Tarló per expressum felteszi; mert valamint azelőtt járt a törökkel, fél, úgy ne járjon ismét, nem bízik hozzájuk állhatatlanságáért az vezérségnek. Most nekem nem írt, mivel én nem irtam; és azt irta vala neki az ruski,*) hogy irok; azért három hétig várakoztatja ezen embert az király. Ma negyed napja, fölséges uram, hogy az érkezett; váloszt se tettem, nem teszek, míg nem fölséged levelét veszem, melyben javallja ezen dologba progrediálni. Megvallom, fölséges uram, delicata materia; de ha már az muszkátul nem, talám ezáltal az svekustul nyerhetnének valamely jót; mert Augustusnak is úgy vehetjük hasznát, ha innen kiveti elméet; hiszem, az török háború tesz annyit Augustusnak, mint az békesség. Az universalis békesség, úgy látom, fölséges uram, fenékre viszen bennünket; háború kell nekünk, hogy annak az habja, ha nem engyütt, másutt veszen ki az partra; máskint, az mennyire együgyűségem penetrálhatja, nem tudom, mit lehet reménleni az francziában is, midőn az angliai sybilla sem biz-

*) A russziai palatinust érti.

tatja fölségedet de inclusione pacis, hanem ad septemtrionem relegál; maga pedig az király, ki hatta Jakab fiát,*) az semmi. De ime olvasom az franczia hirekben, igen resentálja az Bavarus, hogy nem jól fogja dolgát. Látom ugyanis mostani írásából fölségednek, maga is fölséged csak ad evitandum mendicitatem. Talis qualis reménség, elgondolom; talám valamit azt fódóz belé, csak azért, hogy az ígért pensiótól felszabadítsa magát. Az pedig nekünk csak leider Gottes. Tapasztalhatja most fölséged az nagy barátságát a prussiai királynak, diffidentiát keres abból, hogy az czár mit ígér; nem hogy maga segítene, de bánja, ha más még speculative is. Reliqua, quae specie et genere conveniunt, ejusdem sunt conjugationis, még grammatikában feruláztak azért hogy megtanuljam; kinek bető szerint való magyarázatja az, hogy egy az eb a taczival.

Megtérek azért előbbi argumentatiómra; ha másutt nem, talám az svekusnál reminiscentiam praeteritorum et meritum ad ulteriora obtinebimus bene volendo et agendo. Denique ha igazat kell irnom, jobban ítélhetem most mint azelőtt, legalább magamról, az mint mondta Bonak: capita condemnata exponunt se. Ez által legalább ha succedálna, nyernénk valamit, legalább kenyeret; ha nem succedál, quid derogat? Hiszem azt, Augustusnál is e projectum által fölséged most az török hír

*) Értsd: ki az angol praetendens ügyét is elhagyta.

RÁKÓCZI FERENCZ.

között meritumot találna. Nihil derogat, hogy most Angliába küld Augustus; mert azt mondja az baraszlai német kalendarium: összeállott egymás ellen Jupiter és Saturnus, közbevették Mars uramot; lesz, úgymond, láttatja az békélésnek, de semmi sem lesz belőle, és annyira, hogy még esztendőre tudjuk meg, mit végzett Jupiter Saturnussal. És talám az lehet inkább most láthatatlan útja reménységünknek, hogy összekapnak, megszakadva meg' ott éri az viaskodásba őket az svekus; uram adjad, hogy békélve, és úgy osztán megosztja az vásárt: Lanno Romam, Rákócio Budam, Sveco Viennam etc. etc. Ha azért nem megvetendő némely álom, talám egy álomnak bevehetni ezeket is; és úgy gondolnám, nem rossz volna, ha fölséged irna Golowkinnak, vagy magának is az csárnak; és venne fölséged okot azon, hogy értette fölséged az török most eredett újabb declaratióját, s valamint megmondotta sokszor fölséged, úgy most is tapasztalják, nem lehet az svekussal való békesség nélkül megmenekednyi attul. És így fölséged, tudván már ezelőtti intentióját az csárnak, akarván fölséged neki complacéálni, megirta nekem, hogy itt közel lévén, próbáljam, ha azon mediatioját fölségednek, kit a czár acceptált vala, az svecziai királynak is nem proponálhatnám-e, nem acceptáltathatnám-e, nem az czár, hanem, mint azelőtt, fölséged nevével kezdve. Adják tudtára fölségednek magok consideratióit és quibus modis lehessen legalább armistitiumot kötni, kire ezelőtt reá állott

vala az czár, hogy kigyűhessen azzal az töröktől; hiszem, hoc facto könnyebb lesz, az törökkel complanálni; ha pedig hadakozni, az is könnyebb, mint kettővel; mert úgy más hírek lennének Saxoniában. Azt tudom, nem impediálja Pomeránia békélleszt az svekusnak, mert megunta az törököt; azt mondják, jobban megutálta az muszkánál, és hogy mondta: inkább megbékélik az muszkával, mintsem vagy utána járjon tovább az töröknek vagy Pomeraniába szenvedjen Saxót; nem bánja, legyen király*), de másutt. Én sem bánom sőt kívánom.

Im azért, fölséges uram, kívánom contestálnom alázatos kötelességemet, s remittálom egészen fölséged tetszésének; s azért én nem is irok directe ezen dologban semmit most sem Golowkinnak sem másnak, hanem fölséged méltóztassék írnya, s megérdemlene ezen dolog egy kurírt, kit, elhiszem Danczka körül lévén, Dolhoruki nem denegálna; nekem pedig parancsoljon fölséged, mitevő legyek.

Az feleségem fölséged köszöntését alázatosan veszi, s nagyon megörült az pénzinek, kit fölséged megküldeni vexel által méltóztatik; mert már bizony csak darabolni kezdette lajstromit bújában, ne is tudja mikor fogy el.

Nagy hire indult itten az transportum után valamely actiónak Pommeraniában; de mivel fölséged nem emlékezik mostani leveliben, nem hihetem hogy lett volna meg.

*) Auguszt, a szász.

Januárus 5. Kedd. Danczka

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Délután két óraker volt felséges urunknál az kulmi palatinus, ki is ebédre invitálta más napra felséges urunkat.“

Januárus 6. Vizkereszt. Szerda. Danczka.

(*Sz. K. Á. naplója.*) „Felséges urunk volt ugyan a kulmi palatinusnál ebéden, holott jelen volt az ország kincstartója feleségestül, az lengyel korona marschallusa feleségestül, az varmiai püspök, az kulmi innyaadó feleségestül és egyéb urak s asszonyok; holott kapuzáratkorig mulattak.“

Januárus 6. Vizkereszt. Szerda. Danczka.

(*Rákóczinak Krucsai István.*) „ . . . Az elmúlt postán vévén felséged kegyelmes parancsolatját az cambium iránt, nem távoztam mindeddig is innét, hogy valami hátramaradás ne lehessen; s az mai postán ujabban is veszem, hogy 15. praesentis kezemhez fog jutni; azért ha szinte kimegyek is az udvarhoz, de harmadnap alatt visszajövök. Méltóságos generális urnak pedig megküldöm holnap felséged levelét; magam is odaszándékoztam Vay urammal, de nem lehet innét távoznom.

Forgács Simon uram ő nagysága még itt vagon, úgy veszem eszemben, csak az cambium tartóztatta ő nagyságát s maga is divertálni akar

Brezánban . . Azon cambium hamar esett tudtára Eszterházy uramnak ő nagyságának is, mert már ma vettem levelét, kiben felségedet áldja atyai gondviseléséért . . Az felséges fejedelemasszony embere is nálam vagyon, ki által azt irta ő felsége, hogy teljességgel nincsen subsistentiára való költsége; holnap bocsátom vissza, hogy e jövő postán várván felséged parancsolatját, mindjárt fogom ő felségét tudósítani. De, felséges uram, az prätensio nagy, mert nem egy holnapra, hanem fél esztendőre kívánja ő felsége a provisiót, hogy magának több holnapokrul egyszersmind provideáltathatna; melyről semmit nem írok ő felségének; azt mindazonáltal megírom, hogy nincsen reménségem az borköcsönözéshez, melyről parancsolt ő felsége, hogy méltóságos fő generális uramot requiráljam . . Az udvar állapotja, Vay uramat is eselédjével includálván, hetenként megyen ad fl. rh. 411 kr. 59., ha felséged az előbbi mód szerint parancsolja exsolváltatni az portiókat; ha pedig az mostani mód szerint, tehát abbul circiter 30 rh. forint fog decedálni hetenként. Minthogy Sinyavski uram, úgy az asszony is már két ízben nekem jelentették, hogy ha az felséges fejedelemasszony itt akarna telelni, inkább a várban legyen, hogysem az Kijovszki-palatiumban kívül, innét is irtam, hogy nem sokáig fognak itt mulatni, s magok is mondták.“

Jannárius 7. Csütörtök. Danczka

(Sz. K. Á. naplója.) „Felséges urunknál az bavarus követ volt tizenkét órákor délben.“

Jannárius 7. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Vetés*). „A király követei utnak indultak elvégre, Mr d' Uxelles és Menager tegnap, Mr de Polignac ma. Torcy úr tegnap megbízott, jelenteném be, hogy ők oda vannak utasítva, miszerint Erdélyt fennséged számára ügyekezzenek megszerezni, ha lehetséges; s hogy ez utasításuk egyik fő ága. És minthogy nekem nem volt semmi előadni valóm a miniszternek, fennséged kíváncsi mai teljesen ismeretlenek lévén előttem: elégtettem, neki köszönetet mondani, s e szavakra: „ha lehetséges“ megjegyezni, hogy semmi sem lesz lehetetlen a király oltalmának és készséges hajlamának; s hogy fennséged ezeknek folytatását kéri tőle Biztosítsa ő fennségét — mondá Torcy úr — hogy a király mindent fog elkövetni, a mi hatalmában áll, miszerint Erdélyt neki megszerezhesse; de ő is ügyekezze ezen oltalomnak az angoloknál és hollandiaknál támaszt szerezni azáltal, hogy érdekeit velök felkaroltatni törekszik.

Itt annál nagyobb örömben uszik az egész világ, mivel már senki sem kétkezik a békéről. Csak én lankadok a nyomorban s nem tudásában a dolgoknak, melyek fennséged érdekeire befolyással

lehetnének. Ha fennséged kívánandja, kibontakozom belőle. Most vetnek kockát szerencséjéről. E szavak: „ha lehetséges” nekem gyanusak . . .

Januárus 8. Péntek. Danczka.

(Sz. K. A. *naplója*) „Az olivai apátur volt felséges urunknál, délelőtt tíz óra tájban.”

Januárus 8. Péntek. Hága.

(*Rákóczinak Klement.*) . . . Tegnapelőtt mylord Straffordhoz menvén, hogy tudhassam, mint kellessék eljárnom a királyné azon rendeletének kieszközlésére, melyet fennséged óhajt neki, Straffordnak, kiadatni: abban állapotunk meg, hogy bevárjuk a bristoli püspök megérkezését, ki talán általános utasítást hoz mindkettejüknek e tárgyban; ellenkező esetben gondom lesz emlékiratot küldeni Angliába. Beszélgetés közben alkalmam volt nézeteit tudakolni, mit kellessék fennségednek a jelen conjuncturák közt tennie, azaz: kiegyezkednie-e a császárral külön, vagy pedig bevárni erre nézve a congressust? Vonakodott magát kimagyarázni, mondván, hogy helyzetében ovatosnak kell lennie, s hogy fennségednek, mert belátással bir, nincsen szüksége az ő tanácsára; folytatván: miszerint ő maga biztosított engem a királyné nevében, hogy ő felségének gondja lesz az ügyre a közbékekötés alkalmával; de Magyarországon már meglévén köt-

ve a béke, Angliának most kevesebb alkalma lesz hasznos szolgálatokat tennie fennségednek; s megjegyezvén végül: hogy nincsen szabatos tudomása fennséged követeléseiről. Mire válaszolám: hogy a westphaliai békekötésbe a császár örökös tartományai is foglaltattak be, noha kibékítve voltak; s hogy én értesülni fogok a követelésekről, mert Franciaország szavát adván, miszerint fennségedet támogatandja, a francia követekkel Brenner úr is eljő, remélem; hogy tehát, mivel ennyi hatalmasság fogja az ügyet pártfogolni, s mivel fennséged az ő barátságára fog támaszkodhatni, elégséges ok van jót remélni a congressustól. Látván hogy még mindig vonakodik nyilatkozni, fennségednek november 28-án kelt levelét felolvastam előtte. Válaszúl annyit mondott, hogy miután Franciaország segíteni akarja fennségedet, Brenner úrnak alkalma lesz fennséged érdekeiről gondoskodnia, mint katolikusnak; itt pedig gond lesz a protestans vallásra, melynek érdekei azon egyek a fennségedével; hogy, továbbá, fennséged itt számot tarthat több kitűnő személy támogatására, magamnak pedig elégséges eszem lévén, ezt általérteni, semmi szükség, őt még tovább faggatnom; s hogy, végre, ő találkozni fog velem Utrechtben, de érintkezésünknek úgy kell történnie, miszerint ő ne váljék képtelenné, fennségednek hasznos szolgálatokat tenni. Biztosításomra, hogy jelentéseim chiffrekbe vannak foglalva, válaszul adá, hogy épen az nap szólván Eugén her-

czeggel chiffreről, az a császár olyas tisztviselőit emlegette, kik mindent képesek dechiffrírozni; aztán, folytatá, neki Holland mindenik postahivatalában vannak emberei, kik felnyitják s meg' bepecsétlik a leveleket, a nélkül hogy ez észrevehető volna. Figyelmeztet tehát, hogy ily jelentos dolgokat még chiffrékben sem kell írni, s hogy irományaim még lakházamban sem biztosok, mert egy sereg kémnel vagyok környezve minden oldalról. Mind ebből ezt következtetem: hogy fennségedet a congressuson valószínűleg jól fogják támogatni; és hogy chiffrékre van szükségem, melyeket vagy fennséged méltóztatik nekem valamely embere által küldeni vagy én fogok összeállítani és biztos személy által kezéhez juttatni. Fennséged érdekében valónak itélem, továbbá, hogy a f. hó 1-én kelt jelentésemben említett utasítást és felhatalmazó levelet vegyem; hogy a porosz király és a hannoveri választó fejdelem hagyják meg követeknek az ügy támogatását, nagy befolyással fogván itt mindketten birni; hogy a francia követeknek és herczeg Kurakinnak szóló levelekkel is látassam el; de legkivált utasításra van szükségem, mint kell magamat viselnem és mit kell indítványoznom az alkváskor. Azt is kell ismételnem, hogy a tokaji bor ideküldését leglényegesb dolognak tartom fennséged szolgálatára nézve; mivel a mint inkább és inkább kezdem ezen urakat itt kiismerni, úgy látom, hogy őket a tokaji bor fogja lelkesíteni a magyar ügyért, mert, fájdalom, itt nincsen valóságos

RÁKÓCZI FERENCZ.

buzgalom szabadságért és vallásért. Mély tisztelettel veszem azon kegyelmességi tanuságtételeket, melyek fennséged többrendbeli leveleiben foglalvák, de kötelességem nyilvánítanom, hogy fennséged érdekében van, engem most oly állapotba helyezni, miszerint a pénz hiánya ne akadályozzon hasznos szolgálatot tennem. Megbízó levelem érkezéséig emlékiratot fogok benyújtani a jelen conjuncturákról, de tisztemben áll, fennségedet eleve figyelmestetni, hogy az emberek itt igen ausztriaiak, és féltékenységgel viseltetnek Anglia iránt; hogy tehát nehéz lesz, ezen hatalmasság és Franciaország indítványait velök elfogadtatni; de ők mégis kénytelenek lesznek, emlékiratomra választ adni; s a fennségednek adott szó beváltására kötelezi őket a becsület. Nehány napja konferenciát tartottak Eugen herczeggel és Strafforddal. A herczeg kinyilatkoztatta, hogy császári ura kész a békekötésben részt venni, csak adjanak mind Franciaország mind a királyné és az Egyesült Rendek biztosítást, hogy nem az utolsó praeliminarék alapján indul meg a szerződés. A pensionarius kijelentette, hogy a rendeknek nincsen semmi ellenvetésök, de mylord Strafford úgy nyilatkozott, hogy a királyné ezt nem fogadhatja el; a herczeg s az angol miniszter közt váltott néhány élesebb szó után vége szakadt a tanácskozmánynak. Eugen ma reggel öt órakor indult el Angliába ugyanazon alkalommal, mely ő porosz felsége követét viszi oda.

A bristoli püspök e hó 1-én még nem kelt volt utra.'

Januárus 9. Szombat. Brezán.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „... Már megírtam alázatosan fölségednek, hogy mindent elhiszek az muszkáru, mert hozzáfér ; s ugyan azaz oka, hogy néha keresek mentséget neki, mert néha szánni kell azért, az miért másra haragunni. De majd megfizet magának, mert csak bizonyosnak hiszik az török háborút, kirül sokat irtam az elmúlt postán alázatosan fölségednek és egyszersmind az svekus békéllő szándéka iránt is, kibén az mint minap, most is irom, talám jó volna elindulni, ha nem az czárért, de az svekusért és fölséged maga böcsületi tekintetiért ; az mely kedves lesz még a francziánál is. Augustusnak, írva nem, de szóval meg lehetne mondani, ez volna juxta projectum neki utja Magyarországra ; ha nem bánta azelőtt, most sem bánja.“

Januárus 10. Vasárnap. Danczka.

(*Sz. K. Á. naplója*). „Felséges urunk a kulmi püspöknél volt ebéden, a várasón, holott jelen volt a kulmi palatinus feleségestül, az ország kincstartója feleségestül, Ribinszky generális, az kulmi innyadó feleségestül, és egyéb gavallérok, sztaroszták, sztarosztánék s dámák. Innen felséges urunkkal há-

RÁKÓCZI FERENCZ

rom órákor haza jöttünk ; a többi sokáig tánczoltanak.“

Januárius 11. Hétfő. Danczka

(Sz. K. Á. *naplója*). „Ribinszki generális volt felséges urunknál, délelőtt tíz órákor, ki is csak hamar elment.“

Januárius 12. Kedd. Danczka.

(Sz. K. Á. *naplója*) „Felséges urunk volt az meavi sztarosztánénál ebéden, holott az kulmi palatinusné és kulmi püspök és egyebek is voltak. Tíz óra tájban volt urunk sézán a várasra hintót nézni az hintócsinálóhoz ; innen mentünk az porczenellaároshoz porczenella fíncsákot venni.“

Januárius 13. Szerda. Danczka

(Sz. K. Á. *naplója*.) „Felséges urunk volt az kulmi püspöknél ebéden, holott jelen volt az kulmi palatinusné, az meavi sztarosza feleségestül és Osztal nevű generális.“

Januárius 14. Csütörtök. Páris.

(*Rákóczinak Brenner.*) , . . . Vévén fennségednek 1711. december 26-án kelt levelét, . . . haladék nélkül értesíttem Torey urat tartalmáról, ki azzal

igen megelégedettnek látszott, mondván, hogy felteszi, miszerint fennséged ez ügyben egészen a király nézetéhez fog alkalmazkodni; „semmit hire nélkül nem végezvén az ellenséggel.“ Mihelyest chiffreim meg fogtak érkezni, nem mulasztandom el, fennségedet bővebben értesíteni, mint ki hűséges engedelmességgel és háladattal tartozom azon jótéteményekért, melyekkel folytonosan méltóztatik viseltetni irántam. Ama háromezer livret mi illeti, melyek engem képessé tennének, magamat valamivel tisztességesebben mutatni be Versaillesban, jelentem, hogy ezen őszlet egyelőre megtagadtatott tőlem. Helissant úr azt mondá nekem, hogy miután ő ötvenezret juttatott fennséged kezéhez, már nincs mit fizetnie . . . Torcy úr folytonosan mondja, méltóztassék neki megjelelni az őszletet, mely nekem van szánva, akkor majd meglátja, hogy mit tehet . . . Mindez végképtelenül geníroz engem; rosszabb idő még soha sem járt ily dolgokra nézve. Esedezem, méltóztassék mind Torcynak mind Helissantnak írni, azaz mindkét utat megkísérteni. Ha az egyik nem vezet célhoz, talán sikerül a másikon. Én nem fogok vele visszaélni, s kezemhez csak azt veendem, mit nekem szán fennséged; de úgy vélekszem, hogy lehetetlen szerfelettovatosnak lenni e tárgyban. Az idő múlik s az alkalmosságok elenyésznek.

Van szerencsém fennségednek boldog új évet kívánni, magasztos érdemeihez és dicső tetteihez méltó boldogságot.

RÁKÓCZI FÉRENCZ

A szertartás úgy kívánja, hogy Vetés úr engem bemutasson mr. de Torcynak; ezen miniszter már értesítve van iránta, s úgy látszik, helyesli az eljárást. Mondott Vetés úr biztosított, hogy ő kész fennségedhez visszamenni, ha előbb felveheti pénzét adósságainak fizetésére, s ha ott némi megkülböztetéssel bánnak vele, a mi nem történt, midőn (1710-ben) Magyarországon volt.'

Januárius 15. Péntek. Hága.

(*Rákóczinak Klement.*) , . . Mivelhogy megbízó levelem későcskén érkezhetik meg, az idemelékelt emlékiratot készítettem, mely az Egyesült Belga Rendekhez a végett van intézve, hogy köveiteket fennséged érdekeinek a congressuson támogatására utasítsák. Közleni fogom, mielőtt benyujtom, mylord Strafforddal, elvégezvén egy úttal vele, mit kellessék Angliába irnom, hogy ő hasonló utasítást vegyen; s talán szükséges lesz mindennek előtt felkeresnem a bristoli püspököt, ki egyenesen Utrechtbe érkezett, s megtudnom tőle, vajjon nem hozott-e általános utasítást magával. Én úgy vélekszem, hogy Eugen herczeg jelenléte Angliában visszahelyezheti a whigeket a kormányhoz, mert sok pénzt vitt oda magával, s mert birja a nép hajlamát. A szabadság, melyet olykor veszek magamnak, hűséges érzelmeimet nyilvánítani, csak őszinte buzgalomból származik, mely arra is birt,

hogy angol levelezőre szert tegyek.*) Fennséged nálamnál jobban fogja megítélhetni, vajjon képes-e Franciaország a dolgok illetén állásában ígéreteit beváltani. Szivemből óhajtom; s a lehető legnagyobb szorgalommal fogom fennséged érdekeit előmozdítani, ha változó egészségem nem akadályoz e szándékban. Végre módot találtam a svéd követ-ség titöknoka által levelet juttatni Brenner úr kezéhez. De utasításainak nem fogom hasznát vehetni, mert a levelezés igen sok nehézséggel jár, s mert a békeszerződés, ha sükerül, valószínűleg meg lesz kötve még május előtt. Szükséges tehát, hogy fennséged engem végleges kíváncsaimról értesítsen, rövid és erélyes czikkelyekben, melyek a békeszerződésbe volnának iktatandók. Tudom egész bizonyossággal, hogy többrendbeli hatalmasságok küldtek már ilyes articulushoz biztosaiknak, mert

*) Mint már említetett, a porosz király londoni residence, Bonnet, volt a levelező. — A whigek — írta ez Klementnek — oly ügyesen működtek a felsőházban, hogy felirat készült, melyben a királyné kéretik, hagyja meg követeknek a congressushoz, miszerint szövetségeseinek (első sorban Holland és Ausztria) Hollandban lévő követekkel a congressus megnyitása előtt tisztába jöjjenek a rendszabályok iránt, melyek köztök a legszorosabb egyességet eszközöljék, hogy külön mindenikök teljes kielégítést nyerhessen; mihez szükséges, hogy a szövetségesek közül egy se maradjon kivüle a békének, s hogy különösen a protestans örökösök (a hannoveri házé a Franciaországban tartózkodott Stuartok ellenére) biztosítások Angliában.

RÁKÓCZI FERENCZ

erősen hiszik, hogy a békekötés gyorsan fog eszköztetni. Miután Ráday úr nekem májusban Lengyelországból megírta nézeteit, mit kellessék a vallásért tenni, szerencsém van azokat másolatban megküldeni fennségednek, hogy rendeleteit vehessem . . . Itt híre szárnyall, hogy új mozgalmak keletkeztek Magyarországon; hogy néhány császári ezred megveretett gróf Bercsényi által; s hogy mind ez Francziaország költségein történik, mit Vetés még nagyít, dicsekedvén több rendbeli leveleiben, hogy ő fennségednek több százezer tallért küld Francziaországból . . . A congressus megnyílása elnapoltatott nyolcz napra. Nekem itt kell időznöm, míg fennséged rendeleteit s új pénzküldeményt veszek, enélkül lehetetlen utnak indulnom, mint Langenthal úrhoz adott levelemben már említettem, kinek szabatos lajstromát fogom beküldeni minden kiadásaimnak tavali május óta, mikor t. i. korábbi költségeimről számot adtam.'

(*Klement emlékirata.*) ,Azon nemeslelkűségnek, melyet önök, magas és hatalmas urak, a magyar háború alatt, ő fennségének, Rákóczi fejedelemnek, az én kegyelmes uramnak s a szövetséges magyar rendeknek tanusítottanak, egyik fényes jele volt : a mediaciónnak ő felségével Nagybritannia királynéjával közösen felajánlása, hogy Magyarországon helyreálljon a béke. Magas és hatalmas uraságaitok elégségesen értesültek követeik jelentéséből, mily tisztelettel fogadtattak a részökről jött ajánla-

tok, s mily készség mutatkozott, minden eszközhöz nyulni, a békealkvás könnyítésére. De ő fennsége nem kétli, miszerint ama különféle módok, melyek alkalmazásba vétettek, hogy mindezen alkudozások gyümölcs nélkül maradjanak, szintén uraságaitok tudomására jutottak. Böven és többrendbeli negotiatiók alkalmával fejtegettetett előttök 1708 óta a fejedelemnek, az én uramnak, hajlama a császári udvarral kiegyezkedni, olyannyira, hogy kész volt a közbenjáró hatalmasságok arbitriumától függeszteni fel az ügy miképeni eldöntését. Arról is szabatosan értesítettek uraságaitok, hogy a bécsi miniszteriummal való szerződéstől nincs mit remélni; s hogy következőleg ő fennsége kénytelen lesz elfogadni a töröknek segédajánlatát az elhagyatott nemzet megmentésére. Ezen értesítés s az ügy igazságos voltának tudalma alkalmul szolgáltak biztosítani ő fennségét, a nemzetet, s legvégre a protestans rendek küldötteit, hogy uraságaitok befoglaltatják őket a közönséges békébe. A szatmári állítólagos béke, melyben a fejedelemnek nem volt része, s melyet gróf Károlyi irt vala alá, ki a múlt évi aprilisban elvált a szövetségtől, oly szint adhat a dolognak, mintha ezen elnyomott ország zavarai elintéztettek volna. De nem akarom itt elősorolni az igazságtalanságokat és szabálytalanságokat, melyek az idecsatolt szerződés mindenik pontjához bőségesen oda jegyezvék: csak ő fennségének bizodalmas hitét jelentem ki, hogy magas és hatalmas uraságaitok és szövetségeseik, előitélet nél-

kül lévén, felismerendik a méltó okokat, mik ő fennségét akadályozták elfogadni azon szerződést, mely akkor kötöttetett meg, midőn az e végre kiadott felhatalmazó levél már tizenhárom nappal korábban érvénytelenné vált ő császári felségének meghalálózása miatt; mi gondosan eltitkoltatott, hogy a szövetségesekkel aláíráthassák az oklevelet, s hogy a hűségi esküt egy megholt fejedelemnek tétessék le velők. Egyébiránt, lehetett-e kívánni, hogy a fejedelem, ki az igazságért fogott fegyvert, magát lázadónak vallja, beléegyezván, hogy a fegyverrel kezökben az ország közügyéért elhunytaknak özvegyeitől és árváitól jószágaik elkoboztassanak; és helyeselvén a protestánsokon, ha mindjárt mást mutat is a külszin, elkövetett igazságtalanságot és elnyomást? S azon fejedelem, ki magát hittel kötelezte a rendeknek, hogy szabadságaikat megtartja és oltalmazza, helyeseknek és jogosoknak nyilváníthatta-e alávetése által mindazon igazságtalanságokat, melyek az ország világos törvénye ellen követtetnek el ott? Ezen okok, mondom, de főleg bizodalma a magas szövetséges hatalmasságok nemeslelkű ígéreteibe, s a hathatós oltalom, melyről ő czári felsége, a lengyel király és a lengyel köztársaság a fejedelmet biztosították, jobb conjuncturákat váratnak vele, hogy oly módon egyezkedhessék ki, mely Magyarország és Erdély nagyobb becsületére és vigasztalására leszen. Ő fennségének nem volt szándékában az ország nyugodalmát háborgatni, hanem a szatmári szerződés

tárgyallását a magyarországi regénsnével, Pálffy tábornok által, vette célba; bizonyosság két levél, melyek e tábornokhoz intéztettek s kézbesítettek neki, és melyekre nem jött válasz.

Közeledni látszván az általános békekötés, mivel hely és idő már ki van tűzve az alkudozásra, reményt táplál ő fennsége, hogy még azon esetre is, ha nem köttetnék meg a béke, magas és hatalmas uraságaitok közreműködendének ő brit felségével s azon hatalmasságokkal, kik ő fennsége helyreállítását célozzák, hogy annak alkalmával s kivált az éjszaki fejdelmek kibékítésekor, az ő ügye is egyenlítessék ki. Egyelőre megparancsolta alulirotnak, uraságaitokat felkérni, hagynák meg, többszörös biztosításaikhoz képest, teljhatalmu követeknek, hogy menjének egyazon nyomon ama hatalmasságok követével, kik ő fennsége, a nemzet s a vallás érdekeit támogatandják a congressuson. Ő fennségének uraságaitok keresztyén szeretetébe vetett reménye és tiszteletteljes bizodalma annyi-
val inkább szilárd, mivel önök elevenen emlékezhetnek, mily jól esik oltalmat találni, midőn nagyobb erő által üldöztetünk. Segíteni azokon, kiket szándék van elnyomni, igazságos eljárás; és semmi sem válik nagyobb dicsőségökre a souveraineknek, mint az elnyomott népek oltalmazása; s az ilyes alkalommal nyújtott segély kétségtelenül legfényesebb jele a segélyző hatalmasság nagyságának. Mély tisztelettel csodáljuk, magas és hatalmas urak, az isteni áldás kiváló foganatját vi-

rágzó köztársaságuk szerencsés példáján, mely bámulatos alapítása óta állhatatosan és dicsőségesen követte az uraságaitok pietásához annyira méltó vezérszabályt: kivált az üldözött és már-már elnyomott fejdelmek és hitvallások oltalmára kelni. Miután uraságaitok gyakran értesültek, mennyire elválaszthatlanok egymástól a protestáns hitvallás s az én fejedelmi uram érdekei; s hogy az egyiknek biztossága függ a másiktól Magyarországon és Erdélyben: ő fennsége meg van győződve, miszerint uraságaitok meg fognak emlékezni, hogy Isten csak azért áldotta meg fegyvereiket, államuk csak azért hatalmas, hogy boldogságukban másokat is részesítsenek. Majdnem egész Magyarország és Erdély könyörögnek segédért. Ők ugyanazon hitet vallják, melyet uraságaitok annyi izben oly nemeslelkűleg védelmeztek. Ők tudják, hogy az emberi társaságok között nincsen szorosabb kötelék, mint azoké, kik egyazon vallást követik. Ezen érvnek, ha egymaga állana is, többnek kellene lenni mint elégségesnek, uraságaitok pietását és buzgalmat felkölteni. De Európának érdeke is kívánja, hogy Magyarország teljes békét nyerjen, hogy a nép felépülhessen. Ezen, igen helyesen a kereszténység védfalának tartott országot nem kellene önkényesen kormányozni, hanem törvényeinek megfelelő kormány által arra bírni inkább, hogy védje magát a törökök ellen. Ezen ország, ha őszintén kibékítetik, ha kielégítenek igazságos kívánságai, melyek még legutolsó királyainak capitulá-

tióin is alapulnak, Ausztriát erősebbé fogja tenni a szabadság s az európai egyensúly veszélyeztetése nélkül; de ha nem nyer elégtételt, örökös zavaroknak és háborúknak fog alkalmul szolgálni, melyek képesek lesznek egy egész armádát megakasztani. Nem hiányoznak példák, magas és hatalmas urak, hogy a közönséges békeszerződésekbe a császár örökös tartományai, még olyasok is foglaltattak be, melyek kibékítve voltak; így béfoglaltatott Szilezia a westphaliai békébe. És ha a riswicki béke alkalmával a katolikus hatalmasságok megkisérlették az igazság ellenére a protestans hitvallást, noha nem szolgált tárggyul a háborúnak, a szerződés 9-ik pontja által felforgatni: nem igazságos, nem illő-e a protestans fejedelmek nagyságához, mivelhogy a jelen háború Europa közszabadságáért viseltetett, ezen béke által biztosítani Magyarországnak törvényeken és capitulatiókon alapuló lelki és világi szabadságait?

A mondottak, magas és hatalmas uraságaitok bölcsesége és előlátása által támogatva, biztosítanak engem, hogy a kik már akkor voltak Magyarország nyomoraitól meghatva, midőn közbenjárásukat megígérték a fejedelemnek, most nem fogják megengedni, hogy győzedelmeik szakadatlan folyama ezen nemzet gyászát eszközölje; s hogy a borostyán, melyet fegyvereik szedtek vala, midőn Europa szabadságáért küzdöttek, arra szolgáljon, miszerint a magyar nemzet megsirassa diadaluk emlékét.

Januárus 15. Péntek. Páris.

(*Rákóczinak Vetés.*) ,Van szerencsém fennségednek jelenteni, hogy e hó 12-én estveli öt és hat óra közt, Versaillesból jöttemkor a szepesi prepost úr kezembe adta mult évi december 25-én Dancz-káról kelt rendeletét, melyet visszahivatásom iránt méltóztatott küldeni, meghagyván nekem, hogy az ügyek kezelését adjam át a prepost úrnak, s hogy búcsu-audientiámat vegyem, a királyhoz intézett visszahívó levélhez képest. Alázatosan engedelmeskedni fogok, mint kötelességem parancsolja.

Fennséged nem választhatott volna férfiút, ki minden dicséreten annyira felülállana, s ki annyira alkalmas volna a mostan folyó ügyek élére helyeztetni, mint a szepesi prepost úr; felhívtam őt, kísérlen el jövő hétfőn az audientiára azért is, hogy bemutathassam, mint fennséged követét, — szokván az előd bemutatni utódját a miniszternek, — s egyszersmind azért, hogy fennséged ügyeit azonnal reá szállithassam, mert búcsukihallgatásom csak a jövő hónapban leszen, ha Marlyba megyen a király, mint mondják. De fennséged érdekeire vonatkozó egyéb papirosok nincsenek kezembe, mint a nekem írott levelek; az általam írottaknak, melyekben negotiatiómról szerencsém volt számat adni, másolatai; kétrendbeli utasításom és a chiffrek; ezen papirosokra pedig szükségem van, hogy eljárásomat igazolhassam fennséged előtt; ajánlkoztam mindazáltal, hogy rendeleteinek elégtétes-

sék, a prepost úrnak másolatban általadni öszves irományaimat, semmitsem viselvén inkább szíve-
men, mint készséggel engedelmeskedni mindig és
mindenben.

Ezer alázatos köszönetet mondok fennséged-
nek a reményért, melyet méltóztatott nyújtani,
hogy nyomorúságaim rövid idő múlva végöket érik
kijelentvén, miszerint 'addig maradjak Párisban,
míg pénzt fogott küldeni, a hozzája, Danczkába
utazhatásra. Biztosítom mindazáltal, hogy bármily
rövid legyen is azon idő, nekem igen hosszúnak
fog látszani, még inkább vágyam miatt fennséged
kezeit csókolhatni, mint nyomorúságaim már szer-
felett hosszadalmas volta miatt. S én örömmel fo-
gok ezen ország gyönyöreitől s kedves ismeretsé-
geimtől megválni, hogy szerencsém lehessen, fennsé-
ged körül lenni. Csak arra kérem alázatosan, méltóz-
zassék nekem megszerezni a király oltalmát hitele-
zőim ellen, míg nekik pénzeiket meg fogtam
fizetni.'

Januárus 16. Szombat. Danczka.

(*Bercsényinek Rákóczi*). „Az mióta itt vagyok ;
protocolumot nem tartván, nem emlekezhetem, mi-
csoda czikkelyei levelemnek okozhatták az kegyel-
mednek 26. adott válaszáat, s levele némely para-
graphusit. Mivel nem emlekezem, hogy oly contra-
rietásokat irtam volna, vagyis desperatióra való
materiát, csak általugrottam, elhiszem, szokásom

szerint, az középutat, vagy nem explicáltam magamat.

Nem vitatom, mi okbul esett az Chariernek adott order az moszkva udvartul, mert régen látom, hogy kld ex apparentiis favorabiliter explicatis itél felőlök, én ex actuali experientia. S hitesse is ei kld magával, hogy sokszor megbántam, hogy klddel nem rázattam éretlen gyümölcsöket, nem azért hogy gondolnám, jobban hullott volna, de azért hogy kld is agnoscálta volna, hogy szaggatni kell, nem rázni; ahhoz pedig sem nékem sem klmednek nincs módunk; s maga dolgai kormányzása s az török háború új apparentiája megmutatja characterit, et quod vulgus amicitias utilitate curet.

Szaporodik mindazonáltal, írja kld, keserősége, hogy ebből is kikoptunk, az többiből kifogytunk. Ha kld akkor búsult volna ezeken, mikor ott alatt létemben, mind Zalusán, mind más helyeken előre általlátván, teprenkedtem, most könnyebben tűrné; nihil inter hos et inter illos differt, nisi quod aliis plus magnanimitatis inest, quam ipsi, kit süvegelni teremtett az Isten. Ez volt az oka, látom már most, hogy az franczia sem épített annyit azon barátságán, hogy az másét negligálta volna. Az anglusok dolga, úgy nem foly, megvallom, a mint az ígéretnek valának; de még nem decidálhatok, mert ez oly válasz, a mely még az franczia keménykedésével megváltozhatik; s nem is finaliter adták, hanem pro forma modalitatis componendarum rerum bolondságot componáltak.

Az patientiát javallottam kldnek, javallom is, mert magam is praktikálom, s láttam hogy azt Moszkvában sem kerülhette volna el kld; de pirongatásra semmi szándékom nem lévén, elmémből pennámbul hogy sült ki, nem tudom; sed quia haec in opinione consistunt plerumque magis quam in scribentis (intentione), lehet, pirongatásnak magyarázhatta kld sincere írásomat; mert nem mondhatom szebben ki, hanem nem-akaratnak, hogy magával elhitetni akarja kld, hogy az mostani conjuncturákban nincsen securitása Brezánban. S ha ezek nem volnának is, még sem javallanám én az Moszkvában való menetelt, az mely ezekből ki nem vezérelné kldet. De avval nem tiltom; mert más az jó barátom tanácsa, az mely gyalánt adtam opiniómat; más az tilalom, az melyre kld iránt okom nincs; de udvaromnak bizonyára megtiltom. Hogy kldnek titkos admonitiói gyűnnek, azt elhiszem, mert nekem is itt elég van olyan; s ha azokhoz hozzá nem szokunk, idején készüljünk Sziberiába; de mors contemnenda est, ne timore ejus seipsa evadat a celibrio (?). Kldtül eltávozott R (ibinsky), mert idegyütt Széltiben járnak itt az császár emissáriusi; vendégségekben eszem, iszom velek egy asztalnál, még sem félek, mert az ilyenektől régen félttem. Kiowskitul, tudom, nem félhetett kld, mert minden, svekustul hirdetett török hírek is, csak azt mondják, hogy az muszkával akar hadakozni az török, nem az lengyellel; Kiowskinak is azért nem erre van az utja, hanem Ukrajnyára.

RÁKÓCZI FERENCZ.

Az tehát az kérdés : miképen kell élni ? Könnyebb volna, ha akkor kérdezte volna kld, a mikor én kérdeztem vala kldtül, mikor elébbeni leveleimben megírtam s kívántam, hogy mi kell. Az danczkai parancsolat megvan, de akkor fogja kld elhinni, az mikor meglátja, hogy az francziának sincs itt több credituma, mint nekem ; azaz : senkinek nem adnak itt, ha csak casualiter oly summa nem található, az ki az praetorianára*) akar elocálni Párisban, az penig de realibus accidentalibus van mostani időben ; arrul penig, hogy assecuráljak valakit, az mi az ládámban nincsen, nem lehet. De ha kld csak olyan assecuratiót kér, mint maga ígér magának Moszkvában, gondolja hogy adhat másnak is : azt igen is solennissime ígérem bátrabban az francia király parolájára, mintsem kld a Seremetére. Így értvén azért kld leveletem, legjobban fogja általlátni, mi tanácsosabb hogy kövessen. Ha jobbnak látja az Moszkvában való menetelt, azt sem mondom többször, hogy nem jó, mert már eleget mondtam. Ha barátságommal élni akar, írja meg, praeterpropter holnaponkint mi kellene állapotjához képest. Ha eddig bennem nem tapasztolta, noha volt idő, hogy tapasztolhatta, megtapasztalja, hogy az mit Isten ád, klddel is közleni kívánom. Szegény Cserei**) meg' Charier pur-

*) A párisi hotel de ville-t érti, melyre fizetési hátrálékai hypothecálva voltak.

**) A nemes compánia főtiszte.

1712. JANUÁRIUS.

gatoriumba mentek-e vagy azon túl, megválnak; szerencsésejekre válik mind nekik mind másoknak az török hadakozás.

Térek azért már az kld utolsó levele czikkelére, s még jobban csudálkozom; magamat reflectálni nem tudom, quod perire jusserim vel jubere velim, mintha éntülem függene ezeknek végső kormányozása. A mint nékem ígérnek, én másnak ígérem. Az kld elébbeni leveleit confrontálván, egyebet nem magyarázhatok mindezekbül, hanem hogy talám sajnálja kld, hogy kldnek tülem kellett várni, nem attul, az kitül én; de ha ezen időt talál veszteni, féltem, hogy meg ne fogyatkozzék felettébb is kld, míg ezt exoperálhatja.“

Januárus 16. Szombat. Danczka.

(*Klementnek Rákóczi.*) ,Megelégedésemre van, f. h. 1-én kelt leveléből láthatni, hogy az enyéim kezéhez jöttek Hollandban. Levelének minden pontjait jól meggondoltam, de semmit sem találok benne, mi korábbi rendeleteimet megváltoztathatná velem. Én nem látom, hogy kldnek megbízó levélre volna szüksége, mielőtt az értekezlet megnyíltával ki fog tűnni, minő utasításuk van Franciaország követeinek reám nézve. Akkor lesz idő, azt kezéhez küldenem. Egyébiránt ismeretes lévén kld a pensionarius előtt, e körülmény elégséges hogy vele szólhasson, alapítván előterjesztéseit az ígéreteken, melyeket az Egyesült Belga Rende-

RÁKÓCZI FERENCZ.

nekem tettek vala, s a még meg nem ingatott reményen, hogy az ígéretnek valósulni fognak ; s kld nekem szabatosan számot ád mindenről, a mit feladni fog ez ügyben. Ha Brenner, látván, hogy lehetetlen Utrechtbe mennie, Párisban marad : kld ereszkedjék vele levelezésbe, mert neki bőséges tudomasa van szándékataimról. A mia vallás ügyét illeti, — ha az érdeklött hatalmasságok azt tárgyalni akarják, küldök iránta utasítást ; s rendeltetből a protestans senátorok is*) fogják nézeteiket közteni klddel. A magyar bort mi illeti, melyet kld tőlem kíván, nem küldhetek oly jót, minőt küldeni kellene, mert teljes lehetetlen itt olyast találni. Ha a még Berlinben lévő hordók alkalmasok, elküldöm azokat Jablonski úr által, mihelyest engem minőségökről értesíteni fogott Manuki**) által, kit naponkint várok. Kld idemellékelve talál egy levelet herczeg Kurakin számára, kinek közbenjöttével megindulhat Brennerrel a levelezés. Jelenleg fontosabb s érdekeimben inkább járó rendeletet nem adhatok kldnek, mint azt : ügyekezék a hollandiakat rábirni, hogy fogadjanak el részemről követet, ha Franciaország ezt szorgalmazza. „Mivel az alliatások azt mondják, hogy most van időm az alkúra ; szükséges nekik is elméjekre adni, hogy az ő, és az új császár reszéről is most van az idő, hogy

*) A Lengyelországban tartózkodókat érti.

**) Valószínűleg Mányoki, Rákóczinak több éveken át udvari festője.

velem elvégezzék dolgaikat. Mert ujonnan hadakozásra kelvén az dolog, ha velem és az magyarokkal nem complanáltatnak az dolgok, meglátják, ha lesz-e elégséges az császár, ígérete megtartására.“

Januárus 16. Szombat. Madrid

(*V-ik Fülep spanyol király Rákóczinak.*) „Magas és hatalmas fejedelem. Folyó évi october 31-én kelt levelének, buzgóságára és érdekeimhez ragaszkodására vonatkozó kifejezései előttem mindig különösen becsesek és kedvesek lesznek ; s óhajtasát terjesztvén előmbe, hogy követelése a békecongressuson biztosaim által támogatassanak, megegyezésemet adtam és meghagytam nekik, hogy azokat védjék és előmozdítsák ; kívánván miszerint teljes megelégedésére forduljon az ügy, mindenki előtt ismeretes érdemeihez képest. Ezzel, magas és hatalmas fejdelem, kérem Istent, tartsa meg szent oltalmában. Jó cousinje Fülep. Manuel de Vadillo y Velasco.“

Januárus 16. Szombat. Brezán.

(*Rákóczinak Bercsényi.*) „Jöllehet ezen mostani postán semmi parancsolatját fölségednek sem én sem Krucsai uram nem vettük, s nékem sincsen semmi oly occurrentiám : alázatos kötelességem mindazáltal, hogy ezen postát se mulassam el. Panaszolhatom egyedül egészségtelenségemet, mert

már három heti nehéz hurutos főfájásomat utólérte az lábom köszvénye, s valóban rosszul kezdett nekem ujulni az esztendő. Most vásár volt itt, feles görög együtt Törökországbul, de semmi particularitást tülök egyebet nem tanulhattam, hanem, hogy kikiáltották az muszka ellen való háborút, ellenben Lengyelországra az lovakon és fegyveren kívül való szabad kereskedést; az kioviai palatinusnak Konstantinápolyban létit s megint valamely pensióját, de nagy diminutióval, mert azelőtt száz tallér volt, most csak tíz egy hétre vagy egy napra; az királynak is van valamely provisiója. Az vezérnek fejít vették; és valami jancsárokat küldtek Tatárország felé, gondolom, Azoff felé; más semmi készületi az töröknek. S az mennyire az hirekbül gyanitom, talám még Azoff visszaadásával complanáltathatnék az háború; s hihető, azt érzi a királ, azért kíván békélleni, kit valóban sürget az russziai palatinus, az mint alázatosan megirtam már fölségednek. Most ugyan erre nézve, gondolom, igen jól esnék, ha Fierville bemehetne (Benderbe), engem megmellőzve. Már elment vala Kamenyeczen túl, de mivel denegálta neki az úr*) a passust, és az királynak**) írt felőle, nem akarta azt megvárni, hanem tanácsából az asszonnak,***) próbálta utját. Erővel nem akart, máskint nem mehetett, megtért

*) Sieniawskit érti.

**) Itt Augusztot kell érteni.

***) Sieniawskiné.

hozzám, noha ugyan tilalmazta vala tülem az aszszony. De mivel már közönségesen gyanították vala utját, most bement Ilyvóra, ut mutentur opinionones, és keresse más utját. Elválík, mire mehet. Én ugyan akarnám; mert jobban kitanulhatná ott az dolgot, és én is cum fundamento vehetném irását. Ha ugyan akarta igazán az király, megmondhatná Fierville készségiünket legalább. Faceret hoc bonum sanguinem et securitatem egressu eorum. Másik az, hogy azt akarnám inculcáltatni, ha particularis békességet akar is, nem úgy kell kezdeni; hiszem begyűhet itt is az anglusok mostani példája. Secundo, hogy infallibiliter cohaereáljon az török békesség, különben non adiget czarum ad pacem, minus ad particularem. Hae sunt visiones meae beatificae in hoc otio miseriarum ad entusiasmum dabreczianum directae; neque tamen his confido, sed

*Spes mea prima Deus, spes altera virgo Maria,
Tertia causa boni studiumque laborque Rakoczi,*

kinek is kegyelmességében alázatosan ajánlom magamat.“

Januáriu 17. Vasárnap. Danczka.

(Sz. K. Á. *naplója*). „Az ország kincstartójánál volt felséges urunk ebéden a belső városban, holott az kulmi püspök, az kulmi palatinus feleségestül, az korona marsallusa feleségestül, Ribinszky és Osztal nevű generálisok, az meavi sztároszta fe-

leségestül, az kulmi innyaadó feleségestül, az francia követ és egyéb sztaroszták és sztarosztának, tisztek, gavallérok és dámák, kik is a muzsikaszó felett sokáig mulattanak; innen mi késő jöttünk felséges urunkkal a szállásunkra.“

Januárus 20. Szerda. Páris.

(*Rákóczinak Brenner*). „A nehézség, melyet fennségednek f. h. 2-án kelt levele említ, onnan ered, mivel én oly véleményben voltam, hogy az udvar a szóban lévő követ utazási (Utrechtbe) s egyéb költségeinek részét viselendi; s mivel báró Vetés, hibásan feltévé, hogy amaz ötvenezer livre még nincsen kifizetve, reményt táplált, hogy saját követeléseinek része is ezen öszletből fog ki-elégítetni, szerinte ehhez kilátást is nyitottak neki az udvarnál. A magam fizetését mi illeti, én azzal meg fogok elégedni, a mit hogy adjon, tetszésére lesz fennségednek; s engem csakis az ezen első váltó visszaütasításából származott zavar akaszthat-na meg működésemben, ha a baj nem orvosoltatik haladék nélkül, vagy ha annak idejében elmulasztatik a pontos fizetés. Bár mint intézkedik fennséged, írja meg, esedezem, mindig Torcy úrnak, ki ezt már két ízben említette előttem; „netalántán nehez-teljen.“ . . . Fokonkint fejlődén ki az ügyek, majd megválnak, mit kellessék tenni fennséged levelében érintett néhány tárgyra nézve. Én kinyilatkoztat-tam Vetés úrnak, mit rendelt legyen nekem fenu-

1712. JANUÁRIUS.

séged, s ő azon emberre nézve, kiről a levél utolsó pontjában van szó, válaszul adá: hogy utasításához képest szorgalmazván az ügyet, azt felelték neki, hogy minden ember szabad, mihelyest francia földre lép, ha bár Törökországból jött rabszolga volna is; hogy neki, Vetésnek, oka van gyanakodnia, miszerint azon embert kéz alatt felizgatták; s hogy részéről történt több rendbeli sürgetések után az általa említett fejdelem oltalma alá adta magát amaz ember.

Januárus 20. Szerda. Danczka.

(Sz. K. Á. naplója.) „Felséges urunk a francia követnél ebédelt, vacsorát pedig maga szállásán evett, holott a korona marschallusa feleségestül, leányostul, a francia követ és egyéb dámák is voltak jelen.”

Januárus 21. Csütörtök. Danczka.

(Sz. K. Á. naplója.) „Az francia követ vendégelte meg felséges urunkot és egyéb urakat is, holott az kulmi püspök, az kulmi palatinus feleségestül, az korona marschallusnéja leányostul, az meavi sztaroszta feleségestül, és más egy sztaroszta (voltak jelen); kik is csakhamar ebéd után eloszlottak.”

Januárus 22. Péntek. Danczka.

(*Bercsényinek Rákóczi*). „Az elmúlt postán vettem az kld 2-án írott levelét, melynek continentiájából az új esztendővel viradni látom ugyan szerencsénket, de ezen sugár is oly homályban vagyon, hogy kétséges vagyok benne, ha felvirad-e egészen vagy sem. De akár mikint legyen, valamint az szélvésztil hányatott hajó oda megyen, a hol világosságot lát: nekünk is kormányunkat kétségkívül arra kell tartanunk, a merre villámlik az szerencse. Teljes szerencsét remélhetnék, megvallom, ha jó formában megindulhatna; oly módon az mint kld megítéli, az svekussal az negotiatio véghez is mehetne; de bezzeg rossz volna, ha maga Ruszki pro captanda benevolentia el talál árulni Augustusnak, vagy ugyan az csárnak kancelláriája által tudtára esik, hogy mi az czár particularis békeltetéséről gondolkodunk.

Nincs is erre nagyobb s nehezebb dolog előttem, melyre nézve kívántam így stylizálni leveletemet, a mint copiájából megláthatja kegyelmed; mert azt vélem, hogy kldnek ezzel aperturát csinálván, Seremet által, az ki is kétségkívül sincere kívánja az békességet, titkosabban directe a csárnak adhatja tudtára kld az dolgokat. Szükséges is azért, hogy kld is magát első levelében ezen levelemre revocálja, és mentül titkosabban lehet, folytassa ezen negotiatiót ezután magunk emberei által; mely végre ezen postán Pápainak is paráncso-

lok, hogy úgy menjen kldhez Brezánban, hogy onnan mindjárt indulhasson Benderben. Instruálja azért kld mentül jobban itéli, arra mindazonáltal reflectálja magát, hogy sokáig ott nem lehet, mulatása, mivel az computusok végezésére nézve Konstantinápolyba kell sietni; az svecziai udvarhoz irandó leveleket is inkább szeretném ha más által küldené kld Moldváig, csak ott venné kezéhez. Mert, megvallom, nagy praecautiót kíván ezen állapot; s noha az czárnak is (teljes hitelt nem adhatván Tarlo levelének) igen gyengén irok, teljességgel prostituáltatunk, ha megmásolnák szavokat.

Tarlónak megírhatja kld, hogy tudtomra adván ezen dolgokat, expressusomat küdtem az czárhoz, de bizonyára semmit sem irhatok kldnek, ha fogja-e acceptálni vagy sem; és azért úgy stylizálja kld irását, hogy nagy biztatást ne magyarázhassanak belőle; mert látja Isten, azt vélem, hogy még választ sem adnak levelemre; noha egyébiránt nem tudom mikint rezzentek meg a török háború ujulása hiritül: Elbingában ugyan az czár nem mutatta, hogy gondoljon véle, a midőn profetizáltam volna felőle, javallván e télen Elbingában való maradását. Az is ugyan való, hogy külső apparentiából nem vélem, hogy az czár contentus volna Augustussal, az kitől az dániai király is disgustatus vált el Stralsund alól; sokan vannak az kik azt hiszik, hogy particularis békességről gondolkozik ő is, és így ha eszén nem jár az moszkva udvar, majd egyedül marad.“

Januárus 22. Péntek. Danczka.

(*Pápainak Rákóczi*). „Röviden kívánván kldnek eleiben adni ezen dolgot, az melyért küldettetik, kívánom hogy ezen levelem instructio gyanánt legyen kldnél. Summája pedig az dolognak ez :

1. Hogy az universalis békesség traktája kezdődván Utrecht városába, noha az francia király most is continuálja assicuratióit, hogy az erdélyi fejedelemségben manuteneálni kíván : hogy mindazonáltal ezen negotiatiónak nagyobb folyamatja lehessen, szükségesnek itilem, pénzzel is segíteni ott a hol kellek ; de hogy az embereim ígératinek hitel adassék, szükséges oly kereskedőket találni, az kik suo tempore az summák exsolutióját magokra vállallják.

2. Kegyelmed azért vévén ezen leveletem, és Krucsai Istvántul útjára ezer tallért, oly készülettel menjen Brezánba, hogy onnan directe mehessen Benderbe, a hol is az Bercsényi úrtul adandó instructio szerint végezze dolgát, sokáig mindazonáltal ne mulasson ott ; — s observálja,

3. hogy Bercsényi uram semmit sem tud ezen kld instructiójárul, az kinek csak azt irtam, hogy az francia subsidiumtul maradott pénz computusa végett kell kldnek sietni Konstantinápolyban, és hogy Benderben adjon kldnek instructiót, Tarlónál mitevő legyen, de az leveleket ne kld által küldje,

hanem csak hogy Moldvába vehesse kld kezéhez ; és azt is megírtam, hogy az tavali instructióját reassumálja Konstantinápolyban ; az mint is el ne mulassa , utját, mentül szaporábban lehet, arra folytatni.

4. Odaérkezvén conplementumos leveleimet adja meg Dessalleursnak, és előtte is csak azt mondja, hogy az mostani szükségembe csak az computusok megvizsgálására küldetett ; hanem Brű-nek jelentse meg, s kérjen tanácsot tőle, ha lehetne-e oly görög, örmény avagy francia kereskedőket találni, az kik magokra vállalnák az cautiót, hogy azoknak, az kiknek assignátiót adok, assignatióimat megfizetik, mihent az Isten engemet Erdélyországom.pacifica birtokába s székibe helyeztet ; viszontan adván én is oly obligatiót és végezvén most kld által velek, hogy mihelt Isten kegyelméből fejedelmi székembe ülök, azonnal vagy az sóaknákot, vagy Abruksbányát kezekhez bocsátom mindaddig még ki nem fizetik magokat belőle.

5. Kivántatik ily végezés egy millium tallérral oly conditióval, az mint az feljebb irt punctumba irattatik ; és mihent ezen kalmárok feltaláltatnának, azonnal kell nekiek az francia konstantinápoli kereskedőknél caveálni, az kik per consequens Párisba caveálnának, s megigírnék a summa kifizetését azon minisztereknek, az kiknek ígírtetni fog parancsolatombul Brenner által, az kinek ezen a postán

RÁKÓCZI FERENCZ.

irattam Párisban, hogy ezen dolog végett Feriollal*) beszéljen és klddel correspondeáljon.

Nem szükséges, kldnek elméjére adni azon motivumokat, az melylyel kld az oláh, örmény avagy francia kereskedőket erre persvadeálhatja, az melyben semmi periculumok nincsen, mert én is elébb nem kívánom túlök az pénzt, hanem ha az fejedelemséget pacifice kezemhez veszem, s akkor azonnal kezekhez is bocsátom azon jövedelmet, az melyről kld fog velek végezni; hanem csak igirjék reá arra, s obligálják az francia kereskedőknek magokat, hogy in illo casu kezekhez adják, s kifizetik assignatióm szerint az pénzt.

Mind ezekről kld Párisba utasítsa Feriolt és Brennert, az ki azon udvarnál az követségben Vetésinek surrogáltatott; ha penig alkalmatosság adatnék, reassumálja kld az tavalyi negotiatiót, az melyről instructiót adtunk vala, mely, úgy vélem, friss emlekezetibe van kldnek, s exoperálja tehetése szerint az kívánt securitást.

Havasalföldit, az mennyibe lehet, elkerülje kld; ha mindazonáltal gondolná, hogy ott igyekezetünket elérhetné kld, irhat Konstantinápolybul jóakaróinknak az pénz végett.

Ha itéli jobbnak lenni titkos lakásat Kon-

*) Mr. de Ferriol, alpenzügyér; testvére Charles marquis d'Argental comte de Ferriolnak, ki miután több évig a francia kormány biztosa volt Tökölínél, Konstantinápolyba küldetett követül. s mint ilyes, szintén gyakori érintkezésbe jött Rákóczival.

stantinápolyba, emberünknek se mondja eleintén magát, hanem tetesse, mintha szolgálatunkat elhadta volna ; s idő múlva, csak midőn idejét látja, producálhatja az küldött credentionálisokat.

Az Vay uram levelében kívánt securitást is exoperálhatja kld oly móddal, az mint legjobbnak itili kltek magok kívánsága szerint.“

Jannárius 22. Péntek. Danczka.

(*A nagyvezírnek Rákóczi.*) ,Magasságos fejedelem. Valamint fő-fő tisztemnek tartottam mindig, őszinte ragaszkodásomat a Fényes Porta iránt tanusítani : azonképen ügyeim jelen állapotában is nem mulaszthatom el magasságodnak a megnyert főminiszteri méltósághoz szerencsét kívánni, ohajtván, hogy napjai évekre és évei századokra terjedjenek. Miért is hű udvari tanácsosomat, nemzetes Pápai Jánost a Fényes Portához és magasságodhoz küldöttem, kinek hogy magasságod azokra nézve, melyeket nevemben előadand, hitelt adjon, erősen kérem ; magasságodat egyébbiránt egész buzgalommal ajánlván Istennek oltalmába.“

Jannárius 22. Péntek. Danczka.

(*Három török miniszternek Rákóczi*) ,Nagyméltóságu úr. Hogy lelkem a viszontagságokban is ingadozhatatlannak s a Fényes Porta előnyére törekvőnek lássék, hű udvari tanácsosomat, nemzetes Pápai Jánost, népetek hasznára és dicsőségére való bizonyos ügyekben utnak indítottam ; és mivel excel-

RÁKÓCZI FERENCZ.

lentiád barátságába is nagy reményt helyezek, meghagytam neki, hogy magam barátságának is tanusítására közölje ezen ügyeket excellentiáddal, kinek egyébiránt napjai sokszorozását évekre, és éveinek századokra, s elvégre, szerencsés végét őszintén kívánom.'

Januárus 22. Péntek. Danczka.

(*A moldvai fejedelemnek Rákóczi*). 'Magasságos fejedelem. Távolabb esvén jelenleg magasságod birodalmaitól, nem igen rég jutott el hozzám fejedelemségébe való szerencsés visszajövetelének hire; min mennyire örvendek, hű udvari tanácsosom nemzetes Pápai János meghagyásomból bővebben fogja előadni. Hogy pedig a Fényes Porta javára és hasznára irányzott további utját is könnyebbíteni ne terheltelessék magasságod, kérve kérem, kívánván őszinte szívvel minden jó szerencsét és hosszadalmas boldogságot.'

Januárus 22. Péntek. Páris.

(*Rákóczinak Vetés*) , . . . Ha a király mult hetfőn nem megyen Marlyba tizenöt napra, már akkor lett volna búcsuaudientiám, így azonban csak visszajötte után nyomban fogok e végre kihallgatást kérni; már e mai nap, mint melyen marquis de Torcy úrnál szokás látogatást tenni, általadom a szépesi prepost urnak az ügyviselést.

Az ujságok itt teli vannak a whigek s a to-ryk közötti viszálykodással; londoni hírek szerint még nem bizonyos a békekötés, s vannak, kik mylord Marlboroughnak kegyelemvesztését kereken tagadják. Eugen herczeg végre engedelmet nyert Angliába jöhetni; kétségkívül nem azért, hogy a kedélyeket mognyugtassa; Isten tegye csúffá ármánykodását. Párisban inkább mint valaha, háborúra készülnek az emberek. Ezen korona teljhatalmu követei egyelőre még nem utaznak el; s csak ha Spanyolország sorsa el lesz döntve, csak akkor indulnak Utrechtbe, hol e hó 22-én kell kezdődniök a conferenceiáknak Franciaország és a szövetséges hatalmasságok között

Bátorságot veszek magamnak, fennséges uram, elejébe terjesztenem a fájdalmat, melyet érzek, mivel tudomásomra jutott, hogy néhány szó, mikkel leveleimben éltem, magamra vonta fennséged haragját. A levél, melyet Brenner úrnak, mint hű szolgájának és egyszersmind barátomnak a marquis de Torcy úr által nekem novemberben adott válasza nézve irtam vala, mely válaszról szerencsém volt akkor fennségednek is számat adni, annyi bosszúságot okozott nekem, inkább azon hátrányok miatt, melyek belőle fennséged érdekeire háramolhatnak, mint enmagamra nézve, hogy helyesnek láttam, tanácsát kérni és szivemet megnyitni neki, mint különös barátomnak. Isten mentsen, sajnálkoznom, hogy fennséged szolgálatába léptem; kifogást tennem, bár mit végezzem sor-

RÁKÓCZI FERENCZ.

som iránt. Midőn ama levelemben megjegyzém, hogy szolgálataért mindent feláldoztam, nem vala egyéb szándékom, mint legalázatosabban eszébe juttatnom fennségednek azon teljes resignatiót, melynek jeleit adám, otthagyván megbánás nélkül csekély de összes vagyonomat; otthagyván az országban örökségemet, mely biz' nekem épen oly értékes volt, mint a nagy államok a nagy fejedelmeknek; s kilépván még azon tisztségből (a bajor választó fejedelemtől) is, melyet fennséged maga szerzett nekem a külföldön. Tetszett fennségednek, 1706. januárius 23-án Miskolczról megparancsolni, hogy mondjak le hivatalomról. Rendében volt s tisztemben állott, azt csak addig viselnem, míg fennségednek úgy tetszik, mint kitől azt birtam vala. És 1707-ben, midőn atyám halála után gróf Kéri által felkérettem fennségedet, engedné meg hogy csekély örökségem után láthassak, kegyelmes választ vettem, hogy ne aggódjam semmin, hogy kegyeiben kárpótlást fogok találni mindenért. Én kész voltam inkább bitor kezekre juttatni örökségemet, mint magamat kegyelmére méltatlanná tenni. Esedezem fennségednek, méltóztassék nekem elhinni: nem hogy tartozó kötelességeimről megfélekezni akarnék, vagy megfélekezni képes volnék, sem nyomor, sem viszontagságok, sem kegyelemvesztés nem fogják szívemből kitépni a ragaszkodást, a csorbíthatlan mély tiszteletet; melylyel iránta viseltetem; s ha valaha eléggé szerencsétlen voltam fennségednek bármiként visszatetszeni, könyör-

gök, ne tulajdonítsa azt egyébként, mint a buzgalom tüzeinek, melylyel szolgálni kívánok. Ime, megkövetem, ha még nem késő; búbanatos szívemből követem meg; kérek kegyelmet, kérem mély alázattal, viseltessék jó akarattal irántam, s ne engedje meg, hogy az, kit a világ szinpadára emelt, kit megtisztelésekkel elhalmozott, s kinek magavisetével való meglelégedését több ízben kegyeskedett nyilvánítani, a legeslegboldogtalanabb emberré váljék. Én azon reménybe ringatom magamat, fennséges uram, hogy hű ragaszkodásom és engedelmességem, melylyel fennséged rendeletei iránt mindenha viseltettem s fogok is viseltetni mindig, haragját lefegyverzendik; s hogy a büntetés után melylyel csacska buzgóságomat most megfenyíteni tetszik, majdan nem hagyja saját kezeinek művet veszendőbe menni...

Mivelhogy előbbeni levelemben nem mertem egyébről szólni, mint köteles engedelmességről, megkerestem Brenner urat, kérné fel ő fennségedet, hogy méltóztassék sorsomról intézkedni. A jelen levéllel lábaihoz vetem magamat és könyves szemekkel esedezem alázatosan: méltóztassék engem kegyelmesen kivonni a zavarból, melyben vagyok, adósságaimnak — szabott fizetésem erejéig — törlesztése által; méltóztassék nekem megparancsolni, hogy kézsókolására jőjek; mert azonkívül, hogy a szerencsét, fennségedé lehetnem bármily állapotban is, elébe teszem mindennek, a mit magamnak

másutt ígérhetek : nincs miből megélhessek ezen országban, hanemha fennséged kegyelmességéből.

Iderekesztem, nem követeléseimet, mert uramtól soha semmit sem fogok követelni, hanem fennséged által szabott díjam hátrálékainak s rendkívüli kiadásaimnak számláját, könyörögvén, kegyeskednék nyomoruságomon megkönyörülni mint a ki méltányos úr volt mindig. Rendkívüli kiadásaim számláját nem csatlom ide a végett, hogy fizetést kérjem ; mert miután volt, miből tennem e kiadásokat, s miután az eszközöket fennségednek köszönhettem, nagy megelégedésemre vala, e pénzt szolgálatának szentelnem ; s bevárom, míg ideje lesz, a buzgalom és hűség ilyen jeleit figyelmére méltatni. Csak szabott díjamat méltóztassék kifizetni ; az elégséges, mind fennséged gyémántjainak kiváltására, mind hitelezőim kielégítésére. Marquis Torcy úr megígérte nekem, hogy azon esetre, ha fennséged tudatja vele szándékát e tárgyban, lesz mód, az öszletet folyékonyrá tenni.'

Januárius 22. Péntek. London.

(*Klementnek Bonet a porosz residens*). „Nézetem szerint Eugen herczegnek ideutazása ön figyelmét inkább kívánja meg, mint más dolgok, melyek még csak keletkezőben vannak. Ennélfogva szerencsém van uraságotat értesíteni, hogy ő brit felségének miniszterei nem bocsátkoztak vele értekeződésbe, hivatkozván levelökre, melyben megírták, hogy a

1712. JANUÁRIUS.

békeügy Utrechtben tárgyalatik, a háború ügye Hágában. Erre azt válaszolá a herczeg, hogy fő megbízatása a gróf Gallas esete alkalmával a császári felség s ő brit felsége közt felmerült nehézség kiegyenlítése vala. De e miatt kár volt ide fáradoznia; az udvar nehezteli, hogy a whigek titkos meghívását elejébe helyezte a királyné érzelmeinek. Egyébiránt ön egy értelemben lesz velem, ha mondom, hogy Károly kormánya sem nem epés, sem nem gőgös, ide küldvén a nevezett gróf elbocsátása után oly jelentékeny követet, minő a herczeg; ha pedig más nézetben volna, akkor nem fogja tagadni, hogy a mondott kormány hozzá ért a temporizáláshoz, mikor idején valónak véli; és hogy érdekében állana, jó feltételekkel kínálni meg ön fennséges fejedelmét és harczias nemzetét, annyival inkább, mivel az angol kormány arra fog tekinteni, hogy mennyi embere van valósággal táborban Károlynak, nem mennyi emberért kíván zsoldot. Az is áll, hogy ezen kormánynak még semmi tényleges kötelezettsége nincsen Franciaország irányában, hogy kezei még szabadok.

Januárus 23. Szombat. Brezán.

(*Rákóczinak Bercsényi*). „Minthogy elmaradt vala az elmúlt posta, az mostani postán vettem alá-
zatosan 2-da és 9-na költ leveleit fölségednek, kikre
hogy rendszerént feleljek alá-
zatosan, megvallom: nem ok nélkül való gondolkodása fölségednek Ur-

RÁKÓCZI FERENCZ.

bik*) levelére nézve az muszka politika iránt, ha kiváltképen orderbül s nem maga imaginált providentiájából cselekeszi Urbik. De ha csak permissive van is az czártul, elég rosz politika, kihez igen capax non obstante legatione Kuratinii**), az kitül kétséggel várna, így politizál, hogy már az közmondás szerént: optime mentiris politicus homo. És utut sit, régen általlátott dolog, hogy nem lehet, sem lehetett biznunk az czárhoz az francia nélkül, ki is, már úgy látom mostani leveleibül is fölségednek, elhitetvén egészen magával az universális békességet, függőbe tartja Kuratint; azalatt penig megint megindulnak az operatiók, az mint látszik, az törökkel, et sic intricabitur Augustus et Polonia, hinc nec spes nec securitas nobis. S ezen consideratiók vezettek reá, hogy minap alázatossággal irtam fölségednek az svekussal való békesség iránt, mert akárki maradjon itt, de úgy interjecta opera nostra, redderemur securi. Ime most is, elsőbb, úgymint 2-da irott leveliben írja fölséged: Inkább akarná már, ha háború lenne, mintsem Stanislaust behozná az svekus: mert Augustus visszavan Bécs-csel. Nyomban írja utóbbi leveliben fölséged: Méltó félelmünk ott Augustustul, kihez valljon az török háború nem segít-e? mert inkább nem vét a császárnak; ellenben penig, valljon nem inkább

*) Báró Urbich, a czárnak követe a bécsi udvarnál.

**) Herczeg Kurakin, Péter czár követe a francia királynál.

bizhatnánk-e az svekushoz az császár ellen is, ha lehetne tőle? — Ergo, ut ille possit et nos mereamur, cooperemur in pace, dum ipse cupit; ha véghez nem viszzük is, legalább ut habeat voluntatem pro facto.

De hogy in continenti quaestionis hujus második levelire feleljek alázatosan fölségednek: az citatio és proscriptio és az itt lévő gyűlés és abbul eredő insecuritásunk iránt, noha mindezek nem kicsin consideratiók s azért is nehéz feleletőek, mindazáltal csekély értelmem azt tartja, hogy citatio nem lesz, valamint József koronázatjakor Tököli fejedelemnek nem volt; ha lesz is, ad valvas lesz, hirünk sem lesz benne. De hiszem, azt gondolom én: valaki az körösztn fejedelmek közül akarja azon citatio és praescriptio nélkül pártunkot fogni, az nem akadályozza se szavát se fegyverit senkinek; hac non reddent causam injustam, et minus faciet vox regni subjugati, quam Imperii bannum contra Bavarum. Másképen is, hiszem, már mi is proscribáltuk vala őket, s ők is minket. Ennél nagyobb considerationnak gondolom lenni securitásunkot; de hogy kiadjanak, nem hiszem; mert ha azelőtt Telephus niepozvalamia*) használt, csak az nagy maresallus is elég lesz oltalmunkra. De megvalloam azt is, hogy azzal nincs vége az historiának; mert ne szóljon bár, csak álmodjék Augustus ki-

*) A czélzást, — mert czélzás van valakire, — nem értem; de így áll betűről betűre a chiffrizott levélben.

rály; beszélje meg Spigel az úrnak*): én leszek az első, kinek utat mutatnak. Igen bölcsen gondolta azért fölséged, az urakat írásival praeoccupálni. Most ugyan az urak mind Radimnóra oszlottak az commissióra, s talám az gyűlésig meg sem térnek, noha még nem hallottam, publicáltatott volna. De ezen dologban is én csak úgy gondolkodom: Ha már Ultrectumba gyűltek, nagy aspectusa lesz addig az dolgoknak; és ha Augustusnak csak szikrázhatik is reménsége, secundum se non tollet occasionem sibi, hanem concurrál permissive, mint Jaraszlón, conservatiókba; hogy ha penig már de omnibus desperál tam pacis quam belli mediis, ahhoz penig észreveszi az czárral való dolgát fölségednek: úgy elhiszem s el is hihetem, mert már egyszer fui victima reconciliationis eorum**). S talám nem is ok nélkül emlétem ide, fölséges uram, pro causali az czár tekintetit, mert in extremis casibus taval valamibe maradtunk, mind fölségednek particularis respectusa, agnitíója, szembelétele és securitásunk iránt ugyancsak a czártul eredett; máskint ha az prussiai királ nem, inkább ez nem lett volna szembe; de mivel spem de nobis concepit per assensum czari, nem jó volna elvesztenünk ezen opiniót. S követem is alázatosan fölségedet, s kérem engedelmesen fölségedet, meg ne ítéljen, s

*) Sieniawskinak.

**) Czélzás Bercesényinek egy korábbi veszedelmére Lengyelországban, melyről Rákóczi is szót tesz emlékirataiban.

